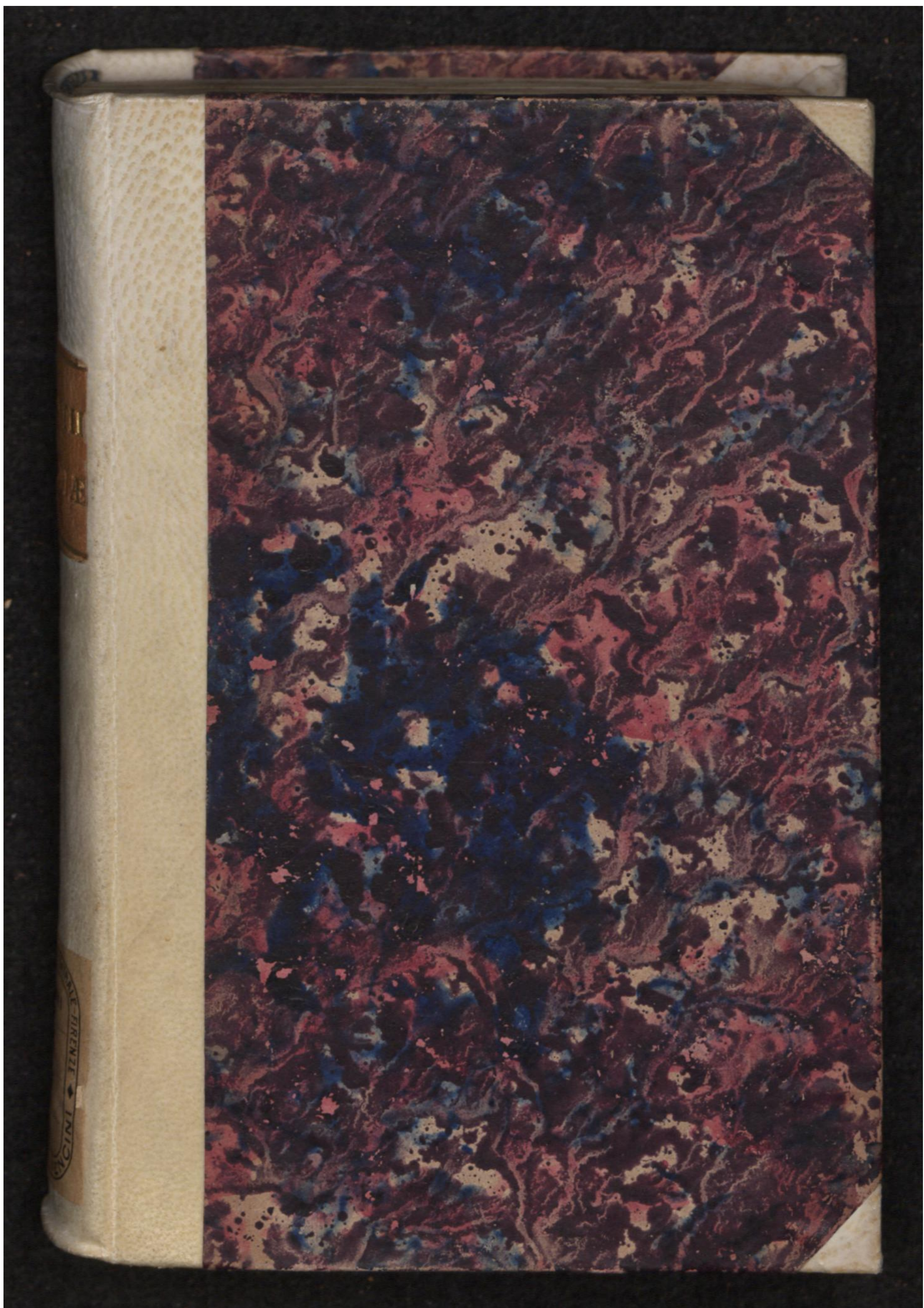
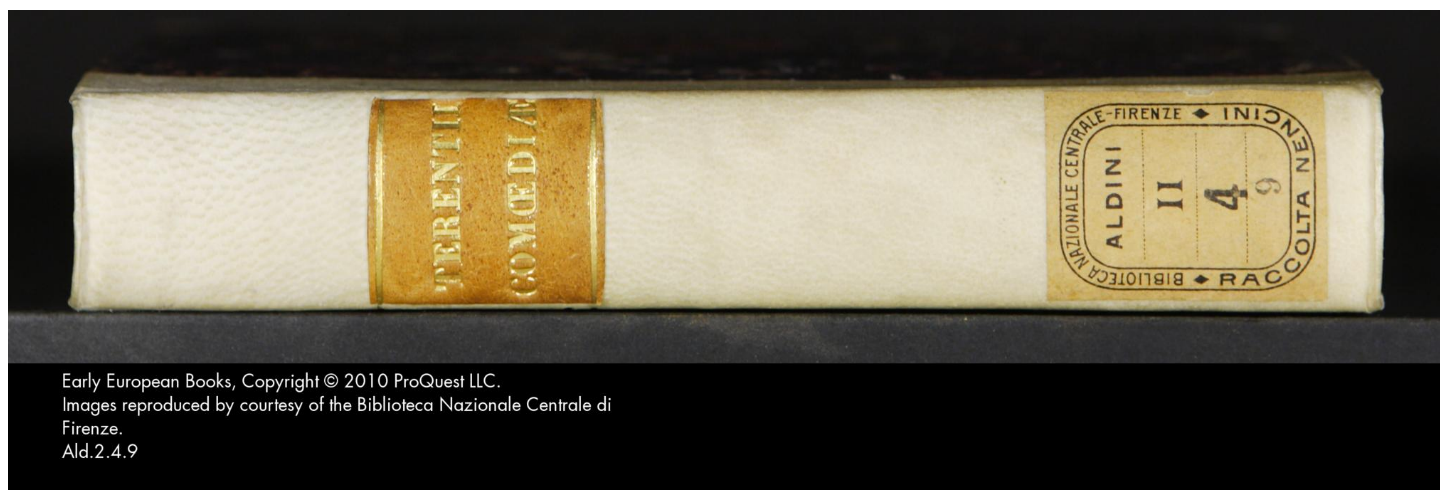

TERENTII
COMŒDIAE
BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE-FIRENZE ◆ RACCOLTA NENCINI
ALDINI
II
4
9

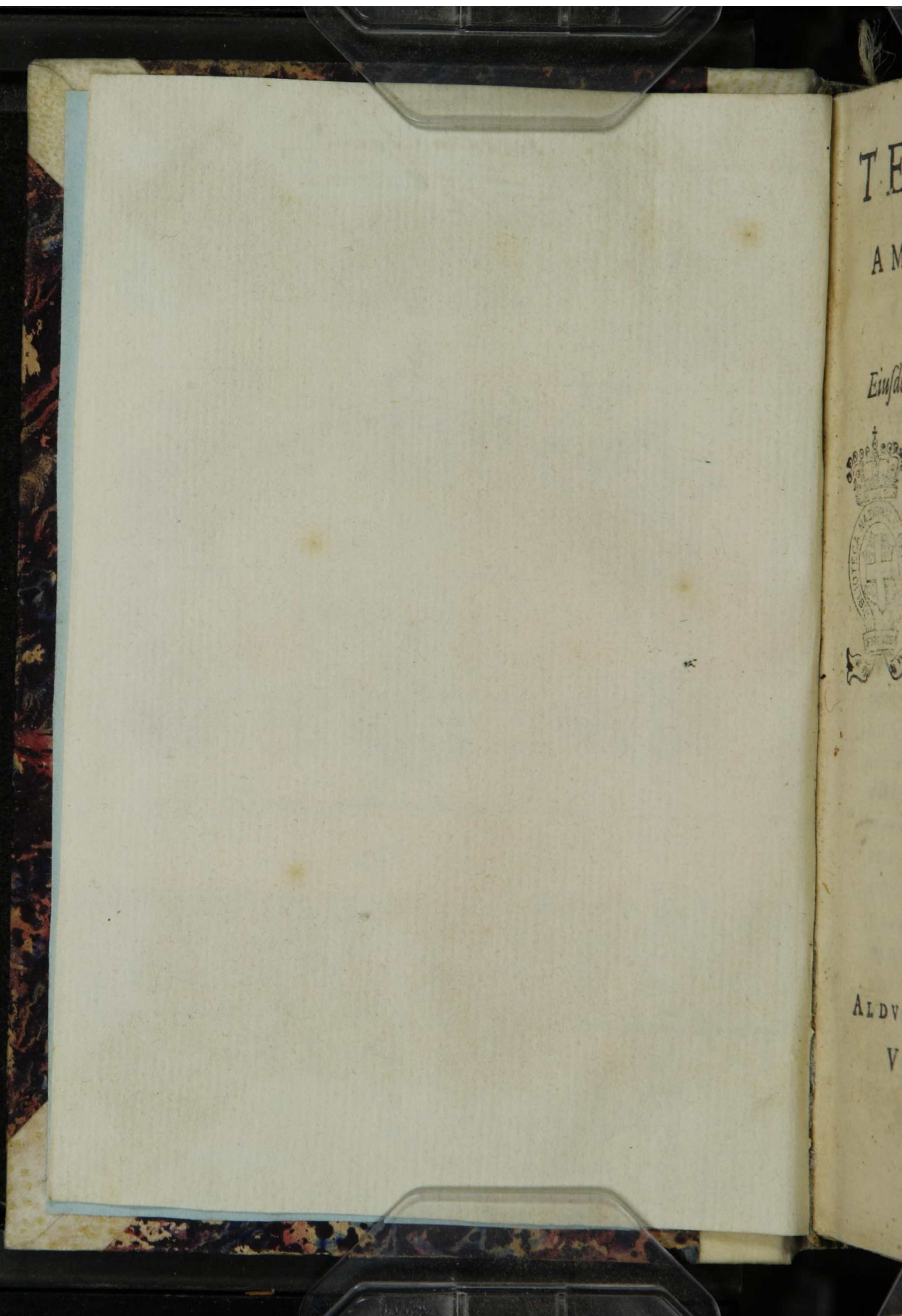

Ex Libris Joannis Nencini
1874.

Avv.to Pietro Gini

TERENTIVS,

A M. ANTONIO MVRETO EMENDATVS.

Eiusdem Mureti argumenta, & scholia in singulas comoedias.

ALDVS. MANVTIVS. PAVLLI. F. A. N.
VENETIIS. ∞ D LXX.

M. ANTONIVS MVRETVS IACOBO SVRIANO, PATRICIO VENETO, S. D.

QVIDNAM *esse caussae dicemus, Iacobe Suriane, cur, cum omnium voluntas, ipsa duce atque impellente natura, dirigatur ad bonum, tam pauci tamen ex hominibus ea, quae uere bona sunt, consequantur? tibi quidem in primis facile id ad explicandum fuerit; qui cum ceterarum artium scientia perpolitus es, tum in philosophiae studio ita excellis, ut cetera quidem tibi communia cum multis, huius tua quodam modo propria possessio videatur. sed tamen, quia nos quoque neque umquam alieni a philosophia fuimus, & nunc maxime, uel uoluntate nostra, uel rebus ita ferentibus, philosophamur; quae nobis, hac de re cogitantibus, ueniebant in mentem, ea breuiter hoc loco, & strictim aperiemus. Quoniam igitur, quae naturalia sunt, in toto genere sunt; & haec boni appetitio naturalis est: fit, nullius ut hominis ita sit deprauatus animus, quin uel ad id, quod bonum est, uel ad id, quod ipse bonum putat, consilia, cogitationesq. omnes dirigat suas. quibus autem impediuntur plerique a magnarum praeclararumq. rerum adeptione, ea quattuor fere esse animaduerto. alij enim iudicio labuntur, idq. dupliciter; ut aut, prauis opinionibus impediti, praetermissis rebus uere bonis, inanes quasdam, minusque fructuosas amplexentur; aut, cum recte statuerint,*

quid ſequi debeant, aliȷs tamen id, quam quibus oportet, quaerere inſiſtant uiȷs: aliȷ conſtantiam, perſeuerantiamq. non retinent; ſed cum & ad ea, quae bona ſunt, initio animum adiecerint, & eas ingreſſi ſint uias, quae, quo ipſi tendunt, ferant; poſtea tamen, uel difficultate rerum deterriti, uel ſua leuitate diſtracti, conuertuntur alio, & uel ignauiae ſeſe dant, uel certe urgere id, quod principio ſibi propoſuerant, deſinunt: aliȷ denique, cum & uere iudicent, & ſatis conſtanter in eo, quod inſtituere, pertendant, uirium tamen imbecillitate & inopia, conſequi ea, quae uolunt, non queunt. harum omnium rerum grauiora exẽpla ex omnibus uitae partibus ſumere eſt: ſed ego nunc illud exponam, quod me hoc tempore in hanc cogitationem deduxit; vt in eo explicando, ad id, quod mihi proprie propoſitum eſt, mea paullatim delabatur oratio. cum enim mecum Suriane in animo reputo, qui fiat, vt hac tempeſtate tam pauci ſint, in quorum aut ſermone, aut ſcriptis liceat imaginem aliquã antiquae illius Romanae orationis agnoſcere; reperio huic quoque malo eas, quas ante dixi, ſubeſſe cauſſas. Primum ita agreſti aliquot ingenio reperias, vt, quae in facienda, excolendaq. oratione ſumitur, omnem perire operam putent: alios, qui, quamuis in ornate loquendi ratione ſtudium ponendum non negent; non in Latina id tamen, Graeca ue lingua, ſed in ea, qua uulgo vtimur, fieri cenſeant oportere. atque illos quidem merito poſſit quilibet, vt amentes aliquos, ſtupidosque, contemnere: horum uero peruerſa opinio

ita

ita iam per omnem Italiam peruagata, quasiq. proseminata est, ut innumerabiles praeclaro iuuenes ingenio a studio earum linguarum, quibus omnis humanitas, omnis doctrina elegans, omnis antiquitatis memoria continetur, abduxerit; periculumq. porro sit, ne, si hoc malum radices agat, quae semper propria Italorum laus fuit, ut soli ex omnibus Latina oratione perite ac scienter uterentur, eam qui sustineant, non multi in Italia reperiantur. Alterum uitium est, quo transalpini multi (fatendum enim est) laboramus: quod, cum in Latini sermonis elegantia excellere pulchrum putemus, non tamen fere calemus, quo ad eam itinere contendere oporteat: itaque de nostris pauciores adhuc, quàm uellem, exstiterunt, qui se ad Ciceronis, Terentii, Caesaris imitationem componerent. peruolutabant sine ullo discrimine omnes omnium scriptorum libros, & ex omnium commixtione uarium quoddam & multiforme pro suo quisque ingenio dicendi genus effingebant: pulchriq. sibi ac beati uidebantur, si eam consequerentur facultatem, ut de rebus propositis uerba fundere, animiq. sui sensus qualicunque orationis genere ad alios perferre possent. ergo in Gallia, Germaniaque, qui celeriter & expedite Latine loquerentur, (si hoc modo est Latine loqui) quālibet multos; qui bene, ac diserte, uix unū, aut alterum, haud ita pridem reperire potuisses. Nam illud quoque, quod tertio loco posui, nostrum non paucis impedimento est. Semel rectam uiam ingressi, uel relanguescimus, uel, mutabilitate quadam, minimis ple

rumq. momentis ab ea deducimur. Indecorum eſſet, de me ipſo praedicare me: ſed hoc ſine ulla uanitate affirmare poſſum; quo minus aliquam loquendi ſcribẽdiq. facultatem conſequerer, horum mihi trium nihil obſtitiſſe. ſemper Latini ſermonis integritatẽ magnum quoddam & praeclarum bonum eſſe duxi: ſemper eam ex illorum, quos ſupra nominaui, eisq. finitimorum ſcriptis, uelut e puriſſimis fontibus, hauriendam ſum ratus: neque me uel debilitauit laboris metus, uel a ſuſcepto ſtudio ingenij mobilitas auocauit. uires mihi, ne id, ad quod toto pectore ferebar, conſequerer, defuerunt. quod potui, in eo me continui, vt illorum, qui hac laude floruerant, libros diligenter euoluerem: quo uirtutes illorum aliqua ex parte, ſi minus exprimere imitando, at certe intelligendo conſequi, & commonſtrare olim adoleſcentibus meliori natis ingenio poſſem. ac, quoniam Ciceronem ſummo tot aetatum conſenſu primas ſine cõtrouerſia tenere, ab ipſo autem Cicerone Terentium ut optimum latinitatis auctorem citari videbam, incredibile ſtudiũ in eius poetae fabulis collocaui, vt etiam, crebro repetita lectione, ad uerbum ediſcerem. nuper igitur, cum eas Paulus Manutius, uir erudituſſimus, & in hac latinae loquendi facultate omniũ iudicio ſingularis, denuo typis ſuis deſcriptas emittere pararet; egit mecum pro familiaritate noſtra, ut eas accuratè res cognoſcerem, adhibitisq. ueteribus libris, iudicioq. etiam meo, perpurgarem ab ijs mendis, quibus illas aliorum quorundam negligentia, inſcitia,

auda-

audacia contaminasset. feci libens; tum ut obtemperarem auctoritati hominis de me optime meriti; tum ut aliquid nauarem assidue, quo studiosorum labor minueretur. non auderem hoc dicere, nisi mihi conscius essem, vera me loqui. tantum effeci, quantum si alius post me quispiam effecerit; erit, cur sibi serio, qui huius poetae studiosi sunt, gratulentur. Hunc meum laborem ad te potissimum, Iacobe Suriane, mitto, tibiq. dedico, tum eximia tua praestantiq. uirtute atq. eruditione commotus, tum, quoniam, ex quo in hac urbe ueterum scripta interpretari, constituto mihi publice stipendio, coepi, tota me uestra domus admirabili quodam amoris ardore complexa est. erit autem hoc munus tibi fortasse minus utile, qui iam dudum in philosophiae penetralia receptus, non ita saepe demittis animum ad haec leuioris operae studia: Hermolao quidem, & Georgio, fratribus tuis, modestissimis, studiosissimisq. adolescentibus, non inutile fore confido. Vale.

TERENTII VITA,
& de tragoedia, ac comoedia non pauca, ex Aelio Donato, & alijs.

PVBLIVS *Terentius Afer, Carthagine natus, seruiuit Romae Terentio Lucano senatori: a quo ob ingenium, & formam non institutus modo liberaliter, sed & mature manumissus. quidam captum esse existimant. quod fieri nullo modo potuisse, Fenestella docet, cum in fine secundi belli Punici, & ante initium tertij natus sit, & mortuus; nec, si a Numidis aut Getulis captus sit, ad ducem Romanum peruenire potuisse, nullo commercio inter Italicos & Afros, nisi post deletam Carthaginem, coepto. hic cum multis nobilibus familiariter uixit, sed maxime cum Scipione Africano, & cum Laelio: quibus etiam corporis gratia conciliatus existimatur. quod & ipsum Fenestella arguit, contendens utroque maiorem natu fuisse. quamuis Cornelius Nepos aequales omnes fuisse tradit, & Porcius suspicionem de consuetudine per haec faciat:*

Dum lasciuiam nobilium & fucosas laudes petit;
Dum Africani uocem diuinam inhiat auidis auribus;
Dum ad Furium se cenitare, & Laelium, pulchrum putat;
Dum se amari ab hisce credit, crebro in Albanũ rapi
Ob florẽ aetatis suae; ad summã inopiã redactus est.
Itaque e conspectu omnium abijt Graeciam in terram ultimam:

Mortuus

Mortuus est in Stymphalo Arcadiae oppido. nil Publius
Scipio profuit, nihil ei Laelius, nil Furius,
Tres per idem tempus qui agitabãt nobiles facillime.
Eorum ille opera ne domum quidem habuit conductitiam;
Saltem vt esset, quo referret obitum domini seruulus.

scripsit comoedias sex: ex quibus primam Andriam cum aedilibus daret, iussus ante Caecilio recitare, ad cenantem cum uenisset, dictus est initium quidem fabulae, quòd erat contemptiore uestitu, subsellio iuxta lectulum residens legisse; post paucos uero uersus, inuitatus ut accumberet, cenasse una; deinde cetera percurrisse non sine magna Caecilij admiratione. & hanc autem, et quinque reliquas aequaliter populo probauit. quamuis Volcatius de enumeratione omniũ ita scribit:

Sumetur Hecyra sexta ex his fabula.

Eunuchus quidem bis acta est, meruitq. pretium, quantum nulla antea cuiusquam comoedia, id est, octo millia nummum: propterea summa quoque titulo adscribitur. nam Adelphorum principium Varro etiam praefert principio Menandri. Non obscura fama est, adiutũ Terentium in scriptis a Laelio, & Scipione: quibuscum familiariter uixit. eandem ipse auxit. numquam enim, nisi leuiter, se tutari conatur, vt in prologo Adelphorum.

Nam quod isti dicunt maleuoli, homines nobiles
Hunc adiutare, assidueq. una scribere:
Quod illi maledictum uehemens existimant,

Eam

Eam laudem hic ducit maxumam: cum illis placet,
Qui uobis uniuersis, & populo placent:
Quorum opera in bello, in otio, in negotio,
Suo quisq. tempore vsust sine superbia.

Videtur autem se leuius defendisse, quia sciebat, Laelio et Scipioni non ingratam esse hanc opinionem: quae tamen magis, & usque ad posteriora tempora ualuit. Q. Memmius in oratione pro se ait. P. Africanus, qui a Terentio personam mutuatus, quae domi luserat ipse, nomine illius in scaenam detulit. Nepos auctore certo comperisse se ait, C. Laelium quondam in Puteolano Kal. Martij, admonitum ab uxore, temporius vt discumberet, petysse ab ea, ne interpellaretur: serius tandem ingressum triclinium, dixisse, non saepe in scribendo magis successisse sibi: deinde rogatum vt scripta illa proferret, pronuntiasse uersus, qui sunt in Heauton timorumeno, Satis pol proterue me Syri promissa huc induxerunt. Santra Terentium existimat, si modo in scribendo adiutoribus indiguerit, non tam Scipione & Laelio uti potuisse, qui tunc adolescentuli fuere, quàm Sulpicio Gallo, homine docto, & qui consularibus ludis initium fecerit fabularum dandarum; vel Q. Fabio Labeone, & M. Popillio, consulari utroque, ac poeta: ideo ipsum non iuuenes designasse, qui se adiuuisse diceretur; sed uiros, quorum operam & in bello, & in otio & in negotio populus sit expertus. Post editas comoedias nõdum quinctũ atque trigesimum egressus annum, caussa euitandae opinionis, quia uidebatur aliena pro suis edere; seu

perci-

percipiendi Graecorum instituta, moresque quos perinde exprimeret in scriptis; egressus urbe est, neque amplius rediit. de morte eius Volcatius tradit.

Sed ut Afer sex populo edidit comoedias,
Iter hinc in Asiam fecit: nauim cum semel
Conscendit, uisus numquam est. sic uita uacat.

Q. Consetius redeuntem Graecia perisse in mari dicit cum cẽtum & octo fabulis conuersis a Menandro. ceteri, mortuum esse in Arcadiae Stymphalo, tradũt, Cn. Cornelio Dolabella, M. Fuluio Nobiliore cos. morbo implicitum acri, dolore ac taedio amissarum fabularum, quas in naui praemiserat, ac simul fabularum, quas nouas fecerat. Fuisse dicitur mediocri statura, gracili corpore, colore fusco. reliquit filiam, quae equiti R. nupsit; item hortulos XX iugerum, uia Appia ad Martis uillã. quo magis miror Porciũ scribere,

– nil Publius
Scipio profuit, nihil ei Laelius, nil Furius,
Tres per idem tempus qui agitabãt nobiles facillime.
Eorum ille opera ne domum quidẽ habuit conductitiã:
Saltem ut esset, quò referret obitum domini seruulus.

Hunc Afranius quidem omnibus comicis praefert, scribens in Compitalibus.

Terentio non similẽm dices quempiam,

Volcatius autem non solum Naeuio, & Plauto, & Caecilio, sed Licinio quoque postponit. Cicero in Limone hactenus laudat.

Tu quoque, qui solus lecto sermone Terenti
Conuersum expressumq. Latina voce Menandrum

In medio populi sedatis uocibus effers,
Quidquid come loquens, ac omnia dulcia dicens.
Item C. Caesar.
Tu quoque, tu in summis, o dimidiate Menander,
Poneris, & merito, puri sermonis amator.
Lenibus atque utinam scriptis adiuncta foret uis
Comica, vt aequato uirtus polleret honore
Cum Graecis, neque in hac despectus parte iaceres.
Vnum hoc maceror & doleo tibi deesse Terenti.

Haec Suetonius Tranquillus. nam duos Terentios poetas fuisse scribit Mettius: quorũ alter Fregellanus fuerit Terentius Libo, alter libertinus Terentius Afer patria, de quo nunc loquimur. Scipionis fabulas edidisse Terentium, Valgius in Actaeone ait.

Hae quae uocantur fabulae, cuius * sunt?
Non has, qui iura populis recensentibus dabat
Honore summo affectus, fecit fabulas?

Duae ab Apollodoro translatae esse dicuntur comico, Phormio, & Hecyra; quattuor reliquae a Menandro: ex quibus magno successu, & pretio stetit Eunuchus; Hecyra saepe exclusa, uix acta est.

INITIVM tragoediae & comoediae a rebus diuinis est inchoatum: quibus pro fructibus uota soluentes, operabantur antiqui. nam incensis iam altaribus, & admoto hirco, id genus carminis, quod sacer chorus reddebat Libero patri, tragoedia dicebatur: uel ἀπὸ τοῦ τράγȣ, hoc est ab hirco, hoste uinearum, & a cantilena: (eius ipsius rei apud Virgilium plena fit mentio) uel quòd hirco

dona-

donabatur eius carminis poeta: uel quod uter eius musti plenus sollemne praemium cantoribus fuerat: uel quod ora sua faecibus perlinebant scaenici ante usum personarum ab Aeschylo repertum: faeces enim dicuntur graece τρύγες. et his quidē caussis tragoediae nomen est inuentum. At uero, nondum coactis in urbem Atheniensibus, cum Apollini Nomio, idest, pastorum uicinorumq. praesidi deo, constructis aris, in honorem diuinae rei circum Atticae uicos, uillas, pagos, & compita festum carmen sollemniter cantarent: orta est comoedia ἀπὸ τοῦ κωμάζειν καὶ ᾄδειν; quod est, comessatum ire cantantes. quod a poetis sollemni die, uel amatorie lasciuientibus choris comicis non absurdum est. itaque ut rerum, ita etiam temporum ipsorum coepto ordine tragoedia primo prolata esse cognoscitur. nam ut ab incultis & feris moribus paullatim peruentum est ad mansuetudinem, urbesq. sunt conditae, & uita mitior atque otiosior processit: ita res tragicae longe ante comicas inuētae. quamuis autē retro prisca uoluentibus reperiatur Thespis tragoediae primus inuentor; & comoediae ueteris pater Eupolis, cum Cratino, Aristophaneq. esse dicatur. Homerus tamen, qui fere omnis poeticae largissimus fons est, etiam his carminibus exempla praebuit, & uelut quadam suorum operum lege praescripsit: qui Iliadem instar tragoediae, Odysseam ad imaginē comoediae fecisse monstratur: nam post illius tale, tantumq. documentum, ab ingeniosissimis imitatoribus & digesta in ordinem, & diuisa sunt ea, quae etiam

tum

tum temere ſcribebantur adhuc impolita, atque in ipſis rudimentis haudquaquam, ut poſtea facta ſunt, decora, atque leuia. at nos ea, quae proprie de tragoedia dicenda ſunt, titulo propoſiti operis inſtantes, in alia tempora differamus, & de his fabulis iam loquamur, quas Terentius imitatus eſt. Poſtquam demonſtrandae originis cauſſa de utriuſque generis initio diximus; quod neceſſe eſt, iam dicemus. Comoedia fere uetus, ut ipſa quoque olim tragoedia, ſimplex carmen, quemadmodum iam diximus, fuit: quod chorus circa aras fumantes, nunc ſpatiatus, nunc reuoluens gyros, cum tibicine concinebat. ſed primo una perſona ſubſtituta eſt cantoribus: quae reſpondens alternis choro, locupletauit, uariauitq. rem muſicam: tum altera, tum tertia: & ad poſtremum creſcente numero, per auctores diuerſos perſonae, pallae, cothurni, ſocci, & ceteri ornatus, atque inſignia ſcaenicorum reperta, & ad hoc unicuique ſuus habitus: & ad ultimum, qui primarum partium, qui ſecundarum, & tertiarum, qui quartarum, atque quinctarum actores eſſent, diſtributa & diuiſa quinquepartito tota eſt fabula. quae tamen in ipſis ortus ſui uelut quibuſdam incunabulis, & uix dum incipiens, κωμῳδία dicta eſt ἀρχαία; iccirco quia nobis parum cognitis initijs nata eſt; aut quia ineſt in ea uelut hiſtorica fides uerae narrationis, et denominatio omnium, de quibus libere deſcribebatur. etenim per priſcos poetas, non, ut nunc, penitus ficta argumenta, ſed res geſtae a ciuibus, palam cum eorum ſaepe, qui geſſe-

rant,

rant, nomine decantabantur. ideo ipsa suo tempore moribus multum profuit ciuitatis; cum unusquisque caueret culpa, ne spectaculo ceteris esset, & domestico probro. sed cum poetae abuti licentius stilo, & passim laedere ex libidine coepissent plures bonos; ne quisquam in alterum carmen infame proponeret, lege lata, siluere. & hinc deinde aliud genus fabulae, id est satyra, sumpsit exordium: quae a satyris, quos illotos semper ac petulantes deos scimus esse, uocitata est. etsi aliunde nomen traxisse praue putant alij. haec, quae satyra dicitur, eiusmodi fuit, ut in ea, quamuis duro et ueluti agresti modo, de uitijs ciuium, tamen sine ullo proprij nominis titulo carmen esset. quod item genus comoediae multis obfuit poetis; cum in suspicionem potentibus ciuibus uenissent, illorum facta descripsisse in peius, ac deformasse genus stilo carminis. quod primo Lucilius nouo conscripsit modo, ut poesim inde faceret, idest, unius carminis plures libros. hoc igitur, quo supra diximus, modo coacti omittere satyrã, aliud genus carminis, τὴν νέαν κωμῳδίαν, hoc est, nouam comoediam, reperere poetae; quae argumento communi magis, & generaliter ad omnes homines, qui mediocribus fortunis agunt, pertineret, & minus amaritudinis spectatoribus, & eadem opera multum delectationis afferret, concinna argumento, consuetudine congrua, utilis sententijs, grata salibus, apta metro. ut igitur superiores illae suis quaeque celebrantur auctoribus, ita haec νέα κωμῳδία cum multorum ante, ac postea, tum praecipue Menandri Terentijq.

rentijq. est. de qua cum multa dicenda sint; sat erit tamen, uelut admonendi lectoris caussa, quod de arte comica ueterum chartis continetur, exponere. Comoedia uetus ut ab initio chorus fuit, paullatimq. personarum numero in quinque actus processit; ita paullatim, uelut attrito atque extenuato choro, ad nouam comoediam sic peruenit, ut in ea non modo non inducatur chorus, sed ne locus quidem ullus iam relinquatur choro. nam postquam otioso tempore fastidiosior spectator effectus, tunc cum ad cantores ab actoribus fabula transibat, consurgere, & abire coepisset; admonuit poetas primo quidam choros praetermittere, locum eius relinquentes; vt Menander fecit, hac de caussa, non, vt alij existimant, alia. postremo ne locum quidem reliquerunt: quod Latini fecerunt comici: unde apud illos dirimere actus quinquepartitos difficile est. tum etiam Graeci prologos non habent more nostrorum, quos Latini habent. deinde θεὺς ἀπὸ μηχανῆς, id est deos argumētis narrandis machinatos, ceteri Latini instar Graecorū habent, Terentius non habet. ad hoc προτατικὰ πρόσωπα, id est, personas extra argumentum accersitas, non facile ceteri habent: quibus Terētius saepe utitur, vt per harum inductiones facile pateat argumentum. Veteres etsi ipsi quoque in metris negligentius egerunt iambici uersus dūtaxat in secundo et quarto loco, tamē a Terentio uincuntur resolutione huius metri, quantum potest comminuti ad imaginem prorsae orationis. tum personarum leges circa habitum, aetatem, officium, partes

agendi, nemo diligentius Terentio custodiuit. quin etiam solus ausus est in fictis argumentis, cum fidem ueritatis assequeretur, etiam contra praescripta comica meretrices interdum non malas introducere; quibus tamen, cur bonae sint, & uoluntas per ipsum, & caussa non desit. haec cum artificiosissime Terentius fecerit, tum illud est admirandum, quòd & morem retinuit, vt comoediam scriberet, & temperauit affectum, ne in tragoediam transiliret. quod cum alijs rebus minime obtentũ & a Plauto, & ab Afranio, & Attio, et multis fere magnis comicis inuenimus. Illud quoque inter Terẽtianas uirtutes mirabile, quòd eius fabulae eo sunt temperamento, vt neque extumescant ad tragicam celsitudinem, neque abijciantur ad histrionicam. adde, quòd nihil abstrusum ab eo ponitur, aut quod ab historicis requirendum sit: quod saepius Plautus facit, & eo est obscurior in pluribus locis. adde, quod argumenti ac stili ita attente memor est, vt nusquam non cauerit, aut curauerit ea, quae obesse potuerunt: tum, quòd media primis atque postremis ita nexuit, vt nihil additum alteri, sed aptum ex se totum, & uno corpore uideatur esse compositum. illud quoque mirabile in eo: primo, quòd non ita miscet personas quattuor, vt obscura sit earum distinctio, & item, quòd nihil ad populum facit actorem uelut ex tragoedia loqui. quod uitium Plauti frequentissimum est. illud etiam inter cetera eius laude dignum uidetur, quòd locupletiora argumẽta ex duplicibus negotijs delegerit ad scribendum.

nam excepta Hecyra, in qua scribit Pamphili amorem, ceterae quinque binos adolescentulos habent. Illud uero tenendum est, post νέαν κωμῳδίαν, Latinos multa fabularum genera protulisse: ut Togatas a scaenicis, atque argumentis latinis; Praetextatas ab dignitate personarum, & latina historia; Attellanas a ciuitate Cāpaniae, ubi actitatae sūt plurimae; Rhyntonicas ab actoris nomine; Tabernarias ab humilitate argumenti, & styli; Mimos ab diuturna imitatione uilium rerum, & leuium personarum. Inter tragoediam autem, & comoediam cum multa, tum in primis hoc distat, quòd in comoedia mediocris fortunae hominum parui impetus, periculaq. laetiq. sunt exitus actionum: at in tragoedia omnia contraria, ingentes personae, magni timores, exitus funesti habentur. & illic turbulenta prima, tranquilla ultima, in tragoedia contrario ordine res aguntur: tum quòd in tragoedia fugienda uita, in comoedia capessenda exprimitur: postremo quòd omnis comoedia de fictis est argumentis, tragoedia saepe de historica fide petitur.

Latinae fabulae primo a Liuio Andronico scriptae * sunt ad cunctas res, etiam cum recentius idem poeta & actor fabularum suarum fuisset. Comoediae autem aut motoriae sunt, aut statariae, aut mixtae. motoriae, turbulentae; statariae, quietiores; mixtae, ex utroque consistentes. Comoedia per quattuor partes diuiditur, prologum, protasin, epitasin, catastrophen. Prologus est uelut praefatio quaedam fabulae, in quo solo licet praeter argumentum

aliquid

aliquid ad populũ uel ex poetae, uel ex ipsius fabulae, uel ex actoris commodo loqui. Protasis primus est actus, initiumq. dramatis. Epitasis, incrementum, processusq. turbarum, ac totius, ut ita dixerim, nodus erroris. Catastrophe, conuersio rerum est ad iucundos exitus, patefacta cũctis cognitione gestorum. Comoedia est fabula, diuersa instituta continens affectuum ciuilium, ac priuatarum rerum: qua discitur, quid sit in uita utile, quid contra euitandum. hanc Graeci sic definiere: κωμῳδία ἐστὶν ἰδιωτικῶν, καὶ πολιτικῶν πραγμάτων ἀκίνδυνος περιοχή. Comoediam esse Cicero ait imitationem uitae, speculum consuetudinis, imaginem ueritatis. Comoediae autem a more antiquo dictae, quia in uicis huiusmodi carmina initio agebantur apud Graecos, ut in Italia compitaliciis ludicris admixto pronunciationis modulo: quo, dum actus commutantur, populus detinebatur: aut ἀπὸ τῶν κωμῶν, hoc est, ab actu uitae hominum, qui in uicis habitabant ob mediocritatem fortunarum, non in aulis regiis, ut sunt personae tragicae. Comoedia uero, quia poema sub imitatione uitae atq. similitudine compositum est, in gestu & pronuntiatione consistit.

Comoediam apud Graecos dubium est quis inuenerit primus: apud Latinos, certum est, & comoediam togatam, & tragoediam primo Liuium Andronicum reperisse: * qui ait, comoediam esse quotidianae uitae speculum: nec iniuria. nam ut, intẽti speculo, ueritatis lineamenta facile per imagines colligimus; ita lectione comoediae imitationem uitae, consue

tudinisq. non aegerrime animaduertimus. huius autem originis ratio ab exteris ciuitatibus, moribusq. prouenit. Athenienses namque, Atticam custodientes elegantiam, cum uellent male uiuentes notare, in vicos & compita ex omnibus locis laeti, alacresq. ueniebant, ibiq. cum nominibus singulorum vitam publicabant, unde nomen compositum vt comoedia uocaretur. haec autem carmina primitus in pratis mollibus agebantur. nec deerant praemia, quibus ad scribendum doctorum prouocarentur ingenia. sed & actoribus munera offerebantur, quo libentius iucundo vocis flexu ad dulcedinem commendationis uterentur. caper namque pro dono his dabatur, quia uitibus noxium animal habebatur, a quo etiam tragoediae nomen exortum est. Nonnulli autem ex amurca, olei faece, tragoediam dici, uocariq. maluerunt. qui ludi cum per artifices in honorem Liberi patris agerentur, etiam ipsi comoediarum, tragoediarumq. scriptores huius dei velut praesens numen colere uenerariq. coeperunt. cuius rei probabilis ratio exstitit. ita enim carmina inchoata praeferebantur, vt per ea laudes eius, & facta gloriosa celebrari, proferriq. constaret. tum paullatim fama huius artis increbuit. Thespis autem primus haec scripta in omnium notitiam protulit. postea Aeschylus secutus exemplum publicauit. de quibus ita Horatius in Arte poetica loquitur.

Ignotum tragicae genus inuenisse camoenae
Dicitur, & plaustris uexisse poemata Thespis,

Quae

Quae canerent, agerentq. peruncti faecibus ora.
Poſt hunc perſonae, pallaeq. repertor honeſtae
Aeſchylus & modicis inſtrauit pulpita tignis,
Et docuit magnumq. loqui, nitiq. cothurno.
Succeſſit uetus his comoedia, non ſine multa
Laude: ſed in uitium libertas excidit, & uim
Dignam lege regi. lex eſt accepta, chorusque
Turpiter obticuit, ſublato iure nocendi.
Nil intentatum noſtri liquere poetae:
Nec minimum meruere decus, ueſtigia graeca
Auſi deſerere, & celebrare domeſtica facta,
Vel praetextatas, uel qui docuere togatas.

Fabula generale nomen eſt. eius duae primae partes ſunt, tragoedia, & comoedia. ſi Latina argumentatio ſit, praetextata dicitur. Comoedia autem multas ſpecies habet. aut enim Palliata eſt, aut Togata, aut Tabernaria, aut Attellana, aut Mimus, aut Rhyntonica, aut Planipedia. Planipedia autem dicta ob humilitatem argumenti eius, ac uilitatem actorum: qui non cothurno, aut ſocco utuntur in ſcaena aut pulpito, ſed plano pede: uel ideo, quòd non ea negotia continet, quae perſonarum in turribus aut in cenaculis habitantium ſunt, ſed in plano & humili loco. Perſonati primi egiſſe dicuntur comoediam Cincius, & Faliſcus: tragoediam Minucius, & Prothonius. Omnium autem comoediarũ ſcripta ex quattuor rebus omnino ſumuntur, nomine, loco, facto, euentu: nomine, vt Phormio, Hecyra, Curculio, Epidicus; loco, vt Andria, Leucadia, Brundiſina; fa-

cto, ut Eunuchus, Asinaria, Captiui; euentu, ut Commorientes, Crimen, Heautontimorumenos. Comoediarum formae sunt tres: Palliatae, Graecum habitum referentes; quas non nulli tabernarias uocant: Togatae, iuxta formam personarum habitum togarum desiderantes: Attellanae, salibus & iocis compositae; quae in se non habēt nisi uenustam elegātiam. Comoedia autem diuiditur in quattuor partes, Prologum, Protasin, Epitasin, Catastrophen. Prologus est prima dictio a Graecis dicta πρόλογος, idest antecedens ueram fabulae compositionem elocutio. eius species quattuor sunt: συστατικὸς, commendaticius; quo fabula, uel poeta commendatur: ἀναφορικὸς, relatiuus; quo aut aduersario maledicta, aut gratiae populo referuntur: ὑποθετικὸς, argumentatiuus, fabulae argumentum exponens: μικτὸς, mixtus, omnia haec in se continens. Inter prologum, & prologium quidam hoc interesse uoluerunt: quia prologus est ubi poeta excusatur, aut fabula commendatur; prologium autem est, cum tantum de argumento dicitur. Protasis est primus actus fabulae, quo pars argumenti explicatur, pars reticetur ad populi exspectationem tenendam. Epitasis inuolutio argumenti, cuius elegantia connectitur. Catastrophe explicatio fabulae, per quam euentus eius approbatur. In plerisque fabulis ipsarum nomina priora ponebantur, quàm poetarum; in non nullis poetarum, quàm fabularum. cuius moris diuersitatem antiquitas probat. nam, cum primum aliqui fabulas ede-

rent,

rent, ipsarum nomina pronunciabantur ante, quàm poetae pronunciarentur, ne aliqua inuidia a scribendo deterreri possent. cum autem per editionem multarum poetae iam esset auctoritas acquisita; rursus priora poetarum nomina proferebantur, vt per ipsorum uocabula fabulis attentio acquireretur. Actas diuersis ludis manifestum est inscribi. nam ludorum quattuor sunt species, quos curules aediles munere publico curant: Megalenses, magnis dijs consecrati, quos Graeci μεγάλους σιοὺς appellant; Funebress, ad retinendum populum instituti, dum pompa funeri decreta in honorem patricij uiri plene instruitur; Plebeij, qui pro salute plebis eduntur; Apollinares, Apollini consecrati. In scaena duae arae poni solebant, dextera Liberi, sinistra eius dei, cui ludi fiebant. unde Terentius in Andria ait,

*Ex ara hinc sume uerbenas. * multa desunt,*

hinc Vlyssem palliatum semper inducunt: siue quòd aliquando insaniam simulauit, quo tempore tectum se esse uoluit, ne agnitus cogeretur in bella prodire: seu ob singularem sapientiam, qua tectus, munitusq. plurimum socijs profuit. huius enim uirtutis erat, animi semper decipientis ingenium. non nulli Ithacae incolas, sicut Locros, palliatos fuisse commemorant. Achillis, & Neoptolemi personae diademata habent, quamuis regalia sceptra numquam tenuerint. cuius argumenti probatio talis inducitur, quòd numquam cũ reliqua Graeciae iuuẽtute ad gerenda cum Troianis bella sacramenta coniurationis inie-

runt, nec umquam sub Agamemnonis imperio fuerunt. Comicis senibus candidus vestitus inducitur, quòd is antiquissimus fuisse memoratur. adolescentibus discolor attribuitur. serui comici amictu exiguo conteguntur, paupertatis antiquae gratia, uel quo expeditiores agant. parasiti cum intortis pallijs eueniunt. laeto uestitus candidus, aerumnoso obsoletus, purpureus diuiti, pauperi phoeniceus datur, militi, chlamys purpurea, puellae habitus peregrinus inducitur. leno pallio uarij coloris utitur. meretrici ob auaritiam luteum datur. Syrmata dicta sunt ab eo, quòd trahuntur: quae res ab scaenica luxuria instituta est. eadem in luctuosis personis incuriam sui per negligentiam significant. Aulaea quoque in scaena in terra sternuntur, quòd pictus ornatus erat, ex Attalica regia Romam usque perlatus: pro quibus siparia aetas posterior accepit. est autem minutum uelum, quod populo obsistit, dum fabularum actus commutantur. Diuerbia histriones pronunciabant. cantica uero temperabantur modis, non a poeta, sed a perito artis musicae factis. neque enim omnia iisdem modis in uno cantico agebantur, sed saepe mutatis, vt significant qui tres numeros in comoedijs ponunt: qui tres continent mutatos modos cantici illius. qui huiusmodi modos faciebant, nomen in principio fabulae & scriptoris, & actoris superponebant. huiusmodi adeo carmina ad tibias fiebant; vt, his auditis, multi ex populo ante diceret, quam fabulam acturi scenici essent, quàm omnino

spectatoribus ipsis antecedens titulus pronunciaretur. Agebantur autem tibiys paribus aut imparibus; & dextris, aut sinistris. dextrae autem tibiae sua grauitate seriam comoediae dictionem praenunciabant: sinistrae & Sarranae acuminis leuitate iocum in comoedia ostendebant. ubi autem dextra & sinistra acta fabula inscribebatur: mixtim ioci & grauitates denunciabantur.

AELII DONATI IN ANDRIAM TERENTII PRAEFATIO.

COMOEDIA *Andria, cum palliata sit, de loco nomen accepit, et a Menãdro prius, & nunc ab ipso Terentio: qui, cum de Chryside loqueretur, sic ait:*

Hei uereor, ne quid Andria apportet mali.

et hoc commune uocabulum est et in Graeca, et in Latina lingua. haec maiori ex parte motoria est, continetq. actus amatorum adolescentium, et patrum piorum. callidi serui, astutae ancillae, seueri senes, adolescentuli liberales. in hac primae partes senis Simonis sunt, secundae Daui, tertiae Chremetis, et deinceps reliquorum. prologus in hac acer inducitur, & in aduersarios non mediocriter exasperatur; sed tamen id subtiliter, ut omnia lacessitus facere uideatur, ac dicere. hic protasis subtilis, epitasis tumultuosa, catastrophe paene tragica: & tamen repente ex his turbis in tranquillum peruenit. Haec prima acta est, ludis Megalẽsibus, et M. Fuluio et M'. Glabrione aedilibus curulibus. egerunt L. Atilius Latinus Praenestinus, & L. Ambiuius Turpio: modos fecit Flaccus Claudij, tibijs paribus dextris, & sinistris. et est tota graeca, edita M. Marcello, & C. Sulpicio cos. pronunciataq. est Andria Terentij, ob incognitum adhuc nomen poetae, & minoris apud populum auctoritatis, ac meriti. Diuerbijs & canticis lepide distincta

stincta est: & successu spectata prospero, hortamento poetae fuit ad alias conscribendas. initium autem προτατικὸν πρόσωπον, idest aduenticiam personam recepit Sosiae, propter euoluendam argumenti obscuritatem. persona autem protatica ea intelligitur, quae semel inducta in principio fabulae, in nullis deinceps fabulae partibus adhibetur. Adnotandum scaene, puellarum liberalium nullam orationem in proscaenio induci in comoedia Palliata, praeter inuocationem Iunonis Lucinae: quae & ipsa quoque post scaenam fieri solet.

EIVSDEM ARGVMENTVM IN EANDEM.

CREMES Atticus, pater Pasibulae & Philumenae, cum ex his duabus se Pasibulã perdidisse falsò crederet, relictam Athenis, nec uisam postea multo tempore, tamquam unicam sibi putabat Philumenam, quam Charinus adolescẽs Atheniensis adamabat unice, & sibi petebat uxorẽ. sed pater eam Pamphilo cuidam, Simonis filio, ultro desponderat. qui Pamphilus contra sororem Chrysidis ac peregrinam tum creditã Pasibulam supra dictam, alteram Chremetis filiam, sub nomine Glycerij latenter sic amauit, vt ex ea filium suscepisset inscio patre. qua re intellecta, commotus Simo pater Pamphili, dum per falsas nuptias tentat animum Pamphili, multis dolis a Dauo ipse deluditur seruo, periculoq. Charini & Pamphili motus error in fabula: qui usque ad eum finem ductus est, dum Athenas ueniens Andrius quidam Crito rem aperiat, & nodum fabulae soluat: per quem agnita Pasibula recipitur a parẽtibus, & traditur Pamphilo amanti: Philumena uero Charino despõdetur, et traditur ex optanti. Perspecto argumento, scire debemus hanc esse uirtutem poeticam, vt a nouissimis argumenti rebus incipiens, initium fabulae & originẽ narratiue reddat spectatoribus, auctoremq. praesentem sibi exhibeat, ubi finis est fabulae. hunc enim ordinem et circulum poeticae artis, uel uirtutis non modo secuti

sunt

ſunt tragici, comiciq. auctores, ſed Homerus etiam & Virgilius tenuerunt. Diuiſionem actuum in Latinis fabulis internoſcere, difficile eſt. cauſſam iamdudum demonſtrauimus. unde autem, aut quo modo, quamuis aegre, tamen intelligi, diſtinguiq. poſſint, eſt operaepretium dicere. Principio dicēdum eſt, nullam perſonam egreſſam quinquies ultra exire poſſe. ſed illa re plerumque decipimur, quòd perſonam, cum tacuerit, egreſſam falſò putamus: quae nihilo minus in proſcaenio tacens loquendi tēpus exſpectat. eſt igitur attente animaduertendum, ubi & quando ſcaena uacua ſit ab omnibus perſonis, ut in ea chorus uel tibicen audiri poſſit: quod cum uiderimus, ibi actum eſſe finitum debemus agnoſcere. Confundit ſaepe lectorem id, quòd perſona in ſuperiori ſcaena deſinens, & in proxima incipiens loqui non intelligitur ingreſſa: quod ipſum experientes ſtatim dijudicant de rerum ac temporum quantitate. poteſt enim fieri, vt & ingreſſa ſit, ac egreſſa, quam praue credimus de proſcaenio non receſſiſſe. poſſe autem quinctò egredi perſonam, non & neceſſe eſſe dicimus, vt appareat ultra exire non poſſe; in tragoedia parcius exire & ſolere pariter, & licere. Primus actus in Andria narrationem Simonis apud Soſiam continet argumenti; quod populus hac occaſione perdiſcit; mox querellam apud ſe Daui de domino, & eiuſdem cum domino verba, & rurſus eiuſdem ſerui deliberationem quid rerum gerat. Secundi actus haec ſunt: Charini uerba, primo cum Byrrhia ſeruo, & poſt cum ipſo Pam

philo

philo de nuptijs : Pamphili sermo cum patre dolo consentientis in nuptias Byrrhiae uerba : Daui callida oratio aduersum senem. Tertio actui haec attribuuntur. Mysidis cum obstetrice colloquium, Dauo, ac Simone audientibus : partus Glycerij suspectus seni, & Daui apud eum fraudulenta sermocinatio : Simonis uerba, cum Chremete de nuptijs: Daui perturbatio ac Pamphili. Quartum actum per haec intelligimus. prima Charini uerba sunt, indignantis uelut fidem sibi non seruatam a Pamphilo: tum Mysidis uerba apud Pamphilum, eiusdemq. questus : Daui administratio doli aduersus Chremetem. In quincto actu Simonis & Chremetis prope iurgium disputatio : tum detectio fallaciarum Daui : tum indignatio patris aduersus filium: tum Critonis interuentus, &, per eum cognitis rebus, in tranquillum res acta, ducentibus uxores, quas concupiuerant, Pamphilo, & Charino. Illud non commouere nos debet, quòd in horum actuum distinctione uidentur de proscaenio non discessisse personae quaedam: sed tenere debemus, ideo Terentium uicinitatis mentionem fecisse in principio, ut módico receptu & adesse, & abesse personam intelligamus. nihil ergo sequius factum est ab antiquis, qui ad hunc modum Terentianas fabulas diuiserunt.

VOLCATII SEDIGITI DE COMICIS LATINIS IAMBI.

Multos incertos certare hanc rem uidimus,
Palmam poetae comico cui deferant.
Eum meo iudicio errorem dissoluam tibi:
Ut, contra siquis sentiat, nil sentiat.
Caecilio palmam statuo de comico.
Plautus secundus facile exsuperat ceteros.
Dein Naeuius qui seruet, pretio in tertio est.
Si quid quarto datur, dabitur Licinio.
Post insequi Licinium facio Atilium.
In sexto consequetur hos Terentius.
Turpilius septimum, Trabea octauum obtinet.
Nono loco esse facile facio Luscium.
Antiquitatis caussa, decimum addo Ennium.

De iisdem Varronis iudicium.
citat Nonius in uerbo, Posco.

In argumentis Caecilius poscit palmam, in ethesin Terentius, in sermonibus Plautus.

Ex eiusdem libro V. *de latino sermone.*
citat Sosipater lib. 2.

Ηθη *nulli alij seruare conuenit, quàm Titinio. & Terentio.* πάθη *uero Trabea, & Atilius, & Caecilius facile mouerant.*

PERSONAE.

Simo	senex,
Sosia	seruus,
Dauus	seruus,
Mysis	ancilla,
Pamphilus	adolescens,
Charinus	adolescens,
Byrrhia	seruus,
Lesbia	obstetrix,
Glycerium	Chremetis filia,
Chremes	senex,
Crito	hospes,
Dromo	seruus.

C. SVLPICII APOLLINARIS
PERIOCHA.

Sororem falsò creditam meretriculae,
Genere Andriae, Glycerium uitiat Pamphilus:
Grauidaq. facta, dat fidem uxorem sibi
Fore hanc: nam aliam pater ei desponderat.
Gnatam Chremetis: atque, vt amorem comperit,
Simulat futuras nuptias, cupiens, suus
Quid haberet animi filius, cognoscere.
Daui suasu non repugnat Pamphilus.
Sed, ex Glycerio natum vt uidit puerulum,
Chremes, recusat nuptias, generum abdicat:
Mox filiam Glycerium insperato agnitam,
Dat Pamphilo hanc, aliam Charino coniugem.

ACTA . LVDIS . MEGALENSIB . M. FVLVIO . ET M'. GLABRIONE . AEDILIB. CVRVLIB. EGERVNT . L. AMBIVIVS . TVRPIO . L. ATILIVS PRAENESTINVS . MODOS . FECIT . FLACCVS CLAVDII . TIBIIS . PARIB. DEXTRIS . ET . SINISTRIS . ET . EST . TOTA . GRAECA . EDITA M. MARCELLO . C. SVLPICIO . COS

PROLOGVS

P OETA *cum primum animum ad scribendum appulit,*
Id sibi negoti credidit solum dari,
Populo ut placerent, quas fecisset fabulas.
Verum aliter euenire multo intelligit:
Nam in prologis scribundis operam abutitur,
Non qui argumentum narret, sed qui maleuoli
Veteris poetae maledictis respondeat.
Nunc, quam rẽ uitio dẽt, quaeso animum aduortite.
Menander fecit Andriam, & Perinthiam.
Qui utramuis recte norit, ambas nouerit.
Non ita sunt dissimili argumento, set tamen
Dissimili oratione sunt factae, ac stilo.
Quae conuenere, in Andriam ex Perinthia
Fatetur transtulisse, atque usum pro suis.
Id isti uituperant factum, atque in eo disputant,
Contaminari non decere fabulas.
Faciunt ne intelligendo, ut nihil intellegant?
Qui cum hunc accusant, Naeuium, Plautum, Enniũ
Accusant, quos hic noster auctores habet:

Quorum aemulari exoptat neclegentiam
Potius, quam istorum obscuram diligentiam.
Dehinc ut quiescant, porro, moneo, & desinant
Maledicere, malefacta ne noscant sua.
Fauete, adeste aequo animo, & rem cognoscite,
Vt pernoscatis, ecquid spei sit relliquum,
Posthac quas faciet de integro comoedias,
Spectandae, an exigendae sint uobis prius.

ACTVS PRIMI SCAENA I.

SIMO, SOSIA.

VOS istaec intro auferte: abite. Sosia
Ades dum: paucis te uolo. SO. dictũ puta.
Nempe ut curentur recte haec. SI. immo aliud. SO. quid est,
Quod tibi mea ars efficere hoc possit amplius?
SI. Nihil istac opus est arte ad hanc rem quam paro:
Sed ijs, quas semper in te intellexi sitas,
Fide, & taciturnitate. SO. exspecto, quid uelis.
SI. Ego postquam te emi a paruolo, ut semper tibi
Apud me iusta, & clemens fuerit seruitus,
Scis. feci, e seruo ut esses libertus mihi,
Propterea quod seruiebas liberaliter.
Quod habui summum pretium, persolui tibi.
SO. In memoria habeo. SI. haut muto factum. SO. gaudeo,
Si tibi quid feci, aut facio, quod placeat Simo, &,

Id gratum fuisse aduorsum te, habeo gratiam.
Sed mihi hoc molestum est: nam istaec commemoratio
Quasi exprobratio est immemoris benefici.
Quin tu uno uerbo dic, quid est, quod me uelis.
SI. Ita faciam. hoc primum in hac re praedico tibi:
Quas credis esse has, non sunt uerae nuptiae.
SO. Cur simulas igitur? SI. rē omnē a principio audies.
Eo pacto & gnati uitam, & consilium meum
Cognosces, & quid facere in hac re te uelim.
Nam is postquam excessit ex ephebis Sosia,
Liberius uiuendi fuit potestas: nam antea
Qui scire posses, aut ingenium noscere,
Dum aetas, metus, magister prohibebant? SO. ita est.
SI. Quod plerique omnes faciunt adolescentuli,
Vt animum ad aliquod studium adiungāt, aut equos
Alere, aut canes ad uenandum, aut ad philosophos:
Horum ille nihil egregie praeter cetera
Studebat, & tamen omnia haec mediocriter.
Gaudebam. SO. non iniuria: nam id arbitror
Adprime in uita esse utile, ut NE QVID NIMIS.
SI. Sic uita erat: facile omnes perferre, ac pati:
Cum quibus erat cumque una, ijs sese dedere,
Eorum obsequi studijs, aduorsus nemini,
Numquam praeponens se alijs. ita facillime
Sine inuidia inuenias laudem, & amicos pares.
SO. Sapienter uitam instituit: namque hoc tempore
OBSEQVIVM AMICOS, VERITAS ODIVM PARIT.
SI. Interea mulier quaedam ab hinc triennium

Ex Andro commigrauit huc uiciniae,
Inopia, & cognatorum neglegentia
Coacta, egregia forma, atque aetate integra.
SO. Hei uereor, ne quid Andria apportet mali.
SI. Primum haec pudice uitam, parce, ac duriter
Agebat, lana, ac tela uictum quaeritans:
Sed postquam amans accessit, pretium pollicens,
Vnus, & item alter; ita ut ingenium est omnium
Hominum ab labore procliue ad lubidinem,
Accepit conditionem, dein quaestum occipit.
Qui tum illam amabant, forte, ita ut fit, filium
Perduxere illuc secum, ut una esset, meum.
Egomet continuo mecum: certe captus est:
Habet. obseruabam mane illorum seruolos
Venientes, aut abeuntes: rogitabam, heus puer,
Dic sodes, quis heri Chrysidē habuit? nam Andriae
Illi id erat nomē. SO. teneo. SI. Phaedrū, aut Cliniam
Dicebant, aut Niceratum. nam hi tres tum simul
Amabant. eho, quid Pamphilus? quid? symbolum
Dedit, cenauit. Gaudebam. item alio die
Quaerebam: comperiebam nihil ad Pamphilum
Quidquam attinere. enim uero spectatum satis
Putabam, & magnum exemplum continentiae.
Nam qui cum ingenijs conflictatur eiusmodi,
Neque commouetur animus in ea re tamen,
Scias posse habere iam ipsum suae uitae modum.
Cum id mihi placebat, tum uno ore omnes omnia
Bona dicere, & laudare fortunas meas.
Qui gnatum haberem tali ingenio praeditum.
Quid uerbis opus est? hac fama impulsus Chremes

Vltro ad me uenit, unicam gnatam suam
Cum dote summa filio uxorem ut daret,
Placuit: despondi: hic nuptijs dictus est dies.
SO. Quid obstat, cur non uerae fiant? SI. audies.
Fere in diebus paucis, quibus haec acta sunt,
Chrysis uicina haec moritur. SO. o factum bene:
Beasti: metui a Chryside. SI. ibi tum filius
Cum illis, qui amarãt Chrysidem, una aderat frequẽs:
Curabat una funus: tristis interim,
Nonnumquam conlacrumabat. placuit tum id mihi.
Sic cogitabam: hic paruae consuetudinis
Caussa mortem huius tam fert familiariter:
Quid, si ipse amasset? quid mihi hic faciet patri?
Haec ego putabam esse omnia humani ingeni,
Mansuetiq. animi officia. quid multis moror?
Egomet quoque eius caussa in funus prodeo,
Nihil suspicãs etiã mali. SO. hem quid est? SI. scies.
Effertur: imus. interea inter mulieres,
Quae ibi aderãt, forte unã adspicio adolescentulam,
Forma. SO. bona fortasse. SI. & uoltu Sosia
Adeo modesto, adeo uenusto, ut nihil supra.
Quia tum mihi lamentari praeter ceteras
Visa est, & quia erat forma praeter ceteras
Honesta, & liberali; accedo ad pedisequas;
Quae sit, rogo. sororem esse aiunt Chrysidis.
Percussit illico animum. at at, hoc illud est,
Hinc illae lacrumae, haec illa est misericordia.
SO. Quam timeo, quorsum euadas. SI. funus interim
Procedit: sequimur: ad sepulcrum uenimus.

In ignem posita est: fletur. interea haec soror,
Quam dixi, ad flammam accessit imprudentius,
Satis cum periclo. ibi tum exanimatus Pamphilus
Bene dissimulatum amorem, & celatum indicat:
Accurrit: mediam mulierem complectitur:
Mea Glycerium, inquit, quid agis? cur te is perditũ?
Tum illa, ut consuetum facile amorem cerneres,
Reiecit se in eum flens quam familiariter.
SO. Quid ais? SI. redeo inde iratus, atque aegreferens.
Nec satis ad obiurgandum caussae. diceret,
Quid feci? quod commerui, aut peccaui pater?
Quae sese uoluit in ignem inijcere, prohibui,
Seruaui. honesta oratio est. SO. recte putas:
Nam si illum obiurges, uitae qui auxilium tulit;
Quid facias illi, qui dederit damnum, aut malum?
SI. Venit Chremes postridie ad me, clamitans,
Indignum facinus, comperisse, Pamphilum
Pro uxore habere hanc peregrinam. ego illud sedulo
Negare factum. ille instat factum. denique
Ita tum discedo ab illo, ut qui se filiam,
Neget daturũ. SO. nõ tu ibi gnatũ? SI. ne haec quidẽ
Satis uehemens caussa ad obiurgandũ. SO. qui, cedo?
SI. Tute ipse his rebus finem praescripsti pater:
Prope adest, cum alieno more uiuendum est mihi:
Sine nunc meo me uiuere interea modo.
SO. Quis igitur relictus est obiurgandi locus?
SI Si propter amorem uxorem nolit ducere:
Ea primum ab illo animaduertenda iniuria est.
Et nunc id operam do, ut per falsas nuptias

Vera

Vera obiurgandi caussa sit, si deneget;
Simul, sceleratus Dauus si quid consili
Habet, ut consumat nunc, cum nihil obsint doli:
Quem ego credo manibus, pedibusq. obnixe omnia
Facturum, magis id adeo, mihi ut incommodet,
Quã ut obsequatur gnato. S. quapropter? SI. rogas?
Mala mens, malus animus. quẽ quidem ego si sensero.
Sed quid opust uerbis? sin eueniat, quod uolo,
In Pamphilo ut nihil sit morae: restat Chremes,
Qui mihi exorandus est: & spero confore.
Nunc tuũ est officiũ, has bene ut adsimules nuptias,
Perterrefacias Dauum, obserues filium,
Quid agat, quid cum illo consilij captet. SO. sat est.
Curabo: eamus iam nunc intro. SI. i prae, sequar.
Non dubium est quin uxorem nolit filius:
Ita Dauum modo timere sensi, ubi nuptias
Futuras esse audiuit. sed exit foras.

ACTVS PRIMI SCAENA II.

DAVVS, SIMO,

MIRABAR, hoc si sic abiret: & heri semper lenitas,
Verebar, quorsum euaderet.
Qui postquam audierat non datũ iri filio uxorẽ suo,
Numquam cuiquam nostrum uerbum fecit, neque id aegre tulit.
S. At nũc faciet, neque, ut opinor, sine tuo magno malo.
D. Id uoluit, nos sic nec opinantes duci falso gaudio,

Sperantes iã amoto metu, inter oscitantes opprimi,
Vt ne esset spatiũ cogitãdi ad disturbandas nuptias:
Astute. S. *carnufex quae loquitur?* D. *herus est, neque praeuideram.*
S. *Daue.* D. *hem, quid est?* S. *ehodum ad me.* D. *quid hic uolt?* S. *quid ais?* D. *qua de re?* S. *rogas?*
Meum gnatum rumor est amare. D. *id populus curat scilicet.*
S. *Hocine agis, an non?* D. *ego uero istuc.* S. *sed nunc ea me exquirere,*
Iniqui patris est: nam, quod antehac fecit, nihil ad me attinet:
Dum tempus ad eam rem tulit, siui animum ut expleret suum:
Nũc haec dies aliã uitã adfert, alios mores postulat.
Dehinc postulo, siue aequum est, te oro Daue, ut redeat iam in uiam.
D. *Hoc quid sit?* S. *omnes qui amant, grauiter sibi dari uxorem ferunt.*
D. *Ita aiunt.* S. *tum si quis magistrum cepit ad eam rem improbem,*
Ipsum animum aegrotum ad deteriorem partem plerumque applicat.
D. *Non hercle intelligo.* S. *non? hem.* D. *non: Dauus sum, non Oedipus.*
S. *Nempe ergo aperte uis, quae restant, me loqui.* D. *sane quidem.*
S. *Si sensero hodie, quidquam in his te nuptijs*
Fallaciae conari, quo fiant minus;

Aut uelle in ea re ostendi, quam sis callidus:
Verberibus caesum te in pistrinum Daue dedam us-
que ad necem,
Ea lege, atque omine, ut, si te inde exemerim, ego
pro te molam.
Quid, hoc? intellextin'? an nondum etiam ne hoc qui
dem? D. immo callide:
Ita aperte ipsam rem modo locutus: nihil circuitione
usus es.
S. Vbiuis, facilius passus sim, quam in hac re, me de-
ludier.
D. Bona uerba quaeso. S. irrides? nihil me fallis. sed di
co tibi,
Ne temere facias: neque tu hoc dicas tibi non prae
dictum, caue.

ACTVS PRIMI SCAENA III.

DAVVS.

ENIMVERO Daue nihil loci est segnitiae,
neque socordiae,
Quantum intellexi modo senis sententiam
de nuptijs.
Quae si non astu prouidetur, me, aut herum pessum-
dabunt.
Nec, quid agam, certum est, Pamphilum ne adiu-
tem, an auscultem seni.
Si illum relinquo, eius uitae timeo; sin opitulor, hu-
ius minas:

Cui uerba dare difficile est. primum iam de amore, hoc comperit:
Me infensus seruat, ne quam faciã in nuptijs fallaciã.
Si senserit, perij; aut, si libitũ fuerit, caussam ceperit,
Quo iure, quaq. iniuria praecipitẽ in pistrinũ dabit.
Ad haec mala hoc mihi accedit etiã: haec Andria,
Siue ista uxor, siue amica est, grauida e Pãphilo est:
Audireq. eorum est operaepretium audaciam:
Nam inceptio est amentium, haud amantium:
Quidquid peperisset, decreuerunt tollere:
Et fingunt quandam inter se nunc fallaciam,
Ciuem Atticam esse hanc: fuit olim quidam senex,
Mercator: nauem is fregit apud Andrum insulam:
Is obijt mortem: ibi tum hanc eiectam Chrysidis
Patrem recepisse orbam, paruam. fabulae.
Mihi quidem non hercle fit uerisimile.
Atqui ipsis commentum placet.
Sed Mysis ab ea egreditur. at ego hĩc me ad forũ, ut
Conueniam Pamphilum, ne de hac re pater imprudentem opprimat.

ACTVS PRIMI SCAENA IV.

MYSIS.

AVDIVI Archilis iamdudum: Lesbiam adduci iubes.
Sane pol illa temulenta est mulier, & temeraria,
Nec satis digna, cui cõmittas primo partu mulierẽ:

Tamen

Tamẽ eam adducã. importunitatẽ spectate aniculae:
Quia compotrix eius est. Di date facultatẽ obsecro
Huic pariũdi, atque illi in alijs potius peccãdi locũ.
Sed quidnam Pamphilum exanimatum uideo? uereor, quid siet.
Opperiar, ut sciam, numquidnam haec turba tristitiae afferat.

ACTVS PRIMI SCAENA V.

PAMPHILVS, MYSIS.

HOCINE est humanum factum, aut inceptum? hoccine officium patris?
M. Quid illud est?
P. Pro deum, atque hominum fidem, quid est, si non haec contumelia est?
Vxorem decreuit dare sese mi hodie: non ne oportuit
Praescisse me ante? non ne prius communicatum oportuit?
M. Miseram me, quod uerbum audio? P. quid Chremes? qui denegauerat,
Se commissurũ mihi gnatam suã uxorẽ: id mutauit:
Quoniam me immutatum uidet.
Ita ne obstinate operam dat, ut me a Glycerio miserum abstrahat?
Quod si fit, pereo funditus.
Adeon' hominem inuenustum esse, aut infelicem quemquam, ut ego sum?
Pro deum, atque hominum, nullon' ego

Chremetis pacto affinitatem effugere potero? quot modis
Contemptus, spretus? facta, transacta omnia. hem
Repudiatus repetor, quamobrem? nisi si id est, quod suspicor:
Aliquid monstri alunt: ea quoniam nemini obtrudi potest,
Itur ad me. M. oratio haec me miseram exanimauit metu.
P. Nam quid ego dicam de patre? ah
Tantam ne rem tam neglegenter agere? praeteriens modo
Mihi apud forum, uxor tibi ducenda est Pamphile hodie, inquit: para:
Abi domum. id mihi uisus est dicere, abi cito, & suspende te.
Obstupui. censen' me uerbum potuisse ullum proloqui?
Aut ullam causam, ineptam saltem, falsam, iniquam? obmutui.
Quod si ego prius id rescissem; quid facerem, si quis nunc me roget,
Aliquid facerem, ut hoc ne facerem. sed nunc primum quid exequar?
Tot me impediunt curae, quae meum animum diuerse trahunt;
Amor, huius misericordia, nuptiarum sollicitatio,
Tum patris pudor, qui me tam leni passus est animo usque adhuc,
Quae meo cumque animo libitũ est, facere: ei ne ego

ut aduorser? hei mihi,
Incertum est, quid agam. M. misera timeo, hoc incertum quorsum accidat.
Sed nunc peropust, aut hunc cum ipsa, aut me aliquid de illa aduorsum hunc loqui.
Dum in dubio est animus, paullo momento huc illuc impellitur.
P. Quis hic loquitur? Mysis salue. M. o salue Pamphile. P. quid agit? M. rogas?
Laborat e dolore: atq; ex hoc misera sollicita est, diē
Quia olim in hunc sunt constitutae nuptiae: tum autem hoc timet,
Ne deseras se. P. hem, ego ne istuc conari queam?
Ego propter me illam decipi miseram sinam?
Quae mihi suum animum, atque omnē uitā credidit,
Quam ego animo egregie carā pro uxore habuerim;
Bene, & pudice eius doctum, atque eductum, sinam,
Coactum egestate ingenium immutarier?
Non faciam. M. haut uereor, si in te solo sit situm:
Sed uim ut queas ferre. P. adeon' me ignauū putas?
Adeon' porro ingratum, aut inhumanum, aut ferū,
Ut neque me consuetudo, neque amor, neque pudor
Commoueat, neque commoneat, ut seruem fidem?
M. Unum hoc scio, hanc meritā esse, ut memor esses sui.
P. Memor essem? o Mysis Mysis, etiam nunc mihi
Scripta illa dicta sunt in animo Chrysidis
De Glycerio. iam ferme moriens me uocat:
Accessi: uos semotae: nos soli: incipit:
Mi Pamphile, huius formam, atque aetatem uides.

Nec clam te est, quam illi nunc utraeque inutiles
Et ad pudicitiam, & tutandam ad rem sient.
Quod ego per hanc te dextram oro, & ingeniũ tuũ,
Per tuam fidem, perq. huius solitudinem
Te obtestor, ne abs te hanc segreges, neu deseras.
Si te in germani fratris dilexi loco,
Siue haec te solum semper fecit maxumi,
Seu tibi morigera fuit in rebus omnibus.
Te isti uirum do, amicum, tutorem, patrem:
Bona nostra haec tibi cõmitto, & tuae mando fidei.
Hãc mihi in manũ dat: mors cõtinuo ipsam occupat.
Accepi: acceptam seruabo. M. ita spero quidem.
Sed cur tu ab illa? M. obstetricẽ accerso. P. propera:
Atque audin'? uerbum unum caue de nuptijs,
Ne ad morbum hoc etiam. M. teneo.

ACTVS SECVNDI SCAENA I.

CHARINVS, BYRRHIA, PAMPHILVS.

QVID ais Byrrhia?
Datur ne illa Pamphilo hodie nuptum? B. sic est. C. qui scis Byrrhia?
B. Apud forum modo de Dauo audiui. C. uae misero mihi.
Vt animus in spe, atque in timore usque antehac attentus fuit,
Ita, postquam adempta spes est, lassus, cura confectus stupet.
B. Quaeso edepol Charine, quoniam id fieri, quod uis,

non potest,
Velis id, quod possit. C. nihil aliud, nisi Philumenam, uolo.
B. Ah, quanto satius est, te id operam dare,
Qui istũ amorẽ ex animo amoueas tuo, quã id loqui,
Quo magis libido frustra incendatur tua.
C. FACILE OMNES, CVM VALEMVS, RECTA CONSILIA AEGROTIS DAMVS.
Tu si hic sis, aliter sentias. B. age age, ut lubet. C. sed Pamphilum
Video. omnia experiri certum est prius, quam pereo. B. quid hic agit?
C. Ipsum hunc orabo: huic supplicabo: amorem huic narrabo meum:
Credo, ĩpetrabo, ut aliquot saltẽ nuptijs prodat dies.
Interea fiet aliquid, spero. B. id aliquid nihil est. C. Byrrhia,
Quid tibi uidetur? adeon' ad eum? B. quid ni? si nihil impetres,
Vt te arbitretur sibi paratum moechum, si illam duxerit.
C. Abi hinc in malam rem cum suspicione istac, scelus.
P. Charinum uideo, salue. C. o salue Pamphile:
Ad te aduenio, spem, salutem, auxilium, consilium expetens.
P. Neque pol consili locum habeo, neque auxilij copiã.
Sed istuc quidnam est? C. hodie uxorem ducis? P. aiunt. C. Pamphile,

Si id facis, hodie postremum me uides. P. *quid ita?* C. *hei mihi,*
Vereor dicere: huic dic quaeso Byrrhia. B. *ego dicam.* P. *quid est?*
B. *Sponsam hic tuam amat.* P. *ne iste haud mecum sentit. ehodum dic mihi,*
Numquidnam amplius tibi cum illa fuit Charine? C. *ah Pamphile,*
Nihil. P. *quam uellem.* C. *nunc te per amicitiam, & per amorem obsecro,*
Principio ut ne ducas. P. *dabo equidem operam.* C. *sed si id non potes,*
Aut tibi nuptiae hae sunt cordi. P. *cordi?* C. *saltem aliquot dies*
Profer, dum proficiscor aliquo, ne uideam. P. *audi nunc iam:*
Ego Charine neutiquam officium esse liberi puto,
Cum is nil promereat, postulare id gratiae apponi sibi.
Nuptias effugere ego istas malo, quā tu adipiscier.
C. *Reddidisti animum.* P. *nunc, sic quid potes aut tu, aut hic Byrrhia,*
Facite, fingite, inuenite, efficite, qui detur tibi:
Ego id agam, mihi qui ne detur. C. *sat habeo.* P. *Dauum optume*
Video. huius consilio fretus sum. C. *at tu hercle haut quidquam mihi,*
Nisi ea, quae nihil opus sunt scire. fugin' hinc? S. *ego uero ac lubens.*

ACTVS

ACTVS SECVNDI SCAENA II.

DAVVS, CHARINVS, PAMPHILVS.

D. I BONI, *boni quid porto? sed ubi inueniam Pamphilum,*
Vt metum, in quo nunc est, adimam, atque expleam animum gaudio?
C. *Laetus est, nescio quid.* P. *nihil est. nondum haec resciuit mala.*
D. *Quem ego nunc credo; si iam audierit sibi paratas nuptias,*
C. *Audin' tu illum?* D. *toto me oppido exanimatum quaerere.*
Sed ubi quaeram? aut quo nunc primum intendam? C. *cessas alloqui?*
D. *Abeo.* P. *Daue ades, resiste.* D. *quis homo est, qui me? o Pamphile,*
Te ipsum quaero. euge o Charine: ambo opportune: uos uolo.
P. *Daue, perij.* D. *quin tu hoc audi.* P. *interij.* D. *quid timeas, scio.*
C. *Mea quidem hecle in dubio uita est.* D. *& tu quid, scio.*
P. *Nuptiae mihi.* D. *& id scio.* P. *hodie.* D. *obtundis, tametsi intelligo.*
Id paues, ne ducas tu illam: tu autem, ut ducas. C. *rem tenes.*
P. *Istuc ipsum.* D. *atque istuc ipsum, nihil pericli est: me uide.*

D P. Ob-

P. Obsecro te, quamprimum hoc me libera miserum metu D. hem,

Libero: uxorem tibi iam non dat Chremes. P. qui scis? D. scio.

Tuus pater modo me prehēdit: ait, tibi uxorem dare

Hodie, item alia multa, quae nunc non est narrandi locus.

Continuo ad te properans percurro ad forum, ut dicam tibi haec.

Vbi te non inuenio, ibi adscendo in quendam excelsum locum,

Circumspicio: nusquā. forte ibi huius uideo Byrrhiā:

Rogo: negat uidisse: mihi molestū. quid agā, cogito.

Redeūti interea ex ipsa re mihi incidit suspicio. hē,

Paullulū obsoni, ipsus tristis, de improuiso nuptiae:

Non cohaerent. P. quorsumnam istuc? D. ego me continuo ad Chremem.

Cum illo aduenio, solitudo ante ostium. iā id gaudeo.

P. Recte dicis, perge. D. maneo: ĩterea introire neminē

Video, exire neminem, matronam nullam, in edibus

Nil ornati, nil tumulti. accessi. introspexi. P. scio.

Magnum signum. D. num uidentur conuenire haec nuptijs?

P. Non, opinor, Daue. D. opinor, narras? non recte accipis.

Certa res est. etiā puerū inde abiēs conueni Chremis,

Holera, et pisciculos minutos ferre obolo ĩ cenā seni.

C. Liberatus sum Daue hodie tua opera. D. at nullus quidem.

C. Quid

C. Quid ita? nempe huic prorsus illam non dat. D. ridiculum caput.
Quasi necesse sit, si huic non dat, te illã uxorẽ ducere.
Nisi uides, nisi senis amicos oras, ambis. C. bene mones.
Ibo: etsi hercle saepe iã me spes haec frustrata ẽ. uale.

ACTVS SECVNDI SCAENA III.
PAMPHILVS, DAVVS.

Quid igitur sibi uolt pater? cur simulat? D. ego dicam tibi.
Si id suscenseat nunc, quia non det tibi uxorem Chremes,
Ipsus sibi esse iniurius uideatur: neque id iniuria:
Prius, quam tuum, ut sese habeat, animum ad nuptias perspexerit.
Sed si tu negaris ducere, ibi culpam in te transferet:
Tum illae turbae fient. P. quid? uis, patiar? D. pater est Pamphile.
Difficile est. tum haec sola est mulier. dictum ac factum inuenerit
Aliquam caussam, quamobrem eijciat oppido. P. eijciat? D. cito.
P. Cedo igitur, quid faciam Daue? D. dic te ducturum. P. hem. D. quid est?
P. Ego dicam? D. cur non? P. numquam faciam. D. ne nega.
P. Suadere noli. D. ex ea re quid fiat, uide.

P. Vt ab illa excludar, huc concludar. D. non ita est.
Nempe hoc sic esse opinor dicturum patrem:
Ducas uolo hodie uxorem. tu, Ducam, inquies:
Cedo, quid iurgabit tecum? hic reddes omnia,
Quae nunc sunt certa ei consilia, incerta ut sient,
Sine omni periculo: nam hoce haud dubium est, quin Chremes
Tibi non det gnatam: nec tu ea caussa minueris
Haec, quae facis, ne is mutet suam sententiam.
Patri dic uelle: ut, cum uelit tibi iure irasci, non queat.
Nam quod tu speres, propulsabo facile. uxorem his moribus
Dabit nemo. inopem inueniet potius, quam te corrumpi sinat:
Sed si te aequo animo ferre accipiet, neglegentem feceris.
Alia otiosus quaeret: interea aliquid acciderit boni.
P. Itan' credis? D. haut dubium id quidem est. P. uide, quo inducas. D. quin taces?
P. Dicam. puerum autem ne resciscat mihi esse ab illa, cautio est:
Nam pollicitus sum suscepturum. D. o facinus audax. P. hanc fidem
Sibi, me obsecrauit, qui se sciret non desertuiri, ut darem.
D. Curabitur. sed pater adest. caue, te esse tristem sentiat.

ACTVS

ACTVS SECVNDI SCAENA IV.

SIMO, DAVVS, PAMPHILVS.

REVISO, *quid agant, aut quid captent consilij.*

D. *Hic nūc nō dubitat, quin te ducturū neges:*
Venit meditatus alicunde ex solo loco.
Orationem sperat inuenisse se,
Qua differat te: proin' tu fac, apud te ut sies.
P. *Modo ut possim.* D. *crede mihi hoc inquam Pamphile,*
Numquam hodie tecum commutaturum patrem
Vnum esse uerbum, si te dices ducere.

ACTVS SECVNDI SCAENA V.

BYRRHIA, SIMO, DAVVS, PAMPHILVS.

HERVS *me, relictis rebus, iussit Pāphilū*
Hodie obseruare, ut, quid ageret de nuptijs,
Scirem. id propterea nunc hunc uenientem sequor.
Ipsum adeo praesto uideo cum Dauo. hoc agam.
S. *Vtrumque adesse uideo.* D. *hem serua.* S. *Pamphile.*
D. *Quasi de improuiso respice ad eum.* P. *hem pater.*
D. *Probe.* S. *hodie uxorem ducas, ut dixi, uolo.*
B. *Nunc nostrae parti timeo, quid hic respondeat.*
P. *Neque istic, neque alibi tibi usquam erit in me mora.* B. *hem.*
D. *Obmutuit.* B. *quid dixit?* S. *facis, ut te decet.*
Cum istuc, quod postulo, impetro cum gratia.

D. Sum uerus? B. h erus, b uantum audio, uxore excidit.
S. I iam nunc intro, ne in mora, cum opus sit, sies.
P. Eo. B. nulla ne in re esse homini cuiquam fidem?
Verum illud uerbum est, uolgo quod dici solet,
OMNES SIBI MELIUS MALLE ESSE, QUAM ALTERI.
Ego illam uidi uirginem: forma bona
Memini uidere: quo aequior sum Pamphilo,
Si se illam in somnis, quam illum, amplecti maluit.
Renuntiabo: ut pro hoc malo mihi det malum.

ACTUS SECUNDI SCAENA VI.

DAVUS, SIMO.

HIC nunc me credit aliquam sibi fallaciam
Portare, & ea me hic restitisse gratia.
S. Quid Dauus narrat? D. aeque quidquam nunc quidem.
S. Nihil ne? hem. D. nihil prorsus. S. atqui exspectabam quidem.
D. Praeter spem euenit: sentio: hoc male habet uirum.
S. Potin' es mihi uerum dicere? D. nihil facilius.
S. Num illi molestae quippiam hae sunt nuptiae,
Huiusce propter consuetudinem hospitae?
D. Nihil hercle: aut, si adeo, bidui est, aut tridui
Haec sollicitudo: nostin'? deinde desinet:
Etenim ipsus secum eam rem reputauit uia.
S. Laudo. D. dum licitum est illi, dumq. aetas tulit,
Amauit: tum id clam: cauit, ne umquam infamiae
Ea res sibi esset, ut uirum fortem decet.

Nunc

Nunc uxore opus est: animum ad uxorem appulit.
S. Subtristis uisust esse aliquantulum mihi.
D. Nihil propter hanc rem: sed est, quod suscenset tibi.
S. Quidnam est? D. puerile est. S. quid est? D. nihil. S. quin dic, quid est.
D. Ait nimium parce facere sumptum. S. me ne? D. te.
Vix, inquit, drachmis obsonatus est decem:
Num filio uidetur uxorem dare?
Quem, inquit, uocabo ad cenam meorum aequalium
Potissimum nunc? &, quod dicendum hic siet,
Tu quoque perparce nimium. non laudo. S. tace.
D. Commoui. S. ego, istaec recte ut fiant, uidero.
Quidnam hoc rei est? quidnã hic uolt ueterator sibi?
Nã si hic mali est quidquã, hẽ illic est huic rei caput.

ACTVS TERTII SCAENA PRIMA.

MYSIS, SIMO, DAVVS,

LESBIA, GLYCERIVM.

ITA pol quidem res est, ut dixti Lesbia:
FIDELEM HAVT FERME MVLIERI INVENIAS VIRVM.
S. Ab Andria est ancilla haec. quid narras? D. ita est.
M. Sed hic Pamphilus. S. quid dicit? M. firmauit fidem. S. hem.
D. Vtinam aut hic surdus, aut haec muta facta sit.
M. Nam quod peperisset, iussit tolli. S. o Iuppiter,
Quid ego audio? actũ est, siquidẽ haec uera praedicat.
L. Bonum ingenium narras adolescentis. M. optimum.

Sed sequere me intro, ne in mora illi sis. L. sequor.
D. Quod remediũ nunc huic malo inueniã? S. quid hoc?
Adeon' est demens? ex peregrina? iam scio: ah
Vix tandem sensi stolidus. D. quid hic sensisse ait?
S. Haec primum affertur iam mihi ab hoc fallacia.
Hanc simulant parere, quo Chremetem absterreãt.
G. Iuno Lucina fer opem, serua me obsecro.
S. Hui, tam cito? ridiculum. postquam ante ostium
Me audiuit stare, approperat. non sat commode
Diuisa sunt temporibus tibi Daue haec. D. mihin'?
S. Num immemores discipuli? D. ego, quid narres, nescio.
S. Hicine si me imparatum in ueris nuptijs
Adortus esset, quos mihi ludos redderet?
Nunc huius periculo fit. ego in portu nauigo.

ACTVS TERTII SCAENA II.

LESBIA, SIMO, DAVVS.

ADHVC Archilis, quae assolent, quaeq. oportet
Signa ad salutẽ esse, omnia huic esse uideo.
Nunc primum fac istaec ut lauet: post deinde,
Quod iussi ei dare bibere, &, quantum imperaui,
Date: mox ego huc reuertor.
Per, ecastor, scitus puer natus est Pamphilo.
Deos quaeso, ut sit superstes: quando quidem ipse est ingenio bono.
Cumq. huic ueritus est optumae adolescenti facere iniuriam.

S. Vel

S. Vel hoc quis non credat, qui norit te, abs te esse ortum? D. quidnam id est?
S. Nō īperabat corā, quid opus facto esset puerperae:
Sed postquam egressa est, illis, quae sunt intus, clamat de uia.
O Daue, itan' contemnor abs te? aut ita ne tandem idoneus
Tibi uideor esse, quē tā aperte fallere incipias dolis?
Saltem accurate, ut metui uidear certe, si resciuerim.
D. Certe hercle nunc hic se ipsus fallit, haud ego. SI. edixin' tibi?
Interminatus sum, ne faceres? num ueritus? quid rettulit?
Credon' tibi hoc, nunc peperisse hanc e Pamphilo?
D. Teneo, quid erret: quid ego agam, habeo. S. quid taces?
D. Quid credas? quasi non tibi renuntiata sint haec sic fore.
S. Mihin' quisquam? D. eho, an tute intellexti hoc assimulari? S. irrideor.
D. Renuntiatum est: nam qui istaec tibi incidit suspicio?
S. Qui? quia te noram. D. quasi tu dicas, factum id consilio meo.
S. Certe enim scio. D. non satis me pernosti etiam, qualis sim, Simo.
S. Ego ne te? D. sed, si quid narrare occoepi, continuo dari
Tibi uerba censes. S. falso. D. itaque hercle nihil iam mutire audeo.

S. Ho

S. Hoc ego scio unum, neminem peperisse hic. D. intellextin'?
Sed nihilo secius mox deferent puerũ huc ante ostiũ.
Id ego iã nũc tibi renuntio here futurũ, ut sis sciens;
Ne hoc posterius dicas, Daui factũ cõsilio, aut dolis.
Prorsus a me opinionem hanc tuam ego esse amotam uolo.
S. Vnde id scis? D. audiui, & credo. multa concurrunt simul,
Qui coniecturam hanc nunc facio. iam primum haec se e Pamphilo
Grauidam dixit esse. inuentum est falsum. nunc, postquam uidet
Nuptias domi apparari, missa est ancilla illico
Obstetricem accersitum ad eam, & puerum ut afferret simul.
Hoc nisi fit, puerũ ut tu uideas, nihil mouẽtur nuptiae.
S. Quid ais? cum intellexeras,
Id consilij capere, cur non dixti extemplo Pãphilo?
D. Quis igitur eum ab illa abstraxit, nisi ego? nam omnes nos quidem
Scimus quam misere hanc amarit nunc sibi uxorem expetit.
Postremo id mihi da negoti. tu tamẽ idẽ has nuptias
Perge facere ita, ut facis: et id spero adiuturos deos.
S. Immo abi intro. ibi me opperire, & quod parato opus est, para.
Non impulit me, haec nunc omnino ut crederem.
Atque haut scio, an quae dixit, sint uera omnia.

Sed paruipendo. illud mihi multo maxumum est,
Quod mihi pollicitus est ipsus gnatus. nunc Chremẽ
Conueniam: orabo gnato uxorem: si impetro,
Quid alias malim, quam hodie has fieri nuptias?
Nã gnatus quod pollicitus est, haut dubiũ est mihi,
Si nolit, quin eum merito possim cogere.
Atque adeo in ipso tempore eccum ipsum obuiam.

ACTVS TERTII SCAENA III.
SIMO, CHREMES.

IVBEO Chremetem. C. oh, te ipsum quaerebam. S. & ego te. C. optato aduenis.
Aliquot me adiere, ex te auditum qui aiebant, hodie filiam
Meam nubere tuo gnato: id uiso, tu ne, an illi insaniant.
S. Ausculta paucis: &, quid ego te uelim, & tu quod quaeris, scies.
C. Ausculto: loquere, quid uelis.
S. Per ego te deos oro, & nostram amicitiam Chreme,
Quae incepta a paruis cum aetate accreuit simul;
Perq. unicam gnatam tuam, & gnatum meum,
Cuius tibi potestas summa seruandi datur;
Vt me adiuues in hac re, atque ita, uti nuptiae
Fuerant futurae, fiant. C. ah ne me obsecra:
Quasi hoc te orando a me impetrare oporteat.
Alium esse censes nunc me, atque olim cum dabam?
Si in rem est utrique, ut fiant, accersi iube.
Sed si ex ea re plus mali est, quam commodi

Vtrique;

Vtrique; id oro te, in commune ut consulas,
Quasi illa tua sit, Pamphiliq. ego sim pater.
S. Immo ita uolo, itaque postulo ut fiat, Chreme:
Neque postulem abs te, nisi ipsa res moneat.
C. quid est?
S. Irae sunt inter Glycerium, & gnatum. C. audio.
S. Ita magnae, ut sperem posse auelli. C. fabulae.
S. Profecto sic est. C. sic hercle, ut dicam tibi:
AMANTIVM irae amoris integratio est.
S. Hem, id te oro, ut ante eamus, dum tempus datur,
Dumq. eius lubido occlusa est contumelijs,
Prius quã harũ scelera, & lacrumae confictae dolis
Reducant animum aegrotum ad misericordiam.
Vxorem demus. spero consuetudine, &
Coniugio liberali deuinctum, Chreme,
Dehinc facile ex illis sese emersurum malis.
C. Tibi ita uidetur. at ego non posse arbitror
Neque illũ hãc perpetuo habere, neque me perpeti.
S. Qui scis ergo istuc, nisi periclum feceris?
C. At istuc periclum in filia fieri, graue est.
S. Nempe incommoditas denique huc omnis redit;
Si eueniat, quod di prohibeant, discessio.
At si corrigitur; quot commoditates, uide:
Principio amico filium restitueris:
Tibi generum firmum, & filiae inuenies uirum.
C. Quid istuc? si istuc animum induxti esse utile,
Nolo tibi ullum commodum in me claudier.
S. Merito te semper maxumi feci Chreme.
C. Sed quid ais? S. quid? C. qui scis eos nunc discorda-

re

re inter se?

S. Ipsus mihi Dauos, qui intimust eorum consilijs, dixit:
Et is mihi suadet, nuptias, quãtum queã, ut maturẽ.
Nũ censes faceret, filium nisi sciret eadẽ haec uelle?
Tute adeo iam eius audies uerba. heus euocate huc
Dauom.
Sed eccum uideo ipsum foras exire.

ACTVS TERTII SCAENA IV.

DAVVS, SIMO, CHREMES.

D. A te ibam. S. quidnam est?
D. Cur non accersitur? iam aduesperascit.
S. audin' tu illum?
Ego dudum non nihil ueritus sum Daue abs te, ne faceres idem,
Quod uolgus seruorum solet, dolis ut me deluderes.
Propterea quod amat filius. D. ego'ne istuc facerem? S. credidi:
Idq. adeo metuens uos celaui, quod nunc dicam. D. quid? S. scies.
Nam propemodum habeo iam tibi fidem. D. tandem agnosti, qui siem.
S. Non fuerant nuptiae futurae. D. quid? non? S. sed ea gratia
Simulaui, uos ut pertentarem. D. quid ais? S. sic res est. D. uide.
Numquam quiui ego istuc intellegere. uah consilium callidum.

S. Hoc

S. Hoc audi. ut hinc te introire iussi, opportune hic fit mihi obuiam.

D. Hem numnam periimus? S. narro, quae tu dudum narrasti mihi.

D. Quidnam audio? S. gnatam ut det, oro; uixq. id exoro. D. occidi.

S. Hem quid dixti? D. optume inquam factum. S. nunc per hunc nulla est mora.

C. Domum modo ibo: ut apparentur, dicam: atque huc renuntio.

S. Nunc te oro Daue, quoniam solus mihi effecisti has nuptias.

D. Ego uero solus. S. corrigere mihi gnatũ porro enitere.

D. Faciam hercle sedulo. S. potes nunc, dum animus irritatus est.

D. Quiescas. S. age igitur: ubi nunc est ipsus? D. mirum, ni domi est.

S. Ibo ad eum, atque eadem haec, quae tibi dixi, dicam itidem illi. D. nullus sum.

Quid caussae est, quin hinc in pistrinum recta proficiscar uia?

Nihil est preci loci relictum. iam perturbaui omnia:

Herum fefelli: in nuptias conieci herilem filium:

Feci hodie, ut fierent, insperante hoc, atque inuito Pamphilo.

Hem astutias. quod si quiessem, nihil euenisset mali.

Sed eccum ipsum uideo: occidi:

Vtinam mihi esset aliquid hic, quo nunc me praecipitem darem.

ACTVS

ACTVS TERTII SCAENA V.

PAMPHILVS, DAVVS.

VBI illic scelus est, qui me perdidit? D. perij. P. atque hoc confiteor,
Iure obtigisse: quandoquidem tam iners, tam nulliconsili
Sum. seruon' fortunas meas me commisisse futili?
Ergo pretium ob stultitiam fero: sed inultum id numquam a me auferet.
D. Posthac incolumem sat scio fore me, nunc si euito hoc malum.
P. Sed quid ego nunc dicam patri? negabon' uelle me, modo
Qui sũ pollicitus ducere? qua fiducia id facere audeã?
Nec, quid me nunc faciam, scio. D. nec de me equidem, atque id ago sedulo.
Dicam aliquid iam inuenturum, ut huic malo aliquam producam moram. P. ohe.
D. Visus sum. P. ehodum bone uir, quid ais? uiden' me consilijs tuis
Miserum impeditum esse? D. at iam expediam. P. expedies? D. certe Pamphile.
P. Nempe ut modo. D. immo melius, spero. P. oh, tibi ego ut credam furcifer?
Tu rem impeditam, & perditam restituas? hem quo fretus sim,
Qui me hodie ex trãquillissima re cõiecisti ĩ nuptias.
An non dixi hoc esse futurum? D. dixti. P. quid meritus

ritus es? D. crucem.

Sed paullulum ſine ad me ut redeam: iam aliquid diſpiciam. P. hei mihi,

Cur non habeo ſpatium, ut de te ſumam ſupplicium, uti uolo?

Namque hoc tempus, praecauere mihi me, haud te ulciſci, ſinit.

ACTVS QVARTI SCAENA I.

CHARINVS, PAMPHILVS, DAVVS.

HOCINE credibile eſt, aut memorabile,
Tanta uaecordia innata cuiquam ut ſiet,
Vt malis gaudeant, atque ex incommodis
Alterius ſua ut comparent commoda? ah
Id ne eſt uerum? immo id genus eſt hominum peſſumum,
In denegando modo queis pudor eſt paullulum:
Poſt ubi iam tempus eſt promiſſa perfici,
Tum coacti neceſſario ſe aperiunt, & timent,
Et tamen res cogit eos denegare. ibi
Tum impudentiſſima eorum oratio eſt:
Quis tu es? quis mihi es? cur meam tibi? heus,
Proxumus ſum egomet mihi. attamen, ubi fides eſt,
Si roges, nihil pudet. hic, ubi opus eſt,
Non uerentur: illic, ubi nihil opus eſt, ibi uerentur.
Sed quid agam? adeam ne ad eum, & cum eo iniuriam hanc expoſtulem?

Mala

Mala ingeram multa. atque aliquis dicat, nihil promoueris.
Multum. molestus certe ei fuero, atque animo morem gessero.
P. Charine, & me, & te imprudens, nisi quid di respiciunt, perdidi.
C. Ita ne imprudens? tandem inuenta est caussa: soluisti fidem.
P. Quid tandem? C. etiam nunc me seducere istis dictis postulas?
P. Quid istuc est? C. postquam me amare dixi, complacita est tibi.
Heu me miserum, qui tuum animum ex animo spectaui meo.
P. Falsus es. C. non tibi satis esse hoc uisum solidum est gaudium,
Nisi me lactasses amantem, & falsa spe produceres.
Habeas. P. habeam? ah nescis quantis in malis uerser miser,
Quantasq. hic suis cõsilijs mihi confecit sollicitudines
Meus carnufex. C. quid istuc tam mirum est? de te exemplum capit.
P. Haud istuc dicas, si cognoris uel me, uel amorem meum.
C. Scio, cum patre altercasti dudum, & is nunc propterea tibi
Suscenset, nec te quiuit hodie cogere, illam ut duceres.
P. Immo etiam, quo tu minus scis aerumnas meas,
Hae nuptiae non apparabantur mihi,

Nec postulabat nunc quisquam uxorem dare.
C. Scio: coactus tua uoluntate es. P. mane,
Nondum scis. C. scio equidem illam ducturũ esse te.
P. Cur me enicas? hoc audi. numquam destitit
Instare, ut dicerem esse ducturum patri:
Suadere, orare, usque adeo donec perpulit.
C. Quis homo istuc? P. Dauos. C. Dauos? P. Dauos omnia.
C. Quamobrem? P. nescio. nisi mihi deos satis
Scio fuisse iratos, qui auscultauerim.
C. Factum est hoc Daue? D. factum est. C. hem quid ais scelus?
At tibi dij dignum factis exitium duint.
Eho, dic mihi, si omnes hunc coniectum in nuptias
Inimici uellent, quod, ni hoc, consilium darent?
D. Deceptus sum, at non defatigatus. C. scio.
D. Hac non successit, alia aggrediemur uia:
Nisi id putas, quia primo processit parum,
Non posse iam ad salutem conuerti hoc malum.
P. Immo etiam: nam satis credo, si aduigilaueris,
Ex unis geminas mihi conficies nuptias.
D. Ego Pamphile hoc tibi pro seruitio debeo,
Conari manibus, pedibus, noctesque, & dies
Capitis periculum adire, dum prosim tibi.
Tuũ est, si quid praeter spem euenit, mihi ignoscere.
Parum successit quod ago: at facio sedulo.
Vel melius tute reperi, me missum face.
P. Cupio. restitue in quem me accepisti locum.
D. Faciam. P. at iam hoc opus est. D. hem, st, mane:
crepuit

crepuit a Glycerio ostium.

P. Nil ad te. D. quaero. P. hem, nunccine demum?

D. at iam hoc tibi inuentum dabo.

ACTVS QVARTI SCAENA II.

MYSIS, PAMPHILVS, CHARINVS, DAVVS.

IAM, ubi erit, inuentum tibi curabo, & & mecum adductum

Tuum Pamphilum: tu modo anime mi noli te macerare.

P. Mysis. M. quid est? hem Pamphile, optume mihi te offers. P. quid est?

M. Orare iussit, si se ames, hera, iam ut ad sese uenias:

Videre ait te cupere. P. uah, perij: hoc malum integrascit.

Siccine me, atque illam opera tua nunc miseros sollicitari?

Nam iccirco accersor, nuptias quod mi apparari sensit.

C. Quibus quidem quam facile poterat quiesci, si hic quiesset.

D. Age, si hic non insanit satis sua sponte, instiga. M. atque edepol

Ea res est, propterea q. nunc misera in maerore est. P. Mysis,

Per omnes tibi adiuro deos, nũquã eã me desert urũ,

Non, si capiundos mihi sciam esse inimicos omnes homines.

Hanc mihi expetiui, cõtigit: cõueniũt mores: ualeant,
Qui inter nos dissidium uolunt: hanc, nisi mors, mihi adimet nemo.
C. *Resipisco.* P. *non Apollinis magis uerum, atque hoc, responsum est.*
Si poterit fieri, ut ne pater per me stetisse credat.
Quo minus hae fierent nuptiae; uolo. sed si id non poterit;
Id faciã, in procliui quod est, per me stetisse ut credat.
Quis uideor? C. *miser aeque, atque ego.* D. *consilium quaero.* C. *fortis es.*
Scio, quid conere. D. *hoc ego tibi profecto effectum reddam.*
P. *Iam hoc opus est.* D. *quin iam habeo.* C. *quid est?* D. *huic, non tibi, habeo; ne erres.*
C. *Sat habeo.* P. *quid facies? cedo.* D. *dies hic mi ut sit satis, uereor,*
Ad agendum: ne uacuum esse me nunc ad narrandum credas.
Proinde hĩc uos amolimini: nam mi impedimẽto estis.
P. *Ego hanc uisam.* D. *quid tu? quo hinc te agis?* C. *uerum uis dicam?* D. *immo etiam*
Narrationis incipit mihi initium. C. *quid me fiet?*
D. *Eho impudens, non satis habes, quod tibi dieculam addo,*
Quantum huic promoueo nuptias? C. *Daue attamen.* D. *quid ergo?*
C. *Vt ducam.* D. *ridiculum.* C. *huc face ad me, ut uenias, si quid poteris.*

D. *Quid*

D. Quid ueniam? nihil habeo. C. attamen si quid. D. age, ueniam. C. si quid,
Domi ero. D. Tu Mysis, dum exeo, parumper opperire hic.
M. Quapropter? D. ita facto opus est. M. matura. D. iam inquam hic adero.

ACTVS QVARTI SCAENA III.

MYSIS.

NIHIL ne esse proprium cuiquam? Dij uostram fidem.
Summum bonum esse herae putabam hunc Pamphilum,
Amicum, amatorem, uirum, in quouis loco
Paratum: uerum ex eo nunc misera quem capit
Dolorem? facile hic plus mali est, quam illic boni.
Sed Dauus exit: mi homo, quid istuc obsecro est?
Quo portas puerum?

ACTVS QVARTI SCAENA IV.

DAVVS, MYSIS.

MYSIS nunc opus est tua
Mihi ad hanc rem exprompta malitia atque astutia.
M. Quidnam incepturus? D. accipe a me hunc ocyus,
Atque ante nostram ianuam appone. M. o bsecro,
Humi ne? D. ex ara hinc sume uerbenas ti bi,

Atque eas substerne. M. quamobrem id tute non facis?
D. Quia, si forte opus sit ad herum iusiurandum mihi
Non apposuisse, ut liquido possim. M. intelligo.
Noua nunc religio in te istaec incessit cedo.
D. Moue ocyus te, ut, quid agam, porro intellegas.
Pro Iuppiter. M. quid? D. sponsae pater interuenit.
Repudio consilium, quod primum intenderam.
M. Nescio, quid narres. D. ego quoque hinc ab dextera
Venire me assimulabo. tu, ut subseruias
Orationi, utcumque opus sit uerbis, uide.
M. Ego, quid agas, nihil intellego: sed, si quid est,
Quod mea opera opus sit uobis, aut tu plus uides,
Manebo, ne quod uostrum remorer commodum.

ACTVS QVARTI SCAENA V.

CHREMES, MYSIS, DAVVS.

REVERTOR, postquam, quae opus fuere ad nuptias
Gnatae, paraui, ut iubeam accersi. sed quid hoc?
Puer hercle est. mulier, tun' apposuisti hunc? M. ubi
Illic est? C. non mihi respondes? M. hem, nusquam est. uae miserae mihi,
Reliquit me homo, atque abijt. D. di uostram fidem,
Quid turbae est apud forum? quid illic hominum litigant?
Tum annona cara est. quid dicam aliud, nescio.
M. Cur tu obsecro hic me solam? D. hem, quae haec est

fabu-

fabula?

Eho Mysis, puer hic unde est? quis ue huc attulit?

M. Satin' sanus es, qui me id rogites? D. quem igitur rogem,

Qui hic neminem alium uideam? C. miror, unde sit.

M. Dicturan' quod rogo? M. au. D. concede ad dexteram.

M. Deliras. non tute ipse? D. uerbum si mihi

Vnum, praeterquam quod te rogo, faxis, caue.

M. Male dicis. D. unde est? dic clare. M. a nobis. D. ha ha hae.

Mirum uero, impudenter mulier si facit.

C. Ab Andria est ancilla haec, quantum intellego.

D. Adeon' uidemur uobis esse idonei,

In quibus sic illudatis? C. ueni in tempore.

D. Propera adeo puerum tollere hinc ab ianua.

Mane: caue quoquam ex istoc excessis loco.

M. Dii te eradicent. ita me miseram territas.

D. Tibi ego dico, an non? M. quid uis? D. at etiam rogas?

Cedo, cuium puerum hic apposuisti, dic mihi.

M. Tu nescis? D. mitte id, quod scio: dic, quod rogo.

M. Vestri. D. cuius nostri? M. Pamphili. D. hem, quid Pamphili?

M. Eho, an non est? C. recte ego semper fugi has nuptias.

D. O facinus animaduertendum. M. quid clamitas?

D. Quem ne ego heri uidi ad uos afferri uesperi?

M. O hominem audacem. D. uerum. uidi Cantharam

Suffarcinatam. M. Diis pol habeo gratias,

Cum in pariundo aliquot affuerunt liberae.

D. Ne illa illum haud nouit, cuius caussa haec incipit

Chremes, si positum puerum ante edes uiderit,
Suam gnatam non dabit: tanto hercle magis dabit.
C. Non hercle faciet. D. nunc adeo, ut tu sis sciens,
Ni puerum tollis, iam iam ego hunc mediam in uiam
Prouoluam, teq. ibidem peruoluam in luto.
M. Tu pol homo non es sobrius. D. FALLACIA
ALIA ALIAM TRVDIT. iam susurrari audio
Ciuem Atticam esse hanc. C. hem. D. coactus legibus
Eam uxorem ducet. M. au, obsecro, an non ciuis est?
C. Iocularium in malum insciens paene incidi.
D. Quis hic loquitur? o Chreme, per tempus aduenis:
Ausculta. C. audiui iam omnia. D. an ne tu omnia?
C. Audiui inquam a principio. D. audistin' obsecro? hem
Scelera: hanc iam oportet in cruciatum hinc abripi.
Hic ille est: non te credas Dauom ludere.
M. Me miseram: nihil pol falsi dixi mi senex.
C. Noui rem omnem. sed est Simo intus? D. intus est.
M. Ne me attigas sceleste. si pol Glycerio nõ omnia haec.
D. Eho inepta, nescis quid sit actum. M. quid sciam?
D. Hic socer est. alio pacto haud poterat fieri,
Vt sciret haec, quae uolumus. M. hem praediceres.
D. Paulum interesse censes, ex animo omnia,
Vt fert natura, facias, an de industria?

ACTVS QVARTI SCAENA VI.

CRITO, MYSIS, DAVVS.

IN hac habitasse platea dictum est Chrysidem,
Quae se inhoneste optauit parare hic diuitias

Potius, quam in patria honeste paupera uiuere.
Eius morte ea ad me lege redierunt bona.
Sed quos percuncter, uideo. saluete. M. obsecro,
Quem uideo? est ne hic Crito, sobrinus Chrysidis?
Is est. C. o Mysis salue. M. saluos sis Crito.
C. Itan' Chrysis? hem. M. nos quidem pol miseras perdidit.
C. Quid uos? quo pacto hic? satin' recte? M. nos ne? sic.
Vt quimus, aiunt; quando, ut uolumus, non licet.
C. Quid Glycerium? iam hic suos parentes repperit?
M. Vtinam. C. an nondum etiam? haut auspicato huc me appuli:
Nam pol, si id scissem, nunquã huc tetulissem pedẽ:
Semper enim dicta haec eius atque habita est soror:
Quæ illius fuerunt, possidet. nunc me hospitem
Lites sequi, quam hic mihi sit facile, atque utile,
Aliorum exempla commonent. simul arbitror,
Iam esse aliquem amicum, & defensorem ei: nam fere
Grandiuscula iam profecta est illinc. clamitent,
Me sycophantam hereditates persequi,
Mendicum. tum, ipsam despoliare non licet.
M. O optume hospes pol Crito antiquum obtines.
C. Duc me ad eam, quando huc ueni, ut uideam. M. maxume.
D. Sequar hos: nolo me in tempore hoc uideat senex.

ACTVS QVINCTI SCAENA I.

CHREMES, SIMO.

SATIS iam, satis Simo spectata erga te amicitia est mea.

Satis pericli coepi adire: orandi iam finem face.

Dum studeo obsequi tibi, paene illusi uitam filiae.

S. Immo enim nunc cum maxime abs te oro, atque postulo Chreme,

Vt beneficiũ, uerbis initum dudum, nũc re cõprobes.

C. Vide, quàm iniquus sis prae studio, dum efficias id, quod cupis,

Neque modum benignitatis, neque, quid me ores, cogitas:

Nam si cogites, remittas iam me onerare iniurijs.

S. Quibus? C. ah rogitas? perpulisti me, ut homini adolescentulo.

In alio occupato amore, abhorrenti ab re uxoria,

Filiam darem in seditionem, atque incertas nuptias,

Eius labore, atq; eius dolore gnato ut medicarer tuo.

Impetrasti: incepi. dũ res tetulit: nunc non fert: feras.

Illã hinc ciuẽ esse aiũt: puer est natus: nos missos face.

S. Per ego te deos oro, ut ne illis animum indueas credere,

Quibus id maxime utile est illũ esse quamdeterrimũ.

Nuptiarum gratia haec sunt ficta, atque incepta omnia.

Vbi ea caussa, quamobrem haec faciunt, erit adempta

pta his, desinent.

C. Erras. cum Dauo egomet uidi iurgantem ancillam. S. scio. C. at

Vero uoltu; cũ, ibi me adesse, neuter tũ praesenserat.

S. Credo; & id facturas, Dauus dudum praedixit mihi:

Et nescio quid tibi sum oblitus hodie, ac uolui dicere.

ACTVS QVINCTI SCAENA II.

DAVVS, GHREMES, SIMO, DROMO.

ANIMO iam nunc otioso esse impero. CH. hẽ Dauom tibi.

S. Vnde egreditur? D. meo praesidio, atque hospitis. S. quid illud mali est?

D. Ego commodiorem hominem, aduentum, tempus non uidi. S. scelus,

Quemnam hic laudat? D. omnis res est iam in uado. S. cesso alloqui?

D. Herus est: quid agam? S. o salue bone uir. D. hem Simo, o noster Chreme,

Omnia apparata iam sunt intus. CH. curasti probe.

D. Vbi uoles, accerse. S. bene sane. id enimuero hic nunc abest.

Etiam tu hoc respondes, quid istic tibi negotij est? D. mihin'? S. ita.

D. Mihi ne? S. tibi ego. D. modo introij. S. quasi ego quam dudum, rogem.

D. Cum tuo gnato una. S. an ne est intus Pamphilus? crucior miser.

Eho, non tu dixti esse inter eos inimicitias carnufex?
D. Sunt. S. cur igitur hic est? CH. quid illum censes? cum illa litigat.
D. Immo uero indignum Chreme iam facinus faxo ex me audias.
Nescio quis senex modo uenit: ellū, confidens, catus:
Cum faciem uideas, uidetur esse quanti uis preti:
Tristis seueritas inest in uoltu, atque in uerbis fides.
S. Quidnam apportas? D. nil equidem, nisi quod illum audiuit dicere.
S. Quid ait tandem? D. Glycerium se scire esse hanc ciuem Atticam.
S. Hem Dromo, Dromo. D. quid est? S. Dromo. D. audi. S. uerbum si addideris. Dromo.
D. Audi obsecro. DR. quid uis? S. sub limem hunc intro rape, quantum potes.
DR. Quem? S. Dauom. D. quamobrem? S. quia lubet. rape inquam. D. quid feci? S. rape.
D. Si quidquam mentitū īuenies, occidito. S. nihil audio.
Ego iam te commotum reddam. D. tametsi hoc u erū est. S. tu tamen
Cura asseruandum uinctum, atque audin'? quadrupedem constringito.
Age nunc: iam ego pol hodie, si uiuo, tibi
Ostendam, herum quid sit pericli fallere, &
Illi patrem. CH. ah ne saeui tantopere. S. Chreme.
Pietatem gnati. non ne te miseret mei?
Tantum laborem capere ob talem filium?
Age Pamphile: exi Pamphile: ecquid te pudet?

ACTVS QVINCTI SCAENA III.

PAMPHILVS, SIMO, CHREMES.

Qvis me uolt? perij. pater est. s. quid ai
omnium? c. ah.
Rem potius ipsam dic, ac mitte male loqui.
s. Quasi quidquam in hunc iam grauius dici possiet.
Ain' tandem? ciuis Glycerium est? p. ita praedicant
s. Ita praedicant? ingentem confidentiam.
Num cogitat, quid dicat? num facti piget?
Num eius color pudoris signum usquam indicat?
Ad eon' impotenti esse animo, ut, praeter ciuium
Morem, atque legem, & sui uoluntatem patris,
Tamen hanc habere studeat cum summo probro?
p. Me miserum. s. modo ne id demum sensti Pamphile?
Olim istuc, olim, cum ita animum induxti tuum,
Quod cuperes, aliquo pacto efficiundum tibi,
Eodem die istuc uerbum uere in te accidit.
Sed quid ego? cur me excrucio? cur me macero?
Cur meam senectam huius sollicito amentia? an
Pro huius ego ut peccatis supplicium sufferam?
Immo habeat, ualeat, uiuat cum illa. p. mi pater.
s. Quid mi pater? quasi tu huius indigeas patris.
Domus, uxor, liberi inuenti inuito patre:
Adducti, qui illam ciuem hinc dicant: uiceris.
p. Pater licet ne pauca? s. quid dices mihi?
c. Attamen Simo audi. s. ego audiã? quid ego audiam
Chreme? c. attamen dicat sine. s. age dicat, sino.

P. Ego

P. Ego me amare hanc fateor. si id peccare est, fateor id quoque.
Tibi pater me dedo: quiduis oneris impone: impera:
Vis me uxorem ducere? hanc amittere? ut potero, feram.
Hoc modo te obsecro ut ne credas a me allegatum hunc senem.
Sine me expurgem, atque illum huc coram adducam.
S. adducas? P. sine pater.
C. Aequum postulat: da ueniam. P. sine te hoc exorem.
S. sino.
Quiduis cupio, dum ne ab hoc me falli comperiar Chreme.
C. Pro peccato magno paullum supplicij satis est patri.

ACTVS QVINCTI SCAENA IV.

CRITO, CHREMES, SIMO, PAMPHILVS.

MITTE orare. una harum queuis caussa me, ut faciam, monet:
Vel tu, uel quod uerum est, uel quod ipsi cupio Glycerio.
CH. Andrium ego Critonem uideo? & certe is est. CR. saluos sis Chreme.
CH. Quid tu Athenas insolens.? R. euenit. sed hicine est Simo?
CH. Hic est. S. me ne quaeris? eho tu Glycerium hinc ciuem esse ais?

CR.

CR. Tu negas? S. Ita ne huc paratus aduenis? CR. quare? S. rogas?
Tu ne impune haec facias? tu ne hic homines adolescentulos,
Imperitos rerum, eductos libere, in fraudem illicis?
Sollicitando, & pollicitando eorum animos lactãs? CR. sanun' es?
S. Ac meretricios amores nuptijs conglutinas?
P. Perij: metuo, ut substet hospes. CH. si Simo hunc noris satis,
Nõ ita arbitrere. bonus hic est uir. S. hic uir sit bonus?
Ita ne attemperate uenit hodie in ipsis nuptijs,
Vt ueniret antehac numquam? est uero huic credendum Chreme.
P. Ni metuam patrem, habeo pro illa re, illum quod moneam probe.
S. Sycophanta. CR. hem. CH. sic Crito est hic: mitte. CR. uideat, qui siet.
Si mihi pergit, quae uolt, dicere, ea, quae non uolt, audiet.
Ego istaec moueo, aut curo? non tuum malum aequo animo feres?
Nam, ego quae dixi, uera, an falsa audieris, iam sciri potest.
Atticus quidam olim, naui fracta, apud Andrum eiectus est;
Et istaec una parua uirgo. tum ille egẽs forte applicat
Primũ ad Chrysidis patrem se. S. fabulam inceptat. CH. sine.

CR. Ita

CR. Ita ne uero obturbat? CH. perge. CR. tum is mihi cognatus fuit,
Qui eũ recepit. ibi ego audiui ex illo sese esse Atticũ.
Is ibi mortuus est. CH. eius nomen? CR. nomen tam cito tibi?
Phania. CH. hem, perij. CR. uerum hercle opinor fuisse Phaniam.
Hoc certo scio, Rhãnusiũ se aiebat esse. CH. o Iuppiter.
CR. Eadem haec Chreme multi alij in Andro tum audiuere. CH. utinam id siet,
Quod spero. eho dic mihi, quid is eam tum, Crito,
Suam ne aiebat esse? CR. non. CH. cuiam igitur? CR. fratris filiam.
CH. Certe mea est. CR. quid ais? S. quid tu? quid ais? P. arrige aures Pamphile.
S. Qui credis? CH. Phania ille frater meus fuit. S. noram, & scio.
CH. Is hinc bellum fugiens, meq. in Asiam persequens, proficiscitur.
Tum illam hic relinquere est ueritus. post illa nunc primum audio,
Quid illo sit factum. P. uix sum apud me: ita animus commotus est metu,
Spe, gaudio, mirando hoc tanto, tam repẽtino bono.
S. Ne istam multimodis tuam inueniri gaudeo. P. credo pater.
CH. At mihi unus scrupulus etiam restat, qui me male habet. P. dignus es
Cum tua relligione odio. nodũ in scirpo quaeris. CR.

quid

quid istud est?

CH. Nomen non conuenit. CR. fuit hercle aliud huic paruae. CH. quod Crito?

Numquid meministi? CR. id quaero. P. ego ne huius memoriam patiar meae

Voluptati obstare, cum ego possim in hac re medicari mihi?

Non patiar. heus Chreme: quod quaeris, Pasibulast. CR. ipsa est. CH. ea est.

P. Ex ipsa millies audiui. S. omnes nos gaudere hoc Chreme,

Te credo credere. CH. ita me dij ament, credo. P. quid restat pater?

S. Iamdudum res reduxit me ipsa in gratiam. P. o lepidum patrem.

De uxore ita, ut possedi, nihil mutat Chremes. CH. caussa optuma est:

Nisi quid pater aliud ait. P. nempe. S. scilicet. CH. dos, Pamphile, est

Decem talenta. P. accipio. CH. propero ad filiam. eho mecum Crito:

Nam illam me haud nosse credo. S. cur non illam huc transferri iubes?

P. Recte admones. Dauo istuc dedam iam negoti. S. non potest.

P. Qui? S. quia habet aliud magis ex sese, & maius. P. quidnam? S. uinctus est.

P. Pater, non recte uinctus est. S. haud ita iussi. P. iube solui obsecro.

S. *Age fiat.* P. *at matura.* S. *eo intro.* P. *o faustum, et felicem diem.*

ACTVS QVINCTI SCAENA V.

CHARINVS, PAMPHILVS.

P ROVISO, *quid agat Pamphilus: atque eccum.* P. *aliquis forsan me putet*
Non hoc putare uerum: at mihi nunc sic esse hoc uerum lubet.
Ego uitã deorũ propterea sempiternã esse arbitror,
Quod uoluptates eorum propriae sunt. nam mihi im mortalitas
Parta ẽ, si nulla huic aegritudo gaudio ĩtercesserit.
Sed quem ego potissimum exoptem nunc mihi, cui haec narrem, dari?
C. *Quid illuc gaudi est?* P. *Dauom uideo. nemo est, quem mallem, omnium:*
Nam hunc scio mea solide solum gauisurũ gaudia.

ACTVS QVINCTI SCAENA VI.

DAVVS, PAMPHILVS, CHARINVS.

P AMPHILVS *ubinam hic est?* P. *Daue.* D. *quisnam homo est?* P. *ego sum.* D. *o Pamphile.*
P. *Nescis, quid mihi obtigerit?* D. *certe: sed, quid mihi obtigerit, scio.*
P. *Et quidem ego.* D. *more hominum euenit, ego ut*

quod

quod sum nactus mali,
Prius resciſceres tu, quã ego, tibi quod euenit boni.
P. Mea Glycerium suos parentes repperit. D. o factum bene.
C. Hem. P. pater amicus summus nobis. D. quis? P. Chremes. D. narras probe.
P. Nec mora ulla est, quin eam uxorem ducam. C. num ille somniat
Ea, quae uigilans uoluit? P. tum de puero Daue? D. ah desine:
Solus est, quem diligunt dij. C. saluus sum, si haec uera sunt.
Colloquar. P. quis homo est? Charine, in tempore ipso mi aduenis.
C. Bene factum. P. hem, audisti? C. omnia. age, me in tuis secundis respice.
Tuus est nunc Chremes. facturum, quae uoles, scio omnia.
P. Memini: atque adeo longum est, nos illum exspectare, dum exeat.
Sequere hac me. intus apud Glycerium est nunc. tu Daue abi domum,
Propera, accerse, hinc qui auferant eam: quid stas? quid cessas? D. eo.
Ne exspectetis, dũ exeant huc: intus despondebitur:
Intus transigetur, si quid est, quod restet. plaudite.

FABVLAE INTERLOCVTORES.

Phaedria	adolescens,
Parmeno	seruus,
Thais	meretrix,
Gnatho	parasitus,
Chaerea	adolescens,
Thraso	miles,
Pythias	ancilla,
Chremes	senex,
Antipho	adolescens,
Dorias	ancilla,
Dorus	eunuchus,
Sanga	seruus,
Sophrona	nutrix,
Laches	senex.

ACTA LVDIS MEGALENSIB. L. POSTVMIO ALBINO, L. CORNELIO MERVLA AEDILIB. CVRVLIB. EGERE L. AMBIVIVS TVRPIO, L. ATILIVS PRAENESTINVS. MODVLAVIT FLACCVS CLAVDII TIBIIS DVABVS DEXTRIS. GRAECA MENANDRV, ACTA II. M. VALERIO, C. FANNIO COS.

C. SVLPICII APOLLINARIS PERIOCHA.

SORORES *falso dictitatam Thaidis,*
Id ipsum ignorans, miles aduexit Thraso,
Ipsiq. donat. erat haec ciuis Attica.
Eidem eunuchum, quem emerat, tradi iubet
Thaidis amator Phaedria, ac rus ipse abit,
Thrasoni oratus biduum concederet.
Ephebus frater Phaedriae puellulam
Cum deperiret dono missam Thaidi,
Ornatu Eunuchi induitur: suadet Parmeno:
Introijt: uitiat uirginem: sed Atticus
Ciuis repertus frater eius, collocat
Vitiatam Ephebo: Phaedriam exorat Thraso.

Apodidou.

M ERETRIX *adolescentem, cuius mutuo amore tenebatur, exclusit: eiq. reuocato exclusionis caussas reddidit. eius frater minor natu uirginem, quam miles meretrici dono miserat, amare coepit; deductusq. in domum meretricis pro eunucho, uitiat. re itaque cognita, cum illusam se meretrix doleret, ab eodem adolescente placatur: interuentuq. fratris eius ciuem cognitam Atheniensem ducit uxorem. miles quoque in partem meretricij amoris receptus illuditur.*

PROLOGVS.

S I quisquam est, qui placere se studeat bonis
Quam plurimis, et minime multos laedere;
In his poeta hic nomen profitetur suum.
Tum si quis est, qui dictum in se inclementius
Existimauit esse, sic existimet,
Responsum, non dictum esse, quia laesit prior,
Qui bene uertendo, & easdem scribendo male, ex
Graecis bonis Latinas fecit non bonas:
Idem Menandri Phasma nunc nuper dedit,
Atque in Thesauro scripsit, caussam dicere
Prius, unde petitur aurum, quare sit suum,
Quam illic, qui petit, unde is sit thesaurus sibi,
Aut unde in patrium monumentum peruenerit.
Dehinc ne frustretur ipse se, aut sic cogitet;

Defunctus iam sum, nihil est quod dicat mihi:
Is ne erret, moneo, & desinat lacessere:
Habeo alia multa, quae nunc condonabitur;
Quae proferentur post, si perget laedere
Ita, ut facere instituit. nunc quam acturi sumus
Menandri Eunuchum, postquam aediles emerunt,
Perfecit, sibi ut inspiciundi esset copia.
Magistratus cum ibi esset, occepta est agi.
Exclamat, furem, non poetam: fabulam
Dedisse, & nihil dedisse uerborum tamen:
Colacem esse Naeui, & Plauti ueterem fabulam,
Parasiti personam inde ablatam, & militis.
Si id est peccatum, peccatum imprudentia est
Poetae, non quo furtum facere studuerit.
Id ita esse, uos iam iudicare poteritis.
Colax Menandri est: in ea est parasitus Colax,
Et miles gloriosus: eas se non negat
Personas transtulisse in Eunuchum suam
Ex Graeca: sed eas fabulas factas prius
Latinas scisse sese, id uero pernegat.
Quod si personis ijsdem uti alijs non licet:
Qui magis licet currentes seruos scribere,
Bonas matronas facere, mere meretrices malas,
Parasitum edacem, gloriosum militem,
Puerum supponi, falli per seruum senem,
Amare, odisse, suspicari? denique
NVLLVM est iam dictum, quod non dictũ sit prius.
Quare aequum est uos cognoscere, atque ignoscere,
Quae ueteres factitarunt, si faciunt noui.

Date operam, & cum silentio animum attendite,
Vt pernoscatis, quid sibi Eunuchus uelit.

ACTVS PRIMI SCAENA I.

PHAEDRIA, PARMENO.

QVID igitur faciam? non eam? ne nunc quidem,
Cum accersor ultro? an potius ita me comparem,
Non perpeti meretricum contumelias?
Exclusit, reuocat. redeam? non, si me obsecret.
PA. Siquidem hercle possis, nil prius, neque fortius:
Verum si incipies, neque perficies nauiter:
Atque ubi pati non poteris, cum nemo expetet,
Infecta pace, ultro ad eam uenies, indicans
Te amare, & ferre non posse: actum est, ilicet,
Peristi: eludet, ubi te uictum senserit.
Proin tu, dum est tempus, etiam atque etiam cogita,
Here. quae res in se neque consilium, neque modum
Habet ullum, eam consilio regere non potes.
In amore haec omnia insunt uitia: iniuriae,
Suspiciones, inimicitiae, indutiae,
Bellum, pax rursum. incerta haec si tu postules
Ratione certa facere, nihilo plus agas,
Quam si des operam, ut cum ratione insanias.
Et quod nunc tute tecum iratus cogitas:
Ego ne illam? quae illum? quae me? quae non? sine modo:

Mori me malim: sentiet qui uir siem:
Haec uerba mehercule una falsa lacrumula,
Quam oculos terendo misere, uix ui expresserit,
Restinguet: & te ultro accusabis, & ei dabis
Vltro supplicium. PH. *indignum facinus. nũc ego et*
Illam scelestam esse, & me miserum sentio:
Et taedet: & amore ardeo: & prudens, sciens,
Viuus, uidensq. pereo: nec, quid agam, scio.
PA. *Quid agas? nisi ut te redimas captum quam queas*
Minimo: si nequeas paullulo, at quanti queas:
Et ne te afflictes. PH. *ita ne suades?* PA. *si sapis:*
Neque, praeterquam quas ipse amor molestias
Habet, addas; & illas, quas habet, recte feras.
Sed ipsa egreditur nostri fundi calamitas:
Nam quod nos capere oportet, haec intercipit.

ACTVS PRIMI SCAENA II.

THAIS, PHAEDRIA, PARMENO.

M ISERAM *me, uereor ne illud grauius Phaedria*
Tulerit, ne ue aliorsum, atque ego feci, acceperit,
Quod heri intromissus non est. PH. *totus Parmeno*
Tremo, horreoque, postquam adspexi hanc. PA. *bono animo es:*
Accede ad ignem hunc, iam calesces plus satis.
T. *Quis hic loquitur? ehem, tun hic eras mi Phaedria?*
Quid hic stabas? cur non recta introibas? PA. *ceterũ*
De

De exclusione uerbum nullum. T. quid taces?
PH. Sane quia uero hae mihi patent semper fores,
Aut quia sum apud te primus. T. missa istaec face.
PH. Quid missa? o Thais, Thais, utinam esset mihi
Pars aequa amoris tecum, ac pariter fieret, ut
Aut hoc tibi doleret itidem, ut mihi dolet;
Aut ego istuc abs te factum nihili penderem.
T. Ne crucia te obsecro anime mi, mi Phaedria.
Non pol, quo quemquam plus amem, aut diligam,
Eo feci: sed ita erat res: faciundum fuit.
PA. Credo, ut fit, misera prae amore exclusit hũc foras.
T. Sicine agis Parmeno? age: sed, huc qua gratia
Te accersi iussi, ausculta. PH. fiat. T. dic mihi
Hoc primũ, potin' est hic tacere? PA. ego ne? optume.
Verum heus tu, lege hac tibi meam adstringo fidem:
Quae uera audiui, taceo, & contineo optume:
Sin falsum, aut uanum, aut fictum est, continuo
palam est.
Plenus rimarum sum, hac atque illac perfluo.
Proin tu, taceri si uis, uera dicito.
T. Samia mihi mater fuit: ea habitabat Rhodi.
PA. Potest taceri hoc. T. ibi tum matri paruolam
Puellam dono quidam mercator dedit,
Ex Attica hinc arreptam. PH. ciuẽ ne? T. arbitror:
Certum non scimus: matris nomen & patris
Dicebat ipsa: patriam, & signa cetera
Neque scibat, neque per aetatem etiam potuerat.
Mercator hoc addebat, e praedonibus,
Vnde emerat, se audisse abreptam e Sunio.

Mater

Mater ubi accepit, coepit studiose omnia
Docere, educere, ita uti si esset filia.
Sororem plerique esse credebant meam.
Ego cum illo, quo cum uno rem habebam tum hospite
Abij huc: qui mihi reliquit haec quae habeo, omnia.
PA. *Vtrunque hoc falsum est: effluet.* T. *qui istuc?*
PA. *quia*
Neque tu uno eras contenta, neque solus dedit:
Nã hic quoque bonã, magnãq. partẽ ad te attulit.
T. *Ita est. sed sine me peruenire, quo uolo.*
Interea miles, qui me amare occeperat,
In Cariam est profectus. te interea loci
Cognoui. tute scis postilla quàm intumum
Habeam te, & mea consilia ut tibi credam omnia.
PH. *Ne hoc quidem tacebit Parmeno.* PA. *oh, dubium ne id est?*
T. *Hoc agite amabo. mater mea illic mortua est*
Nuper. eius frater aliquantum ad rem est auidior.
Is ubi hanc forma uidet honesta uirginem,
Et fidibus scire, pretium sperans, illico
Producit, uendit. forte fortuna affuit
Hic meus amicus: emit eam dono mihi,
Imprudens harum rerum, ignarusq. omnium:
Is uenit: postquam sensit me tecum quoque
Rem habere, fingit caussas, ne det, sedulo:
Aut si fidem habeat, se iri praepositum tibi
Apud me, ac non id metuat, ne, ubi eam acceperim,
Sese relinquam, uelle se illam mihi dare.
Verum id uereri. sed, ego quantum suspicor,

Ad

Ad uirginem animum adiecit. PH. etiam ne amplius?
T. Nil: nam quaesiui. nunc ego eam mi Phaedria,
Multae sunt caussae, quamobrem cupio abducere:
Primum, quod soror est dicta: praeterea, ut suis
Restituam, ac reddam. sola sum: habeo hic neminẽ,
Neque amicũ, neque cognatũ. quamobrẽ Phaedria
Cupio aliquos parare amicos beneficio meo.
Id amabo adiuta me, quo id fiat facilius.
Sine illum priores partes hosce aliquot dies
Apud me habere. nihil respondes? PH. pessuma,
Ego quidquam cum istis factis tibi respondeam?
PA. Hei noster, laudo. tandem perdoluit: uir es.
PH. Aut ego nesciebam, quorsum tu ires? paruola
Hinc est abrepta: eduxit mater pro sua:
Soror est dicta: cupio abducere, ut reddam suis.
Nempe omnia haec nunc uerba huc redeũt denique:
Excludor ego, ille recipitur: qua gratia?
Nisi illum plus amas, quam me: et istam nunc times,
Quae aduecta est, ne illum talem praeripiat tibi.
T. Egon' id timeo? PH. quid te ergo sollicitat? cedo.
Num solus ille dona dat? nuncubi meam
Benignitatem sensisti in te claudier?
Non ne, ubi mihi dixti cupere te ex Aethiopia
Ancillulam, relictis rebus omnibus,
Quaesiui? eunuchum porro dixti uelle te,
Quia solae utuntur his reginae: repperi:
Heri minas uiginti pro ambobus dedi:
Tamen contemptus abs te, haec habui in memoria:
Ob haec facta abs te spernor. T. quid istuc Phaedria?

Quãquã illã cupio abducere; atque hac re arbitror
Id fieri posse maxume: uerumtamen,
Potius quam te inimicum habeam, faciã, ut iusseris.
PH. Vtinam istuc uerbum ex animo, ac uere diceres,
Potius quam te inimicum habeam. si istuc crederem
Sincere dici, quiduis possem perpeti.
PA. Labascit, uictus uno uerbo. quàm cito?
TH. Ego non ex animo misera dico? quam ioco
Rem uoluisti a me tandem, quin perfeceris?
Ego impetrare nequeo hoc abs te, biduum
Saltem ut concedas solum. PH. siquidem biduum:
Verum ne fiant isti uiginti dies.
T. Profecto non plus biduũ, aut. PH. aut? nihil moror.
T. Non fiet. hoc modo sine te exorem. PH. scilicet
Faciundum est, quod uis. T. merito amo te. PH. bene facis:
Rus ibo: ibi hoc me macerabo biduum:
Ita facere certum est: mos gerundust Thaidi.
Tu Parmeno huc fac illi adducantur. PA. maxume.
PH. In hoc biduum Thais uale. T. mi Phaedria
Et tu. numquid uis aliud? PH. ego ne quid uelim?
Cum milite isto praesens, absens ut sies:
Dies, noctesq. ames me: me desideres:
Me somnies: me exspectes: de me cogites:
Me speres: me te oblectes: mecum tota sis:
Meus fac sis postremo animus, quãdo ego sum tuus.
T. Me miseram, forsitan hic mihi paruam habeat fidẽ,
Atque ex aliarum ingenijs nunc me iudicet.
Ego pol, quae mihi sum conscia, hoc certo scio,

Neque

Neque me finxisse falsi quidquam, neque meo
Cordi esse quemquam cariorem hoc Phaedria:
Et quidquid huius feci, caussa uirginis
Feci: nam me eius spero fratrem propemodum
Iam reperisse, adolescentem adeo nobilem: &
Is hodie uenturum ad me constituit domum.
Concedam hinc intro, atque expectabo, dum uenit.

ACTVS SECVNDI SCAENA I.

PHAEDRIA, PARMENO.

ITA fac, ut iussi, deducãtur isti. PA. faciam.
PH. at diligenter.
PA. Fiet. PH. at mature. PA. fiet. PH. satin' hoc
mandatum est tibi?
PA. Ah rogitare? quasi difficile siet. utinam
Tam aliquid facile inuenire possis Phaedria,
Hoc quam peribit. PH. ego quoque una pereo. quod
mi est carius.
Ne istuc tã iniquo patiare animo. PA. minime: quin
Effectum dabo. sed numquid aliud imperas?
PH. Munus nostrum ornato uerbis, quod poteris: &
Istum aemulum, quod poteris, ab ea pellito.
PA. Memini, tametsi nullus moneas. PH. ego rus ibo,
atque ibi manebo.
PA. Censeo. PH. sed heus tu. PA. quid uis? PH. censen' pos
se me affirmare, &
Perpeti, ne redeam interea? PA. te ne? non hercle ar-
bitror:

Nam

Nam aut iam reuertere, aut mox noctu te adigent horsum insomnia.

PH. Opus faciam, ut defatiger usque, ingratijs ut dormiam.

PA. Vigilabis lassus: hoc plus facies. PH. ah, nil dicis Parmeno.

Eijciunda hercle haec mollities animi: nimis me indulgeo.

Tandem ego non illa caream, si sit opus, uel totum triduum? PA. hui,

Vniuersũ triduũ? uide, quid agas. PH. stat sentẽtia.

P. Dij boni, quid hoc morbi est? adeon' homines immutarier

Ex amore, ut nõ cognoscas eũdẽ esse? hoc nemo fuit

Minus ineptus, magis seuerus quisquam, nec magis continens.

Sed quis hic est, qui huc pergit? at at, hic quidem est parasitus Gnatho

Militis: ducit secum una uirginem huic dono: papae,

Facie honesta. mirũ, ni ego me turpiter hodie hic dabo

Cum meo decrepito hoc Eunucho. haec superat ipsam Thaidem.

ACTVS SECVNDI SCAENA II.

GNATHO, PARMENO.

Di immortales, homini homo quid praestat? stulto intelligens

Quid interest? hoc adeo ex hac re uenit in mentem mihi:

Conueni

Conueni hodie aduenienS quendam mei loci hinc, atque ordinis,
Hominem haud impurum, itidem patria qui abligurierat bona.
Video sentum, squalidum, aegrum, pannis, annisq. obsitum.
Quid istuc, inquam, ornati est? quoniam miser, quod habui, perdidi.
Hem quo redactus sum. omnes noti me, atque amici deserunt.
Hic ego illum contempsi prae me. quid homo, inquam, ignauissime?
Ita ne parasti te, ut spes nulla reliqua in te siet tibi?
Simul consilium cum re amisti? uiden' me ex eodem ortum loco?
Qui color, nitor, uestitus, quae habitudo est corporis?
Omnia habeo, neque quidquam habeo: nil cum est, nil desit tamen.
At ego infelix neq; ridiculus esse, neque plagas pati
Possum. quid tu his rebus credis fieri? tota erras uia.
Olim isti fuit generi quondam quaestus apud saeclum prius.
Hoc nouum est aucupium: ego adeo hanc primus inueni uiam.
Est genus hominum, qui esse primos se omnium rerum uolunt,
Nec sunt: hos consector: hisce ego non paro me ut rideant,
Sed eis ultro arrideo, et eorum ingenia admiror simul:

Quid

Quidquid dicunt, laudo: id rursum si negant, laudo id quoque:
Negat quis, nego: ait, aio: postremo imperaui egomet mihi,
Omnia asse͂tari. is quaestus nu͂c est multo uberrimus.
PA. Scitum hercle hominem: hic homines prorsum ex stultis insanos facit.
G. Dum haec loquimur, interea loci ad macellum ubi aduentamus,
Concurrunt laeti mi obuiam cupedinarij omnes,
Cetarij, lanij, coqui, fartores, piscatores,
Quibus & re salua, & perdita profueram, & prosum saepe:
Salutant: ad cenam uocant: aduentu͂ gratulantur.
Ille ubi miser, famelicus, uidet me esse ĩ tãtu͂ honore͂,
Et tam facile uictum quaerere; ibi homo coepit me obsecrare,
Vt sibi liceret discere id de me. sectari iussi:
Si potis est, tamquam philosophorum habent disciplinae ex ipsis
Vocabula, parasiti item ut Gnathonici uocentur.
PA. Viden, *os sum, & cibus quid faciat alienus? GN. *ocium
sed ego cesso
Ad Thaidem hanc deducere, & rogare ad cenam ut ueniat.
Sed Parmenonem ante ostium Thaidis triste͂ uideo,
Riualis seruum. salua est res: nimirum hic homines frigent.
Nebulonem hunc certum est ludere. PA. hisce hoc mu

nere arbitrantur
Suam Thaidem esse. GN. plurima salute Parmenonē
Summum suum impartit Gnatho. quid agitur?
PA. statur. GN. uideo:
Numquidnam hic, quod nolis, uides? PE. te. GN. credo. at numquid aliud?
PA. Quid dum? GN. quia tristis es. PA. nihil equidem.
GN. ne sis. sed quid uidetur
Hoc tibi mancupium? PA. non malum hercle. GN. uro hominem. PA. ut falsus animi est.
GN. Quam hoc munus gratum Thaidi arbitrare esse?
PA. hoc nunc dices.
Eiectos hinc nos. OMNIVM rerum heus uicissitudo est.
GN. Sex ego te totos Parmeno hos mēses quietū reddā.
Ne sursum, deorsum cursites; ne ue usque ad lucem uigiles.
Ecquid beo te? PA. men'? papae. GN. sic soleo amicos. PA. laudo.
GN. Detineo te fortasse: tu profectus alio fueras.
PA. Nusquam. GN. tum tu igitur paullum da mihi operae: fac, admittar
Ad illam. PA. age modo, nunc tibi patent fores hae, quia istam ducis.
GN. Num quem euocari hinc uis foras? PA. sine, biduum hoc praetereat.
Qui mihi nunc uno digitulo fores aperis fortunatus,
Ne tu istas faxo calcibus saepe insultabis frustra.
GN. Etiam nunc hic stas Parmeno? eho numnā tu hic relictus

lictus custos,
Ne quis forte internuntius clam a milite ad istam cursitet?
PA. Facete dictum. mira uero, militi quae placeant.
Sed uideo herilem filium minorem huc aduenire.
Miror, qui ex Piraeo abierit: nam ibi custos publice est nunc.
Non temere est: et properans uenit: nescio quid circumspectat.

ACTVS SECVNDI SCAENA III.

CHAEREA, PARMENO.

O CCIDI.
Neque uirgo est usquam, neque ego, qui illam e conspectu amisi meo.
Vbi quaeram? ubi inuestigem? quem perconter? quam insistam uiam?
Incertus sum. una haec spes est; ubi ubi est, diu celari non potest.
O faciem pulchram: deleo omnes dehinc ex animo mulieres:
Taedet quotidianarum harum formarum. PA. ecce autem alterum,
De amore nescio quid loquitur. o infortunatū senem.
Hic uero est, qui si amare occeperit, ludum iocumq.
Dices fuisse illū alterū, ꝑut huius rabies quae dabit.
CH. Vt di illum, deaeq. senium perdant, qui me hodie remoratus est;

Meq. adeo, qui restiterim; tum autem qui illum flocci fecerim.
Sed eccum Parmenonem. salue. PA. quid tu es tristis? quid ue alacris?
Vnde is? C. ego hercle nescio, neque unde eam, neque quorsum eam:
Ita prorsum oblitus sum mei.
PA. Qui quaeso? C. amo. PA. ehem. C. nunc te Parmeno ostendes, qui uir sies.
Scis te mihi saepe pollicitũ esse: Chaerea, aliqd ĩueni
Modo, quod ames: in ea re utilitatem ego faciam ut noscas meam:
Cum in cellulam ad te patris penum omnem congerebam clanculum.
PA. Age inepte. C. hoc hercle factum est. fac, sis, nunc promissa appareant,
Siue adeo digna res est, ubi tu neruos intendas tuos.
Haud similis uirgo est uirginum nostrarum: quas matres student
Demissis humeris esse, uĩcto pectore, ut gracilae siẽt.
Si qua est habitior paullo, pugilem esse aiunt: deducunt cibum:
Tametsi bona est natura, reddunt curatura iunceas:
Itaque ergo amantur. PA. quid tua istaec? C. noua figura oris. PA. papae.
CH. Color uerus, corpus solidum, & succi plenum. PA. anni? C. sedecim.
PA. Flos ipse. C. hãc tu mihi uel ui, uel clã, uel precario
Fac tradas: mea nihil refert, dum potiar modo.

PA. Quid, uirgo cuia est? C. nescio hercle. P. unde est?
C. tantundem. P. ubi habitat?
CH. Ne id quidem. P. ubi uidisti? C. in uia. P. qua ratione amisisti?
CH. Id equidem aduenıens mecum stomachabar modo:
Neque quemquam hominem esse ego arbitror, cui magis bonae
Felicitates omnes aduersae sient.
PA. Quid hoc est sceleris? C. perij. P. quid factum est?
C. rogas?
Patris cognatum atque aequalem Archidemidem
Nostin? P. quid ni? C. is, dum sequor hanc, fit mihi obuiam.
PA. Incõmode hercle. CH. immo enimuero infeliciter.
Nam incommoda alia sunt dicenda Parmeno.
Illum, liquet mihi deierare, his mensibus
Sex septem prorsum non uidisse proxumis,
Nisi nunc, cum minime uellem, minimeq. opus fuit.
Eho, nõ ne hoc mõstri simile est? quid ais? P. maxume.
CH. Continuo accurrit ad me, quam longe quidem,
Incuruus, tremulus, labijs demissis, gemens:
Heus heus, tibi dico Chaerea, inquit. restiti.
Scin', quid ego te uolebam? dic. cras est mihi
Iudicium. quid tum? ut diligenter nunties
Patri, aduocatus mane mihi esse ut meminerit.
Dum haec dicit, abijt hora. rogo, num quid uelit.
Recte, inquit. abeo. cum huc respicio ad uirginem,
Illa sese interea commodum huc aduorterat
In nostrã hãc plateã. PA. mirum, ni hanc dicit, modo

Huic quae data est dono. C. huc cum aduenio, nulla
erat.
PA. Comites secuti scilicet sunt uirginem?
CH. Verum, parasitus cum ancilla. PA. ipsa est scilicet.
Desine: iam conclamatum est. CH. alias res agis.
PA. Istuc ago equidem. CH. nostin quae sit? dic mihi: aut
Vidistin'? PA. uidi, noui: scio, quo abducta sit.
CH. O Parmeno mi, nostin'? PA. noui. C. & scis, ubi
siet?
PA. Huc deducta est ad Thaidem: ei dono data est.
CH. Quis is est tam potens cum tanto munere hoc? PA.
miles Thraso,
Phaedriae riualis. C. duras fratris partes praedicas.
PA. Immo enim, si scias quod donum huic dono contra
comparet,
Tum magis id dicas. C. quodnam quaeso hercle? PA.
eunuchum. C. illum ne obsecro
Inhonestum hominem, quem mercatus est heri, se-
nem, mulierem?
PA. Istũc ipsum. C. homo quatietur certe cũ dono foras.
Sed istam Thaidem non sciui nobis uicinam. PA. haud
diu est.
CH. Perij. numquam ne etiam me illam uidisse? eho-
dum dic mihi,
Est ne, ut fertur, forma? PA. sane. C. at nihil ad no-
stram hanc. PA. alia res est.
CH. obsecro te hercle Parmeno, fac ut potiar. PA. fa-
ciam sedulo, ac
Dabo operam, adiutabo. numquid me aliud uis? C.

quo nunc is? PA. domum.
Vt mancipia haec, ita ut iussit frater, deducam ad Thaidem.
CH. O fortunatum istum eunuchum, qui quidem in hanc detur domum.
PA. Quid ita? C. rogitas? summa forma semper conseruam domi
Videbit, colloquetur, aderit una in unis edibus,
Cibum nonnumquam capiet cum ea, interdum propter dormiet.
PA. Quid, si nunc tute fortunatus fias? C. qua re Parmeno?
Responde. PA. capias tu illius uestem. C. uestem? quid tum postea?
PA. Pro illo te deducam. C. audio. P. te esse illum dicam. C. intellego.
P. Tu illis fruare commodis, quibus tu illum dicebas modo:
Cibum una capias, adsis, tangas, ludas, propter dormias:
Quandoquidem illarum neque quisquam te nouit, neque scit qui sies.
Praeterea forma, & aetas ipsa est, facile ut pro eunucho probes.
CH. Dixti pulchre: numquam uidi melius consiliũ dari.
Age eamus intro: nunc iam orna me, abduc, duc, quantum potes.
P. Quid agis? iocabar equidem. C. garris. P. perij, quid ego egi miser?

Quo trudis? pculeris iã tu me? tibi equidẽ dico, mane.
CH. Eamus. P. Pergin? C. certum est. P. uide, ne nimium calidum hoc sit modo.
C. Non est profecto. sine. P. at enim istaec in me cudetur faba. ah
Flagitium facimus. C. an id flagitium est, si in domum meretriciam
Deducar, & illis crucibus, quae nos, nostramq. adolescentiam
Habent despicatam, & quae nos semper omnibus cruciant modis,
Nunc referam gratiam, atque eas itidem fallam, ut ab illis fallimur?
An potius haec* patri aequom est fieri, ut a me ludatur dolis?
*Pat.
Quod qui rescierint, culpent? illud merito factum omnes putent.
P. Quid istuc? si certum est facere, faciam. uerum ne post conferas
Culpam in me. C. non faciam. P. iubes ne? C. iubeo, cogo, atque impero.
Nunquam defugiam auctoritatem: sequere. P. dij uortant bene.

ACTVS TERTII SCAENA I.

THRASO, GNATHO, PARMENO.

MAGNAS uero agere gratias Thais mihi.
C. Ingentes. T. ain' tu, laeta est? G. non tam ipso quidem

Dono,

Dono, quam abs te datum esse: id uero serio
Triumphat. P. huc prouiso, ut ubi tempus fiet,
Deducam. sed eccum militem. T. est istuc datum
Profecto mihi, ut sint grata quae facio omnia.
G. Aduorti hercle animũ. T. uel rex semper maxumas
Mihi agebat, quidquid feceram, alijs non item.
G. Labore alieno magno partam gloriam
Verbis saepe in se transmouet, qui habet salem:
Quod in te est. T. habes. G. rex te ergo in oculis.
T. scilicet.
G. Gestare. T. uero, credere omnem exercitum,
Consilia. G. mirum. T. tum sicubi eum satietas
Hominum, aut negoti si quando odium ceperat,
Requiescere ubi uolebat, quasi: nostin'? G. scio.
Quasi ubi illam exspueret miseriã ex animo. T. tenes.
Tum me conuiuam solum abducebat sibi. G. hui,
Regem elegantem narras. T. immo sic homo
Est per paucorum hominum. G. immo nullorum arbitror,
Si tecum uiuit. T. inuidere omnes mihi,
Mordere clanculum: ego non flocci pendere:
Illi inuidere misere. uerum unus tamen
Impense, elephantis quem Indicis praefecerat.
Is ubi molestus magis est, quaeso, inquam, Strato
Eo ne es ferox, quia habes imperium in belluas?
G. Pulchre mehercle dictum, & sapienter. papae,
Iugularas hominem. quid ille? T. mutus illico.
G. Quid ni esset? P. dij uostram fidem, hominẽ perditũ,
Miserumque, et illũ sacrilegũ. T. quid illud Gnatho,

Quo pacto Rhodium tetigerim in conuiuio,
Numquid tibi dixi? G. numquam: sed narra obsecro.
Plus millies iam audiui. T. una in conuiuio
Erat hic, quem dico, Rhodius adolescentulus.
Forte habui scortum: coepit ad id alludere,
Et me irridere. quid agis, inquam, homo impudens?
LEPVS tute es, et pulpamentũ quaeris. G. ha, ha, hae.
T. Quid est? G. facete, lepide, laute, nihil supra.
Tuum ne, obsecro te, hoc dictũ erat? uetus credidi.
T. Audieras? G. saepe; & fertur in primis. T. meũ est.
G. Dolet dictum imprudenti adolescenti, & libero.
P. At te dij perdant. G. quid ille quaeso? T. perditus.
Risu omnes, qui aderant, emoriri. denique
Metuebant omnes iam me. G. non iniuria.
T. Sed heus tu purgon ego me de istac Thaidi,
Quod eam me amare suspicatur? G. nihil minus,
Immo magis auge suspicionem. T. cur? G. rogas?
Scin? si quando illa mentionem Phaedriae
Facit, aut si laudat, te ut male urat. T. sentio.
G. Id ut ne fiat, haec res sola est remedio.
Vbi nominabit Phaedriam, tu Pamphilam
Continuo. si quando illa dicet, Phaedriam
Comissatum intromittamus: tu, Pamphilam
Cantatum prouocemus. si laudabit haec
Illius formam: tu huius contra. denique
Par pro pari referto, quod eam mordeat.
T. Siquidem me amaret, tum istuc prodesset Gnatho.
G. Quando illud, quod tu das, exspectat, atque amat;
Iamdudum amat te; iamdudum illi facile fit,

Quod

Quod doleat : metuet semper . quem ipsa nunc capit
Fructum , ne quando iratus tu alio conferas .
T. Bene dixti , at mihi istuc non in mentem uenerat .
G. Ridiculum : non enim cogitaras : ceterum ,
Idem hoc tute melius quanto inuenisses Thraso ?

ACTVS TERTII SCAENA II.
THAIS , THRASO , PARMENO ,
GNATHO , PYTHIAS .

AVDIRE uocem uisa sum modo militis .
Atque eccum . salue mi Thraso . THR. o Thais mea ,
Meum suauium , quid agitur ? ecquid nos amas
De fidicina istac ? P. quam uenuste ? quod dedit
Principium aduenians ? TH. plurimum merito tuo .
G. Eamus ergo ad cenam : quid stas ? P. hem alterum .
Ex homine hunc natũ dicas . TH. ubi uis , non moror .
P. Adibo , atque assimulabo , quasi nunc exeam .
Ituran Thais quopiam es ? TH. ehem Parmeno ,
Bene fecisti , hodie itura . P. quo ? TH. ecquid hunc uides ?
P. Video , & me taedet . ubi uis , dona assunt tibi
A Phaedria . TH. quid stamus ? cur non imus hinc ?
P. Quaeso hercle ut liceat , pace quod fiat tua ,
Dare huic quae uolumus , conuenire , & colloqui.
THR. Perpulchra credo dona , aut nostris similia .
PA. Res indicabit . heus iubete istos foras
Exire , quos iussi . ocyus procede tu huc .

Ex Aethiopia est usque haec. T. *hic sunt tres minae.*
G. *Vix.* P. *ubi tu es Dore? accede huc. hem eunuchum tibi*
Quam liberali facie, quam aetate integra?
TH. *Ita me di amẽt, honestus est.* P. *quid tu ais Gnatho?*
Numquid habes, quod contemnas? quid tu autem Thraso?
Tacent: satis laudant. fac periclum in litteris,
Fac in palaestra, in musicis. quae liberum
Scire aequom est adolescentem, solertem dabo.
THR. *Ego illum eunuchum, si sit opus, uel sobrius.*
P. *Atque haec qui misit, non sibi soli postulat*
Te uiuere, & sua caussa excludi ceteros:
Neque pugnas narrat, neque cicatrices suas
Ostentat: neque tibi obstat: quod quidam facit.
Verum, ubi molestum non erit, ubi tu uoles,
Vbi tempus tibi erit, sat habet si tum recipitur.
THR. *Apparet seruom hunc esse domini pauperis,*
Miserique. G. *nam hercle nemo posset, sat scio,*
Qui haberet qui pararet alium, hunc perpeti.
P. *Tace tu: quem esse ego puto infra omnes infimos*
Homines. nam, qui huic animũ assentari induxeris,
E flamma te petere cibum posse arbitror.
THR. *Iã ne imus?* TH. *hos prius ĩtroducã, et, quae uolo,*
Simul imperabo: postea continuo exeo.
THR. *Ego hinc abeo: tu istã opperire.* P. *haud conuenit*
Vna cum amica ire imperatorem in uia.
THR. *Quid tibi ego multa dicam? domini similis es,*
G. *Ha, ha, hae.* T. *quid rides?* G. *istuc, quod dixti modo.*

Et

Et illud de Rhodio dictum in mentem uenit.
Sed Thais exit. T. abi: praecurre, ut sint domi
Parata omnia. G. fiat. TH. diligenter Pythias
Fac cures, si Chremes huc forte aduenerit,
Vt ores primum ut maneat: si id non commodum est,
Vt redeat: si id non poterit, ad me adducito.
PY. Ita faciam. TH. quid? quid aliud uolui dicere?
Hem, curate istam diligenter uirginem.
Domi assitis, facite. T. eamus. TH. uos me sequimini.

ACTVS TERTII SCAENA III.

CHREMES, PYTHIAS.

CH. PROFECTO quanto magis magisq. cogito,
Nimirum dabit haec Thais mihi magnum malum:
Ita me uideo ab ea astute labefactarier.
Iam tum, cum primum iussit me ad se accersier,
(Roget quis, quid tibi cum illa? ne noram quidem)
Vbi ueni, caussam, ut ibi manerem, repperit:
Ait rem diuinam fecisse, & rem seriam
Velle agere mecum. iam tum erat suspicio,
Dolo malo haec fieri omnia. ipsa accumbere
Mecum, mihi sese dare, sermonem quaerere.
Vbi friget, huc euasit, quam pridem pater
Mihi & mater mortui essent. dico, iam diu.
Rus Sunii ecquod habeam, & quam longe a mari.
Credo ei placere hoc: sperat se a me auellere.
Postremo, ecqua inde parua perisset soror.

Ecquis

Ecquis cum ea una. quid habuisset, cum perit.
Ecquis eam posset noscere. haec cur quaeritet?
Nisi illa forte, quae olim perijt paruola
Soror, hanc se intendit esse, ut est audacia.
Verum ea si uiuit, annos nata est sedecim,
Non maior: Thais, ego quam sum, maiuscula est.
Misit porro orare, ut uenirem serio.
Aut dicat quid uolt, aut molesta ne siet.
Non hercle ueniã tertio. heus. heus. PY. hic quis est?
CY. Ego sum Chremes. PY. o capitulum lepidissimum.
CY. Dico ego mi insidias fieri? PY. Thais maxumo
Te orabat opere, ut cras redires. CH. rus eo.
PY. Fac amabo. CH. non possum, inquam. PY. at apud nos hic mane,
Dum redeat ipsa. CH. nihil minus. PY. cur mi Chremes?
CH. Malam rem. abis hinc? PY. si istuc ita certũ est tibi,
Amabo, ut illuc transeas, ubi illa est. CH. eo.
PY. Abi Dorias, cito hunc deduce ad militem.

ACTVS TERTI SCAENA IV.

ANTIPHO.

HERI aliquot adolescentuli coijmus in Piraeo,
In hunc diem ut de symbolis essemus. Chaeream ei rei
Praefecimus: dati anuli: locus tẽpus constitutũ est.
Praeterijt tẽpus: quo ĩ loco dictũ est, parati nihil ẽ.

Homo ipſe nuſquam eſt: neque ſcio, quid dicam, aut quod coniectem.
Nunc mihi hoc negoti ceteri dedere, ut illũ quaerã:
Idq. adeo uiſam, ſi domi eſt. quiſnam hinc a Thaide exit?
Is eſt, annon eſt? ipſus eſt. quid hoc ominis? qui eſt hic ornatus?
Quid illud mali eſt? nequeo ſatis mirari, neque coniicere.
Niſi quidquid eſt, procul hinc. libet prius, quid ſit, ſciſcitari.

ACTVS TERTII SCAENA V.

CHAEREA, ANTIPHO.

NVM quis hic eſt? nemo eſt. num quis hinc me ſequitur? nemo homo eſt.
Iam ne erumpere hoc licet mihi gaudium? pro Iuppiter,
Nunc eſt profecto interfici cum perpeti me poſſum:
Ne hoc gaudiũ cõtaminet uitã aliqua aegritudine.
Sed neminem ne curioſum interuenire nunc mihi,
Qui me ſequatur, quoquo eam, rogitando obtundat, enicet,
Quid geſtiam, aut quid laetus ſim, quo pergam, unde emergam, ubi ſiem
Veſtitum hunc nactus, quid mihi quaeram, ſanus ſim, an ne inſaniam?

A. Adibo, atque ab eo gratiam hanc, quam uideo uelle, inibo.
Chaerea, quid est quod sic gestis? quid sibi hic uestitus quaerit?
Quid est, quod laetus sis? quid tibi uis? satine sanus? quid me
Adspectas? quid taces? CH. o festus dies hominis: amice
Salue: nemo omnium est, quem ego magis nunc cuperem uidere.
A. Narra istuc quaeso quid siet. CH. immo ego te obsecro hercle, ut audias.
Nostin hanc, quam frater amat? A. noui, nempe opinor Thaidem.
CH. Istam ipsam. A. sic commemineram. CH. quaedam hodie est ei dono data
Virgo. quid ego eius tibi nunc faciem praedicem, aut laudem Antipho,
Cum ipsum me noris, quam elegans formarum spectator siem?
In hac commotus sum. A. ain tu? CH. primam dices, scio, si uideris.
Quid multa uerba? amare coepi. forte fortuna domi
Quidam erat eunuchus, quem mercatus fuerat frater Thaidi:
Neque is deductus etiam tum ad eam. summonuit me Parmeno
Ibi seruus, quod ego arripui. A. quid id est? C. tacitus, citius audies.

Vt ueſtem cum eo mutem, & pro illo iubeam me illuc ducier.
A. Pro eunuchon? C. ſic eſt. A. quid tandem ex ea re ut caperes commodi?
CH. Rogas? uiderem, audirem, eſſem una, qua cum cupiebam Antipho.
Num parua cauſſa, aut parua ratio eſt? traditus ſum mulieri.
Illa illico ubi me accepit, laeta uero ad ſe abducit domum,
Commendat uirginem. A. cui? tibi ne? CH. mihi. A. ſatis tuto tamen.
CH. Edicit, ne uir quiſquam ad eam adeat, & mihi, ne abſcedam, imperat,
In interiore parte ut maneã ſolus cum ſola. annuo,
Terram intuens modeſte. AN. miſer. CH. ego, inquit, ad cenam hinc eo.
Abducit ſecum ancillas: paucae, quae circum illam eſſent, manent.
Nouitiae puellae. continuo haec adornant, ut lauet.
Adhortor, properent. dum apparatur, uirgo in conclaui ſedet,
Suſpectans tabulam quandam pictam, ubi inerat pictura haec, Iouem
Quo pacto Danaae miſiſſe aiunt quondam in gremium imbrem aureum.
Egomet quoque id ſpectare coepi: & quia conſimilem luſerat
Iam olim ille ludum, impendio magis animus gaude

bat mihi,
Deum sese in hominem conuertisse, atque per alienas tegulas
Venisse clanculum per impluuium fucum factum mulieri.
At quem Deũ? qui tẽpla caeli sũma sonitu concutit.
Ego homunicio hoc non facerem? ego illud uero ita feci, ac lubens.
Haec dum mecum reputo, accersitur lauatum interea uirgo.
It, lauit, redit: deinde illam in lecto illae collocarunt.
Sto expectans, siquid mihi imperent: uenit una, heus tu, inquit, Dore
Cape hoc flabellum, & uentulũ huic sic facito dum lauamus.
Vbi nos lauerimus, si uoles, lauato. accipio tristis.
A. Tum equidem istuc os tuum impudens uidere nimium uellem,
Qui esset status, flabellum tenere te asinum tantum.
C. Vix elocuta est hoc, foras simul omnes proruunt se:
Abeunt lauatum, perstrepunt, ita ut fit, domini ubi absunt.
Interea sõnus uirginem opprimit. ego limis adspecto
Sic per flabellum clãculum, et simul alia circũspecto,
Satin explorata sint. uideo esse: pessulum ostio obdo.
A. Quid tum? CH. quid tum fatue? A. fateor. CH. egon occasionem
Mihi ostentatam, tam breuem, tam optatam, tam insperatam,

Ammitterẽ? tũ pol ego is eſſẽ uere, qui aſſimulabar
A. San e hercle ut dicis. ſed interim de ſymbolis quid actum eſt?
C. Paratum eſt A. frugi es. ubi? domin? C. immo apud libertum Dicum.
A. Perlõge eſt: ſed tãto ocyus properemus: muta ueſtẽ.
C. Vbi mutem? perij: nam domo excluſo nunc: metuo fratrem,
Ne intus ſit: porro autẽ, pater ne rure redierit iã.
A. Eamus ad me: ibi proxumum eſt ubi mutes. C. recte dicis.
Eamus: & de iſtac ſimul, quo pacto porro poſſim
Potiri, conſilium uolo capere una tecum. A. fiat.

ACTVS QVARTI SCAENA I.

DORIAS.

ITA me dij bene ament, quantum ego illum uidi, non nihil timeo
Miſera, ne quam ille hodie inſanus turbam faciat, aut uim Thaidi.
Nam poſtquam iſte aduenit Chremes adoleſcens frater uirginis,
Rogat, illum admitti ut iubeat. ille continuo iraſci, neque
Negare audere: Thais porro inſtare, ut hominem inuitet. id
Faciebat retinendi illius cauſſa: quia, illa quae cupiebat
De ſorore eius indicare, ad eam rem tempus non erat.

erat.
Inuitat tristis. mãsit ibi. illa cum illo sermonẽ illico.
Miles uero sibi putare adductũ ante oculos aemulũ.
Voluit facere contra huic aegre: heus heus, inquit puer huc Pamphilam
Accerse, ut delectet hic nos. illa exclamat, minime gentium.
In conuiuium illam? miles tendere inde ad iurgium.
Interea aurum sibi clam mulier demit, dat mihi ut auferam.
Hoc est signi, ubi primum poterit, sese illinc subducet, scio.

ACTVS QVARTI SCAENA II.

PHAEDRIA.

*C*VM *rus eo, coepi egomet mecum inter uias,*
Ita ut fit ubi quid in animo est molestiae,
Aliam rem ex alia cogitare, & ea omnia in
Peiorem partẽ. quid opust uerbis? dum haec puto,
Praeterij imprudens uillam. longe iam abieram,
Cum sensi. redeo rursum, male uero me habens.
Vbi ad ipsum ueni deuerticulum, constiti:
Occepi mecum cogitare. hem biduum hic
Manendum est soli sine illa? quid tum postea?
Nihil est. quid? nihil? si non tangendi copia est,
Eho ne uidendi quidem erit? si illud non licet,
Saltem hoc licebit. certe extrema linea
Amare, haud nihil est. uillam praetereo sciens.
Sed quid hoc timida subito egreditur Pythias?

ACTVS QVARTI SCAENA III.

PYTHIAS, DORIAS, PHAEDRIA.

VBI illum ego scelerosum misera, atque impium inueniam? aut ubi
Quaeram? hocine tam audax facinus facere esse ausum? PH. perij: hoc quid sit, uereor.
PY. Quin insuper etiam scelus, postquam ludificatust uirginem,
Vestem omnem miserae discidit, tum ipsam capillo conscidit.
PH. Hem. PY. qui nunc si detur mihi,
Vt ego unguibus facile illi in oculos inuolē uenefico?
PH. Profecto nescio quid absēte nobis turbatū est domi.
Adibo. quid istuc? quid festinas? aut quem quaeris Pythias?
PY. Hem Phaedria, egon quem quaeram? abi hinc quo dignus es cum donis tuis
Tam lepidis. PH. quid istuc est rei?
PY. Rogas me? eunuchum quem dedisti nobis, quas turbas dedit?
Vitiauit uirginem, quam herae dederat dono miles. PH. quid ais?
PY. Perij. PH. temulenta es. PY. utinam sic sient, mihi qui male uolunt.
D. Au, obsecro mea Pythias, quod istucnā mōstrū fuit?
PH. Insanis: qui istuc facere eunuchus potuit? PY. ego illum nescio
Qui fuerit: hoc, quod fecit, res ipsa indicat.

Virgo ipsa lacrumat, neque, cum rogites quid sit, audet dicere.
Ille autem bonus uir nusquam apparet. etiam hoc misera suspicor,
Aliquid domo abeuntem abstulisse. PH. *nequeo mirari satis,*
Quò abire ignauos ille possit longius, nisi domum
Forte ad nos rediit. PY. *uise amabo, num sit.* PH. *iam faxo scies.*
D. *Perij, obsecro. tam infandum facinus mea tu, ne audiui quidem.*
PY. *At pol ego amatores audieram mulierum esse eos maxumos,*
Sed nihil potesse. uerum miserae non in mentem uenerat.
Nam illum aliquò conclusissem, neque illi commisissem uirginem.

ACTVS QVARTI SCAENA IV.

PHEDRIA, DORVS, PYTHIAS, DORIAS.

E XI *foras scelestе: at etiam restitas?*
Fugitiue prodi, male conciliate. DO. *obsecro.* PH. *oh,*
Illud uide, os ut sibi distorsit carnufex.
Quid huc reditio est? quid uestis mutatio est?
Quid narras? paullum si cessassem Pythia,
Domi non offendissem: ita iam ornabat fugam.

PY. *Ha-*

PY. Habes ne hominem amabo? PH. quid ni? PY. o factum bene.

DO. Istuc pol uero bene. PY. ubi est? PH. rogitas? non uides?

PY. Videam obsecro, quem? P. hunc scilicet. PY. quis hic est homo?

P. Qui ad nos deductus hodie est. PY. hunc oculis suis
Nostrarum numquam quisquam uidit Phaedria.
PH. Non uidit? PY. an tu hunc credidisti esse, obsecro,
Ad nos deductum? P. namque alium habui neminem.
PY. au,
Ne comparandus hic quidem ad illum est. ille erat
Honesta facie, liberali. P. ita uisus est
Dudum, quia uaria ueste exornatus fuit:
Nunc tibi uidetur foedus, quia illam non habet.
PY. Tace obsecro: quasi uero paullum intersiet.
Ad nos deductus hodie est adolescentulus,
Quem tu uero uidere uelles Phaedria.
Hic est uetus, uietus, ueternosus, senex,
Colore mustellino. P. hem, quae haec est fabula?
Eo redigis me, ut, quid egerim, egomet nesciam.
Eho tu, emin ego te? DO. emisti. PY. iube mihi denuo
Respōdeat. P. roga. PY. uenistin hodie ad nos? negat.
At ille alter uenit annos natus sedecim:
Quem secum adduxit Parmeno. P. agedum, hoc mihi expedi.
Primum unde habes istam, quā habes, uestem? taces?
Monstrum hominis, non dicturus? DO. uenit Chaerea.
PH. Frater ne? DO. ita est. PH. quando? DO. hodie.

PH. quam dudum? DO. modo.
PH. Qui cum? DO. cum Parmenone. PH. noras ne eum prius?
DO. Non: nec, quis esset, umquam audieram dicier.
PH. Vnde igitur, meum fratrem esse, sciebas? DO. Parmeno
Dicebat eum esse: is dedit hanc mihi uestem. PH. occidi.
DO. Meam ipse induit: post una ambo abierunt foras.
PY. Iam satis credis sobriam esse me, & nil mẽtitã tibi?
Iam satis certum est uirginem uitiatam esse? PH. age nunc bellua,
Credis huic quod dicat? PY. quid isti credam? res ipsa indicat.
PH. Concede istuc paullulum. audin? etiam paullulum. sat est.
Dic dum hoc rursum, Chaerean tuam uestem detraxit tibi?
DO. Factum. P. & ea est indutus? D. factum. P. et pro te huc deductus est? DO. ita.
P. Iuppiter magne, o scelestum, atque audacem hominem. PY. uae mihi,
Etiã nunc non credis indignis nos esse irrisas modis?
PH. Mirũ ni tu credas quod iste dicat. quid agã, nescio.
Heus tu negato rursum. possum ne ego hodie ex te exculpere
Verum? uidistin fratrem Chaeream? DO. non. PH. non potest sine
Malo fateri, uideo. sequere me hac. modo ait, modo negat.

negat.
Ora me. DO. obsecro te uero Phaedria. PH. in' intro?
DO. hoi, hei.
PH. Alio pacto honeste quo modo hic nũc abeã, nescio.
Actum est si quidem. tu me hic etiam nebulo ludificabere?
PY. Parmenonis tam scio esse hanc technam, quam me uiuere.
DO. Sic est. PY. inueniam hodie, parem ubi pol referam gratiam.
Sed nunc quid faciendum censes Dorias? DO. de istac rogas
Virgine? PY. ita: utrum taceam ne, an praedicem? DO. pol, si sapis,
Quod scis nescis, neque de eunucho, neque de uitio uirginis.
Hac re et omni turba euolues te, et illi gratũ feceris.
Id modo dic, abisse Dorum. PY. ita faciam. DO. sed uideon Chremem?
Thais iam aderit. PY. quid ita? DO. quia, cum inde abeo, iam tunc inceperat
Turba inter eos. PY. aufer aurum hoc: ego scibo ex hoc, quid fiet.

ACTVS QVARTI SCAENA V.

CHREMES, PYTHIAS.

AT at, data hercle uerba mihi sunt: uicit uinum quod bibi.
At dum accubabam, quam uidebar mihi esse

esse pulchre sobrius?

Postquam surrexi, neque pes, neque mens satis suum officium facit.

PY. Chreme. C. quis est? ehem Pythia, uah quanto nunc formosior

Videre, quam dudum? PY. certe quidem tu pol multo alacrior.

CH. Verbum hercle uerum hoc est: SINE Cerere & Libero friget Venus.

Sed Thais multo ante uenit? PY. an ne abijt iam a milite?

CH. Iamdudum, aetatem. lites sunt inter eos factae maxumae.

PY. Nil dixit tum, ut sequerere sese? C. nihil, nisi abiens mihi innuit.

PY. Eho, non ne id sat erat? C. at nesciebam id dicere illam, nisi quia

Correxit miles, quod intellexi minus: nam me extrusit foras.

Sed eccam ipsam uideo: miror, ubi huic ego anteuorterim.

ACTVS QVARTI SCAENA VI.

THAIS, CHREMES, PYTHIAS.

TH. CREDO equidem illum iam affuturum esse, illam ut eripiat: sine

Veniat: atqui, si illam digito attigerit uno, oculi illico

Effo-

Effodientur. usque eo ego illius ferre possum ineptias,
Et magnifica uerba, uerba dum sint. uerum enim si ad rem
Conferentur, uapulabit.
CH. Thais, ego iamdudum hic adsum. T. o mi Chreme. te ipsum exspectabam:
Scin tu turbam hanc propter te esse factam? & adeo ad te attinere hanc
Omnem rem? C. ad me? qui? quasi istuc. T. quia dum tibi sororem studeo
Reddere, & restituere, haec atque huiusmodi sum multa passa.
CH. Vbi ea est? T. domi apud me. C. ehem. T. quid est?
Educta, ita uti teque, illaq. dignum est. C. quid ais? T. id quod res est.
Hanc tibi dono do, neque repeto pro illa abs te quid quam pretij.
CH. Et habetur, & referetur a me Thais tibi, ita uti merita es,
Gratia. T. at enim caue, ne prius, quam hanc a me accipias, amittas
Chreme: nam haec ea est, quam miles a me ui nunc uenit ereptum.
Abi tu, cistellam Pythias domo effer cũ monumẽtis.
CH. Viden tu illum Thais? PY. ubi sita est? TH. in risco. odiosa cessas?
CH. Militem secum ad te quantas copias adducere?
At at. TH. num formidolosus obsecro es mi homo?
CH. apa-

CH. apage sis,

Ego formidolosus? nemo est hominũ, qui uiuat, minus.

TH. Atque ita opus est. CH. au, metuo, qualem tu me esse hominem existumes.

TH. Immo hoc cogitato: qui cum res tibi est, peregrinus est,

Minus potens quam tu, minus notus, amicorum hic habens minus.

CH. Scio istuc: sed tu quod cauere possis, stultum admittere est.

Malo ego nos prospicere, quam hunc ulcisci accepta iniuria.

Abi tu, atque ostium obsera intus, dum ego hinc transcurro ad forum:

Volo ego adesse hic aduocatos nobis in turba hac. TH. mane.

CH. Melius est. TH. mane. CH. omitte, iam adero. TH. nil opus est istis Chreme:

Hoc dic modo, sororem illam tuam esse, & te paruam uirginem

Amisisse, nunc cognosse: signa ostende. PY. adsunt. TH. cape.

Si uim faciet, in ius ducito hominem: intellextin? C. probe.

TH. Fac, animo haec praesenti dicas. C. faciam. TH. attolle pallium.

Perij, huic ipsi opus patrono est, quem defensorem paro.

ACTVS QVARTI SCAENA VII.

THRASO, GNATHO, SANGA,

CHREMES, THAIS.

HANCINE ego ut contumeliam tam insignem in me accipiam Gnatho?
Mori me ſatius eſt. Simalio, Donax, Syriſce, ſequimini.
Primum edes expugnabo. GN. recte. THR. uirginem eripiam. GN. probe.
THR. Male mulcabo ipſam. GN. pulchre. THR. in medium huc agmen cum uecti Donax,
Tu Simalio in ſiniſtrũ cornu, tu Syriſce in dexterũ.
Cedo alios: ubi centurio eſt Sanga, & manipulus furum? S. eccum adeſt.
THR. Quid ignaue? peniculon pugnare, qui iſtum huc portes, cogitas?
S. Ego ne? imperatoris uirtutem noueram, & uim militum:
Sine ſanguine hoc fieri non poſſe: qui abſtergerem uulnera.
THR. Vbi alij? S. qui, malum, alij? ſolus Sannio ſeruat domi.
THR. Tu hoſce inſtrue: hic ego ero poſt principia: inde omnibus ſignum dabo.
G. Illuc eſt ſapere: ut hoſce iſtruxit, ipſus ſibi cauit loco.
THR. Idem hoc iam Pyrrhus factitauit. CH. uiden tu Thais, quàm hic rem agit?

Nimirum

Nimirum consilium illud rectum est de occludendis
edib us .

TH. Sane , quòd tibi nunc uir uideatur esse , hic nebulo
magnus est :

Ne metuas . THR. quid uidetur ? G. fundam tibi
nunc nimis uellem dari ,

Vt tu illos procul hinc ex occulto caederes : facerēt
fugam .

THR. Sed eccam Thaidem ipsam uideo . G. quàm mox
irruimus ? THR. mane .

OMNIA prius experiri uerbis , quàm armis , sapien-
tem decet .

Qui scis, an, quae iubeam, sine ui faciat ? G. Dij uo-
stram fidem ,

Quanti est sapere . numquam accedo , quin abs te
abeam doctior .

THR. Thais , primum hoc mihi responde ; cum tibi do
istam uirginem ,

Distin hos mihi dies soli dare te ? TH. quid tum po-
stea ? THR. rogitas ?

Quae mihi ăte oculos amatorē corā adduxisti tuū .
Quid cum illo ut agas ? & cum eo clam te subduxi
sti mihi .

TH. Libuit . THR. Pamphilam ergo huc redde , nisi
ui mauis eripi .

CH. Tibi illam reddat ? aut tu eam tangas ? omnium . G.
ab , quid ais ? tace .

CH. Quid tu tibi uis ? THR. ego non tangam meam ?
CH. tuam autem furcifer ?

G. Caue

G. Caue sis: nescis, cui maledicas nunc uiro. CH. non tu hinc abis?
Scin tū, ut tibi res se habeat? si quidquam hodie hic turbae coeperis,
Faciam huius loci, dijque, meiq. semper memineris.
GN. Miseret tui me, qui hunc tantum hominem facias inimicum tibi.
CH. Diminuam ego caput tuum hodie, nisi abis. GN. ain uero canis?
Sicine agis? THR. quis tu es homo? quid tibi uis? quid cum illa rei tibi est?
CH. Scibis. principio eam esse dico liberam. THR. hem. CH. ciuem Atticam. THR. hui.
CH. Meam sororem. THR. os durum. CH. miles, nunc adeo edico tibi,
Ne uī facias ullā in illā. Thais, ego eo ad Sophronā
Nutricem, ut eam adducam, et signa ostendam haec. THR. tun me prohibeas,
Meam ne tangam? CH. prohibeo inquam. GN. audin tu? hic furti se alligat.
CH. Satin hoc est tibi? THR. hoc idem tu ais? TH. quaere qui respondeat.
THR. Quid nunc agimus? GN. quin redeamus: iam haec tibi aderit supplicans
Vltro. TH. credin? GH. immo certe: noui ingenium mulierum:
NOLVNT, ubi uelis: ubi nolis, cupiunt ultro. THR. bene putas.
GN. Iam dimitto exercitum? THR. ubi uis. G. Sanga, ita

ita uti fortes decet

Milites, domique, fociq. fac uiciſſim ut memineris.

SAN. Iamdudum eſt animus in patinis. GN. frugi es.

THR. uos me hac ſequimini.

ACTVS QVINCTI SCAENA I.

THAIS, PYTHIAS.

ERGIN ſceleſta mecum perplexe loqui?

P Scio, neſcio: abijt: audiui: ego non adfui.

Non tu iſtuc mihi dictura aperte es, quidquid eſt?

Virgo conſciſſa ueſte lacrumans obticet.

Eunuchus abijt. quamobrem? quid factum eſt? taces?

PY. Quid tibi ego dicam miſera? illum eunuchum negāt

Fuiſſe. TH. quis fuit igitur? PY. iſte Chaerea.

TH. Qui Chaera? PY. iſte ephebus frater Phaedriae.

TH. Quid ais uenefica? PY. atqui certo comperi.

TH. Quid is obſecro ad nos, quamobrem adductus eſt?

PY. neſcio.

Niſi amaſſe credo Pamphilam. T. hē miſera occidi,

Infelix, ſi quidem tu iſtaec uera praedicas.

Num id lacrumat uirgo? PY. id opinor. T. quid ais ſacrilega?

Iſtucine interminata ſum hinc abiens tibi?

PY. Quid facerem? ita ut tu iuſti, ſoli credita eſt.

TH. Sceleſta, OVEM LVPO commiſti. diſpudet,

Sic mihi data eſſe uerba. quid hominis illic eſt?

PY. Hera mea tace, obſecro, ſaluae ſumus: hominem

Habemus

Habemus ipsum. T. ubi is est? P. hem ad sinistram, non uides?
En. T. uideo. PY. comprehendi iube, quantum potest.
TH. Quid illi facies stulta? PY. quid faciam, rogas?
Vide amabo, si non, cum adspicias, os impudens
Videtur. TH. non. PY. tum, quae eius confidentia est.

ACTVS QVINCTI SCAENA II.

CHAEREA, THAIS, PYTHIAS.

APVD Antiphonē uterque, mater, & pater,
Quasi dedita opera, domi erant, ut nullo modo
Introire possem, quin uiderent me. interim
Dum ante ostium sto, notus mihi quidam obuiam
Venit. ubi uidi, ego me in pedes, quantum queo,
In angiportum quoddam desertum, inde item
In aliud, inde in aliud. ita miserrimus
Fui fugitando, ne quis me cognosceret.
Sed est ne haec Thais, quam uideo? ipsa est. haereo.
Ah, quid faciam? quid mea autem? quid faciet mihi?
TH. Adeamus. bone uir Dore, salue: dic mihi,
Aufugistin? CH. hera, factum. TH. satin id tibi placet?
CH. Non. TH. credin te impune habiturum? CH. unam hanc noxiam
Mitte: si aliam umquam admisero ullam, occidito.
TH. Num meam saeuitiam ueritus es? CH. non. TH. quid igitur?

CH. Hanc metui, ne me criminaretur tibi.
TH. Quid feceras? CH. paullulum quiddam. PY. eho, paullulum impudens?
An paullulum esse hoc tibi uidetur, uirginem
Vitiare ciuem? CH. conseruam esse credidi.
PY. Conseruam? uix me contineo, quin inuolem in
Capillum. monstrum, etiam ultro derisum aduenit.
TH. Abi hinc insana. PY. quid ita uero? debeam,
Credo, isti quidquam furcifero, si id fecerim;
Praesertim cum se seruom fateatur tuum.
TH. Missa haec faciamus. non te dignum Chaerea
Fecisti. nam si ego digna hac contumelia
Sum maxime, at tu indignus qui faceres tamen.
Neque edepol, quid nunc consili capiam, scio,
De uirgine ista: ita conturbasti mihi
Rationes omnes, ut eam non possim suis,
Ita ut aequom fuerat, atque ut studui, tradere, ut
Solidum parerem hoc mihi beneficium Chaerea.
CH. At nũc dehinc spero aeternam inter nos gratiam
Fore Thais. saepe ex huiusmodi re quapiam, &
MALO EX PRINCIPIO MAGNA FAMILIARITAS
Conflata est. quid, si hoc quispiam uoluit deus?
TH. Equidem pol in eam partem accipioq. & uolo.
CH. Immo ita quaeso. unum hoc scito, contumeliae
Non me fecisse caussa, sed amoris. TH. scio,
Et pol propterea magis nunc ignosco tibi.
Non adeo inhumano ingenio sum Chaerea,
Neque tam imperita, ut, quid amor ualeat, nesciã.
CH. Te quoque iam Thais, ita me dij bene ament, amo.

PY. *Tum pol ab iſto tibi hera cauendum intellego.*
CH. *Nõ auſim.* PY. *nihil tibi quidquã credo.* TH. *deſinas.*
CH. *Ego me tuae commendo & committo fidei.*
Nunc ego te in hac re mihi oro ut adiutrix ſies:
Te mihi patronam cupio Thais: te obſecro:
Emoriar, ſi non hanc uxorem duxero.
TH. *Tamen ſi pater.* CH. *quid? ah uolet, certo ſcio,*
Ciuis modo haec ſit. TH. *paullulum opperirier*
Si uis, iam frater ipſe hic aderit uirginis:
Nutricem accerſitum ijt, quae illam aluit paruolã:
In cognoſcendo tute ipſe aderis Chaerea.
CH. *Ego uero maneo.* TH. *uis ne interea, dum is uenit,*
Domi opperiamur potius, quam hic ante oſtium?
CH. *Immo percupio.* P. *quam tu rem actura obſecro es?*
TH. *Nã quid ita?* P. *rogitas? hunc tu in edes cogitas*
Recipere poſthac? TH. *cur non?* P. *crede hoc meae fidei,*
Dabit hic aliquã pugnã denuo. TH. *au, tace obſecro.*
P. *Parum perſpexiſſe eius uidere audaciam.*
CH. *Non faciam Pythia.* P. *non pol credo Chaerea,*
Niſi ſi commiſſum non erit. C. *quin Pythias*
Tu me ſeruato. P. *neque pol ſeruandum tibi*
Quidquam dare auſim, neque te ſeruare. apage te.
TH. *Optime. adeſt ipſe frater.* C. *perij hercle: obſecro*
Abeamus intro Thais: nolo, me in uia
Cum hac ueſte uideat. TH. *quamobrem tandem? quia pudet?*
CH. *Id ipſum.* P. *id ipſum? uirgo uero.* T. *i prae, ſequar.*
Tu iſtic mane, ut Chremem introducas Pythias.

ACTVS QVINCTI SCAENA III.

PYTHIAS, CHREMES, SOPHRONA.

Quid? quid uenire in mentem nunc possit mihi,
Quidnã, qui referã illi sacrilego gratiam,
Qui hunc supposuit nobis? C. moue uero ocyus
Te nutrix. S. moueo. C. uideo, sed nil promoues.
PY. Iam ne ostendisti signa nutrici? C. omnia.
PY. Amabo, quid ait? cognoscit ne? C. ac memoriter.
PY. Bene edepol narras: nam illi faueo uirgini.
Ite intro: iamdudum hera uos exspectat domi.
Virum bonum eccum Parmenonem incedere
Video: uide, ut otiosus sit, si dijs placet.
Spero me habere qui hunc meo excruciem modo.
Ibo intro, de cognitione ut certum sciam:
Post exibo, atque hunc perterrebo scrilegum.

ACTVS QVINCTI SCAENA IV.

PARMENO, PYTHIAS.

Reuiso, quidnam Chaerea hic rerũ gerat.
Quod si astu rẽ tractauit, dij nostram fidẽ,
Quantam, & quam ueram laudem capiet Parmeno.
Nam ut omittam, quod ei amorem difficillimum, et
Carissimum ab meretrice auara, uirginem
Quam amabat, eam confeci sine molestia,

Sine

Sine sumptu, sine dispendio: tum hoc alterum,
Id uero est, quod ego mihi puto palmarium,
Me repperisse, quo modo adolescentulus
Meretricum ingenia & mores posset noscere;
Mature ut cum cognorit, perpetuo oderit.
Quae dum foris sunt, nihil uidetur mundius,
Nec magis cōpositū quidquam, nec magis elegans:
Quae, cum amatore suo cum cenant, ligurriunt.
Harum uidere ingluuiem, sordes, inopiam,
Quam inhonestae solae sint domi, atque auidae cibi,
Quo pacto ex iure hesterno panem atrum uorent.
Nosse omnia haec, salus est adolescentulis.
PY. Ego pol te pro istis dictis & factis, scelus,
Vlciscar; ut ne impune in nos illuseris.

ACTVS QVINCTI SCAENA V.

PYTHIAS, PARMENO.

PRO deum fidem, facinus foedum: o infelicem adolescentulum,
O scelestum Parmenonem, qui istum huc adduxit. PA. quid est?
PY. Miseret me: itaque, ut ne uiderem, misera huc effugi foras.
Quae futura exempla dicunt in eum indigna? PA. o Iuppiter,
Quae illaec turba est? numnam ego perij adibo. quid istuc Pythias?
Quid ais? in quem exempla fient? PY. rogitas au-

daciſſime?

Perdidiſti iſtum, quem adduxti pro eunucho, adoleſcentulum,

Dum ſtudes dare uerba nobis. PA. quid ita? aut quid factum eſt? cedo.

PY. Dicam. uirginem iſtam, Thaidi hodie quæ dono data eſt,

Scin eam hinc ciuem eſſe? & eius fratrem adprime nobilem?

PA. Neſcio. PY. atqui ſic inuenta eſt: eam iſte uitiauit miſer.

Ille ubi id reſciuit factum frater uiolentiſſimus.

PA. Quidnam fecit? PY. colligauit primum eum miſeris modis.

PA. Colligauit? hem. PY. atque equidem orante, ut ne id faceret, Thaide.

PA. Quid ais? PY. nunc minatur porro ſeſe id, quod moechis ſolet:

Quod ego numquam fieri, neque uelim. PA. qua audacia

Tantum facinus audet? PY. quid ita tantum? PA. an non hoc maxumum eſt?

Quis homo pro moecho umquam uidit in domo meretricia

Deprendi quemquam? PY. neſcio. PA. at ne hoc neſciatis Pythias,

Dico, edico uobis, noſtrum eſſe illum herilem filium. PY. hem,

Obſecro an is eſt? PA. ne quam in illum Thais uim

fieri

fieri sinat.
Atque adeo autem cur non egomet intro eo? PY. uide Parmeno
Quid agas, ne neque illi prosis, & tu pereas: nam hoc putant,
Quidquid factum est, ex te esse ortum. P. quid igitur faciam miser?
Quid ue incipiam? ecce autem uideo rure redeuntem senem.
Dicam huic, an non? dicam hercle: etsi mihi magnum malum
Scio paratum: sed necesse est, huic ut subueniat. PY. sapis:
Ego abeo intro: tu isti narrato ordine, ut factum siet.

ACTVS QVINCTI SCAENA VI.

LACHES, PARMENO.

E X meo propinquo rure hoc capio commodi:
Neque agri, neque urbis odium me umquam percipit.
Vbi satias coepit fieri, commuto locum.
Sed est ne ille noster Parmeno? & certe ipsus est.
Quem praestolare Parmeno hic ante ostium?
PA. Quis homo est? ehem, saluũ te aduenire here gaudeo.
LA. Quem praestolare? P. perij: lingua haeret metu. L. hem,
Quid est, quod trepidas? satine salue? dic mihi.
PA. Here, primum te arbitrari id, quod res est, uelim.

Quidquid huius factum est, culpa non factū est mea.
LA. Quid? PA. recte sane interrogasti, oportuit
Rem praenarrasse me. emit quendam Phedria
Eunuchum, quem dono huic daret. LA. cui? PA. Thaidi.
LA. Emit? perij hercle. quanti? PA. uiginti minis.
LA. Actum est. PA. tum quandam fidicinam amat hic Chaerea.
LA. Hem, quid amat? an scit iam ille, quid meretrix siet?
An in astu uenit? aliud ex alio malum.
PA. Here, ne me spectes: me impulsore haec non facit.
PA. Omitte de te dicere. ego te furcifer,
Si uiuo. sed istuc, quidquid est, primum expedi.
PA. Is pro illo eunucho ad Thaidem hanc deductus est.
LA. Pro eunuchon? PA. sic est. hunc pro moecho postea
Comprehendere intus, & constrinxere. LA. occidi.
PA. Audaciam meretricum specta. LA. numquid est
Aliud mali, damni ue, quod non dixeris,
Reliquom? P. tantum est. LA. cesson huc intro irrumpere?
PA. Non dubium est, quin mihi magnum ex hac re sit malum,
Nisi, quia necesse fuit hoc facere, id gaudeo,
Propter me hisce aliquid esse euenturum mali:
Nam iam diu aliquam caussam quaerebat senex,
Quamobrem insigne aliquid faceret ijs: nunc repperit.

ACTVS QVINCTI SCAENA VII.

PYTHIAS, PARMENO.

NVMQVAM edepol quidquam iam diu, quod magis uellem euenire,
Mi euenit, quam quod modo senex intro ad nos uenit errans.
Mihi solae ridiculo fuit, quae, quid timeret, scibam.
PA. Quid hoc autem est? PY. nunc id prodeo, ut conueniam Parmenonem.
Sed ubi obsecro est? PA. men quaerit haec? PY. atque eccum uideo: adibo.
PA. Quid est inepta? quid tibi uis? quid rides? pergin? PY. perij.
Defessa iam sum misera te ridendo. PA. quid ita? PY. rogitas?
Numquam edepol hominem stultiorem uidi, nec uidebo. ah,
Non pote satis narrari, quos ludos praebueris intus.
At etiam primo callidum, & disertum credidi hominem.
Quid? illico ne credere ea, quae dixi, oportuit te?
An paenitebat flagitij, te auctore quod fecisset
Adolescens, ni miserũ insuper etiã patri indicares?
Nam quid illi credis animi tũ fuisse, ubi uestem uidit
Illam esse eum indutum pater? quid? iam scis te perijsse?
PA. Ehem, quid dixti pessuma? an mentita es? etiam ri-

rides?

Itan lepidum tibi uisum est scelus, nos irridere? PY. nimium.

PA. Siquidem istuc impune habueris. PY. uerum. PA. reddam hercle. PY. credo:

Sed in diem istuc Parmeno est fortasse, quod minare:

Tu iam pendebis, qui stultũ adolescentulũ nobilitas

Flagitijs, & eundem indicas: uterque in te exempla edent.

PA. Nullus sum. PY. hic pro illo munere tibi honos est habitus. abeo.

PA. Egomet meo indicio miser, quasi sorex, hodie perij.

ACTVS QVINCTI SCAENA VIII.

GNATHO, THRASO.

QVID nunc? qua spe, aut quo consilio huc imus? quid inceptas Thraso?

TH. Ego ne? ut Thaidi me dedam, & faciam quod iubeat. GN. quid est?

TH. Qui minus huic, quam Hercules seruiuit Omphale? GN. exemplum placet.

Vtinam tibi commitigari uideam sandalio caput.

Sed quid? fores crepuere ab ea. quid autem hoc est mali?

Hunc ego numquam uideram etiam. quidnam properans hinc prosilit?

ACTVS

ACTVS QVINCTI SCAENA IX.

CHAEREA, PARMENO, PHAEDRIA, GNATHO, THRASO.

O POPVLARES, ecquis me uiuit hodie fortunatior?
Nemo hercle quisquam: nam in me plane dij potestatem suam
Omnem ostendere, qui tam subito tot congruerint commoda.
PA. Quid hic laetus est? CH. o Parmeno mi, o mearum uoluptatum omnium
Inuentor, inceptor, perfector, scin me in quibus sim gaudijs?
Scis Pamphilam meam inuentam ciuem? PA. audiui. C. scis sponsam mihi?
PA. Bene, ita me di ament, factum. GN. audin tu illum quid ait? C. tum autem Phaedriae,
Meo fratri, gaudeo amorem esse omnem in tranquillo: una est domus:
Thais patri se commendauit, in clientelam & fidem
Nobis dedit se. P. fratris igitur Thais tota est. CH. scilicet.
P. Iã hoc aliud ẽ, quod gaudeamus: miles pellitur foras.
CH. Tum tu, frater, ubi ubi est, fac quamprimum haec audiat. PA. uisam domum.
T. Numquid Gnatho dubitas, quin ego nunc perpetuo perierim? GN. sine

Dubio

Dubio opinor. CH. quid commemorem primum, aut quem laudem maxume?
Illum, qui mihi dedit consilium ut facerem; an me, qui id ausus sim
Incipere? an fortunam collaudem, quae gubernatrix fuit,
Quae tot res, tantas, tam opportune in unum conclusit diem? an
Mei patris festiuitaem, & facilitatem? o Iuppiter
Serua obsecro haec nobis bona. PH. Dij uostram fidem, incredibilia
Parmeno modo quae narrauit. sed ubi est frater? C. praesto est. PH. gaudeo.
C. Satis credo. nihil est Thaide hac, frater, tua dignius,
Quod ametur: ita nostrae est omni fautrix familiae. PH. hui mihi
Illam laudas? T. perij, quanto spei est minus, tanto magis amo.
Obsecro Gnatho in te spes est. GN. quid uis faciam? T. perfice hoc
Precibus, pretio, ut haeream aliqua in parte tamen apud Thaidem.
GN. Difficile est. T. si quid collibuit, noui te. hoc si effeceris.
Quoduis donum, praemium a me optato, id optatum feres
GN. Ita ne? T. sic erit. GN. hoc efficio, postulo ut mihi tua domus
Te praesente, absente pateat, inuocato ut sit locus
Sem-

Semper. TH. do fidem ita futurum. GN. accingar. PH. quem hic ego audio?

O Thraso. T. saluete. PH. tu fortasse, quae facta hic sient,

Nescis. T. scio. PH. cur ergo in his te ego conspicor regionibus?

T. Vobis fretus. PH. scis quam fretus? miles edico tibi,

Si in platea hac te offendero post umquam; quod dicas mihi,

Alium quaerebam, iter hac habui: periisti. GN. eia haud sic decet.

P. Dictum est. GN. non cognosco uostrum tam superbum. PH. sic erit.

G. Prius audite paucis: quod cum dixero, si placuerit,

Facitote. PH. audiamus. GN. tu concede paullum istuc Thraso.

Principio ego uos credere ambos hoc mihi uehementer uelim,

Me, huius quidquid facio, id facere maxume caussa mea:

Verũ idẽ si uobis prodest, uos non facere inscitia est.

PH. Quid id est? G. militem riualem ego recipiendum censeo. PH. hem

Recipiendum? G. cogita modo. tu hercle cum illa Phaedria

Et libenter uiuis, & enim bene libenter uictitas,

Et quod des paullum, & necesse est multum accipere Thaidem,

Vt tuo amori suppeditare possit sine sumptu tuo; ad

Om-

Omnia haec magis opportunus, nec magis ex usu tuo
Nemo est. principio & habet quod det, et dat nemo largius:
Fatuus est, insulsus, tardus, stertit noctesq;, et dies.
Neque tu istum metuas ne amet mulier: pellas facile, ubi uelis.

PH. Quid agimus? GN. praeterea hoc etiam, quod ego uel primum puto,
Accipit homo nemo melius prorsus, neque prolixius.

PH. Mirum, ni illoc homine quoquo pacto opus est. CH. idem arbitror.

GN. Recte facitis. unum etiam hoc uos oro, ut me in uostrum gregem
Recipiatis: satis diu hoc iã saxũ uoluo. P. recipimus.

CH. Ac libenter. G. at ego pro istoc Phaedria, et tu Chaerea,
Hunc comedendum, & deridendum uobis praebeo. CH. placet.

PH. Dignus est. G. Thraso, ubi uis, accede. T. obsecro te, quid agimus?

G. Quid? isti te ignorabãt. postquã eis mores ostẽdi tuos,
Et collaudaui secundum facta & uirtutes tuas,
Impetraui. T. bene fecisti. gratiã habeo maxumam.
Numquam etiam fui usquam, quin me omnes amarent plurimum.

GN. Dixin ego uobis, in hoc esse Atticam elegantiam?

PH. Nil praeter promissum est. ite hac. uos ualete, & plaudite.

FABV-

FABVLAE INTERLOCVTORES.

Chremes,	*ſenex.*
Clitipho,	*Adoleſcens.*
Syrus,	*ſeruus.*
Soſtrata,	*matrona.*
Bacchis,	*meretrix.*
Menedemus,	*ſenex.*
Clinia,	*adoleſcens.*
Dromo,	*ſeruus.*
Phrygia,	*ancilla.*
Antiphila,	*Chremetis filia.*
Nutrix.	

TERENT. HEAVTON TIMORVMENOS GRAECA. EST. MENANDRV. ACTA. LVDIS. MEGALENSIB. L. CORNELIO. LENTVLO. L. VALERIO. FLACCO. AEDILIB. CVRVLIB. EGIT AMBIVIVS. TVRPIO. MODOS. FECIT. FLACCVS. CLAVDI. ACTA. PRIMVM. TIBIIS. IMPARIBVS. DEINDE. DVABVS. DEXTRIS. ACTA ETIAM. TERTIO. TI. SEMPRONIO. M' IVVENTIO. COS

C. SVLPICII. APOLLINARIS PERIOCHA.

I N MILITIAM *proficisci gnatum Cliniam,*
Amantem Antiphilam, compulit durus pater:
Animiq. sese angebat, facti paenitens.
Mox ut reuersus est, clam patrem deuortitur
Ad Clitiphonem. is amabat scortum Bacchidem.
Cum accerseret cupitam Antiphilam, Clinia,
Vt eius Bacchis uenit amica, ac seruolae
Habitum gerens Antiphila. factum id quo patrem
Suum celaret Clitipho. hic technis Syri
Decem minas meretriculae aufert a sene.
Antiphila Clitiphonis reperitur soror.
Hanc Clinia, aliam Clitipho uxorem accipit.

PROLO-

N E cui sit uostrum mirum, cur partes seni
Poeta dederit, quae sunt adolescentium:
Id primũ dicam: deinde, quod ueni, eloquar.
Ex integra graeca integram comoediam
Hodie sum acturus Heauton timorumenon,
Duplex quae ex argumento facta est simplici.
Nouã esse ostendi, & quae esset. nunc, qui scripserit,
Et cuia gracca sit, ni partem maxumam
Existimarem scire uostrum, id dicerem.
Nunc, quã ob rẽ has partes didicerim, paucis dabo.
Oratorem uoluit esse me, non prologum:
Vestrum iudicium fecit: me actorem dedit.
Sed hic actor tantum poterit a facundia,
Quantum ille potuit cogitare commode,
Qui orationem hanc scripsit, quam dicturus sum.
Nam quod rumores distulerunt maleuoli,
Multas contaminasse graecas, dum facit
Paucas latinas: factum hic esse id non negat,
Neque se pigere, & deinde facturum autumat.
Habet bonorum exemplum: quo exemplo sibi
Licere id facere, quod illi fecerunt, putat.
Tum quod maleuolus uetus poeta dictitat,
Repente ad studium hunc se applicasse musicum,
Amicum ingenio fretum, haud natura sua:
Arbitrium uestrum, uestra existimatio
Valebit. quam ob rem omnes uos oratos uolo,
Ne plus iniquum possit, quam aequum oratio.

Facite, aequi sitis, date crescendi copiam,
Nouarum qui spectandi faciunt copiam
Sine uitijs: ne ille pro se dictum existumet,
Qui nuper fecit seruo currenti in uia
Decesse populum: cur insano seruiat?
De illius peccatis plura dicet, cum dabit
Alias nouas, nisi finem maledictis facit.
Adeste aequo animo: date potestatem mihi,
Statariam agere ut liceat per silentium:
Ne semper seruos currens, iratus senex,
Edax parasitus, sycophanta autem impudens,
Auarus leno, assidue agendi sint mihi
Clamore summo, cum labore maxumo.
Mea caussa, caussam hanc iustã esse, animũ inducite,
Vt aliqua pars laboris minuatur mihi:
Nam nunc nouas qui scribunt, nihil parcunt seni.
Laboriosa si qua est, ad me curritur:
Sin lenis est, ad alium defertur gregem.
In hac est pura oratio. experimini,
In utramque partem ingenium quid possit meum.
Si numquam auare pretium statui arti meae:
Et eum esse quaestum in animum induxi maxumum,
Quammaxume seruire uostris commodis:
Exemplum statuite in me, ut adolescentuli
Vobis placere studeant potius, quam sibi.

ACTVS PRIMI SCAENA PRIMA.

CHREMES, MENEDEMVS SENEX.

QVAMQVAM haec inter nos nupera notitia admodum est,
Inde adeo quod agrum in proxumo hic mercatus os,
Nec rei fere sane amplius quidquam fuit:
Tamen uel uirtus tua me, uel uicinitas,
Quod ego in propinqua parte amicitiae puto,
Facit, ut te audacter moneam, & familiariter,
Quod mihi uidere praeter aetatem tuam
Facere, & praeter quam res te adhortatur tua.
Nam pro deum, atque hominũ fidẽ, quid uis tibi? aut
Quid quaeris? annos sexaginta natus es.
Aut plus eo, ut coniicio. agrum in his regionibus
Meliorem, neque pretii maioris nemo habet:
Seruos complures: proinde quasi nemo siet,
Ita tute attente illorum officia fungere.
Numquam tam mane egredior, neque tam uespere
Domum reuertor, quin te in fundo conspicer
Fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique.
Nullum remittis tempus, neque te respicis.
Haec non uoluptati tibi esse, satis certo scio.
At enim me, quantum hic operis fiat, paenitet.
Quod in opere faciundo operae consumis tuae,
Si sumas in illis exercendis, plus agas.
ME. Chreme, tatuum ne est ab re tua otii tibi,
Aliena ut cures, eaque, nihil quae ad te attinent?

CH. Homo sum: humani a me nihil alienum puto.
Vel me monere hoc, uel percunctari puta.
Rectum est? ego ut faciam: non est? te ut deterream.
ME. Mihi sic est usus: tibi ut opus est facto, face.
CH. An cuiquã est usus homini, se ut cruciet? M. mihi est.
CH. Si quid laboris est, nollem: sed istuc quid mali est?
Quaeso, quid de te tantum meruisti? M. heu hoi.
CH. Ne lacruma, atq. istuc, quidquid est, fac me ut sciã.
Ne retice: ne uerere: crede inquam mihi:
Aut consolando, aut consilio, aut re iuuero.
ME. Scire hoc uis? C. hac caussa equidem, qua dixi tibi.
ME. Dicetur. C. at istos rastros interea tamen
Depone, ne labora. M. minime. C. quam rem agis?
ME. Sine me, uacuum tempus ne quod duim mihi
Laboris. CH. non sinam inquam. ME. ah, non aequom facis.
CH. Hui, tam graues hos quaeso? M. sic meritum est meum.
CH. Nunc loquere. M. filium unicum adolescentulum
Habeo. ah quid dixi habere me? immo habui Chreme.
Nunc habeam, nec ne, incertum est. CH. quid ita istuc? M. scies.
Est e Corintho hic aduena anus paupercula.
Eius filiam ille amare coepit perdite,
Prope iã ut pro uxore haberet. haec clam me omnia.
Vbi rem resciui, coepi non humanitus
Neque ut aegrotum animum decuit adolescentuli,
Tractare, sed ui & uia peruolgata patrum:
Quotidie accusabam: hem: tibi ne haec diutius
Licere

Licere speras facere me uiuo patre,
Amicam ut habeas prope iam in uxoris loco?
Erras, si id credis, & me ignoras Clinia.
Ego te meum esse dici tantisper uolo,
Dum, quod te dignum est, facies; sed si id non facis,
Ego, quod me in te sit facere dignum, inuenero.
Nulla adeo ex re istuc fit, nisi ex nimio otio.
Ego istuc aetatis non amori operam dabam,
Sed in Asiam abij hinc propter pauperiem, atque ibi
Simul rem & gloriam armis belli repperi.
Postremo adeo res redijt: adolescentulus
Saepe eadem, & grauiter audiendo uictus est:
Aetate me putauit, & sapientia
Plus scire, & prouidere, quam se ipsum sibi:
In Asiam ad regem militatum abijt Chreme.
CH. Quid ais? M. clam me profectus, menses tres abest.
CH. Ambo accusandi: etsi illud inceptum tamen
Animi est pudentis signum, & non instrenui.
ME. Vbi comperi ex ijs, qui ei fuere conscij,
Domum reuertor maestus, atque animo fere
Perturbato, atque incerto prae aegritudine:
Adsido: accurrunt serui: soccos detrahunt:
Video alios festinare, lectos sternere,
Cenam apparare: pro se quisque sedulo
Faciebat, quo illam mihi lenirent miseriam.
Vbi uideo haec, coepi cogitare, hem, tot mei
Solius solliciti sunt caussa, ut me unum expleant?
Ancillae tot me uestiant? sumptus domi
Tantos ego solus faciam? sed gnatum unicum,

Quem pariter uti his decuit, aut etiam amplius,
Quod illa aetas magis ad haec utenda idonea est,
Ego eum hinc eieci miserum iniustitia mea.
Malo quidem me dignum quouis deputem,
Si id faciam: nam usque dum ille uitam illam colet
Inopem, carens patria ob meas iniurias,
Interea usque illi de me supplicium dabo,
Laborans, quaerens, parcens, illi seruiens.
Ita facio prorsus: nihil relinquo in edibus,
Nec uas, nec uestimentum: conrasi omnia:]
Ancillas, seruos, nisi eos, qui opere rustico
Faciundo facile sumptum exercerent suum,
Omnes produxi ac uendidi: inscripsi illico
Edes mercede: quasi talenta ad quindecim
Coegi: agrum hunc mercatus sum: hic me exerceo:
Decreui, tantisper me minus iniuriae,
Chreme, meo gnato facere, dum fiam miser;
Nec fas esse ulla me uoluptate hic frui,
Nisi ubi illuc saluos redierit meus particeps.
CH. Ingenio te esse in liberos leni puto, &
Illum obsequentem, si quis recte aut commode
Tractaret. uerum neque tu illum satis noueras,
Nec te ille. hoc ubi fit, ibi non uere uiuitur.
Tu illum, numquam ostendisti, quanti penderes:
Nec tibi ille est credere ausus quae est aequom patri.
Quod si esset factum, haec numquam euenissent tibi.
ME. Ita res est, fateor: peccatum a me maxumum est.
CH. Menedeme, at porro recte spero: & illum tibi
Saluum affuturum esse hic confido propediem.

ME. Vtinam dij ita faxint. C. facient. nunc, si commodum est,
Dionysia hic sunt, hodie apud me sis uolo.
ME. Non possum. C. cur non? quaeso tandē aliquantulū
Tibi parce: idem absens facere te hoc uolt filius.
ME. Non conuenit, qui illum ad laborem impellerim,
Nunc me ipsum fugere. C. sicine est sententia?
ME. Sic. CH. bene uale. ME. & tu. CH. lacrumas excussit mihi,
Miseretq. me eius: sed, ut diei tempus est,
Monere oportet me hunc uicinum Phaniam,
Ad cenam ut ueniat: ibo, ut uisam, si domi est.
Nil opus fuit monitore: iamdudum domi,
Aiunt, praesto apud me esse: egomet cōuiuas moror.
Ibo adeo hinc intro. sed quid crepuerunt fores?
Hinc a me quisnam egreditur? huc concessero.

ACTVS PRIMI SCAENA II.

CLITIPHO, CHREMES.

NIHIL adhuc est, quod uereare Clinia: haud quaquam etiam cessant:
Et illā simul cū nūcio tibi hic ego affuturam
Hodie, scio. proin tu sollicitudinē istā falsam, quae te
Excruciat, omittas. CH. quicum loquitur filius? CL. pater adest,
Quem uolui. adibo. pater opportune aduenis.
CH. Quid est? CL. hunc Menedemum nosti ne nostrum uicinum? CH. probe.

CLI. *Huic filium scis esse?* CH. *audiui, in Asia.* CLI. *non est pater, apud*
Nos est. CH. *quid ais?* CLI. *aduenientem, e naui egredientem adduxi illico*
Ad cenam: nam mihi magna cum eo iam inde usque a pueritia
Semper fuit familiaritas. CH. *uoluptatem magnam nuncias.*
Quam uellem Menedemum inuitatum, ut nobiscum hodie esset amplius,
Vt hāc laetitiā nec opināti primus ei obijcerē domi:
Atque etiam nunc tempus est. CLI. *caue faxis: non est opus pater.*
CH. *Quapropter?* CLI. *quia enim imcertum est etiam, quid se faciat. modo uenit.*
Timet omnia, patris iram, & animum amicae se erga ut sit suae.
Eam misere amat. propter eam haec turba, atque abitio euenit. CH. *scio.*
CLI. *Nunc seruolum ad eam in urbem misit, & ego nostrum una Syrum.*
CH. *Quid narrat?* CLI. *quid ille? se miserum esse.* CH. *miserum? quem minus credere est?*
Quid relliqui est, quin habeat, quae quidem in homine dicuntur bona?
Parentes, patriam incolumem, amicos, genus, cognatos, diuitias.
Atquae haec perinde sunt, ut illius animus, qui ea possidet:

Qui uti scit, ei bona; illi, qui non utitur recte, mala.
CLI. *Immo ille senex fuit importunus semper: & nunc nihil magis*
Vereor, quam ne quid in illum iratus plus satis faxit pater.
CH. *Ille ne? sed reprimam me: nam, in metu esse hunc, illi est utile.*
CLI. *Quid tute tecum?* CH. *dicam. ut ut erat, mansum tamen oportuit,*
Fortasse aliquãto iniquior erat, praeter eius lubidinẽ:
Pateretur: nam quem ferret, si parentem non ferret suum?
Huncine erat aequom ex illius more, an illum ex huius uiuere? &
Quod illum insimulat durum, id non est: nam parentum iniuriae
Vniusmodi sũt ferme, paullo qui est homo tolerabilis.
Scortari crebro nolunt: nolunt crebro conuiuariter:
Praebent exigue sumptum: atque haec sunt tamen ad uirtutem omnia.
Verũ ubi animus semel se cupiditate deuinxit mala,
Necesse est Clitipho consilia consequi consimilia. hoc
Scitum est, periclum ex alijs facere, tibi quod ex usu siet.
CLI. *Ita credo.* CH. *ego ibo hinc intro, ut uideam, nobis quid cenae siet.*
Tu, ut tempus est diei, uide, sis, ne quo hinc abeas longius.
CLI. *Quam iniqui sunt patres in omnes adolescentes*

indi-

iudicēs:

Qui aequom esse censent, nos iam a pueris illico nasci senes,

Neque illarū affines rerū esse, quas fert adolescētia.

Ex sua libidine moderantur, quae est nunc, non quae olim fuit.

Mihi si umquā filius erit, ne ille facili me utetur patre.

Nam & cognoscendi, & ignoscendi dabitur peccati locus:

Non ut meus, qui mihi per alium ostendit suam sententiam.

Perij: is mihi, ubi adbibit plus paullo, sua quae narrat facinora.

Nūc ait periclū ex alijs facito, tibi quod ex usu siet.

Astutus. nae ille haud scit, quam mihi nunc SVRDO NARRET FABVLAM.

Magis nunc me amicae dicta stimulant: da mihi, atque affer mihi:

Cui quid respondeam, nihil habeo: neque me quisquam est miserior:

Nam Clinia hic, & si is quoque suarum rerum satagit, attamen

Habet bene ac pudice eductam, ignaram artis meretriciae.

Mea est potēs, procax, magnifica, sumptuosa, nobilis.

Tum, quod dem ei, recte est. nam, nihil esse mihi, religio est dicere.

Hoc ego mali non pridem inueni: neque etiam dum scit pater.

ACTVS

ACTVS SECVNDI SCAENA I.

CLINIA, CLITIPHO.

SI MIHI *secundae res de amore meo essent, iamdudum scio*
Venissent: sed uereor, ne me absente mulier hic corrupta sit.
Concurrunt multae opiniones, quae mihi animum exaugeant:
Occasio, locus, aetas, mater, sub imperio cuius est, mala;
Cui nihil praeter pretium iam dulce est. CLIT. *Clinia.* CLIN. *hei misero mihi.*

CLIT. *Etiam caues, ne uideat forte hinc te a patre aliquis exiens?*

CLIN. *Faciam: sed nescio quid profecto mihi animus praesagit mali.*

CLIT. *Pergin istuc prius diiudicare, quam scis quid ueri siet?*

CLIN. *Si nihil mali esset, iam hic adessent.* CLIT. *iam aderunt.* CLIN. *quando istuc erit?*

CLIT. *Non cogitas hinc longule abesse? & nosti mores mulierum:*
Dum moliuntur, dum comuntur, annus est. CLIN. *o Clitipho,*
Timeo. CLIT. *respira: eccum Dromonem cum Syro: una adsunt tibi.*

ACTVS

ACTVS SECVNDI SCAENA II.

SYRVS, DROMO, CLINIA, CLITIPHO.

AIN tu? DR. sic est. SY. uerum interea dum sermones caedimus,
Illae sunt relictae. CLIT. mulier tibi adest, audin Clinia?
CLIN. Ego uero audio nunc demum, & uideo, & ualeo Clitipho.
CLIT. Minime mirum: adeo impeditae sunt: ancillarum gregem
Ducunt secum. CLIN. perij, unde illi sunt ancillae? CLIT. men rogas?
SY. Non oportuit relictas: portant quid rerum? CLIN. hei mihi.
SY. Aurum, uestem: & uesperascit, & non nouerunt uiam.
Factũ a nobis stulte est. abi dum tu Dromo illis obuiã,
Propera: quid stas? CLIN. uae misero mihi, quanta de spe decidi.
CLIT. Quid istuc? quae res te solicitat autem? CLIN. rogitas quid siet?
Viden tu ancillas, aurum, uestem? quam cum una hic ancillula
Ego reliqui. unde ea esse censes? CLIT. uah, nunc demum intellego.
SY. Dij boni, quid turbae ẽ? aedes nostrae uix capiẽt, scio.
Quid

Quid comedent? quid ebibent? quid ſeni erit noſtro
miſerius?
Sed uideo, eccos, quos uolebam. CLIN. o Iuppiter,
ubinam eſt fides?
Dum ego propter te errans patria careo demens, tu
interea loci
Collocupletaſti te Antiphila, & me in his deſeruiſti
malis,
Propter quam in ſumma infamia ſum, & meo pa-
tri minus ſum obſequens:
Cuius nunc pudet me, & miſeret, qui harum mores
cantabat mihi,
Monuiſſe fruſtra: neque potuiſſe eum umquam me ab
hac expellere.
Quod nunc faciam tamen: tum cum gratum mihi eſſe
potuit, nolui.
Nemo eſt miſerior me. SY. hic de noſtris uerbis errat
uidelicet,
Quae hic ſumus locuti. Clinia, aliter tuum amorem,
atque eſt, accipis:
Nã et uita eſt eadem, et animus te erga idem ac fuit,
Quantum ex ipſa re coniecturam cepimus.
CLIN. Quid eſt obſecro? nam mihi nunc nihil rerum om
nium eſt,
Quod malim, quam me hoc falſo ſuſpicarier.
SY. Hoc primum, ut ne quid huius ignores: anus
Quae eſt dicta mater eſſe ei antehac, non fuit:
Ea obijt mortem: hoc ipſa in itinere alterae
Dũ narrat, forte audiui. CLIT. quaenam eſt alterã?
SY.

SY. Mane, hoc, quod coepi, primum enarrem Clitipho:
Post istuc ueniam. CLIT. propera. SY. iam primum omnium,
Vbi ueutum ad edes est, Dromo pultat fores:
Anus quaedam prodit: haec ubi aperuit ostium,
Continuo hic se coniecit intro, ego consequor:
Anus foribus obdit pessulum, ad lanam redit.
Hinc sciri potuit, aut nusquam alibi, Clinia,
Quo studio uitam suam te absente exegerit:
Vbi de improuiso est interuentum mulieri.
Nam ea res dedit tum existumandi copiam
Quotidianae uitae consuetudinem;
Quae, cuiusque ingenium ut sit, declarat maxume.
Texentem telam studiose ipsam offendimus,
Mediocriter uestitam ueste lugubri,
Eius anus caussa opinor, quae erat mortua,
Sine auro tum ornatam, ita uti quae ornantur sibi,
Nulla mala re esse expolitam muliebri:
Capillus passus, prolixus, circum caput
Reiectus neglegenter, pax. CLIN. Syre mi obsecro
Ne me in laetitiam frustra conijcias. SY. anus
Subtemen nebat: praeterea una ancillula
Erat: ea texebat una pannis obsita,
Neglecta, immunda illuuie. CLIT. si haec sunt Clinia
Vera, ita uti credo; quis te est fortunatior?
Scin hanc, quam dicit sordidatam, & sordidam?
Magnum hoc quoque signum est dominam esse extra noxiam,
Cum eius tam negleguntur internuncij.

Nam

Nam disciplina est eisdem, munerarier
Ancillas, primum ad dominas qui affectant uiam.
CLIN. Perge obsecro te, & caue ne falsam gratiam
Studeas inire. quid ait, ubi me nominas?
SY. Vbi dicimus rediisse te, & rogare uti
Veniret ad te; mulier telam deserit
Continuo, & lacrumis opplet os totum sibi; ut
Facile scires desiderio id fieri tuo.
CLIN. Prae gaudio (ita me dii ament) ubi sim nescio.
Ita timui. CLIT. at ego nihil esse scibam Clinia.
Agendum uicissim Syre, dic quae illa est altera.
SY. Adducimus tuam Bacchidem. CLIT. hem, quid Bacchidem?
Eho, scelest e quo illam ducis? S. quo illam ego? ad nos scilicet.
CLIT. Ad patrem ne? S. ad eum ipsum. CLIT. o hominis impudentem audaciam. SY. heus
Tu, non fit sine periculo facinus magnum, & memorabile.
CLIT. Hoc uide: in mea uita tu tibi laudem is quaesitum scelus:
Vbi si paullulum modo quid te fugerit, ego perierim.
Quid illo facias? S. at enim. CLIT. quid enim? S. si sinas, dicam. CLIN. sine.
CLIT. Sino. S. ita res est, haec nunc quasi cum. CLIT. quas, malum, ambages mihi
Narrare occipit? CLIN. Syre, uerum hic dicit: mitte: ad rem redi.
S. Eni uero reticere nequeo: multimodis iniurius

Clitipho es : neque ferri potis es . CLI. audiendum hercle est : tace .
SY. Vis amare : uis potiri : uis, quod des illi, effici .
Tuum esse in potiundo periculum non uis . haud stulte sapis :
Siquidem id sapere est, uelle te id, quod non potest contingere .
Aut haec cum illis sunt habenda, aut illa cum his mittenda sunt .
Harum duarũ condicionum nunc utram malis, uide :
Etsi consilium, quod cepi, rectum esse & tutum scio:
Nam tua apud patrem amica tecum sine metu ut sit, copia est :
Tum, illi argentum quod pollicitus es, eadem hac inueniam uia :
Quod ut efficerem, orando surdas iam aures reddideras mihi .
Quid aliud tibi uis? CLIT. siquidem hoc fit . S. siquidem experiundo scies.
CLIT. Age age, cedo istuc tuum consilium quid id est? S. assimulabimus,
Tuam amicam huius esse . CLIT. pulchre : cedo : quid hic faciet sua?
An ea quoque huius dicetur, si haec una dedecori est parum?
SY. Immo ad tuam matrem abducetur. CL. quid eo? S. longum est Clitipho,
Tibi si narrem, quam ob rem id faciam : uera caussa est. CLIT. fabulae .
Nihil

Nihil satis firmi uideo, quamobrem accipere hunc mihi expediat metum.

SY. *Mane, habeo aliud, si istuc metuis, quod ambo confiteamini*

Sine periculo esse. CLIT. *huiusmodi, obsecro, aliquid reperi.* S. *maxume.*

Ibo obuiam hinc: dicam, ut reuortantur domum. CLIT. *hem,*

Quid dixti? S. *ademptum tibi iam faxo omnẽ metũ,*

IN AVREM utramuis otiose ut dormias.

CLIT. *Quid ago nunc?* CLIN. *tu ne? quod boni.* CLIT. *Syre, dic modo*

Verũ. S. *age modo: hodie sero: ac nequidquã uoles.*

CLIN. *Datur modo: fruere dum licet: nam nescias,*

Eius sit potestas posthac, an numquam tibi.

CLIT. *Syre inquam.* Sy. *perge porro, tamen istuc ago.*

CLIT. *Verum hercle istuc est. Syre, Syre inquam, heus heus Syre.*

SY. *Concaluit: quid uis?* CLIT. *redi, redi.* S. *adsum, dic, quid est?*

Iam hoc quoque negabis tibi placere. CLIT. *immo Syre*

Et me, & meum amorem, & famam permitto tibi.

Tu es iudex: ne quid accusandus sis, uide.

SY. *Ridiculum est, te istuc me admonere Clitipho:*

Quasi istic minor mea res agatur, quam tua.

Hic si quid nobis forte aduorsi euenerit,

Tibi erunt parata uerba, huic homini uerbera.

Quapropter neutiquam haec res neglectu est mihi.

Sed istum exora, ut suam esse assimulet. CLI. *scilicet.*
Facturum me esse. in eum iam res rediit locum,
Vt sit necesse. CLIT. *merito te amo Clinia.*
CLIN. *Verũ illa ne quid titubet.* S. *perdocta est probe.*
CLIT. *At hoc demiror, qui tam facile potueris*
Persuadere illi, quae solet quos spernere?
SY. *In tempore ad eam ueni; quod rerum omnium est*
Primum: nam misere quendam offendi ibi militem
Eius noctem orantem. haec arte tractabat uirum,
Cupidum ut illius animum inopia incenderet,
Eademq. ut apud te esset ob hoc quam gratissima.
Sed heus tu uide sis, ne quid imprudens ruas.
Patrem nouisti, ad has res quam sit perspicax:
Ego te autem noui, quam esse soleas impotens.
Inuersa uerba, euersas ceruices tuas,
Gemitus, screatus, tussis, risus, abstine.
CLIT. *Laudabis.* SY. *uide sis.* CLIT. *tutemet mirabere.*
SY. *Sed quam cito sunt consecutae mulieres?*
CLIT. *Vbi sunt? cur retines?* S. *iam nunc haec non est tua.*
CLIT. *Scio, apud patrem, at nunc interim.* S. *nihilo magis.*
CLIT. *Sine.* S. *non sinam inquam.* CLIT. *quaeso paullisper.* S. *ueto.*
CLIT. *Saltem salutare.* S. *abeas si sapis.* CLIT. *eo. quid*
Istic? S. *manebit.* CLIT. *o felicem hominem.* S. *ambula.*

ACTVS

ACTVS SECVNDI SCAENA III.

BACCHIS, ANTIPHILA, CLINIA, SYRVS.

EDEPOL *Antiphila mea laudo, & fortunatam iudico,*
Id cum studuisti, isti formae ut mores consimiles forent:
Minimeq. (ita me dij ament) miror, si te sibi quisque expetit.
Nam mihi, quale ingenium haberes, fuit indicio oratio.
Et cum egomet nunc mecum in animo uitam tuam considero,
Adeoq. uostrarum omnium, uolgus quae ab sese segregant,
Et uos esse istiusmodi, & nos non esse, haud mirabile est.
Nam nobis expedit esse bonas: nos, quibus cum res est, non sinunt.
Haec ubi imminuta est, illi suũ animũ alio conferunt.
Nisi prospectum est interea aliquid nobis, desertae uiuimus.
Vobis cũ uno semel ubi aetatẽ agere decretũ est uiro,
Cuius mos maxume est consimilis uostrum; hi se ad uos applicant.
Hoc beneficio utrique ab utrisque uero deuincimini;
Vt numquam ulla amori uostro incidere possit calamitas.

AN. Nescio alias: me scio quidem semper fecisse sedulo,
Vt ex illius commodo meum compararem commodum. CLIN. ah.
Ergo mea Antiphila tu nunc sola reducem me in patriam facis.
Nam, dum abs te absum, omnes mihi labores fuere, quos cepi, leues,
Praeterquam tui carendum quod erat. S. credo. CLI. Syre, uix suffero.
Hocine me miserũ non licet meo modo ingenio frui?
SY. Immo, ut patrem tuum uidi esse habitum, diu etiam duras dabit.
B. Quisnam hic adolescens est, qui intuitur nos? A. ah, retine me obsecro.
B. Amabo, quid tibi est? A. disperii. B. perij misera, quid stupes
Antiphila? A. uideon Cliniam, an non? B. quem uides? CLI. salue anime mi.
A. O mi exspectate Clinia, salue. CLIN. ut uales?
A. Saluom uenisse gaudeo. CLIN. teneo ne te
Antiphila animo maxime exoptatam meo?
SY. Ite intro: nam uos iamdudum exspectat senex.

ACTVS TERTII SCAENA I.

CHREMES, MENEDEMVS.

LVCISCIT hoc iam: cesso pultare ostium
Vicini? primum ex me sciat, sibi filium

Re-

Rediisse. etsi adolescentem hoc nolle intellego.
Verum, cum uideam miserum hunc tam excruciarier
Eius abitu, celem tam insperatum gaudium,
Cum illi nihil pericli ex indicio siet?
Haud faciam: nam, quod potero, adiutabo senem.
Item ut filium meum amico, atque aequali suo
Video inseruire, & socium esse in negotiis:
Nos quoque senes est aequom senibus obsequi.
ME. Aut ego profecto ingenio egregie ad miseriam
Natus sum, aut illud falsum est, quod uolgo aud
Dici, DIEM adimere aegritudinem hominibus:
Nam mihi quidem quotidie augescit magis
De filio aegritudo; & quanto diutius
Abest, magis cupio tanto, & magis desidero.
CH. Sed ipsum egressum foras uideo: ibo, alloquar.
Menedeme salue: nuncium apporto tibi,
Cuius maxume te fieri participem cupis.
ME. Numquidnam de gnato meo audisti Chreme?
CH. Valet, atque uiuit. M. quaeso, ubinamst? apud me domi.
ME. Meus gnatus? C. sic est. M. uenit? C. certe. M. Clinia
Meus uenit? C. dixi. M. eamus, duc me ad eum obsecro.
CH. Non uolt te scire se rediisse etiam: & tuum
Conspectum fugitat ob peccatum: tum hoc timet,
Ne tua duritia illa antiqua etiam adaucta sit.
ME. Non tu ei dixisti, ut essem? C. non. M. quam ob rem

Chreme?
CH. Quia pessume istuc in te, atque in illum consulis,
Si te tam leni, & uicto esse animo ostenderis.
ME. Non possũ: satis iam, satis pater durus fui. C. ah,
Vehemens in utramque partem Menedeme es nimis,
Aut largitate nimia, aut parsimonia.
In eandem fraudem ex hac re, atque ex illa, incides.
Primum olim potius, commeare filium
Quam paterere ad mulierculam, quae paullulo
Tum erat contenta, cuiq. erant grata omnia,
Proterruisti hinc. ea coacta ingratijs
Postilla coepit uictum uolgo quaerere.
Nunc, cum sine magno intertrimento non potest
Haberi, quiduis dare cupis. nam, ut tu scias,
Quam ea nunc instructa pulchre ad perniciem siet;
Primum, iam ancillas secum adduxit plus decem,
Oneratas ueste, atque auro. satrapes si siet,
Sufferre amator numquam eius sumptus queat,
Nedum tu possis. M. est ne ea intus? C. sit rogas?
Sensi: nam ei unam cenam, atque eius comitibus
Dedi: quod si iterum mihi sit danda, actum siet:
Nam, ut alia omittam, pitissando modo mihi
Quid uini absumpsit? sic, hoc, dicens, asperum
Pater est: hoc aliud lenius, sodes, uide.
Releui dolia omnia, omnes serias:
Omnes habui sollicitos: atque haec una nox.
Quid te futurum censes, quem assidue exedent?
Sic me dij amabunt, ut tuarum miseritum est
Menedeme fortunarum. M. faciat, quod lubet:

Sumat, consumat, perdat: decretum est pati:
Dum illum modo habeam mecũ. C. si certum est tibi
Sic facere, illud permagni referre arbitror,
Vt nescientem sentiat te id sibi dare.
M. Quid faciam? C. quiduis potius, quam quod cogitas:
Per alium quemuis ut des, falli te sinas
Technis per seruolum: etsi subsensi id quoque
Illos ibi esse, & id inter se agere clanculum.
Syrus cum illo uostro consusurrat: conferunt
Consilia adolescentes: & ibi perdere
Talentum hoc pacto satius est, quam illo minam.
Non nunc pecunia agitur, sed illud, quo modo
Minimo periclo id demus adolescentulo.
Nam si semel tuum animum ille intellexerit,
Prius proditurum te tuam uitam, & prius
Pecuniam omnem, quam abs te amittas filium: hui,
Quantam fenestram ad nequitiem pateseceris.
Tibi autem porro ut non sit suaue uiuere.
NAM DETERIORES omnes sumus licentia.
Quodcumque inciderit in mentem, uolet: neque id
Putabit, prauom, an rectum, quod petet, fiet.
Tu, rem perire, & ipsum, non poteris pati.
Dare denegaris: ibit ad illud illico,
Quo maxume apud te se ualere sentiet:
Abiturum se abs te esse illico minabitur.
ME. Videre uerum, atque ita uti res est, dicere.
CH. Somnum hercle ego hac nocte oculis non uidi meis,
Dum id quaero, tibi qui filium restituerem.

ME. Cedo dextram: porro te oro, idem ut facias Chreme.
CH. Paratus sum. ME. scin, quid nunc te facere uolo?
CH. Dic. M. quod sensisti illos me incipere fallere,
Id ut maturent facere. cupio illi dare,
Quod uolt: cupio ipsum iam uidere. CH. operã dabo.
Syrus est prehendendus, atque abhortandus mihi.
A me nescio quis exit: concede hinc domum,
Ne nos inter nos congruere sentiant.
Paullum negoti mihi obstat: Simus, & Crito
Vicini nostri hic ambigunt de finibus:
Me cepere arbitrum: ibo, ac dicam, ut dixeram,
Operam daturum me, hodie non posse ijs dare.
Continuo hic adero. ME. ita quaeso. dij uostram fidem,
Itan COMPARATAM esse hominum naturam omniũ,
Aliena melius ut uideant, & iudicent,
Quam sua? an eo fit, quia in re nostra aut gaudio
Sumus praepediti nimio, aut aegritudine?
Hic mihi nunc quanto plus sapit, quam egomet mihi?
CH. Dissolui me, otiosus operam ut tibi darem.

ACTVS TERTII SCAENA II.

SYRVS, CHREMES.

HAC illac circumcursa: inueniendũ est tamen
Argentum, intendenda in senem est fallacia.
CH. Num me fefellit, hosce id struere? uidelicet
Est Cliniae ille seruus tardiusculus:
Iccirco huic nostro tradita est prouincia.

SY. Quis hic loquitur? perij, numnam audijt? CH. Syre.
SY. hem.
CH. Quid tu istic? SY. recte equidē. set te miror Chreme
Tam mane, qui here tantum biberis. CH. nihil nimis.
SY. Nihil, narras? uisa uero est, quod dici solet,
AQVILAE SENECTVS. CH. eia. SY. mulier commoda, &
Faceta haec est meretrix. C. sane idem uisa est mihi.
SY. Et quidem hercle forma luculenta. CH. sic satis.
SY. Ita non ut olim, sed uti nunc, sane bona:
Minimeq. miror, Clinia hanc si deperit:
Sed habet patrem quendam auidum, miserum, atque aridum,
Vicinum hunc: nostin? at quasi is non diuitijs
Abundet, gnatus eius profugit inopia.
Scin esse factum, ut dico? CH. quid ego nesciam?
Hominem pistrino dignum. SY. quem? CH. istum seruolum
Dico adolescentis. SY. Syre tibi timui male.
CH. Qui passus est id fieri. SY. quid faceret? CH. rogas?
Aliquid reperiret, fingeret fallacias,
Vnde esset adolescenti, amicae quod daret,
Atque hunc difficilem inuitum seruaret senem.
SY. Garris. CH. haec facta ab illo oportebant Syre.
SY. Eho quaeso laudas qui heros fallunt? CH. in loco,
Ego uero laudo. SY. recte sane. CH. quippini
Magnarum saepe id remedium aegritudinum est:
Iam huic mansisset unicus gnatus domi:
SY. Ioco ne an serio illaec dicat, nescio,

Nisi

Nisi mihi quidem addit animum, quo lubeat magis.
CH. At nunc quid exspectat Syre? an, dum hinc denuo
Abeat, cum tolerare huius sumptus non queat?
Non ne ad senem aliquam fabricam fingit? SY. stolidus est.
CH. At te adiutare oportet adolescentuli
Caussa. SY. equidem facile facere possum, si iubes:
Etenim, quo pacto id fieri soleat, calleo.
CH. Tanto hercle melior. SY. non est mentiri meum.
CH. Face ergo. SY. at heus tu, facito dum eadem haec memineris,
Si quid huius simile forte aliquando euenerit,
Vt sunt humana, tuus ut faciat filius.
CH. Non usus ueniet, spero. S. spero hercle ego quoque:
Neque eo nunc dico, quo quidquam illum senserim:
Sed si quid, ne quid. quae sit eius aetas, uides:
Et ne ego te, si usus ueniat, magnifice Chreme
Tractare possim. CH. de istoc, cum usus uenerit,
Videbimus quid opus sit: nunc istuc age.
SY. Numquã commodius umquã herum audiui loqui,
Nec, cum malefacere crederem mi impunius
Licere. quisnam a nobis egreditur foras?

ACTVS TERTII SCAENA III.

CHREMES, CLITIPHO, SYRVS.

QVID istuc, quaeso? qui istic mos est Clitipho? ita ne fieri
Oportet? CLIT. Quid ego feci? CH. uidin

ego

ego te modo manum in ſinum huic
Meretrici inſerere? SY. acta eſt res, perij. CLI. me
ne? CH. hiſce oculis, ne nega.
Facis adeo indigne iniuriam illi, qui non abſtineas
manum.
Nam iſtaec quidem contumelia eſt, hominem ami-
cum ad te recipere,
Atque eius amicam ſubagitare. uel here in uino quã
immodeſtus
Fuiſti? S. factum. CH. quam moleſtus? ut equidem,
Ita me dij ament, metui quid futurum denique eſſet.
noui ego
Animos amãtiũ: grauiter aduortũt, quae nõ cẽſeas.
CLIT. At mihi fides apud hunc eſt, nihil me iſtius fa-
cturum pater.
C. Eſto: at certe cõcedas ab eorũ ore aliquãtiſper aliquo.
Libido multa fert: ea prohibet facere tua praeſẽtia.
Ego de me facio coniecturam. nemo eſt meorum ami-
corum hodie,
Apud quem expromere omnia mea occulte Clitipho
audeam.
Apud alium prohibet dignitas: apud alium ipſius
facti pudet:
Ne ineptus, ne proteruos uidear. quod illum facere
credito.
Sed noſtrum eſt intellegere, utcumque, atque ubi-
cumque opus ſit, obſequi.
SY. Quid iſtic narrat? CLIT. perij. SY. Clitipho, haec
ego praecipio tibi:

Hominis es frugi & temperantis functus officium. CLIT. tace
Sodes. SY. recte sane. CH. Syre prudet. SY. credo: neque id iniuria.
Quin mihi molestum est. CLIT. pergin? SY. hercle uerum, dico quod uidetur.
CLI. Non accedam ad illos? CH. eho quaeso, una accedundi uia est?
SY. Actum est: hic se prius indicarit, quam ego argentum effero. Chreme,
Vintu homini stulto mihi auscultare? CH. quid faciam? SY. iube hunc
Abire hinc aliquo. CLIT. quo ego hinc abeam? SY. quo? quo lubet: da illis locum:
Abi deambulatum. CLIT. deambulatum, quo? SY. uah, quasi desit locus.
Abi sane istac, istorsum, quo uis. CH. recte dicit: censeo.
CLI. Dij te eradicent Syre, qui me hinc extrudis. SY. at tu pol tibi
Posthac comprimito istas manus.
Censen uero? quid illum porro credis facturum Chreme,
Nisi eum, quantum dij dant tibi opis, seruas, castigas, mones?
CH. Ego istuc curabo. SY. atqui nunc here hic tibi asseruandus est.
CH. Fiet. SY. si sapias: nam mihi iam minus minusq. obtemperat.

CH.

CH. Quid tu? ecquid de illo, quod dudum tecum egi, egisti Syre? aut
Reperisti tibi quod placeat, an nondum etiam? SY. de fallacia
Dicis? st. inueni quandam nuper. CH. frugi es: cedo, quid est?
SY. Dicam: uerum, ut aliud ex alio incidit. CH. quidnam Syre?
SY. Pessuma haec est meretrix. CH. ita uidetur. SY. immo, si scias.
Vah uide, quod quod inceptet facinus. Fuit quaedam anus Corinthia
Hic: huic drachmarum argenti haec mille dederat mutuum.
CH. Quid tum? SY. ea mortua est: reliquit filiam adolescentulam:
Ea relicta huic arrhaboni est pro illo argento. CH. intellego.
SY. Hanc secum huc adduxit, eaq. est nunc ad uxorem tuam.
CH. Quid tum? SY. Clinia orat, sibi uti nunc det illam. illi tamen
Post daturum mille nummum. poscit. CH. & poscit quidem? SY. hui
Dubium id est? CH. ego sic putaui. quid nunc facere cogitas?
SY. Ego ne? ad Menedemum ibo: dicam hanc esse captam e Caria,
Ditem, & nobilem: si redimat, magnum inesse in

ca

ea lucrum.

CH. *Erras.* SY. *quid ita?* CH. *pro Menedemo nunc tibi ego respondeo:*

Non emo. quid agis? SY. *optata loquere.* CH. *atqui non est opus.*

SY. *Non opus est?* CH. *non hercle uero.* SY. *qui istuc miror.* CH. *iam scies.*

Mane mane, quid est, quod tam a nobis grauiter crepuere fores?

ACTVS QVARTI SCAENA I.

SOSTRATA, CHREMES, NVTRIX, SYRVS.

NISI *me animus fallit, hic profecto est anulus, quem ego suspicor,*

Is, quicum exposita est gnata. CH. *quid uolt sibi Syre haec oratio?*

SO. *Quid est? is ne tibi uidetur?* NV. *dixi equidem, ubi ostendisti, illico,*

Eum esse. SO. *at ut satis contemplata modo sis mea nutrix.* NV. *satis.*

SO. *Abi nunc iam intro: atque, illa si iam lauerit, mihi nuncia.*

Hic ego uirum interea opperibor. SY. *te uolt: uideas quid uelit.*

Nescio quid tristis est: non temere est: metuo, quid sit. CH. *quid siet?*

Ne ista hercle magno iam conatu magnas nugas dixerit.

SO.

SO. *Ehem mi uir.* CH. *ehem mea uxor.* SO. *te ipſum quaero.* CH. *loquere, quid uelis.*

SO. *Primum te hoc oro, ne quid credas me aduorſum edictum tuum*
Facere auſam. CH. *uin tibi me iſtuc, etſi incredibile eſt, credere?*
Credo. SY. *neſcio, quid peccati portet haec purgatio.*

SO. *Meminiſtin me eſſe grauidam, & mihi te maxumopere interminatum,*
Si puellam parerem, nolle tolli? C. *ſcio quid feceris:*
Suſtuliſti. SY. *ſi ſic factum eſt domina, ergo herus damno auctus eſt.*

SO. *Minime: ſed erat hic anus Corinthia haud impura: ei dedi*
Exponendam. CH. *o Iuppiter, tantam eſſe in animo inſcitiam?*

SO. *Perij, quid ego feci?* CH. *rogitas?* SO. *ſi peccaui mi Chreme,*
Inſciẽs feci. C. *id quidem ego, etſi tu neges, certe ſcio,*
Te inſcientem, atque imprudentem dicere, ac facere omnia:
Tot peccata in hac re oſtẽdis. nam iam primũ, ſi meũ
Imperium exſequi uoluiſſes, interemptam oportuit,
Non ſimulare mortẽ uerbis, re ipſa ſpem uitae dare.
At id omitto: miſericordia, animus maternus: ſino.
Quam bene uero abs te proſpectum eſt: quid uoluiſti? cogita:
Nempe anui illi prodita abs te filia eſt planiſſume,
Per te uel uti quaeſtum faceret, uel uti ueniret palã.

Credo

Credo id cogitasti: quiduis satiust, dum uiuat modo.
Quid cum illis agas, qui neque ius, neque bonum, atque aequom sciunt,
Melius, peius, prosit, obsit, nil uident, nisi quod lubet?
SO. Mi Chreme, peccaui fateor: uincor: nunc hoc te obsecro,
Quanto tuus est animus natu grauior, ignoscentior,
Vt meae stultitiae in iustitia tua sit aliquid praesidi.
CH. Scilicet equidem istuc factum ignoscam: uerum Sostrata
Male docet te mea facilitas multa. sed istuc quidquid est,
Qua hoc occeptum est caussa, loquere. SO. ut stulte, et misere omnes sumus
Religiosae; cum exponendam do illi, de digito anulum
Detraho; & eum dico ut una cum puella exponeret;
Si moreretur, ne expers partis esset de nostris bonis.
CH. Istuc recte: conseruasti te, atque illam. SO. hic is est anulus.
CH. Vnde habes? SO. quam Bacchis secum adduxit adolescentulam? SY. hem.
CH. Quid ea narrat? SO. ea lauatum dum it, seruandum mihi dedit.
Animum non aduorti primo: at postquam adspexi, illico
Cognoui: ad te exsilui. C. quid nunc suspicare, aut inuenis

De illa? SO. nescio, nisi ut ex ipsa quaeras, unde hunc habuerit,
Si potis est reperiri. SY. interij: plus spei uideo, quam uolo:
Nostra est, ita si est. C. uiuit ne illa, cui tu dederas? SO. nescio.
CH. Quid renunciauit olim? SO. fecisse id, quod iusserã.
CH. Nomen mulieris cedo quod sit, ut quaeratur. SO. Philtere.
SY. Ipsa est. mirum, ni illa salua est, & ego perij. CH. Sostrata
Sequere me intro. SO. ut praeter spem euenit. quam timui male,
Ne nunc animo ita esses duro, ut olim in tollenda, Chreme.
CH. Nõ licet hominẽ esse saepe ita ut uolt, si res nõ sinit.
Nunc ita tempus est mi, ut cupiam filiam: olim nil minus.
SY. Nisi fallit me animus, haud multum a me aberit infortunium:
Ita hac re in angustum oppido nunc meae coguntur copiae:
Nisi aliquid uideo, ne esse amicam hanc gnati resciscat senex.
Nam quod sperem de argento, aut posse postulem me fallere,
Nihil est: triũpho, si licet me latere tecto abscedere.
Crucior, bolum tantum mihi ereptum tam subito e faucibus.

Quid agam? aut quid comminiſcar? ratio de integro ineunda eſt mihi.
Nil tã difficile eſt, quin quaerẽdo inueſtigari poſſiet.
Quid, ſi hoc ſic incipiam nunc? nihil eſt. ſi ſic? tantundem egero.
At ſic opinor. non poteſt. immo optume. euge optumam habeo.
Retraham hercle, opinor, ad me illud idem fugitiuum argentum tamen.

ACTVS QVARTI SCAENA II.

CLINIA, SYRVS.

N VLLA *mihi res poſthac poteſt iam interuenire tanta,*
Quae mihi aegritudinem afferat: tanta haec laetitia oborta eſt.
Dedo patri me nunc iam, ut frugalior ſim quam uolt.
SY. *Nil me fefellit: cognita eſt, quantum audio huius uerba.*
Iſtuc tibi ex ſententia tua obtigiſſe laetor.
C. *O mi Syre, audiſtin obſecro?* S. *quid ni? qui uſque una affuerim.*
C. *Cui aeque audiſti commode quidquã eueniſſe?* S. *nulli.*
C. *Atque, ita me dij ament, ut ego nunc non tam meapte cauſſa*
Laetor, quam illius: quam ego ſcio eſſe honore quouis dignam.
SY. *Ita credo: ſed nunc Clinia age, da te mihi uiciſſim:*

Nam

Nã amici quoq. res est uidẽda,in tuto ut collocetur,
Ne quid de amica nunc senex. CLIN. o Iuppiter. S. quiesce.
CLIN. Antiphila mea nubet mihi. S. sicine mihi interloquere?
CLIN. Quid faciam Syre mi? gaudeo: fer me. S. fero hercle uero.
CLIN. Deorum uitam apti sumus. S. frustra operam opinor sumo.
CLIN. Loquere, audio. S. at iam hoc non ages. CLIN. agam. S. uidendum est, inquam,
Amici quoque res Clinia tui in tuto ut collocetur:
Nam si nunc a nobis abis,& Bacchidẽ hic relinquis;
Senex resciscet illico esse amicam hanc Clitiphonis:
Si abduxeris, celabitur itidem, ut celata adhuc est.
CLIN. At enim istoc nihil est magis Syre meis nuptijs aduorsum:
Nam quo ore appellabo patrem? tenes, quid dicam? SY. quid ni?
CLIN. Quid dicam? quam caussam afferam? SY. quin nolo mentiare:
Aperte, ita ut res sese habet, narrato. CLIN. quid ais? SY. iubeo
Illam te amare,et uelle uxorem hãc esse Clitiphonis.
CH. Bonam atque iustam rem oppido imperas, & factu facilem.
Et scilicet iam me hoc uoles patrem exorare,ut celet
Senem uostrum. SY. immo ut recta uia rem narret ordine omnem. CH. hem,

Satin ſanus es, aut ſobrius? tu quidem illum plane prodis:
Nam qui ille poterit eſſe in tuto, dic mihi?
SY. *Huic equidem conſilio palmam do: hic me magnifice effero,*
Qui uim tantam in me, & poteſtatem habeam tantae aſtutiae,
Vera dicẽdo ut eos ambos fallã: ut, cum narret ſenex
Voſter noſtro, iſtam eſſe amicam gnati, non credat tamen.
CL. *At enim ſpem iſtoc pacto rurſum nuptiarum omnem eripis:*
Nam dum amicam hanc meam eſſe credet, non committet filiam.
Tu fortaſſe, quid me fiat, parui curas, dũ illi cõſulas.
SY. *Quid, malũ, me aetatẽ cenſes uelle id aſſimularier?*
Vnus eſt dies: dũ argentũ eripio, pax, nihil amplius.
CL. *Tantum ſat habes? quid tum quaeſo, ſi hoc pater reſciuerit?*
SY. *Quid, ſi redeo ad illos, qui aiunt, quid ſi nunc caelum ruat?*
CL. *Metuo, quid agam.* S. *metuis? quaſi non ea poteſtas ſit tua,*
Quo uelis in tẽpore ut te exſoluas, rem facias palã.
CL. *Age, age, traducatur Bacchis.* S. *optume. ipſa exit foras.*

ACTVS QVARTI SCAENA II.

BACCHIS, CLINIA, SYRVS, DROMO, PHRYGIA.

SATIS pol proterue me Syri promissa huc induxerunt,
Decem minas quas mihi dare pollicitus est. quod si is nunc me
Deceperit; saepe obsecrans me, ut ueniam, frustra ueniet:
Aut, cũ uenturam dixero, & constituero; cũ is certe
Renunciarit; Clitipho cum in spe pendebit animi;
Decipiam, ac non ueniam; Syrus mihi tergo poenas pendet.
CL. *Satis scite promittit tibi.* S. *atqui tu hanc iocari credis?*
Faciet, nisi caueo. B. *dormiunt: pol ego istos commouebo.*
Mea Phrygia audisti, homo iste modo quam uillam demonstrauit
Charini? P. *audiui.* B. *proxumam esse huic fundo ad dextram?* P. *memini.*
B. *Curriculo percurre: apud eum miles Dionysia agitat.*
SY. *Quid inceptat?* B. *dic me hic oppido esse inuitam, atque asseruari:*
Verum aliquo pacto uerba me his daturam esse, & uenturam.
SY. *Perij hercle: Bacchis mane, mane: quo mittis*

istanc quaeso?

Iube, maneat. B. abi. S. quin paratum est argentum. B. quin maneo.

S. Atqui iam dabitur. B. ut lubet, num ego insto? S. at scin' quid sodes?

B. Quid?. S. transeundum nunc tibi est ad Menedemum, & tua pompa

Eo traducenda est. B. quam rem agis scelus? S. ego ne? argentum cudo,

Quod tibi dem. B. dignam me putas, quam illudas? S. non est temere.

B. Etiam ne tecum hic res mihi est? S. minime: tuum tibi reddo.

B. Eatur. S. sequere hac. heus Dromo. D. quis me uolt? S. Syrus. D. quid est rei?

S. Ancillas oẽs Bacchidis traduce huc ad uos propere.

B. Quam ob rem? S. ne quaeras. & ferant, quae secum huc attulerunt.

Sperabit sumptũ sibi senex esse harum abitu leuatũ.

Ne ille haud scit, hoc paullum lucri quantum ei damni apportet.

Tu nescis id quod scis Dromo, si sapies. D. mutũ dices.

ACTVS QVARTI SCAENA IV.

CHREMES, SYRVS.

ITA me dij amabunt, ut nunc Menedemi uicem

Miseret me, tantum deuenisse ad eum mali.

Il-

Illancine mulierem alere cum illa familia?
Etsi scio, hosce aliquot dies non sentiet:
Ita magno desiderio fuit ei filius.
Verum ubi uidebit tantos sibi sumptus domi
Quotidianos fieri, nec fieri modum:
Optabit rursum, ut abeat ab se filius.
Syrum optume, eccum. S. *cesso hunc adoriri?* C. *Syre.* S. *hem.*
C. *Quid est?* S. *te mihi ipsum iamdudum optabam dari.*
C. *Videre egisse iam nescio quid cum sene.*
S. *De illo quod dudum? dictum ac factum reddidi.*
C. *Bonan fide?* S. *bona hercle.* C. *non possum pati,*
Quin tibi caput demulceam. accede huc Syre:
Facciam boni tibi aliquid pro ista re, ac lubens.
S. *At si scias, quam scite in mentem uenerit.*
C. *Vah. gloriare euenisse ex sententia?*
S. *Non hercle uero: uerum dico.* C. *dic, quid est?*
S. *Tui Clitiphonis esse amicam hanc Bacchidem*
Menedemo dixit Clinia, & ea gratia
Secum adduxisse, ne tu id persentisceres.
C. *Probe.* S. *dic sodes.* C. *nimium inquam.* S. *immo si scias.*
Sed porro ausculta quod superest fallaciae.
Sese ipse dicet tuam uidisse filiam:
Sibi complacitam eius formam, postquam adspexerit:
Hanc se cupere uxorē. C. *modo quae inuēta est?* S. *eā:*
Et quidem iubebit posci. C. *quam ob rem istuc Syre?*
Nam prorsus nihil intelligo. S. *uah, tardus es.*
C. *Fortasse.* S. *argentum dabitur ei ad nuptias,*

Aurum, atque uestem, qui, tenes ne? CH. comparet?
SY. *Id ipsum.* C. *at illi ego nec do, nec despondeo.*
SY. *Non? quam ob rem?* C. *quam ob rem, me rogas? homini.* S. *ut lubet.*
Non ego dicebam in perpetuum illam illi ut dares,
Verum ut simulares. C. *non mea est simulatio:*
Ita tu istaec tua misceto, ne me admisceas.
Egon, cui daturus non sim, ut ei despondeam?
SY. *Credebam.* C. *minime.* S. *scite poterat fieri:*
Et ego hoc, quia dudum tu tantopere iusseras,
Eo coepi. C. *credo.* S. *ceterum equidem istuc Chreme*
Aequi boniq. facio. C. *atqui cum maxume*
Volo te dare operam ut fiat, uerum alia uia.
SY. *Fiat: quaeratur aliud. sed illud quod tibi*
Dixi de argento, quod ista debet Bacchidi,
Id nunc reddendum est illi: neque tu scilicet
Eo nunc confugies: quid mea? num mihi datum est?
Num iussi? num illa oppignerare filiam
Meam me inuito potuit? uerum illud Chreme
Dicunt: ius summum saepe summa malitia est.
C. *Haud faciam.* S. *immo alijs si licet, tibi non licet.*
Omnes in lauta te & bene parte aucta putant.
CH. *Quin egomet iam ad eam deferam.* S. *immo filium*
Iube potius. CH. *quam ob rem?* S. *quia enim in eum suspicio est*
Translata amoris. CH. *quid tum?* S. *quia uidebitur*
Magis uerisimile id esse, cum hic illi dabit:
Et simul conficiam facilius ego, quod uolo.
Ipse adeo adest: abi: affer argentum. CH. *effero.*

ACTVS

ACTVS QVARTI SCAENA V.

CLITIPHO, SYRVS.

NVLLA est tam facilis res, quin difficilis siet,
Quam inuitus facias. uel me haec deambulatio,
Quam non laboriosa, ad languorem dedit:
Nec quidquam magis nunc metuo, quam ne denuo
Miser aliquo extrudar hinc, ne accedã ad Bacchidẽ.
Vt te quidẽ omnes quidẽ dij, deae, quantum est, Syre
Cum tuo isto inuento, cumq. incepto perduint.
Huiusmodi mihi res semper comminiscere,
Vbi me excarnufices. S. in hinc quo dignus es?
Quam paene tua me perdidit proteruitas.
CL. Vellem hercle factum: ita meritus. SY. meritus? quo modo?
Ne me istuc ex te prius audisse gaudeo,
Quam argentum haberes, quod daturus iam fui.
CL. Quid igitur dicam tibi uis? abijsti: mihi
Amicam adduxti, quam non liceat tangere.
SY. Iam non sum iratus: sed scin ubi nunc sit tibi
Tua Bacchis? CL. apud nos. SY. non. CL. ubi ergo? SY. ad Cliniam.
CL. Perij. SY. bono animo es: iam argentum ad eam deferes,
Quod ei es pollcitus. CL. garris. ũde? S. a tuo patre.
CL. Ludis fortasse me. S. ipsa re experibere.
CL. Ne ego fortunatus homo sum. deamo te Syre.
SY. Sed pater egreditur. caue, quidquã admiratus sis,

Qua

Qua caussa id fiat; obsecundato in loco;
Quod impetrabit, facito: loquitor paucula.

ACTVS QVARTI SCAENA VI.

CHREMES, CLITIPHO, SYRVS.

VBI *Clitipho nunc est? s. eccum me, inque.*
CL. eccum hic tibi.
CR. *Quid rei esset, dixti huic? s. dixi pleraque omnia.*
CH. *Cape hoc argentum, ac defer. s. i, quid stas lapis?*
Quin accipis? CL. cedo sane. S. sequere hac me ocyus:
Tu hic nos, dum eximus, interea opperibere:
Nam nihil est illic, quod moremur diutius.
CH. *Minas quidem iam decem habet a me filia:*
Quas pro alimentis esse nunc duco datas.
Hasce ornamentis consequentur alterae.
Porro haec talenta dotis apposcent duo.
Quam multa iniusta, ac praua fiunt moribus?
Mihi nunc, relictis rebus, inueniendus est
Aliquis, labore inuenta mea cui dem bona.

ACTVS QVARTI SCAENA VII.

MENEDEMVS, CHREMES.

MVLTO *omnium nunc me fortunatissimum*
Factum puto esse gnate, cum te intellego
Resipisse. CH. *ut errat.* ME. *te ipsum quaerebam Chreme:*

Serua,

Serua, quod in te eſt, filium, & me, & familiam.
CH. *Cedo, quid uis faciam?* ME. *inueniſti hodie filiam.*
CH. *Quid tum?* ME. *hanc uxorem ſibi dari uolt Clinia.*
CH. *Quaeſo, quid hominis es?* ME *quid eſt?* CH. *iam ne*
oblitus es,
Inter nos quid ſit dictum de fallacia,
Vt ea uia abs te argentum auferretur? ME. *ſcio.*
CH. *Ea res nunc agitur ipſa.* ME. *quid narras Chreme?*
CH. *Immo haec quidem, quae eſt apud te, Clitiphonis eſt*
Amica. ME. *ita aiunt.* CH. *& tu credis?* ME. *omnia.*
CH. *Et illum aiunt uelle uxorem, ut, cum deſponderis,*
Des qui aurum, ac ueſtem, atque alia, quae opus ſunt,
comparet.
ME. *Id eſt profecto: id amicae dabitur.* CH. *ſcilicet*
Daturum. M. *ah, fruſtra igitur ſum gauiſus miſer.*
Quiduis tamen iam malo, quam hunc amittere.
Quid nunc renunciem abs te reſponſum Chreme,
Ne ſentiat me ſenſiſſe, atque aegre ferat?
CH. *Aegre? nimium illi Menedeme indulges.* M. *ſine.*
Inceptum eſt: perfice hoc mihi perpetuom Chreme.
CH. *Dic conueniſſe, egiſſe te de nuptijs.*
ME. *Dicam, quid deinde?* CH. *me facturum eſſe omnia,*
Generum placere: poſtremo etiam, ſi uoles,
Deſponſam quoque eſſe dicito. M. *hem, iſtuc uoluerã*
CH. *Tanto ocyus te ut poſcat, & tu id, quod cupis,*
Quamocyſſime ut des. M. *cupio.* CH. *ne tu prope-*
diem,
Vt iſtam rem uideo, iſtius obſaturabere.
Sed haec utut ſunt, cautim, & paullatim dabis,

Si

Si sapies. M. faciã. C. abi intro: uide, quid postulet.
Ego domi ero, si quid me uoles. ME. sane uolo:
Nam te scientem faciam, quidquid egero.

ACTVS QVINCTI SCAENA I.

MENEDEMVS, CHREMES.

EGO me non tam astutum, neque ita perspicacem esse id scio:
Sed hic adiutor meus, & monitor, & praemonstrator Chremes
Hoc mihi praestat. in me quiduis harũ rerũ cõuenit,
Quae sunt dicta in stultum, caudex, stipes, asinus, plumbeus:
In illum nil potest: nam exsuperat eius stultitia omnia haec.
CH. Ohe, iam desine deos uxor gratulando obtundere,
Tuam esse inuentam gnatam; nisi illos tuo ex ingenio iudicas,
Vt nil credas intellegere, nisi idem dictũ est centies.
Sed quid iãdudũ interim illic gnatus cessat cũ Syro?
ME. Quos ais homines Chreme cessare? CH. hem, Menedeme aduenis?
Dic mihi, Cliniae, quae dixi, nunciastin? ME. omnia.
CH. Quid ait? ME. gaudere adeo occepit, quasi qui cupiunt nuptias.
CH. Ha, ha, hae. ME. quid risisti? CH. serui uenere in mentem Syri
Calliditates. ME. ita ne? CH. uoltus quoque hominum

num fingit ſcelus.

ME. Gnatus quod ſe aſſimulat laetum, id dicis? CH. id. M. idem iſtuc mihi

Venit in mentem. CH. ueterator. ME. magis, ſi magis noris, putes,

Ita rem eſſe. CH. ain tu? ME. quin tu auſculta. C. mane: prius hoc ſcire expeto,

Quid perdideris: nam ubi deſponſam nunciaſti filio,

Continuo inieciſſe uerba tibi Dromonem ſcilicet,

Sponſae ueſtem, aurum, atque ancillas opus eſſe, argentum ut dares.

ME. Non. CH. quid non? ME. non inquam. CH. neque ipſe gnatus? ME. nil prorſum Chreme.

Magis unum etiam inſtare, ut hodie conficerentur nuptiae.

CH. Mira narras. quid Syrus meus? ne is quidem quidquam? ME. nihil.

CH. Quamobrem? M. neſcio equidem: ſed te miror, qui alia tam plane ſcias.

Sed tuum ille quoque Syrus idem mire finxit filium,

Vt ne paullulum quidem ſuboleat amicam eſſe hanc Cliniae.

CH. Quid ais? M. mitto iam oſculari, atque amplexari: id nil puto.

CH. Quid eſt, quod amplius ſimuletur? M. uah. CH. quid eſt? ME. audi modo.

Eſt mihi ultimis conclaue in edibus quoddam retro:

Huc eſt intro latus lectus, ueſtimentis ſtratus eſt.

CH. Quid poſtquam hoc eſt factum? ME. dictum factum

ctum, huc abijt Clitipho.

CH. Solus? ME. solus. CH. timeo. ME. Bacchis consecuta est illico.

CH. Sola? ME. sola. CH. perij. ME. ubi abiere intro, operuere ostium. CH. hem,

Clinia haec fieri uidebat? ME. quid ni? una mecum simul.

CH. Filij est amica Bacchis Menedeme: occidi.

ME. Quamobrem? CH. decem dierũ uix mi est familia.

ME. Quid? istuc times, quod operam amico ille dat suo?

CH. Immo quod amicae. ME. si dat. CH. an dubium id tibi est?

Quemquam ne animo tam comi esse, aut leni putas,

Qui se uidente amicam patiatur suam?

M. Quidni? quo uerba facilius dentur mihi.

CH. Derides? merito mihi nunc ego suscenseo.

Quot res dedere, ubi possem persentiscere,

Ni essem lapis? quae uidi? uae misero mihi.

At ne illud haud inultum, si uiuo, ferent:

Nam iam. ME. non tu te cohibes? non te respicis?

Non tibi ego exempli satis sum? CH. prae iracudia

Menedeme non sum apud me. ME. te ne istuc loqui?

Non ne id flagitium est, te alijs consilium dare,

Foris sapere, tibi non posse auxiliarier?

CH. Quid faciam? ME. id, quod me fecisse aiebas parum:

Fac, te esse patrem sentiat: fac, ut audeat

Tibi credere omnia, abs te petere, & poscere,

Nec quam aliam quaerat copiam, ac te deserat.

CH. Immo abeat potius multo quouis gentium,

Quam hic per flagitium ad inopiam redigat patrem:
Nam si illi pergo suppeditare sumptibus
Menedeme, mihi illacc uero ad rastros res redit.
M. *Quot incommoda tibi in hac re capies, nisi caues?*
Difficilem ostendes te esse, & ignosces tamen
Post, & id ingratum. CH. *ah nescis, quam doleam.*
ME. *ut lubet.*
Quid hoc, quod rogo, ut illa nubat nostro? nisi quid est,
Quod malis. CH. *immo & gener, & affines placent.*
ME. *Quid dotis dicam te dixisse filio?*
Quid obticuisti? CH. *dotis?* M. *ita dico.* CH. *ah.* ME. *Chreme,*
Ne quid uereare, si est minus: nil dos nos mouet.
CH. *Duo talenta pro re nostra ego esse decreui satis:*
Sed ita dicto opust, si me uis saluom esse, & rem, & filium,
Me mea omnia bona doti dixisse illi. M. *quã rem agis?*
CH. *Id mirari te simulato, & illum rogitato simul,*
Quamobrem id faciam. ME. *quin ego uero, quamobrem id facias, nescio.*
CH. *Ego ne? ut illius animum, qui nunc luxuria, & lasciuia*
Diffluit, retundam, redigam, ut, quo se uortat, nesciat.
ME. *Quid agis?* CH. *mitte, sine me in hac re gerere mihi morem.* ME. *sino:*
Ita ne uis? CH. *ita.* ME. *fiat.* CH. *ac iam, ut uxorem accersat, paret.*
ME. *Hic ita, ut liberos est aequom, dictis confutabitur.*

Se

Sed Syrum. ME. quid eum? CH. ego ne? si uiuo, adeo exornatum dabo,
Adeo depexum, ut, dum uiuat, meminerit semper mei:
Qui sibi me pro ridiculo, ac delectamento putat.
Non (ita me dij ament) auderet facere haec uiduae mulieri,
Quae in me fecit.

ACTVS QVINCTI SCAENA II.

CLITIPHO, MENEDEMVS, CHREMES, SYRVS.

ITA ne tandem quaeso est Menedeme, ut pater
Tam in breui spatio omnem de me eiecerit animum patris?
Quodnam ob facinus? quid ego tantum sceleris admisi miser?
Volgo id faciunt. ME. scio tibi esse hoc grauius multo, ac durius,
Cui fit. uerum ego haud minus aegre patior id, qui nescio.
Nec rationem capio, nisi quod tibi bene ex animo uolo. CLI. hic
Patrem adstare aiebas? ME. eccum. CH. quid me incusas Clitipho?
Quidquid ego huius feci, tibi prospexi, & stultitiae tuae.

Vbi te uidi animo esse omisso, &, suauia in praesentia
Quae essent, prima habere, neque consulere in longitudinem:
Cepi rationem, ut neque egeres, neque ut haec posses perdere.
Vbi, cui decuit primo, tibi nõ licuit per te mihi dare,
Abij ad proxumos, tibi qui erant, eis commisi, & credidi.
Ibi tuae stultitiae semper erit praesidium Clitipho,
Victus, uestitus, quo in tectum te receptes. CL. hei mihi.
CH. Satius est, quam te ipso herede haec possidere Bacchidem.
SY. Disperij: scelestus quantas turbas cõciui insciens?
CL. Emori cupio. CH. prius quaeso disce, quid sit uiuere.
Vbi scies, si displicebit uita, tum istoc utitor.
SY. Here licet ne. CH. loquere. SY. at tuto. CH. loquere. SY. quae ista est prauitas,
Quae ue est amentia, quod peccaui ego, id obesse huic? CH. ilicet,
Ne te admisce: nemo accusat Syre te: nec tu arã tibi,
Neque precatorem pararis. SY. quid agis? CH. nil suscenseo,
Nec tibi, nec tibi, nec uos est aequũ, quod facio, mihi.
SY. Abijt. uah rogasse uellem. CL. quid? SY. unde mihi peterem cibum.
Ita nos alienauit. tibi iam esse ad sororem intellego.
CL. Adeon rem redijsse, ut periclum etiam fame mihi sit Syre?

SY. Modo liceat uiuere, spes est. CL. quae? SY. nos esurituros satis.

CL. Irrides ĩ re tãta, neq. me quidquã cõsilio adiuuas?

SY. Immo & ibi nunc sum, & usque dudum id egi, dum loquitur pater:

Et, quantum ego intellegere possum. CL. quid? S. non aberit longius.

CL. Quid id ergo? SY. sic est, non esse horum te arbitror. CL. quid istuc Syre?

Satin sanus es? SY. ego dicam, quod mi in mentem: tu dijudica.

Dum istis fuisti solus, dum nulla alia delectatio,

Quae ꝓpior esset, te indulgebant, tibi dabãt: nũc, filia

Postquam est inuenta uera, inuenta est caussa, qua te expellerent.

CL. Est uerisimile. SY. an tu ob peccatum hoc esse illum iratum putas?

C. Nõ arbitror. S. nũc aliud specta: MATRES oẽs filijs

In peccato adiutrices, auxilio in paterna iniuria

Solent esse: id non fit? CL. uerum. quid ergo nunc faciam Syre.

SY. Suspicionem quaere ex illis istã: rem profer palam.

Si non est uerum, ad misericordiam ambos adduces cito, aut,

Scibis cuius sis, CL. recte suades: faciam. SY. sat recte hoc mihi in

Mentem uenit: namque adolescens, quam maxume spe situs erit,

Tam facillime patris pacem in leges conficiet suas.

Etiam

Etiã haud ſcio,ã ne uxorẽ ducat,ac Syro nil gratiae.
Quid autem hoc? ſenex exit foras: ego fugio. adhuc quod factum eſt,
Miror non iuſſiſſe illico me arripi. ad Menedemum hinc pergam. eum
Precatorem mihi paro: ſeni noſtro fidei nihil habeo.

ACTVS QVINCTI SCAENA III.

SOSTRATA, CHREMES.

PROFECTO, niſi caues tu homo, aliquid gnato conficies mali:
Idq. adeo miror, qui tam ineptum quidquam potuerit tibi
Venire in mentem mi uir. C. oh, pergin mulier eſſe? ullam ne ego
Rem umquam uolui, quin tu in ea mihi aduerſatrix fueris Soſtrata? at
Si rogitem iam, quid eſt quod peccem, aut quam ob rem id faciam, neſcias.
In qua re nũc tã cõfidẽter reſtas ſtulta? S. ego neſcio?
C. Immo ſcis potius, quam quidem redeat ad integrum eadem oratio.
S. Oh, iniquos es, qui me tacere de re tanta poſtules.
C. Non poſtulo: iam loquere. nihilo minus ego hoc faciam tamen.
S. Facies? C. uerũ. S. nõ uices, quãtũ mali ex ea re excites?
Subditum ſe ſuſpicatur. C. ain tu? ſubditum? S. certe ſic erit, mi uir. C. confitere.

S. Au, obsecro te, istuc nostris inimicis fiet.
Egon confitear meum non esse filium, qui sit meus?
C. Quid metuis? ne non, cũ uelis, conuincas esse illũ tuũ?
S. Quod filia est inuenta? C. non, sed, quod magis credendum siet,
Quod est consimilis moribus,
Facile cõuinces ex te natũ: nam tui similis est probe:
Nam illi nihil uitij est relictum, quin id itidẽ sit tibi:
Tum praeterea talem, nisi tu, nulla pareret filium.
Sed ipse egreditur, quam seuerus. rem cum uideas, censeas.

ACTVS QVINCTI SCAENA IV.

CLITIPHO, SOSTRATA, CHREMES.

Si umquam ullum fuit tempus mater, cum ego uoluptati tibi
Fuerim, dictus filius tuus tua uoluntate, obsecro
Eius ut memineris, atq. inopis nũc te miserescat mei;
Quod peto, & uolo, parẽtes meos ut cõmõstres mihi.
S. Obsecro mi gnate, ne istuc in animum inducas tuum,
Alienum esse te. CL. sum. S. miseram me, hocine quaesisti obsecro?
Ita mihi, atque huic sis superstes, ut ex me, atque hoc natus es:
Et caue posthac, si me amas, umquam istuc uerbum ex te audiam. CH. at
Ego, si metuis, mores caue in te esse istos sentiam.

CL. Quòs? CH. si scire uis, ego dicam: gerro, iners, fraus, helluo,
Ganeo, damnosus. crede, & nostrum te esse credito.
CL. Non sunt haec iam dicta parentis. CH. non, si ex capite sis meo
Natus, item ut aiunt Mineruam esse ex Ioue, ea caussa magis
Patiar Clitipho flagitijs tuis me infamem fieri.
SO. Di istaec CH. nescio Deos: ego, quod potero, enitar sedulo.
Quaeris id, quod habes, parentes: quod abest, non quaeris, patri
Quo modo obsequare, et serues quod labore iuenerit.
Non mihi per fallacias adducere ante oculos? pudet
Dicere hac praesẽte uerbũ turpe: at te id nullo modo
Facere puduit. CL. eheu quam ego nunc totus displiceo mihi,
Quam pudet: neque, quod principium incipiam ad placandum, scio.

ACTVS QVINCTI SCAENA V.

MENEDEMVS, CHREMES, CLITIPHO, SOSTRATA.

ENIMVERO Chremes nimis grauiter cruciat adolescentulum,
Nimisq. inhumane. exeo ergo, ut pacem conciliem. optume.

Ipsos uideo. CH. ehem, Menedeme cur non accersi iubes
Filiam,& quod dotis dixi, firmas? SO. mi uir, te obsecro
Ne facias. CL. pater obsecro ut mi ignoscas. M. da ueniam Chreme:
Sine te exoret. CH. egon mea bona ut dem Bacchidi dono sciens?
Non faciam. M. at id nos non sinemus. CL. si me uiuom uis pater,
Ignosce. S. age, Chreme mi. M. age quaeso, ne tam obfirma te Chreme.
CH. Quid istuc? uideo non licere, ut coeperam, hoc pertendere.
M. Facis, ut te decet. CH. ea lege hoc adeo faciam, si facit,
Quod ego hunc aequom censeo. CL. pater, omnia faciam: impera.
CH. Vxorem ut ducas. CL. pater. CH. nihil audio. ME. ad me recipio.
Faciet. CH. nil etiam audio ipsum. CL. perij. SO. an dubitas Clitipho?
CH. Immo utrum uult? ME. faciet omnia. SO. haec, dum incipias, grauia sunt,
Dumq. ignores: ubi cognoris, facilia. CL. faciam pater.
S. Gnate mi, ego pol dabo puellam lepidam, quam tu facile ames,
Filiam Phanocratae nostri. CL. rufam ne illā uirginē,

Caesiam, sparso ore, adunco naso? non possum pater.
CH. Eia, ut elegans est, credas animum ibi esse? S. aliam dabo.
CL. Quid istuc? quandoquidem ducenda est, egomet habeo propemodum,
Quam uolo. S. nunc laudo te gnate. CL. Archonidi huius filiam.
S. Perplacet. CL. pater hoc nunc restat. CH. quid? CL. Syro ignoscas uolo,
Quae mea caussa fecit. C. fiat. uos ualete, & plaudite.

FABVLAE INTERLOCVTORES.

Micio	senex,
Demea	senex,
Sannio	leno,
Aeschinus	adolescens,
Syrus	seruus,
Ctesipho	adolescens,
Sostrata	matrona,
Canthara	nutrix,
Geta	seruus,
Hegio	senex,
Dromo	seruus.

ACTA LVDIS FVNEBRIB. L. AIMILII PAVLLI. Q. FABIO MAXIMO, P. CORNELIO AFRICANO * AED. CVR. EGERE L. ATILIVS PRAENESTINVS, MINVCIVS PROTIMVS. MODOS FECIT FLACCVS CLAVDII. TIBIIS SARRANIS. FACTAE GRAECA MENANDRV, L. ANICIO, M. CORNELIO COS.

C. SVLPICII APOLLINARIS PERIOCHA.

DVOS cum haberet Demea adolescentulos,
Dat Micioni fratri adoptãdum Aeschinum,
Sed Ctesiphonem retinet. hunc citharistriae
Lepore captum, sub duro ac tristi patre,
Frater celabat Aeschinus; famam quoque
Amoris in se transferebat: denique
Fidicinam lenoni eripuit. uitiauerat
Idem Aeschinus ciuem Atticam pauperculam;
Fidemq. dederat, hanc sibi uxorem fore.
Demea iurgare, & grauiter ferre: mox tamen,
Vt ueritas patefacta est, ducit Aeschinus
Vitiatam, potitur Ctesipho citharistriam,
Exorato suo patre duro Demea.

PROLOGVS.

POSTQVAM poeta sensit scripturam suam
Ab iniquis obseruari, & aduersarios
Rapere in peiorẽ partẽ, quã acturi sumus:
Indicio de se ipse erit: uos eritis iudices,

Laudi ne an uitio duci id factum oporteat.
Synapothnescontes Diphili comedia est.
Eam Commorientes Plautus fecit fabulam.
In graeca adolescens est, qui lenoni eripit
Meretricem, in prima fabula. eum Plautus locum
Reliquit integrum. eum hic locum sumpsit sibi
In Adelphos, uerbum de uerbo expressum extulit.
Eam nos acturi sumus nouam: pernoscite,
Furtum ne factum existumetis, an locum
Reprehensum, qui praeteritus neglegentia est.
Nam quod isti dicunt maleuoli, homines nobiles
Eum adiutare, assidueq. una scribere,
Quod illi maledictum uehemens esse existumant,
Eam laudem hic ducit maxumam, cum illis placet,
Qui uobis uniuersis, & populo placent;
Quorum opera in bello, in otio, in negotio,
Suo quisque tempore usust sine superbia.
Dehinc ne exspectetis argumentum fabulae:
Senes qui primi uenient, hi partem aperient,
In agendo partem ostendent. facite, aequanimitas
Poetae ad scribendum augeat industriam.

ACTVS PRIMI SCAENA I.

MICIO.

STORAX non rediit hac nocte a cena Aeschinus,
Neque seruulorum quisquam, qui aduorsum ierant,

Profecto

Profecto hoc uere dicunt : si absis uspiam,
Aut ubi si cesses, euenire ea satiust,
Quae in te uxor dicit, & quae in animo cogitat
Irata, quam illa, quae parentes propitij.
Vxor, si cesses, aut te amare cogitat,
Aut tete amari, aut potare, atq. animo obsequi,
Et tibi bene esse soli, cum sibi sit male.
Ego, quia non rediit filius, quae cogito?
Quibus nunc sollicitor rebus? ne aut ille alserit,
Aut uspiam ceciderit, aut perfregerit
Aliquid. uah, quemquam ne hominem in animo instituere, aut
Parare, quod sit carius, quam ipse est sibi?
Atqui ex me hic non natus est, sed ex fratre. is adeo
Dissimili studio est. iam inde ab adolescentia
Ego hanc clementem uitam urbanam, atque otium
Secutus sum: &, quod fortunatum isti putant,
Vxorem numquam habui. ille contra, haec omnia,
Ruri agere uitam, semper parce, ac duriter
Se habere: uxorem duxit: nati filij
Duo. inde ego hunc maiorem adoptaui mihi:
Eduxi a paruulo, habui, amaui pro meo:
In eo me oblecto, solum id est carum mihi.
Ille ut item contra me habeat, facio sedulo:
Do, praetermitto, non necesse habeo omnia
Pro meo iure agere: postremo, alij clanculum
Patres quae faciunt, quae fert adolescentia,
Ea ne me caelet, consuefeci filium:
Nam qui mentiri, aut fallere insuerit patrem, aut

Audebit, tanto magis audebit ceteros.
Pudore, & liberalitate liberos
Retinere, satius esse credo, quam metu.
Haec fratri mecum non conueniunt, neque placent.
Venit saepe ad me clamans, quid agis Micio?
Cur perdis adolescentem nobis? cur amat?
Cur potat? cur tu his rebus sumptum suggeris?
Vestitu nimium indulgis: nimium ineptus es.
Nimium ipse durus est, praeter aequomq., et bonũ:
Et errat longe mea quidem sententia,
Qui imperium credat grauius esse, aut stabilius,
Vi quod fit, quam illud, quod amicitia adiungitur.
Mea est sic ratio, & sic animum induco meum.
Malo coactus qui suum officium facit,
Dum id rescitum iri credit, tantisper cauet:
Si sperat fore clam, rursum ad ingenium redit.
Quem beneficio adiungas, ille ex animo facit,
Studet par referre, praesens, absensq. idem erit.
Hoc patrium est, potius consuefacere filium,
Sua sponte recte facere, quam alieno metu.
Hoc pater, ac dominus interest. hoc qui nequit,
Fateatur nescire imperare liberis.
Sed est ne hic ipsus, de quo agebam? & certe is est.
Nescio quid tristem uideo. credo iam, ut solet,
Iurgabit. saluom te aduenire Demea
Gaudemus.

ACTVS PRIMI SCAENA II.

DEMEA, MICIO.

2. HEM, *opportune: te ipsum quaerito.*
Quid tristis es? DE. *rogas me, ubi nobis Aeschinus*
Siet; quid tristis ego sim? MI. *dixin hoc fore?*
Quid fecit? DE. *quid ille fecerit? quem neque pudet*
Quidquã: neque metuit quemquã: neque legem putat
Tenere se ullam. nam illa, quae antehac facta sunt,
Omitto: modo quid designauit? MI. *quidnam id est?*
DE. *Fores effregit, atque in edes irruit*
Alienas: ipsum dominum, atque omnem familiam
Mulcauit usque ad mortem: eripuit mulierem,
Quam amabat: clamant omnes indignissume
Factum esse. hoc aduenienti quot mihi Micio
Dixere? in ore est omni populo. denique,
Si conferendum exemplum est, non fratrem uidet
Rei dare operam, ruri esse parcum ac sobrium?
Nullum huius simile factum? haec cum illi Micio
Dico, tibi dico. tu illum corrumpi sinis.
MI. HOMINE *imperito numquam quidquam iniustius,*
Qui, nisi quod ipse facit, nihil rectum putat.
DE. *Quorsũ istuc?* M. *quia tu Demea haec male iudicas.*
Non est flagitium, mihi crede, adolescentulum
Scortari, neque potare, non est, neque fores
Effringere. haec si neque ego, neque tu fecimus,
Non fuit egestas facere nos. tu nunc tibi

Id laudi ducis, quod tum fecisti inopia.
Iniurium est: nam si esset unde id fieret,
Faceremus: & tu illum tuum, si esses homo,
Sineres nunc facere, dum per aetatem licet,
Potius quam, ubi te exspectatum eiecisset foras,
Alieniore aetate post faceret tamen.
DE. *Pro Iuppiter, rediges tu homo me ad insaniam.*
Non est flagitiũ facere haec adolescentulum? MI. *ah,*
Ausculta, ne me obtundas de hac re saepius.
Tuum filium dedisti adoptandum mihi:
Is meus est factus: si quid peccat Demea,
Mihi peccat: ego illi maxumam partem feram.
Obsonat, potat, olet unguenta de meo.
Amat? dabitur a me argentum, ubi erit commodum;
Vbi non erit, fortasse excludetur foras.
Fores effregit? restituentur. discidit
Vestem? resarcietur. est, dijs gratia,
Et unde haec fiant, & adhuc non molesta sunt.
Postremo aut desine, aut cedo quemuis arbitrum:
Te plura in hac re peccare ostendam. DE. *hei mihi.*
Pater esse disce ab alijs, qui uere sciunt.
MI. *Natura tu illi pater es, consilijs ego.*
DE. *Tun consulis quidquam?* MI. *ah, si pergis, abiero.*
DE. *Sicine agis?* MI. *an ego toties de eadem re audiam?*
DE. *Curae est mihi.* MI. *& mihi curae est: uerum Demea*
Curemus aequam uterque partem, tu alterum,
Ego item alterum: nam ambos curare, propemodum
Reposcere illum est, quem dedisti. DE. *ah Micio.*
MI. *Mihi sic uidetur.* DE. *quid istuc? tibi si istuc placet,*
Pro-

Profundat, perdat, pereat, nihil ad me attinet.
Iam si uerbum unum posthac. MI. rursum Demea
Irascere? DE. an non credis? repeton quem dedi?
Aegre est. alienus non sum. si obsto: hem desino.
Vnum uis curem: curo: & est dijs gratia,
Cum ita, ut uolo, est: iste tuus ipse sentiet
Posterius: nolo in illum grauius dicere.
MI. Nec nihil, neque omnia haec sunt, quae dicit: tamē
Non nihil molesta haec sunt mihi: sed ostendere
Me aegre pati, illi nolui: nam ita est homo:
Cum placo, aduorsor sedulo, & deterreo,
Tamen humane uix patitur: uerum si augeam,
Aut etiam adiutor sim eius iracundiae,
Insaniam profecto cum illo. etsi Aeschinus
Nonnullam in hac re nobis facit iniuriam.
Quam hic non amauit meretricem? aut cui non dedit
Aliquid? postremo nuper (credo iam omnium
Taedebat) dixit uelle uxorem ducere.
Sperabam iam deferuisse adolescentiam:
Gaudebam. ecce autem deintegro. nisi, quidquid est,
Volo scire, atque hominem cōuenire, si apud forū est.

ACTVS SECVNDI SCAENA I.

SANNIO, AESCHINVS.

OBSECRO, populares ferte misero, atque innocenti auxilium:
Subuenite inopi. AE. otiose, nunc iam illico hic consiste

Quid respectas? nihil pericli est: numquam, dum ego adero, hic te
Tanget. SA. ego istam inuitis omnibus.
AE. Quamquam est scelestus, non committet hodie umquam iterum ut uapulet.
SA. Aeschine audi, ne te dicas fuisse ignarum meorum morum,
Ego leno sum. AE. scio. SA. at ita, ut usquam fuit fide quisquam optuma.
Tu quod te posterius purges, nolle hanc iniuriam mihi
Factam esse; huius non faciam. crede hoc, ego meum ius persequar:
Neque tu uerbis solues umquam, quod re mihi male feceris.
Noui ego uestra haec: nollem factum: dabitur iusiurandum, esse te
Indignum iniuria hac, indignis cum egomet sim acceptus modis.
AE. Abi prae strenue, ac fores aperi. SA. ceterum hoc nihil facis.
AE. Intro nunc iam. SA. at enim non sinam. AE. accede illuc Parmeno,
Nimium abijsti istoc, hic propter hunc assiste. hem, sic uolo,
Caue nunc iam oculos a meis oculis quoquam dimoueas tuos,
Ne mora sit, si innuerim, quin pugnus continuo in mala haereat.
SA. Istuc uolo ergo ipsum experiri. AE. hem serua.

omitte

omitte mulierem.

SA. O facinus indignum. AE. geminabit, nisi caues. SA. hei misero mihi.

AE. Non innueram: uerum in istam partem potius pec cato tamen:

I nunc iam. SA. quid hoc rei est? regnum ne Aeschine hic tu possides?

AE. Si possiderem, ornatus esses ex tuis uirtutibus.

SA. Quid tibi rei mecum est? AE. nihil. SA. quid? nostin, qui sim? AE. non desidero.

SA. Tetigin tui quidquam? AE. si attigisses, ferres infortunium.

SA. Qui tibi magis licet meam habere, pro qua ego argentum dedi?

Responde. AE. ante edes non fecisse erit melius hic conuicium:

Nam si molestus pergis esse, iam intro arripiere, atque ibi

Vsque ad necem opperiere loris. SA. loris liber? AE. sic erit.

SA. O hominem impurum. hicine libertatem aiunt aequam esse omnibus?

AE. Si satis iam debacchatus es leno, audi si uis nunc iã.

SA. Egon debacchatus sum in te, an tu in me? AE. mitte ista, atque ad rem redi.

SA. Quam rem? quo redeam? AE. iam ne me uis dicere id, quod ad te attinet?

SA. Cupio, modo aequi aliquid. AE. uah, leno iniqua me non uolt loqui.

SY.

SA. Leno sum, fateor, pernicies communis adolescentiũ,
Periurus, pestis: tamẽ tibi a me nulla est orta iniuria.
AE. Nam hercle etiam id restat. SA. illuc quaeso redi, quo coepisti, Aeschine.
AE. Minis uigĩti tu illã emisti, quae res tibi uortat male:
Argenti tantum tibi dabitur. SA. quid, si ego illam nolo uendere?
Coges me? AE. minime. SA. namque id metui. AE. neque uendundam censeo,
Quae libera est: nam ego illam liberali assero caussa manu.
Nunc uide utrum uis, argentum accipere, an caussam meditari tuam.
Delibera hoc, dum ego redeo, leno. SA. pro supreme Iuppiter:
Minime miror, qui insanire occipiunt ex iniuria.
Domo me eripuit, uerberauit, me inuito abduxit meam,
Homini misero plus quingẽtos colaphos ĩfregit mihi.
Ob malefacta haec tantidem emptam postulat sibi tradier.
Verum enim, quando bene promeruit, fiat: suum ius postulat.
Age iam cupio, modo si argentum reddat. sed ego hoc hariolor.
Vbi me dixero dare tanti, testes faciet illico,
Vendidisse me: de argento somnium: mox, cras redi.
Id quoque possum ferre, si modo reddat: quamquam iniurium est.

Verum cogito id, quod res est. quando eum quaestum occeperis,
Accipiunda, & mussitãda iniuria adolescentium est.
Sed nemo dabit: frustra egomet mecum has rationes deputo.

ACTVS SECVNDI SCAENA II.

SYRVS, SANNIO.

TACE, egomet conueniam iam ipsum: cupide accipiat faxo, atque etiam
Bene dicat secum esse actum. quid istuc Sannio est, quod te audio
Cum hero nescio quid concertasse? S. numquam uidi iniquius
Certationem comparatam, quam quae hodie inter nos fuit.
Ego uapulando, ille uerberando, usque ambo defessi sumus.
SY. Tua culpa. SA. quid facerem? SY. adolescenti morem gestum oportuit.
SA. Qui potui melius? quin hodie usque os praebui. SY. age, scis quid loquar?
Pecuniam in loco neglegere, maxumum interdum est lucrum. SA. hui.
SY. Metuisti, si nunc de tuo iure concessisses paullulum,
Atque adolescenti esses morigeratus, hominum homo stultissime,
Ne non tibi istuc feneraret? SA. ego spem pretio

non emo

SY. Numquam rem facies: abi, nescis inescare homines Sannio.

SA. Credo istuc melius esse: uerum ego numquam adeo astutus fui,

Quin, quidquid possem, mallem auferre potius in praesentia.

SY. Age, noui tuum animum: quasi quidquam tibi sint uiginti minae,

Dum huic obsequare: praeterea autem te aiunt proficisci Cyprum. SA. hem.

SY. Coemisse hinc, quae illuc ueheres, multa; nauem conductam: hoc scio,

Animus tibi pendet: ubi illinc, spero, redieris, tamen hoc ages.

SA. Nusquam pedem. perij hercle: hac illi spe hoc inceperunt. SY. timet:

Inieci scrupulum homini. SA. o scelera. illud uide,

Vt in ipso articulo oppressit. emptae mulieres

Complures, & item hinc alia, quae porto Cyprum.

Nisi eo ad mercatum uenio, damnum maxumum est.

Nunc si omitto, ubi illinc rediero, actum agam.

Nihil est, refrixerit res. nunc demum uenis?

Cur passus? ubi eras? ut sit satius perdere,

Quam aut nunc manere tam diu, aut tum persequi.

SY. Iam ne enumerasti, quoad te rediturum putes?

SA. Hocine illo dignum est? hocine incipere Aeschinum?

Per oppressionem ut hanc mi eripere postulet?

SY. Labascit. unum hoc habeo: uide si satis placet:

Potius, quam uenias in periclum Sannio,
Serues ne, an perdas totum, diuiduum face.
Minas decem corradet alicunde. SA. *hei mihi,*
Etiam de sorte nunc uenio in dubium miser.
Pudet nihil: omnes dentes labefecit mihi:
Praeterea colaphis tuber est totum caput.
Etiam insuper defrudet? nusquam abeo. SY. *ut lubet.*
Numquid uis, quin abeam? SA. *immo hercle hoc quaeso Syre,*
Vt ut haec sunt acta, potius, quam lites sequar,
Meum mihi reddatur, saltem quanti empta est. Syre,
Scio te non usum antehac amicitia mea.
Memorem me dices esse, & gratum. SY. *sedulo*
Faciam. sed Ctesiphonem uideo. laetus est
De amica. SA. *quid, quod te oro?* SY. *paullisper mane.*

ACTVS SECVNDI SCAENA III.

CTESIPHO, SYRVS.

ABS quiuis homine, cum est opus, beneficium accipere gaudeas:
Verum enimuero id demum iuuat, si, quem aequom est benefacere, is facit.
O frater frater, quid ego nunc te laudem? satis certo scio:
Numquam ita magnifice quidquam dicam, id uirtus quin superet tua.
Itaque unam hanc rē me habere praeter alios praeci

puam arbitror,
Fratrem homini nemini esse primarum artium magis principem.
S. O Ctesipho. C. o Syre, Aeschinus ubi est? S. ellum, te exspectat domi. C. hem.
S. Quid est? C. quid sit? illius opera Syre nunc uiuo: festiuum caput:
Omnia sibi qui post putarit esse prae meo commodo:
Maledicta, famam, meum amorem, & peccatum in se transtulit;
Nil pote supra. sed quisnam? foris crepuit. S. mane, ipse exit foras.

ACTVS SECVNDI SCAENA IV.

AESCHINVS, SANNIO, CTESIPHO, SYRVS.

VBI ille est sacrilegus? SA. me quaerit. num quidnam effert? occidi:
Nil uideo. AE. ehem, opportune, te ipsum quaero: quid fit Ctesipho?
In tuto est omnis res: omitte uero tristitiam tuam.
C. Ego illam facile uero omitto, qui quidem te habeam fratrem.
O mi germane, ah uereor coram in os te laudare amplius,
Ne id assentandi magis, quam quod habeam gratum, facere existumes.
AE. Age inepte, quasi nunc non norimus nos inter nos

Ctesipho.

Hoc mihi dolet, nos paene sero scisse, & paene in eum locum
Redisse, ut, si omnes cuperent, nihil tibi possent auxiliarier.

CT. *Pudebat.* AE. *ah, stultitia est istaec, non pudor, tam ob paruolam*
Rem paene ex patria. turpe dictu. deos quaeso ut istaec prohibeant.

CT. *Peccaui.* AE. *quid ait tandem nobis Sannio?* S. *iam mitis est.*

AE. *Ego ad forum ibo, ut hunc absoluam: tu intro ad illam Ctesipho.*

SA. *Syre insta.* S. *eamus: namque hic properat in Cyprum.* SA. *ne tam quidem,*
Quamuis etiam maneo otiosus hic. SY. *reddetur, ne time.*

SA. *At ut omne reddat.* S. *omne reddet, tace modo, ac sequere hac.* SA. *sequor.*

CT. *Heus heus Syre.* S. *hem quid est?* CT. *obsecro hercle hominem istum impurissimum*
Quam primum absoluito te, ne, si magis iritatus fiet,
Aliqua ad patrem hoc permanet, atque ego tunc perpetuo perierim.

SY. *Non fiet: bono animo es. tu cum illa te intus oblecta interim,*
Et lectulos iube sterni nobis, & parari cetera.
Ego iam transacta re conuortam me domum cum obsonio.

CT. *Ita quaeso: quando hoc bene successit, hilarem hunc sumamus diem.*

ACTVS TERTII SCAENA I.

SOSTRATA, CANTHARA.

OBSECRO *mea tu nutrix, quid nunc fiet?* CA. *quid fiet, rogas?*
Recte edepol spero. S. *modo dolores mea tu occipiunt primulum.*
C. *Iam nunc times, quasi numquam affueris, numquam tute pepereris.*
S. *Miseram me, neminem habeo, solae sumus: Geta autem hic non adest;*
Nec quem ad obstetricem mittam, nec qui accersat Aeschinum.
C. *Pol is quidem iam hic aderit: nam numquam unum intermittit diem,*
Quin semper ueniat. S. *solus mearum miseriarum est remedium.*
C. *E re nata melius fieri haud potuit, quam factum est hera:*
Oblatum quando uitium est, quod ad illum attinet potissimum,
Talem, tali genere, atque animo, natum ex tanta familia.
S. *Ita pol est, ut dicis: saluus nobis, deos quaeso, ut fiet.*

ACTVS TERTII SCAENA II.

GETA, SOSTRATA, CANTHARA.

NVNC illud est, quod, si omnes omnia sua consilia conferant,
Atque huic malo salutem quaerant, auxilij nihil afferant,
Quod mihiq., her.eq., filiaeq. herili est. uae misero mihi
Tot res repente circumuallant, unde emergi nō potest,
Vis, egestas, iniustitia, sollicitudo, infamia.
Hocine saeclum? o scelera, o genera sacrilega, o hominem impium.
S. Me miseram, quidnam est, quod sic uideo timidum, & properantem Getam?
G. Quem neque fides, neque iusiurandum, neque illum misericordia
Repressit, neque reflexit, neque quod partus instabat prope,
Cui miserae indigne per uim uitium obtulerat. S. non intellego
Satis, quae loquatur. C. propius obsecro accedamus Sostrata. G. ah,
Me miserū, uix sum cōpos animi: ita ardeo iracundia.
Nihil est, quod malim, quam illam totam familiam mihi obuiam
Dari, ut iram hanc in eos euomam omnem, dum aegritudo haec est recens.
Satis mihi id habeā supplicij, dū illos ulciscar modo.

Seni animam primum exstinguerem ipsi, qui illud pro
duxit scelus:
Tum autem Syrum impulsorem, uah, quibus illum
lacerarem modis.
Sublimem medium arriperem, & capite primum in
terram statuerem,
Vt cerebro dispergat uiam:
Adolescẽti ipsi oculos eriperẽ, post hæc pcipitẽ darẽ:
Ceteros ruerẽ, agerẽ, raperẽ, tũderẽ, & prosternerẽ.
Sed cesso hoc malo heram impertiri propere? S. reuo-
cemus. Geta. G. hem,
Quisquis es, sine me. S. ego sum Sostrata. G. ubi ea
est? te ipsam quaerito:
Te exspecto: oppido opportune te obtulisti mi obuiã
Hera. S. quid est? quid trepidas? G. hei mihi. S.
quid festinas mi Geta?
Animum recipe. G. prorsus. S. quid istuc prorsus
ergo est? G. perijmus:
Actum est. S. eloquere obsecro, quid siet. GE. iam.
SO. quid iam Geta?
G. Aeschinus. S. quid ergo is? G. alienus est a nostra
familia. SO. hem,
Perij, quare? G. amare occepit aliã. S. uæ miseræ mihi.
G. Neque id occulte fert: a lenone ipsus eripuit palam.
S. Satin hoc certum est? G. certum, hisce occulis ego-
met uidi Sostrata. S. ah,
Me miseram, quid credas iam? aut cui credas? no-
strum ne Aeschinum,
Nostram uitam omnium, in quo nostrae spes, opesq.
omnes

omnes sitae erant,
Qui sine hac iurabat se unū nūquam uicturum diē,
Qui in sui gremio positurū puerū dicebat patris: ita
Obsecraturum, ut liceret hanc uxorem ducere.
G. Hera, lacrumas mitte, ac potius, quod ad hanc rem
opus porro est, prospice.
Patiamur ne, an narremus cuipiam? C. au, au mi
homo, sanun es?
An hoc proferendum tibi usquam esse uidetur? G. mihi quidem non placet.
Iam primum, illum alieno animo a nobis esse, res
ipsa indicat.
Nūc si hoc palā proferimus, ille infitias ibit, sat scio;
Tua fama, & gnatae uita in dubium ueniet. tum si
maxume
Fateatur, cum amet aliam, non est utile hanc illi dari.
Quapropter quoquo pacto tacito est opus. S. ah minime gentium:
Non faciam. G. quid ages? S. proferam. G. hem, mea
Sostrata uide quam res agas.
S. Peiore res loco esse non potest, quam in hoc, quo
nunc sita est.
Primum indotata est: tum praeterea, quae secunda
ei dos erat,
Perijt: pro uirgine dari nuptum non potest: hoc reliquom est,
Si infitias ibit, testis mecum est anulus, quē amiserat.
Postremo, quando ego conscia mi sum, a me culpam
hanc procul esse, nec

Pretium,

Pretium, neque rem ullam intercesse, illa, aut me, indignam; experiar Geta.

G. *Quid istuc? accedo, ut melius dicas.* S. *tu, quantum potes, abi,*

Atque Hegioni cognato huius rem enarrato omnem ordine.

Nam is nostro Simulo fuit summus, & nos coluit maxume.

GE. *Nam hercle alius nemo respicit nos.* SO. *propera tu mea Canthara,*

Curre, obstetricem accerse, ut, cum opus sit, ne in mora nobis siet.

ACTVS TERTII SCAENA III.

DEMEA.

DISPERII: *Ctesiphonem audiui filium*

Vna affuisse in raptione cum Aeschino.

Id misero restat mihi mali, si illum potest,

Quid alicui rei est, etiam eũ ad nequitiam adducere.

Vbi ego illum quaeram? credo abductum in ganeum

Aliquo. persuasit ille impurus, sat scio.

Sed eccum ire Syrum uideo: hinc scibo iam, ubi siet.

Atque hercle hic de grege illo est: si me senserit

Eum quaeritare, numquam dicet carnufex.

Non ostendam me id uelle.

ACTVS TERTII SCAENA IV.

SYRVS, DEMEA.

OMNEM rem modo seni,
Quo pacto haberet, enarramus ordine.
Nil quidquam uidi laetius. DE. pro Iuppiter.
Hominis stultitiam. SY. collaudauit filium:
Mihi, qui dedissem consilium, egit gratias.
DE. Disrumpor. SY. argentum annumerauit illico:
Dedit praeterea in sumptum dimidium minae:
Id distributum sane est ex sententia. DE. hem,
Huic mandes, si quid recte curatum uelis.
SY. Hem Demea, haud adspexeram te: quid agitur?
DE. Quid agatur? uostram nequeo mirari satis
Rationẽ. SY. est hercle inepta, ne dicam dolo, atque
Absurda. pisces ceteros purga Dromo:
Congrum istum maxumum in aqua sinito ludere
Tantisper. ubi ego rediero, exossabitur:
Prius nolo. DE. haeccine flagitia? SY. mihi quidem non placent:
Et clamo saepe. salsamenta haec Stephanio
Fac macerentur pulchre. DE. dii uostram fidem;
Vtrum studio ne id sibi habet, an laudi putat
Fore, si perdiderit gnatum? uae misero mihi,
Videre uideor iam diem illum, cum hinc egens
Profugiet aliquo militatum. SY. o Demea,
Istuc est sapere, non quod ante pedes modo est,
Videre; sed etiam illa, quae futura sunt,

Prospicere. DE. quid? istaec iã penes uos psaltria est?
SY. Ellam intus. DE. eho, an domi est habiturus? SY. credo, ut est
Dementia. DE. haecine fieri? SY. inepta lenitas
Patris, & facilitas praua. DE. fratris me quidem
Pudet, pigetque. SY. nimium inter uos Demea, ac
Non, quia ades praesens, dico hoc, pernimium interest.
Tu, quantus quantus, nihil nisi sapientia es:
Ille futilis, somnium. sineres uero illum tuum
Facere haec? DE. sinerem illum? aut non sex totis mensibus
Prius olfecissem, quam ille quidquam coeperet?
SY. Vigilantiam tuam tu mihi narras? DE. sic siet
Modo, ut nunc est. S. ut quisque suum uolt esse, ita est.
DE. Quid eum? uidistin hodie? S. tuum ne filium?
Abigam hunc rus. iamdudum aliquid ruri agere arbitror.
DE. Satin scis ibi eum esse? S. oh, egomet produxi. DE. optume est.
Metui, ne haereret hic. S. atque iratum admodum.
DE. Quid autem? S. adortus iurgio fratrem apud forum
De psaltria istac. D. ain uero? S. uah, nil reticuit:
Nam, ut numerabatur forte argentum, interuenit
Homo de improuiso, coepit clamare, Aeschine
Haecine flagitia facere te? haec te admittere
Indigna genere nostro? DE. oh, lacrumo gaudio.
SY. Non tu hoc argentum perdis, sed uitam tuam.

DE.

DE. Saluos sit: spero: est similis maiorum suum. S. hui.
DE. Syre, praeceptorum plenus istorum ille. S. phi,
Domi habuit, unde disceret. DE. fit sedulo:
Nil praetermitto: consuefacio: denique
Inspicere, tamquam in speculum, in uitas omnium
Iubeo, atque ex alijs sumere exemplum sibi.
Hoc facito. S. recte sane. DE. hoc fugito. S. calide.
DE. Hoc laudi est. S. istaec res est. DE. hoc uitio datur.
SY. Probissume. DE. porro autem. S. non hercle otiū est
Nunc mihi auscultandi: pisces ex sententia
Nactus sum: hi mihi ne corrumpantur, cautio est:
Nam id nobis tam flagitium est, quam illa Demea
Non facere uobis, quae modo dixti: &, quod queo,
Conseruis ad eundem istunc praecipio modum.
Hoc salsum est, hoc adustum est, hoc lautū est parum:
Illud recte, iterum sic memento: sedulo
Moneo, quae possum pro mea sapientia:
Postremo, tamquam in speculum, in patinas Demea
Inspicere iubeo, & moneo quid facto usus sit.
Inepta haec esse, nos quae facimus, sentio:
Verum quid facias? ut homo est, ita morem geras.
Numquid uis? DE. mentem uobis meliorem dari.
SY. Tu rus abis hinc? D. recta. S. nam quid tu hic agas,
Vbi, si quid bene praecipias, nemo obtemperet?
DE. Ego uero hinc abeo, quādo is, quāobrē huc uenerā,
Rus abijt: illum curo unum: ille ad me attinet:
Quando ita uolt frater, de istoc ipse uiderit.
Sed quis illic est, procul quem uideo? est ne hic Hegio
Tribulis noster? si satis cerno, hercle is est.

Vah,

Vah, homo amicus nobis iam inde a puero. dij boni,
Ne illiusmodi iam magna nobis ciuium
Paenuria est. antiqua homo uirtute, ac fide.
Haud cito mali quid ortum ex hoc sit publice.
Quam gaudeo, ubi etiam huius generis relliquias
Restare uideo. uah, uiuere etiam nunc lubet.
Opperiar hominem hic, ut salutem, & colloquar.

ACTVS TERTII SCAENA V.

HEGIO, GETA, DEMEA, PAMPHILA.

PRO dij immortales, facinus indignum Geta
Quid narras? GE. sic est factum. HE. ex illan familia
Tam illiberale facinus esse ortum? o Aeschine
Pol haud paternum istuc dedisti. DE. uidelicet
De psaltria hac audiuit: id illi nunc dolet
Alieno: pater is nihili pendit: hei mihi,
Vtinã hic prope adesset alicubi, atque audiret haec.
HE. Ni facient quae illos aequũ est, haud sic auferent.
GE. In te spes omnis Hegio nobis sita est:
Te solum habemus: tu es patronus, tu pater.
Ille tibi moriens nos commendauit senex.
Si deseris tu, perijmus. HE. caue dixeris:
Nec faciam, neque me satis pie posse arbitror.
DE. Adibo. saluere Hegionem plurimum
Iubeo. HE. oh te quaerebam ipsum: salue Demea.
DE. Quid autem? HE. maior filius tuus Aeschinus,
Quem fratri adoptandum dedisti, neque boni,

Neque

Neque liberalis functus officium eſt uiri.
DE. Quid iſtuc? HE. noſtrum amicũ noras Simulũ, atque
Aequalem? DE. quid ni? HE. filiam eius uirginem
Vitiauit. DE. hem. HE. mane, nondum audiſti Demea
Quod eſt grauiſſimũ. D. an quidquã eſt etiã amplius?
H. Vero amplius: nã hoc quidẽ ferendũ aliquo modo eſt:
Perſuaſit nox, amor, uinum, adoleſcentia:
Humanum eſt. ubi ſcit factum, ad matrem uirginis
Venit ipſus ultro, lacrumans, orans, obſecrans,
Fidem dans, iurans ſe illam ducturum domum.
Ignotum eſt, tacitum eſt, creditum eſt. uirgo ex eo
Compreſſu grauida facta eſt: menſis hic decimus eſt:
Ille bonus uir nobis pſaltriam, ſi dijs placet,
Parauit, quicum uiuat, illam deſerat.
DE. Pro certon tu iſtaec dicis? HE. mater uirginis
In medio eſt, ipſa uirgo, res ipſa: hic Geta
Praeterea, ut captus eſt ſeruorum, non malus,
Neque iners, alit illas, ſolus omnem familiam
Suſtentat: hunc abduce, uinci: quaere rem.
GE. Immo hercle extorque, niſi ita factum eſt Demea:
Poſtremo non negabit. coram ipſum cedo.
DE. Pudet: nec, quid agam; neque, quid huic reſpondeã,
Scio. PAM. miſeram me, differor doloribus.
Iuno Lucina fer opem, ſerua me obſecro. HE. hem.
Nũmnã illa quaeſo parturit? G. certe Hegio. H. hem,
Illaec fidem nunc uoſtram implorat Demea:
Quod uos uis cogit, id uoluntate impetret.
Haec primum ut fiant, deos quaeſo, ut uobis decet.
Sin aliter animus uoſter eſt, ego Demea

Summa ui defendam hanc, atque illum mortuum.
Cognatus mihi erat: una a pueris paruoli
Sumus educti: una semper militiae, & domi
Fuimus: paupertatem una pertulimus grauem.
Quapropter nitar, faciam, experiar, denique
Animam relinquam potius, quam illas deseram.
Quid mihi respondes? D. fratrem conueniam Hegio:
Is quod mihi de hac re dederit consilium, id sequar.
HE. Sed Demea hoc tu facito cum animo cogites,
Quam uos facillime agitis, quam estis maxume
Potentes, dites, fortunati, nobiles,
Tam maxume uos aequo animo aequa noscere
Oportet, si uos uoltis perhiberi probos.
DE. Redito: fient, quae fieri aequom est, omnia.
HE. Decet te facere. Geta duc me intro ad Sostratam.
DE. Non me indicente haec fient; utinam hic sit modo
Defunctum: uerum nimia illaec licentia
Profecto euadet in aliquod magnum malum.
Ibo, ac requiram fratrem, ut in eum haec euomam.

ACTVS TERTII SCAENA VI.

HEGIO.

BONO animo fac sis Sostrata, et istã quod potes
Fac consolere: ego Micionẽ, si apud forum est,
Conueniã, atq. ut res gesta est, narrabo ordine.
Si est, ut facturus officium siet suum,
Faciat: sin aliter de hac re eius sententia est;
Respondeat mi, ut, quid agam, quamprimum sciam,

ACTVS QVARTI SCAENA I.

CTESIPHO, SYRVS.

AIN patrem hinc abijsse rus? S. iamdudum. CT. dic sodes. S. apud
Villam est. nunc eum maxume operis aliquid facere credo. CT. utinam quidem.
Quod cum salute eius fiat, ita se defatigarit uelim,
Vt triduo hoc perpetuo e lecto prorsus nequeat surgere.
SY. Ita fiat, & istoc si quid potis est rectius. CT. ita. nam hunc diem
Misere nimis perpetuum, ut coepi, cupio in laetitia degere:
Et illud rus nulla alia caussa tam male odi, nisi quia
Prope est: quod si abesset longius,
Prius nox oppressisset illic, quam huc reuorti posset iterum.
Nunc, ubi me illic non uidebit, iam huc recurret, sat scio:
Rogabit me, ubi fuerim: quem ego hodie toto non uidi die.
Quid dicam? S. nihil ne in mentem est? CT. numquam quidquam. S. tanto nequior
Cliens, amicus, hospes nemo est uobis? CT. sunt: quid postea?
SY. Hisce opera ut data sit. CT. quae non data sit? non potest fieri. S. potest.

CT.

CT. Interdiu: sed si hic pernocto, caussae quid dicā Syre?
SY. Vah, quam uellem etiam noctu amicis operam mos esset dari.
Quin tu otiosus es: ego illius sensum pulchre calleo.
Cum feruit maxume, tam placidum, quam ouem reddo. CT. quo modo?
SY. Laudarier te audit libenter: facio te apud illū deū:
Virtutes narro. CT. meas? S. tuas. homini illico lacrumae cadunt,
Quasi puero, gaudio. hem tibi autem. CT. quidnam est? S. LVPVS IN FABVLA.
CT. Pater ne est? S. ipsus. CT. Syre quid agimus? S. fuge modo intro: ego uidero.
CT. Si quid rogabit, nusquam tu me: audistin? S. potin ut desinas?

ACTVS QVARTI SCAENA II.

DEMEA, CTESIPHO, SYRVS.

NE ego homo sum infelix. primum fratrem nusquam inuenio gentium:
Praeterea autem, dum illum quaero, a uilla mercenarium
Vidi: is filium negat esse ruri: nec, quid agam, scio.
C. Syre. S. quid est? C. men quaerit? S. uerum. C. perij. S. quin tu animo bono es:
D. Quid hoc, malū, infelicitatis? nequeo satis decernere:
Nisi me credo huic esse natum rei, ferundis miserijs.
Primus sentio mala nostra: primus rescisco omnia:

Primus porro obnuncio: aegre solus, si quid fit, fero.

S. *Rideo hunc: primũ ait se scire: is solus nescit omnia.*

D. *Nunc redeo: si forte frater redierit, uiso.* C. *Syre Obsecro, uide ne ille huc prorsus se irruat.* S. *etiã taces? Ego cauebo.* C. *numquam hercle hodie ego istuc committam tibi.*

Nam me iam in cellam aliquam cum illa concludam: id tutissimum est.

S. *Age, tamen ego hunc amouebo.* D. *sed eccum sceleratum Syrum.*

S. *Non hercle hic quidem durare quisquam, si sic fit, potest.*

Scire equidem uolo, quot mihi sint domini. quae haec est miseria? D. *quid Ille gannit? quid uolt? quid ais bone uir? est frater domi?*

S. *Quid, malum, bone uir mihi narras? equidem perij.* D. *quid tibi est?*

S. *Rogitas? Ctesipho me pugnis miserũ, & istã psaltriam Vsque occidit.* D. *hem, quid narras?* S. *hem, uide ut discidit labrum.*

D. *Quam ob rem?* S. *me impulsore hanc emptam esse ait.* D. *non tu eum rus hinc modo Produxe aiebas?* S. *factũ: uerũ post uenit insaniens. Nil pepercit. non puduisse uerberare hominẽ senẽ, Quem ego modo puerum tantillum in manibus gestaui meis?*

D. *Laudo Ctesipho: patrissas: abi, uirum te iudico.*

S. *Laudas? ne ille continebit posthac, si sapiet, manus.*

D. Fortiter. S. perquam, quia miseram mulierem, et me seruolum,
Qui referire non audebam, uicit, hui, persortiter.
D. Non potuit melius: idem sensit quod ego, te esse huic rei caput.
Sed est ne frater intus? S. non est. D. ubi illum quaeram, cogito.
S. Scio ubi sit, uerum hodie numquam monstrabo. D. hem quid ais? S. ita.
D. Diminuetur tibi quidem iam cerebrum. S. at nomen nescio
Illius hominis, sed locū noui ubi sit. D. dic ergo locū.
S. Nostin porticum apud macellum hanc deorsum? D. quid ni nouerim?
S. Praeterito hac recta platea sursum: ubi eo ueneris,
Cliuos deorsum uorsū est, hac te praecipitato: postea
Est ad hanc manum sacellum: ibi angiportum propter est.
D. Quonam? S. illic, ubi etiam caprificus magna est: nostin? D. noui. S. hac pergito.
D. Id quidem angiportum non est peruium. S. uerum hercle. uah,
Censen hominē me esse? erraui. in porticū rursū redi.
Sane hac multo propius ibis, & minor est erratio.
Scin Cratini huius ditis edes? D. scio. S. ubi eas praeterieris,
Ad sinistrā hac recta platea; ubi ad Dianae ueneris,
Ito ad dextram: prius, quam ad portam uenias, apud ipsum lacum

Est pistrilla, & exaduorsum fabrica, ibi est. D. quid ibi facit?
S. Lectulos in sole ilignis pedibus faciundos dedit,
Vbi potetis uos. D. sane bene. sed cesso ad eũ pergere?
S. I sane: ego te exercebo hodie, ut dignus es, silicerniũ.
Aeschinus odiose cessat: prandium corrumpitur:
Ctesipho autem in amore est totus. ego iam prospiciam mihi:
Nam iam adibo, atque unumquidquid, quod quidem erit bellissimum,
Carpam, &, cyathos sorbillans, paullatim hunc producam diem.

ACTVS QVARTI SCAENA III.

MICIO, HEGIO.

EGO in hac re nihil reperio, quam ob rem lauder tantopere Hegio.
Meum officium facio: quod peccatum a nobis ortum est, corrigo:
Nisi si me in illo credidisti esse hominum numero, qui ita putant
Sibi fieri iniuriam, si quã fecere ipsi. ultro expostulãt,
Et ultro accusant. id quia non est a me factum, agis gratias?
H. Ah, minime: numquam te aliter, atque es, in animum induxi meum.
Sed quaeso, ut una mecũ ad matrẽ uirginis eas Micio,
Atq. istaec eadẽ, quae mihi dixti, tute dicas mulieri,

Suſpicionem hanc propter fratrem eius eſſe, & illam pſaltriam.

M. Si ita aequom cenſes, aut ita opus eſt facto, eamus. H. bene facis:

Nam & illi animum iam relleuabis, quae dolore, ac miſeria

Tabeſcit; et tu officio fueris fūctus. ſed ſi aliter putas,

Egomet narrabo quae mihi dixti. M. immo ego ibo. H. bene facis:

OMNES, quibus res ſunt minus ſecundae, magis ſunt neſcio quo modo

Suſpicioſi: ad contumeliam omnia accipiunt magis:

Propter ſuā impotentiā, ſe ſemper credunt neglegi.

Quapropter te ipſum purgare ipſis coram, placabilius eſt.

M. Et recte, & uerum dicis. H. ſequere me ergo hac intro. M. maxume.

ACTVS QVARTI SCAENA IV.

AESCHINVS.

DISCRVCIOR animi. hocine de improuiſo mali mihi obijci

Tantum, ut neque quid de me faciam, neque quid agam, certum ſiet?

Membra metu debilia ſunt: animus timore obſtupuit: pectore

Cōſiſtere nihil conſilij quidquā poteſt. Vah, quo modo

Me ex hac turba expediam? tanta nunc ſuſpicio de

me incidit,

Neque ea immerito. Sostrata credit, mihi me emisse
 hanc psaltriam:

Anus indicium id fecit mihi.

Nam ut hinc forte ea ad obstetricem missa erat, ubi
 eam uidi, illico

Accedo, rogito, Pãphila quid agat, iã partus assiet:

Eo ne obstetricem accersat. illa exclamat, abi, abi
 iam Aeschine:

Satis diu uerba dedisti: satis ad hoc tua nos frustrata
 est fides.

Hem, quid istuc obsecro inquam est? ualeas, habeas
 illam quae placet.

Sensi illico id illas suspicari: sed me repressi tamen,

Ne quid de fratre garrulae illi dicerẽ, ac fieret palã.

Nunc quid faciam? dicam ne fratris esse hanc? quod
 minime est opus

Usquam efferri. age, omitto: fieri potis est, uti ne qua
 exeat:

Ipsum id metuo uti credãt: tot cõcurrũt uerisimilia:

Egomet rapui: ipse egomet solui argentum: ad me
 abducta est domum.

Haec adeo mea culpa fateor fieri. non me hanc rem
 patri, ut ut

Erat gesta, indicasse: exorassem ut eã ducerem domũ.

Cessatum est usque adhuc: nunc iam porro Aeschine
 expergiscere:

Nunc hoc primum est: ad illas ibo, ut purgem me:
 accedam ad fores:

Perij

Perii, horresco semper, ubi pultare hasce occipio fores miser.
Heus, heus: Aeschinus ego sum, aperite aliquis actutum ostium.
Prodit nescio quis, concedam huc.

ACTVS QVARTI SCAENA V.

MICIO, AESCHINVS.

TA uti dixi, Sostrata
I. Facite: ego Aeschinum conueniam, ut, quo modo acta haec sint, sciat.
Sed quis ostium hoc pultauit? AE. pater hercle est: perii. M. Aeschine.
AE. Quid hic huic negoti est? M. tu ne has pepulisti fores? tacet.
Cur hunc aliquantisper non ludo? melius est:
Quandoquidē hoc numquā mihi ipse uoluit credere.
Nil mihi respondes? AE. non equidē istas, quod sciā.
M. Ita? nam mirabar quid hic negoti esset tibi.
Erubuit: salua res est. AE. dic sodes pater,
Tibi uero quid istic est rei? M. nihil mihi quidem.
Amicus quidam me a foro abduxit modo
Huc aduocatum sibi. AE. quid? M. ego dicam tibi.
Habitant hic quaedam mulieres pauperculae:
Opinor eas non nosse te, & certe scio:
Neque enim diu huc commigrarunt. AE. quid tum postea?
M. Virgo est cum matre. AE. perge. M. haec uirgo orba

ba eſt patre:
Hic meus amicus illi genere eſt proxumus:
Huic leges cogunt nubere hãc. AE. perij. M. quid eſt?
AE. Nil: recte: perge. M. is uenit, ut ſecum auehat:
Nam habitat Mileti. AE. hem, uirginem ut ſecum auehat?
M. Sic eſt. AE. Miletum uſque obſecro? M. ita. AE. animo male eſt.
Quid ipſae? quid aiũt? M. quid illas cẽſes? nihil enim.
Commenta mater eſt, eſſe ex alio uiro
Neſcio quo puerum natum, neque eum nominat:
Priorem eſſe illum, non oportere huic dari.
AE. Eho non ne haec iuſta tibi uidentur poſtea?
M. Non. AE. obſecro non? an illam hinc abducet pater?
M. Quid ni illam abducat? AE. factum a uobis duriter,
Immiſericorditerque, atque etiam, ſi eſt pater
Dicendum magis aperte, illiberaliter.
M. Quam ob rẽ? AE. rogas me? quid illi tandem creditis
Fore animi miſero, qui illi conſueuit prius,
(Qui infelix, haud ſcio, an illam miſere nunc amat)
Cum hanc ſibi uidebit praeſens praeſenti eripi,
Abduci ab oculis? facinus indignum pater.
M. Qua ratione iſtuc? quis deſpondit? quis dedit?
Cui, quando nupſit? actor his rebus quis eſt?
Cur duxit alienam? AE. an ſedere oportuit
Domi uirginem tam grandem, dum cognatus huc
Illinc ueniret exſpectantem? haec mi pater
Te dicere aequom fuit, & id defendere.
M. Ridicule, aduorſum ne illum cauſſam dicerem,

Cui ueneram aduocatus? sed quid ista Aeschine
Nostra? aut quid nobis cum illis? abeamus. quid est?
Quid lacrumas? AE. pater obsecro, ausculta. M. Aeschine audiui omnia,
Et scio: nã amo te: quo magis, quae agis, curae sũt mihi.
AE. Ita uelim me promerentẽ ames, dũ uiuas, mi pater,
Vt me hoc delictum admisisse in me id mihi uehementer dolet,
Et me tui pudet. M. credo hercle: nam ingenium noui tuum
Liberale: sed uereor ne indiligens nimium sies.
In qua ciuitate tandem te arbitrare uiuere?
Virginem uitiasti, quam te ius non fuerat tangere.
Iam id peccatum primum magnum, magnum, at humanum tamen.
Fecere alij saepe, itẽ boni. at postquam euenit, cedo,
Nũquid circũspexti? aut nũquid tute prospexti tibi,
Quid fieret? qua fieret? si te ipsũ mihi puduit dicere:
Qua resciscerem? haec dum dubitas, menses abierunt decem.
Prodidisti & te, & illam miseram, & gnatum, quod quidem in te fuit.
Quid? credebas, dormienti haec tibi cõfecturos deos?
Et sine tua opera illã in cubiculũ iri deductũ domum?
Nolim certarum rerum te socordem eodem modo.
Bono animo es, duces uxorem hanc. AE. hem. M. bono animo es, inquam. AE. pater
Obsecro num ludis tu nunc me? M. ego te? quam ob rem? AE. nescio.

Nisi,

Nisi, quia tam misere hoc esse cupio uerum, eo uereor magis.

MI. Abi domum, ac deos comprecare, ut uxorem accersas: abi.

AE. Quid? iam ne uxorem? M. iam. AE. iam? M. iam quantum pote. AE. di me, pater,
Omnes oderint, ni magis te, quam oculos nunc amo meos.

MI. Quid? quam illam? AE. aeque. MI. perbenigne. AE. quid? ille ubi est Milesius?

MI. Abijt, perijt, nauem adscendit: sed cur cessas? AE. abi pater:
Tu potius deos comprecare: nam tibi eos certe scio,
Quo uir melior multo es, quam ego sum, obtemperaturos magis.

MI. Ego eo intro, ut, quae opus sunt, parentur: fac tu, ut dixi, si sapis.

AE. Quid hoc est negoti? hoc est patrem esse, aut hoc est filium esse?
Si frater, aut sodalis esset, qui magis morem gereret?
Hic non amandus? hicine non gestandus in sinu est? hem,
Itaque adeo magnam mi iniecit sua commoditate curam,
Ne forte imprudens faciam, quod nolit. sciēs cauebo.
Sed cesso ire intro, ne mora meis nuptijs egomet sim?

ACTVS

ACTVS QVARTI SCAENA VI.

DEMEA.

DEFESSVS sum ambulando. ut Syre te cum tua
Monstratione magnus perdat Iuppiter.
Perreptaui usque omne oppidū ad portam, ad lacū,
Quo nō? neq. fabrica illic ulla erat, neq. fratrē homo
Vidisse aiebat quisquam. nunc uero domi
Certum obsidere est usque, donec redierit.

ACTVS QVARTI SCAENA VII.

MICIO, DEMEA.

IBO, illis dicam nullam esse in nobis moram.
DE. Sed eccum ipsum. te iādudū quaero Micio.
MI. Quidnam? DE. fero alia flagitia ad te ingentia
Boni illius adolescentis. M. ecce autem. DE. noua,
Capitalia. M. ohe, iam. D. nescis, qui uir sit. M. scio.
DE. Ah stulte, tu de psaltria me somnias
Agere? hoc peccatum in uirginem est ciuem. M. scio.
DE. Eho, scis, & patere? M. quid ni patiar? D. dic mihi,
Non clamas? non insanis? M. non. malim quidem.
DE. Puer natus est. M. dij bene uortant. DE. uirgo nihil habet.
M. Audiui. DE. & ducenda indotata est? M. scilicet.
DE. Quid nunc futurum est? M. id enim, quod res ipsa

ipsa fert:
Illinc huc transferetur uirgo. D. o Iuppiter,
Istocine pacto oportet? M. quid faciam amplius?
DE. Quid facias, rogitas? si non re ipsa tibi dolet,
Simulare certe est hominis. M. quin iam uirginem
Despondi res composita est: fiunt nuptiae:
Dempsi metum omnem: haec magis sunt hominis.
DE. ceterum
Placet tibi factum Micio? M. non, si queam
Mutare: nunc, cum non queo, aequo animo fero.
Ita uita est hominum, quasi, cum ludas tesseris;
Si illud, quod est maxume opus iactu, non cadit,
Illud, quod cecidit forte, id arte ut corrigas.
DE. Corrector: nempe tua arte uiginti minae
Pro psaltria periere: quae, quantum potest,
Aliquo abijcienda est, si non pretio, at gratijs.
M. Neque est, neque illam sane studeo uendere.
DE. Quid igitur facies? M. domi erit. D. pro diuum fidē,
Meretrix, & mater familias una in domo?
M. Cur non? DE. sanum te credis esse? M. equidem arbitror.
DE. Ita me dij ament, ut uideo ego tuam ineptiam,
Facturum credo, ut habeas quicum cantites.
M. Cur non? D. & noua nupta eadem haec discet? M. scilicet.
DE. Tu inter eas restim ductans saltabis. M. probe:
Et tu nobiscum una, si opus sit. DE. hei mihi,
Non te haec pudent? M. iam uero omitte Demea
Tuam istanc iracundiam, atque ita, uti decet,
Hi-

Hilarum, ac lubentem fac te in gnati nuptijs.
Ego hos conueniam, post huc redeo. DE. Iuppiter.
Hancine uitam? hoscine mores? hanc dementiam?
Vxor sine dote ueniet: intus psaltria est:
Domus sumptuosa: adolescens luxu perditus:
Senex delirans: ipsa, si cupiat, Salus,
Seruare prorsus non potest hanc familiam.

ACTVS QVINCTI SCAENA I.

SYRVS, DEMEA.

EDEPOL Syrisce te curasti molliter,
Lauteq. munus administrasti tuum:
Abi. sed postquam intus sum omnium rerum satur,
Prodeambulare huc libitum est. DE. illud sis uide
Exemplũ disciplinae. SY. ecce autem hic adest senex
Noster. qui fit? quid tu es tristis? DE. ohe scelus.
SY. Eho iam tu uerba fundis hic, sapientia?
DE. Tun? si meus esses. SY. dis quidem esses Demea,
Ac tuam rem cõstabilisses. DE. exemplum omnibus,
Curarem, ut esses. S. quamobrem? quid feci? DE. rogas?
In ipsa turba, atque in peccato maxumo,
Quod uix sedatum satis est, potasti scelus,
Quasi re bene gesta. SY. sane nollem huc exitum.

ACTVS QVINCTI SCAENA II.

DROMO, SYRVS, DEMEA.

HEVS Syre, rogat te Ctesipho ut redeas. SY. abi.
DE. Quid Ctesiphonem hic narrat? SY. nihil. DE. eho carnufex,
Est Ctesipho intus? SY. non est. DE. cur hic nominat?
SY. Est alius quidam parasitaster paruolus,
Nostin? DE. iam scibo. SY. quid agis? quo abis? DE. mitte me.
SY. Noli inquam. DE. non manum abstines mastigia?
An tibi mauis cerebrum dispergam hic? SY. abiit.
Edepol comissatorem haud sane commodum,
Praesertim Ctesiphoni. quid ego nunc agam?
Nisi, dum hae silescunt turbae, interea in angulum
Aliquo abeam, atque edormiscam hoc uilli. sic agam.

ACTVS QVINCTI SCAENA III.

MICIO, DEMEA.

PARATA a nobis sunt, ut dixi, Sostrata,
Vbi uis. quisnam a me pepulit tam grauiter fores?
DE. Hei mihi, quid faciam? quid agam? quid clamem, aut quaerar?
O caelum, o terra, o maria Neptuni. M. hem tibi,
Resciuit omnem rem: id nunc clamat: ilicet:

Paratae lites : succurrendum est. DE. eccum adest
Communis corruptela nostrum liberum.
M. Tandem reprime iracundiam, atque ad te redi.
D. Repressi, redii, mitto maledicta omnia:
Rem ipsam putemus. dictum inter nos hoc fuit,
Ex te adeo est ortum, ne tu curares meum,
Ne ue ego tuum. responde. M. factum est, non nego.
D. Cur nunc apud te potat? cur recipit meum?
Cur emis amicam Micio? nam qui minus
Mihi idem ius aequom est esse, quod mecum est tibi?
Quando ego tuum non curo, ne cura meum.
M. Non aequom dicis, non: nam uetus uerbum hoc quidem est,
COMMVNIA esse amicorum inter se omnia.
D. Facete: nunc demum istaec nata oratio est.
M. Ausculta paucis, nisi molestum est, Demea.
Principio, si id te mordet, sumptum filii
Quem faciunt, quaeso facito haec tecum cogites.
Tu illos duos olim pro re tollebas tua,
Quod satis putabas tua bona ambobus fore,
Et me tum uxorem credidisti scilicet
Ducturum: eandem illam rationem antiquam obtine:
Conserua, quaere, parce fac quamplurimum
Illis relinquas: gloriam tu istam obtine:
Mea, quae praeter spem euenere, utantur sine.
De summa nihil decedat: quod hinc accesserit,
Id de lucro putato esse. omnia si haec uoles
In animo uere cogitare Demea,
Et mihi, & tibi, & illis dempseris molestiam.

D. Mitto rem. consuetudinem ipsorum. M. mane:
Scio: istuc ibam. multa in homine Demea
Signa insunt, ex quibus coniectura facile fit,
Duo cum idem faciunt, saepe ut possis dicere,
Hoc licet impune facere huic, illi non licet:
Non quod dissimilis res sit, sed quod, qui facit:
Quae ego esse in illis uideo, ut confidam fore ita,
Vt uolumus. uideo eos sapere, intellegere, in loco
Vereri, inter se amare: scire est liberum
Ingenium atque animum: quouis illos tu die
Reducas. at enim metuas, ne ab re sint tamen
Omissiores paullo. o noster Demea,
Ad omnia alia aetate sapimus rectius:
Solum unum hoc uitium affert senectus hominibus;
Attentiores sumus ad rem omnes, quam sat est:
Quos illos sat aetas acuet. D. ne nimium modo
Bonae tuae istae nos rationes Micio,
Et tuus iste animus aequus subuortat. MI. tace,
Non fiet. mitte iam istaec: da te hodie mihi:
Exporge frontem. D. scilicet, ita tempus fert,
Faciundum est: ceterum rus cras cum filio
Cum primo lucu. M. immo de nocte censeo:
Hodie modo hilarum fac te. D. & istam psaltriam
Vna illuc mecum hinc abstraham. MI. pugnaueris.
Eo pacto prorsum illi alligaris filium.
Modo facito, ut illã serues. D. ego istuc uidero: atque
Illi fauillae plena, fumi, ac pollinis
Coquendo sit faxo, & molendo: praeter haec,
Meridie ipso, faciam, ut stipulam colligat:

Tam excoctam reddam, atque atram, quam carbo est. MI. placet.
Nunc mihi uidere sapere. atque equidem filium,
Tum etiam si nolit, cogas, cum illa una cubet.
DE. Derides? fortunatus, qui isto animo sies:
Ego sentio. MI. ah pergis ne? D. iam iam desino.
MI. I ergo intro, & cui rei est, ei rei hunc sumamus diem.

ACTVS QVINCTI SCAENA IV.

DEMEA.

NVMQVAM ita quisquam bene subducta ratione ad uitam fuit,
Quin res, aetas, usus semper aliquid apportet noui,
Aliquid moneat, ut illa, quae te scire credas, nescias,
Et, quae tibi putaris prima, in experiundo repudies.
Quod mi euenit nunc: nam ego uitam duram, quam uixi usque adhuc,
Prope iam excurso spatio mitto: id quamobrem? re ipsa repperi
FACILITATE nihil homini esse melius, neq. clemētia. id
Esse uerum, ex me, atque ex fratre cuiuis facile est noscere.
Vitam ille suam semper egit in otio, in conuiuiis:
Clemens, placidus, nulli laedere os, arridere omnibus.
Sibi uixit: sibi sumptū fecit: omnes bene dicunt, amāt.
Ego ille agrestis, saeuus, tristis, parcus, truculen-

tus, tenax,
Duxi uxorem: quam ibi miseriam uidi? nati filij,
Alia cura: porro autē, illis dū studeo ut quāplurimū
Facerem, contriui in quaerundo uitam, atque aetatem meam:
Nunc exacta aetate hoc fructi pro labore ab ijs fero,
Odium. ille alter sine labore patria potitur cōmoda:
Illum amant, me fugitant: illi credunt consilia omnia:
Illū diligūt: apud illum sunt ambo, ego desertus sum:
Illum, ut uiuat, optant, meam autem mortem exspectant scilicet:
Ita eos, meo labore eductos maxumo, hic fecit suos
Paullo sumptu: miseriam omnem ego capio, hic potitur gaudia.
Age age, nunc iam experiamur contra, ecquid ego possiem
Blāde dicere, aut benigne facere, quādo eo prouocat.
Ego quoque a meis me amari, et magnipēdi postulo.
Si id fit dādo, atque obsequēdo, nō posteriores feram.
Deerit: id mea minime refert, qui sum natu maxumus.

ACTVS QVINCTI SCAENA V.

SYRVS, DEMEA.

HEVS Demea, rogat frater, ne abeas longius
D. Quis homo? o Syre noster, salue, quid fit? quid agitur?
S. Recte. D. optume est. iā nunc haec tria primū addidi

Praeter

Praeter maturam: o noster, quid fit? quid agitur?
Seruom haud illiberalem praebes te, & tibi
Lubens bene faxim. S. gratiam habeo. D. atqui Syre
Hoc uerum est, & ipsa re experiere propediem.

ACTVS QVINCTI SCAENA VI.

GETA, DEMEA.

HERA, ego huc ad hos prouiso, quam mox uirginem
Accersunt. sed eccum Demeam. saluos sies.
D. Oh, qui uocare? G. Geta. D. Geta, hominem maxumi
Pretij esse hodie te iudicaui animo meo:
Nam is mihi est profecto seruus spectatus satis,
Cui dominus curae est, ita ut tibi sensi Geta:
Et tibi ob eam rem, si quid usus uenerit,
Lubens bene faxim. meditor esse affabilis,
Et bene procedit. G. bonus es, cum haec existumas.
D. Paullatim plebem primulum facio meam.

ACTVS QVINCTI SCAENA VII.

AESCHINVS, DEMEA, SYRVS, GETA.

OCCIDVNT me equidem, dum nimis sanctas nuptias
Student facere, in apparãdo consumunt diẽ.
D. Quid agitur Aeschine? AE. hẽ pater mi, tu hic eras?
D. Tuus hercle uero & animo, & natura pater,
Qui te plus, quam oculos hosce: sed cur non domum

Vxorem accersis? AE. cupio: uerũ hoc mihi mora est,
Tibicina, & hymenaeum qui cantent. D. eho,
Vin tu huic seni auscultare? AE. quid? D. missa haec face,
Hymenaeum, turbam, lampadas, tibicinas:
Atque hanc in horto maceriam iube dirui
Quantum potest, transfer, unam fac domum:
Traduce et matrẽ, et familiã omnẽ ad nos. AE. placet,
Pater lepidissime. D. euge, iam lepidus uocor.
Fratri edes fient peruiae: turbam domum
Adducet, sumptum admittet: multa: quid mea?
Ego lepidus ineo gratiam: iube nunc iam
Dinumeret illi Babylo uiginti minas.
Syre, cessas ire, ac facere? S. quid ago? D. dirue:
Tu, illas, abi, & traduce. G. dij tibi Demea
Bene faxint, cum te uideo nostrae familiae
Tam ex animo factum uelle. D. dignos arbitror.
Tu quid ais? AE. sic opinor. D. multo rectiust,
Quam illam puerperam nunc duci huc per uiam
Aegrotam. AE. nihil enim uidi melius, mi pater.
D. Sic soleo: sed eccum Micio egreditur foras.

ACTVS QVINCTI SCAENA VIII.

MICIO, DEMEA, AESCHINVS.

I VBET frater? ubi is est? tu iubes hoc Demea?
D. Ego uero iubeo, & in hac re, & alijs omnibus

Quam-

Quammaxume unam facere nos hanc familiam,
Colere, adiuuare, adiungere. AE. ita quaeso pater.
M. Haud aliter censeo. DE. immo hercle ita nobis decet.
Primum huius uxoris est mater. M. quid postea?
D. Proba, & modesta. M. ita aiunt. D. natu grandior.
M. Scio. D. parere iam diu haec per annos non potest:
Nec, qui eam respiciat, quisquam est: sola est. M. quam hic rem agit?
D. Hanc te aequom est ducere, & te operã, ut fiat, dare.
M. Me ducere autem? D. te. M. me? D. te, inquam. M. ineptis. D. si tu sis homo,
Hic faciat. AE. mi pater. M. quid? tu autem asine huic auscultas? D. nihil agis.
Fieri aliter non pote. M. deliras. AE. sine te exorem, mi pater.
M. Insanis? aufer te. D. age, da ueniam filio. M. satin sanus es?
Ego nouus maritus anno demũ quĩcto et sexagesimo
Fiam, atque anum decrepitam ducam? id ne estis auctores mihi?
AE. Fac: promisi ego illis. M. promisti autem? de te largitor puer.
D. Age, quid, si quid te maius oret? M. quasi non hoc sit maxumum.
D. Age, da ueniam. AE. ne grauare. D. fac, promitte. M. non omittis? AE. non,
Nisi te exorem. M. uis haec quidem est. D. age, age, prolixe Micio.
M. Etsi hoc mihi prauom, ineptum, absurdum, atque alie-

alienum a uita mea
Videtur, si uos tantopere istuc uobis fiat. AE. bene facis:
Merito te amo. D. uerum quid? quid ego dicam? hoc confit quod uolo.
Quid nunc quod restat? Hegio cognatus his est proxumus
Affinis nobis paup: bene nos aliquid facere illi decet.
M. Quid facere? D. agelli hic est sub urbe paullum, quod locitas foras:
Huic demus, qui fruatur. M. paullum id autem? D. si multumst, tamen
Faciundum est: pro patre huic est, bonus est, noster est, recte datur.
Postremo non meum illud uerbum facio, quod tu Micio
Bene, & sapienter dixti dudum, VITIVM commune omnium est,
Quod nimium ad rem in senecta attenti sumus. hanc maculam nos decet
Effugere. dictum est uere, & re ipsa fieri oportet, Micio.
M. Quid istuc est? dabitur, quando quidem hic uolt, Aeschine. AE. mi pater.
D. Nunc tu mihi es germanus pariter corpore, & animo. M. gaudeo.
D. Suo sibi hunc gladio iugulo.

ACTVS QVINCTI SCAENA IX.

SYRVS, DEMEA, MICIO, AESCHINVS.

ACTVM *est, quod iusti Demea.*

D. F *Frugi homo es. ego edepol hodie mea quidem sententia*
Iudico, Syrum fieri aequom liberũ. M. *istunc liberũ?*
Quodnam ob factum? M. *multa.* S. *o noster Demea, edepol uir bonus es:*
Ego istos uobis usque a pueris curaui ambos sedulo,
Docui, monui, bene praecepi sẽper quae potui omnia,
D. *Res apparet. & quidem haec porro, obsonare, cũ fide*
Scortum adducere, apparare de die conuiuium:
Non mediocris hominis haec sunt officia. S. *o lepidum caput.*
D. *Postremo hodie in psaltria hac emunda hic adiutor fuit,*
Hic curauit: prodesse aequom est: alij meliores erũt:
Denique hic uolt fieri. M. *uin tu hoc fieri?* AE. *cupio.* M. *si quidem*
Tu uis, Syre eho accede huc ad me, liber esto. S. *bene facis:*
Omnibus gratiam habeo, & seorsum tibi praeterea Demea.
M. *Gaudeo.* AE. *& ego.* S. *credo: utinam hoc perpetuum gaudium, ut*
Phrygiam uxorem meam una mecum uideam liberam. M. *optumam*

Muliere

Mulierem quidem. S. et quidẽ nepoti tuo, huius filio,
Hodie prima mãmã dedit haec. D. hercle uero serio,
Siquidem prima dedit, haud dubium quin emitti aequom siet.
M. Ob eam rem? D. ob eam: postremo a me argentum, quanti est, sumito.
S. Dij tibi Demea omnes semper omnia optata offerant.
M. Syre, processisti hodie pulchre. D. siquidem porro Micio
Tu tuum officium facies, atque huic aliquid paullum prae manu
Dederis, unde utatur. reddet tibi cito. M. istoc uilius.
AE. Frugi homo est. S. reddam hercle. da modo. AE. age pater. M. post consulam.
D. Faciet. S. o uir optime. AE. o pater mi festiuissime.
M. Quid istuc? quae res tam repẽte mores mutauit tuos?
Quod prolubium? quae istaec subita est largitas? D. dicam tibi.
Vt id ostenderem, quod te isti facilem, & festiuum putant,
Id non fieri ex uera uita, neque adeo ex aequo & bono,
Sed ex assentando, indulgendo, & largiendo Micio.
Nunc adeo si ob eam rem uobis mea uita inuisa est Aeschine,
Quia non iusta iniusta prorsus omnia omnino obsequor:
Missa facio, effundite, emite, facite quod uobis lubet.
Sed si id uoltis potius, quae uos propter adolescentiã

Minus

Minus uidetis, magis impẽse cupitis, consulitis parũ,
Haec reprehendere, & corrigere me; obsecundare in loco:
Ecce me, qui id faciam uobis. AE. *tibi pater permittimus:*
Plus scis, quid facto opus est. sed de fratre quid fiet? D. *sino*
Habeat. finem in istac faciat. M. *istuc recte. Plaudite.*

Hecyram in suum, ideſt, in ultimum locum reiicimus.

FABVLAE INTERLOCVTORES.

Phormio	*parasitus.*
Demipho	*senex.*
Antipho	*adolescens.*
Geta	*seruus.*
Dorio	*leno.*
Chremes	*senex.*
Phaedria	*adolescens.*
Dauus	*seruus.*
Sophrona	*nutrix.*
Nausistrata	*matrona.*
Hegio,	
Cratinus,	*aduocati.*
Crito,	

ACTA

ACTA LVDIS ROMANIS, L. POSTVMIO ALBINO, L. CORNELIO MERVLA AEDIL. CVR. EGERE L. AMBIVIVS TVRPIO, L. ATILIVS PRAENESTINVS. MODOS FECIT FLACCVS CLAVDII. TIBIIS IMPARIB. TOTA GRAECA APOLLODORV. EPIDICAZOMENOS. FACTA IIII, C. FANNIO, M. VALERIO COS.

C. SVLPICII APOLLINARIS PERIOCHA.

*C*HREMETIS *frater aberat peregre Demipho*
Relicto Athenis Antiphone filio.
Chremes clam habebat Lemni uxorem, & filiam,
Athenis aliam coniugem, & amantem unice
Gnatum fidicinam. mater e Lemno aduenit
Athenas: moritur: uirgo sola (aberat Chremes)
Funus procurat. ibi eam uisam Antipho
Cum amaret, opera parasiti uxorem accipit.
Pater, & Chremes reuersi fremere: dein minas
Triginta dant parasito, ut illam coniugem
Haberet ipse. argento hoc emitur fidicina.
Vxorem retinet Antipho a patruo agnitam.

PROLOGVS.

*P*OSTQVAM *poeta uetus poetam non potest*
Retrahere studio, & transdere hominem in otium,
Maledictis deterrere, ne scribat, parat:

Qui

Qui ita dictitat, quas antehac fecit fabulas,
Tenui esse oratione, & scriptura leui,
Quia nusquam scripsit insanum adolescentulum
Ceruam uidere fugere, & sectari canes,
Et eam plorare, orare ut subueniat sibi.
Quod si intellegeret, cum stetit olim noua,
Actoris opera magis stetisse, quam sua:
Minus multo audaciter, quam laedit, laederet;
Et magis placerent, quas fecisset fabulas.
Nunc si quis est, qui hoc dicat, aut sic cogitet,
Vetus si poeta non lacessisset prior,
Nullum inuenire prologum potuisset nouus
Quem diceret, nisi haberet, cui malediceret:
Is sibi responsum hoc habeat; in medio omnibus
Palmam esse positam, qui artem tractant musicam.
Ille ad famem hunc ab studio studuit reijcere:
Hic respondere uoluit, non lacessere.
Benedictis si certasset, audisset bene:
Quod ab ipso allatum est; sibi esse id rellatum putet.
De illo iam finem faciam dicundi mihi,
Peccandi cum ipse de se finem non facit.
Nunc quid uelim, animum attendite. apporto nouã
Epidicazomenon quam uocant comoediam
Graeci, Latini Phormionem nominant;
Quia primas partes qui aget, is erit Phormio
Parasitus, per quem res geretur maxume.
Voluntas uostra si ad poetam accesserit,
Date operam, adeste aequo animo per silentium;
Ne simili utamur fortuna, atque usi sumus,

Cum

Cum per tumultum noster grex motus loco est:
Quem actoris uirtus nobis restituit locum,
Bonitasq. uostra adiutans, atque aequanimitas.

ACTVS PRIMI SCAENA I.

DAVVS.

AMICVS summus meus, & popularis Geta
Heri ad me uenit: erat ei de ratiuncula
Iampridem apud me relliquum pauxillulum
Nummorum: id ut conficerem. confeci: affero.
Nam herilem filium eius duxisse audio
Vxorem: ei credo munus hoc conraditur.
Quam inique comparatum est, ij, qui minus habent,
Vt semper aliquid addant diuitioribus.
Quod ille unciatim uix demenso de suo,
Suum defrudans genium, comparsit miser,
Id illa uniuersum abripiet, haud existumans
Quanto labore partum. porro autem Geta
Ferietur alio munere, ubi hera pepererit:
Porro alio autem, ubi erit puero natalis dies,
Vbi initiabunt: omne hoc mater auferet:
Puer caussa erit mittundi. sed uideon Getam?

ACTVS PRIMI SCAENA II.

GETA, DAVVS.

SI QVIS me quaeret rufus. D. praesto est, desine. G. oh,
At ego obuiam conabar tibi Daue. D. accipe, hem:

Lectum est, conueniet numerus, quantum debui.
G. *Amo te, & non neglexisse habeo gratiam.*
D. *Praesertim ut nunc sunt mores: adeo res redit:*
Si quis quid reddit, magna habenda est gratia.
Sed quid tu es tristis? G. *ego ne? nescis, quo in metu, &*
Quanto in periculo sim. D. *quid istuc est?* G. *scies,*
Modo ut tacere possis. D. *abi sis insciens:*
Cuius tu fidem in pecunia perspexeris,
Verere ei uerba credere? ubi quid mihi lucri est
Te fallere? G. *ergo ausculta.* D. *hanc operã tibi dico.*
G. *Senis nostri Daue fratrem maiorem Chremem*
Nostin? DA. *quid ni?* GE. *quid? eius gnatum Phae-*
driam?
D. *Tamquam te.* G. *euenit, senibus ambobus simul,*
Iter illi in Lemnum ut esset, nostro in Ciliciam
Ad hospitem antiquom: is senem per epistolas
Pellexit, modo non montes auri pollicens.
D. *Cui tanta erat res, & supererat?* G. *desinas:*
Sic est ingenium. D. *oh, regem me esse oportuit.*
G. *Abeuntes ambo hinc tum senes me filijs*
Relinquunt quasi magistrum. D. *o Geta, prouinciam*
Cepisti duram. G. *mihi usu uenit hoc, scio:*
Memini relinqui me deo irato meo.
Coepi aduorsari primo: quid uerbis opust?
Seni fidelis dum sum, scapulas perdidi.
D. *Venere in mentem istaec mihi: nam quae inscitia est,*
ADVORSVM *stimulum calces?* G. *coepi ijs omnia*
Facere, obsequi quae uellent. D. *scisti* VTI FORO.
G. *Noster mali nil quidquam primo: hic Phaedria*
Continuo

Continuo quandam nactus est puellulam
Citharistriam: hanc amare coepit perdite.
Ea seruiebat lenoni impurissimo:
Neque, quod daretur quidquam, id curarãt patres.
Restabat aliud nihil, nisi oculos pascere,
Sectari, in ludum ducere, & reducere.
Nos otiosi operam dabamus Phaedriae.
In quo haec discebat ludo, ex aduorsum ei loco
Tonstrina erat quaedam: hic solebamus fere
Plerunque eam opperiri, dum inde iret domum.
Interea dum sedemus illi, interuenit
Adolescens quidam lacrumans, nos mirarier:
Rogamus, quid sit: numquã aeque (inquit) ac modo
Paupertas mihi onus uisum est et miserum, et graue.
Modo quandam uidi uirginem hic uiciniae
Miseram, suam matrem lamentari mortuam.
Ea sita erat ex aduorsum: neque illi beneuolens,
Neque notus, neque cognatus, extra unam aniculã,
Quisquam aderat, qui adiutaret funus. miseritũ est.
Virgo ipsa facie egregia. quid uerbis opust?
Commorat omne nos: ibi continuo Antipho,
Voltis ne eamus uisere? alius, censeo,
Eamus, duc nos sodes: imus, uenimus,
Videmus: uirgo pulchra: & quo magis diceres,
Nihil aderat adiumenti ad pulchritudinem:
Capillus passus, nudus pes, ipsa horrida:
Lacrumae, uestitus turpis, ut, ni uis boni
In ipsa inesset forma, haec formam exstinguerent.
Ille, qui illam amabat fidicinam, tantummodo,

Satis, inquit, ſcita eſt: noſter uero. DA. iam ſcio:
Amare coepit. G. ſcin quam? quo euadat, uide:
Poſtridie ad anum recta pergit: obſecrat,
Vt ſibi eius faciat copiam. illa enim ſe negat:
Neque cũ aequom ait facere: illã ciuem eſſe Atticã,
Bonam, bonis prognatam: ſi uxorem uelit,
Lege id licere facere; ſin aliter, negat.
Noſter, quid ageret, neſcire: & illam ducere
Cupiebat, & metuebat abſentem patrem.
DA. Non, ſi rediſſet, ei pater ueniam daret?
GE. Ille indotatam uirginem, atque ignobilem
Daret illi? numquam faceret. D. quid fit denique?
GE. Quid fiat? eſt paraſitus quidam Phormio,
Homo confidens: qui illum dij omnes perduint.
DA. Quid is fecit? GE. hoc conſilium, quod dicam, dedit.
Lex eſt, ut orbae, qui ſint genere proxumi,
Iis nubant: & illos ducere eadem haec lex iubet.
Ego te cognatum dicam, & tibi ſcribam dicam:
Paternum amicum me adſimulabo uirginis:
Ad iudices ueniemus: qui fuerit pater,
Quae mater, qui cognata tibi ſit, omnia haec
Confingam: quod erit mihi bonum, atque commodũ.
Cum tu horum nihil refelles, uincam ſcilicet.
Pater aderit: mihi paratae lites: quid mea?
Illa quidem noſtra erit. D. iocularem audaciam.
E. Perſuaſumſt homini: factũ eſt uentum eſt: uincimur:
Duxit. D. quid narras? G. hoc, quod audis. D. o Geta,
Quid te futurum eſt? G. neſcio hercle. unũ hoc ſcio:
Quod fors feret, feremus aequo animo. D. placet:

Hem istuc uiri est officiũ. G. in me omnis spes mihi est.
DA. Laudo. GE. ad precatorem adeam credo, qui mihi
Sic oret: nunc amitte quaeso hunc: ceterum
Posthac si quidquam, nihil precor. tantummodo
Non addat ubi ego hinc abiero, uel occidito.
DA. Quid ille paedagogus, qui citharistriam?
Quid rei gerit? G. sic, tenuiter. D. non multum habet
Quod det fortasse. G. immo nihil, nisi spem meram.
DA. Pater eius rediјt, an non? GE. nondum. DA. quid? senem
Quoad exspectatis uostrum? GE. non certum scio:
Sed epistolam ab eo allatam esse audiui modo,
Et ad portitores esse delatam: hanc petam.
DA. Numquid Geta aliud me uis? GE. ut bene sit tibi.
Puer heus. nemon huc prodit? cape, da hoc Dorcio.

ACTVS PRIMI SCAENA II.

ANTIPHO, PHAEDRIA.

ADEON rem rediјsse, ut qui mihi consultum esse optume uelit,
Phaedria, patrem extimescam, ubi in mentem eius aduenti uenit?
Quod ni fuissem incogitans, ita eum exspectarem, ut par fuit.
PH. Quid istuc est? AN. rogitas? qui tam audacis facinoris mihi conscius
Sis? quod utinam ne Phormioni id suadere in mentem incidisset,

Neu me cupidum eo impulisset, quod mihi principium est mali.
Non potitus essem: fuisset tum mihi istos aegre aliquot dies:
At non quotidiana cura haec angeret animum. PH. audio.
AN. Dum exspecto quam mox ueniat, qui adimat hanc mihi consuetudinem.
PH. Aliis, quia desit quod amant, aegre est; tibi, quia superest, dolet:
Amore abundas Antipho.
Nam tua quidem hercle certe uita haec expetenda, optandaq. est.
Ita me dij bene ament; ut mihi liceat tam diu, quod amo, frui.
Iam depecisci mortem cupio. tu conijcito cetera,
Quid ego ex hac inopia nunc capiam, & quid tu ex istac copia:
Vt ne addam, quod sine sumptu ingenuam, liberalem nactus es:
Quod habes, ita ut uoluisti, uxorem, sine mala fama: palam
Beatus, ni unum desit, animus qui modeste istaec ferat.
Et si tibi res sit cum eo lenone, quocum mihi est, tum sentias.
Ita plerique ingenio sumus omnes: nostri nosmet paenitet.
AN. At tu mihi cōtra nūc uidere fortunatus Phaedria,

Cui deintegro est potestas etiã cõsulendi, quid uelis,
Retinere, amare, amittere: ego in eum incidi infelix locum,
Vt neque mihi eius sit amittendi, nec retinendi copia.
Sed hoc quid est? uideon ego aduenire huc currentem Getam?
Is ipsus est. timeo miser, quam nunc mihi hic rem nunciet.

ACTVS PRIMI SCAENA IV.

GETA, ANTIPHO, PHAEDRIA.

N VLLVS es, *Geta, nisi aliquod iam tibi consilium celere repereris:*
Ita subito nunc imparatum tanta te impendent mala:
Quae neque uti deuitem scio, neque quo modo me inde extraham:
Nam non potest celari nostra diutius iam audacia.
AN. *Quidnam ille commotus uenit?* GE. *tum, temporis punctum mihi*
Ad hanc rem est: herus adest. AN. *quid istuc est mali?*
GE. *Quod cum audierit, quod eius remedium inueniam iracundiae?*
Loquar ne? incendam. taceam? instigem. purgem me? laterem lauem.
Eheu me miserum: cum mihi paueo, tum Antipho me excruciat animi:

Eius me miseret : ei nunc timeo : is nunc me retinet.
nam absque eo
Esset : recte ego mihi uidissem, & senis essem ultus
iracundiam :
Aliquid conuasassem, atque hinc me conijcerem protinam in pedes.
AN. Quam hic fugam, aut furtum parat?
GE. Sed ubi Antiphonem reperiam? aut qua quaerere
insistam uia?
PH. Te nominat. AN. nescio quod magnum hoc nuntio
exspecto malum.
PH. Ah, sanus ne es?
GE. Domum ire pergam: ibi plurimum est. PH. reuocemus hominem. AN. sta illico. GE. hem,
Satis pro imperio, quisquis es. AN. Geta. GE. ipse
est, quem uolui obuiam.
AN. Cedo, quid portas, obsecro? atque id, si potes,
uerbo expedi.
GE. Faciam. AN. eloquere. GE. modo apud portum.
AN. meũ ne? GE. intellexti. AN. occidi. PH. hem.
AN. Quid agam? PH. quid ais? GE. huius patrem uidisse me, patruum tuum
AN. Nam quod ego huic nunc subito exitio remedium
inueniam miser?
Quod si eo meae fortunae redeunt, Phanium abs te
ut distrahar;
Nulla est mihi uita expetenda. GE. ergo istaec cum
ita sint Antipho,
Tanto magis te aduigilare aequom est. FORTES fortuna

tuna adiuuat.

AN. Non sum apud me. GE. atqui opus est nunc, cum maxume, ut sis Antipho:
Nam si senserit te timidum pater esse, arbitrabitur
Commeruisse culpam. PH. hoc uerum est. AN. non possum immutarier.

GE. Quid faceres, si aliquid grauius tibi nunc faciundum foret?

AN. Cum hoc non possum, illud minus possem. G. hoc nihil est Phaedria: ilicet:
Quid conterimus operam frustra, quin abeo? PH. & quidem ego. AN. obsecro,
Quid si assimulo? satin est? GE. garris. AN. uoltum contemplamini, hem,
Satin sic est? GE. non. AN. quid si sic? GE. propemodum. AN. quid si sic? GE. sat est:
Hem istuc serua, & uerbum uerbo, par pari ut respondeas,
Ne suis te iratus saeuidictis protelet. AN. scio.

GE. Vi coactum te esse inuitum, lege, iudicio: tenes?
Sed quis hic est senex, quem uideo in ultima platea? AN. ipsus est.
Non possum adesse. GE. ah quid agis? quo abis Antipho? mane,
Mane inquã. AN. egomet me noui, & peccatũ meum:
Vobis commendo Phanium, & uitam meam.

PH. Geta, quid nunc fiet? GE. tu iam lites audies,
Ego plectar pendens, nisi quid me fefellerit.
Sed quod modo hic nos Antiphonem monuimus,

Id nosmet ipsos facere opportet Phaedria.
PH. Aufer mihi oportet: quin tu, quod faciã, impera.
GE. Meministin olim ut fuerit uostra oratio
In re incipiunda ad defendendam noxiam?
Iustam illam caussam, facilem, uincibilẽ, optumam.
PH. Memini. G. hem nũc ipsa est opus, aut, si quid potest
Meliore, & callidiore. PH. fiet sedulo.
GE. Nunc prior adito tu: ego in insidijs hic ero
Succenturiatus, si quid deficies. PH. age.

ACTVS PRIMI SCAENA V.

DEMIPHO, GETA, PHAEDRIA.

ITA ne tandem uxorem duxit Antipho iniussu meo?
Nec meum imperium: age, mitto imperium: non simultatem meam
Reuereri? saltem nõ pudere? o facinus audax. o Geta
Monitor. GE. uix tandem. DE. quid mihi dicent? aut quam caussam reperient?
Demiror. GE. at qui repperi iam: aliud cura. DE. an ne hoc dicet mihi?
Inuitus feci: lex coegit. audio, fateor. G. places.
DE. Verũ scientẽ, tacitum caussam tradere aduersarijs,
Etiam ne id lex coegit? PH. illud durum. G. ego expediam: sine.
DE. Incertum est, quid agam, quia praeter spem, atque incredibile hoc mihi accidit.
Ita sum irritatus, animum ut nequeam ad cogitandum

dum instituere.

QVAMOBREM omnes, cum secundae res sunt maxume, tum maxume
Meditari secum oportet, quo pacto aduorsam aerumnam ferant:
Pericla, damna, ex filia peregre rediẽs sẽper cogitet,
Aut fili peccatum, aut uxoris mortem, aut morbum filiae:
Communia esse haec, fieri posse: ut ne quid animo sit nouum:
Quidquid praeter spem eueniat, omne id deputare esse in lucro.

GE. O Phaedria, incredibile est, quanto herum ante eo sapientia.
Meditata mihi sunt omnia mea incommoda: herus si redierit,
Molendum usque in pistrino: uapulandum: habendae compedes:
Opus ruri faciundum: horum nil quidquam accidet animo nouum.
Quidquid praeter spem eueniet, omne id deputabo esse in lucro.
Sed quid hominem cessas adire, & blande in principio alloqui?

DE. Mei fratris uideo filium ire mihi obuiam.

PH. Mi patrue salue. DE. salue: sed ubi est Antipho?

PH. Saluom aduenire. DE. credo: hoc responde mihi.

PH. Valet: hic est: sed satin omnia ex sententia?

DE. Vellẽ quidẽ. PH. quid istuc? DE. rogitas Phaedria?

Bonas me absente hic confecistis nuptias.
PH. Eho, an id suscenses nunc illi? GE. o artificem probũ.
DE. Ego ne illi non suscenseam? ipsum gestio
Dari mi in conspectum, nunc sua culpa ut sciat
Lenem patrem illum factum me esse acerrimum.
PH. Atqui nil feci patrue, quod suscenseas.
DE. Ecce autem similia omnia: omnes congruunt:
Vnum cognoris, omnes noris. PH. haud ita est.
DE. Hic in noxa est, ille ad defendendam caussam adest.
Cum ille est, hic praesto est: tradunt operas mutuas.
GE. Probe eorum facta imprudens depinxit senex:
DE. Nã ni haec ita essent, cũ illo haud stares Phaedria.
PH. Si est patrue, culpam ut Antipho in se admiserit,
Ex qua re minus rei foret, aut famae temperans:
Non caussam dico, quin, quod meritus est, ferat.
Sed si quis forte malitia fretus sua,
Insidias nostrae fecit adolescentiae,
Ac uicit: nostra ne ea culpa est, an iudicum,
Qui saepe propter inuidiam adimunt diuiti,
Aut propter misericordiam addunt pauperi?
GE. Ni nossem caussam, crederem uera hunc loqui.
DE. An quisquam iudex est, qui possit noscere
Tua iusta, ubi tute uerbum non respondeas,
Ita ut ille fecit? PH. functus adolescentuli est
Officium liberalis: postquam ad iudices
Ventum est, non potuit cogitata proloqui:
Ita eum tum timidum obstupefecit pudor.
GE. Laudo hunc: sed cesso adire quamprimum senem?
Here salue: saluom te aduenisse gaudeo. DE. oh,

Bone custos salue, columen uero familiae,
Cui commendaui filium hinc abiens meum.
GE. Iamdudum te omnes nos accusare audio,
Immerito, & horum me omnium immeritissimo:
Nam quid me in hac re facere uoluisti tibi?
Seruom hominem caussam orare leges non sinunt:
Neque testimonij dictio est. DE. mitto omnia: adde
Istuc: imprudens timuit adolescens: sino:
Tu seruus: uerum si cognata est maxume,
Non fuit necesse habere; sed, id quod lex iubet,
Dotem daretis; quaereret alium uirum.
Qua ratione inopem potius ducebat domum?
GE. Non ratio, uerum argentum deerat. DE. sumeret
Alicunde. GE. alicunde? nihil est dictu facilius.
DE. Postremo, si nullo alio pacto, uel fenore.
GE. Hui, dixti pulchre, si quidem quisquam credet
Te uiuo. DE. non, non sic futurum est, non potest.
Ego ne illam cum illo ut patiar nuptam unum diem?
Nil suaue meritum est. hominem commonstrarier
Mihi istum nolo, aut, ubi habitet, demonstrarier.
GE. Nempe Phormionẽ. DE. istum patronum mulieris.
G. Iã faxo hic aderit. D. Antipho ubi nunc est? PH. foris.
DE. Abi Phaedria, eũ require, atque adduce huc. PH. eo
Recta uia equidem illuc. GE. nempe ad Pamphilam.
DE. at ego
Deos penates hinc salutatum domum
Diuortor: inde ibo ad forum, atque aliquot mihi
Amicos aduocabo, ad hanc rem qui assient,
Vt ne imparatus sim, cum adueniet Phormio.

ACTVS

ACTVS SECVNDI SCAENA I.

PHORMIO, GETA.

I TA ne patris ais conspectum ueritum hinc abijsse? GE. admodum.
PH. Phanium relictam solam? G. sic. PH. & iratum senem?
G. Oppido. PH. ad te summa solum Phormio rerū redit:
Tute hoc intristi, tibi omne est exedendum. accingere.
G. Obsecro te. P. si rogabit. G. in te spes est. PH. ecere,
Quid si reddet? G. tu impulisti. PH. sic opinor. G. subueni.
PH. Cedo senem: iam instructa sunt mihi in corde consilia omnia.
G. Quid ages? PH. quid uis? nisi ut maneat Phanium, atque ex crimine hoc
Antiphonem eripiam, atque in me omnem iram deriuem senis?
G. O uir fortis, atque amicus: uerum hoc saepe Phormio
Vereor, ne istaec fortitudo in neruum erumpat denique. P. ah,
Nō ita est: FACTVM ē periclū, iā PEDVM uisa ē uia.
Quot me cēses homines iā deuerberasse usq. ad necē
Hospites? tum ciues? quo magis noui, tanto saepius.
Cedo dum, en umquam iniuriarum audisti mi scriptam dicam?
G. Qui istuc? PH. quia NON RETE accipitri tenditur, neque miluio,

Qui

Qui male faciunt nobis: illis, qui nil faciunt, tenditur:
Quia enim in illis fructus est, in illis opera luditur,
Alijs aliunde est periclũ, unde aliquid abradi potest:
Mihi sciunt nihil esse. dices, ducent damnatum domũ:
Alere nolunt hominem edacem: & sapiunt mea sententia,
Pro maleficio si beneficium summum uolunt reddere.
G. Non pote satis pro merito ab illo tibi referri gratia.
P. Immo enim nemo satis pro merito gratiã regi refert.
Te ne asymbolũ uenire, unctũ, atq. lautum e balneis,
Otiosum ab animo; cum ille & cura, & sumptu absumitur,
Dum tibi sit, quod placeat: ille ringitur, tu rideas:
Prior bibas, prior decũbas: cena dubia apponitur?
G. Quid istuc uerbi est? PH. ubi tu dubites, quid sumas potissimum.
Haec, quum rationem ineas, quam sint suauia, & quam cara sint;
Ea qui praebet, nõ tu hũc habeas plane praesẽtẽ deũ?
G. Senex adest. uide quid agas: prima coitio ẽ acerrima:
Si eam sustinueris, post illa iam, ut lubet, ludas licet.

ACTVS SECVNDI SCAENA I.

DEMIPHO, GETA, PHORMIO.

EN umquam cuiquam contumeliosius
Audistis factã iniuriã, quã haec est mihi?
Adeste quaeso. G. iratus est. PH. quin tu hoc age:

Iam

Iam ego hunc agitabo. pro deum immortalium,
Negat Phanium esse hanc sibi cognatam Demipho?
Hanc Demipho negat esse cognatam? G. negat.
D. Ipsum esse opinor, de quo agebam. sequimini.
PH. Neque eius patrem se scire, qui fuerit? G. negat.
PH. Nec Stilphonem ipsum scire, qui fuerit? G. negat.
PH. Quia egens relicta est misera, ignoratur parens,
Neglegitur ipsa: uide, AVARITIA quid facit.
G. Si herum insimulabis malitiae, male audies.
D. O audaciam; etiam me ultro accusatum aduenit.
PH. Nam iam adolescenti nihil est quod suscenseam,
Si illum minus norat: quippe homo iam grandior,
Pauper, cui opera uita erat, ruri fere
Se continebat: ibi agrum de nostro patre
Colendum habebat: saepe interea mihi senex
Narrabat, se hunc neglegere cognatum suum:
At quem uirum? quem ego uiderim in uita optumum.
G. Videas te, atque illũ, ut narras. PH. in malã crucem:
Nam ni ita eum existumassem, nũquam tam graues
Ob hanc inimicitias caperem in uostram familiam,
Quam is aspernatur nunc tam illiberaliter.
G. Pergin hero absenti male loqui impurissime?
PH. Dignũ autẽ hoc illo est. G. ain tandẽ carcer? D. Geta.
GE. Bonorum extortor, legum contortor. D. Geta.
PH. Responde. GE. quis homo est? ehem. D. tace. GE. absenti tibi
Te indignas, seq. dignas contumelias
Numquam cessauit dicere hodie. D. ohe, desine.
Adolescens, primum abs te hoc bona uenia peto.

Si tibi placere potis est, mihi ut respondeas:
Quem amicum tuum ais fuisse istum, explaan mihi,
Et qui cognatum me sibi esse diceret.
PH. Proinde expiscare, quasi non nosses. D. nossem? P. ita.
DE. Ego me nego: tu, qui ais, redige ad memoriam.
PH. Eho, tu sobrinum tuum non noras? D. enicas:
Dic nomẽ. PH. nomen? maxume. D. quid nunc tacis?
P. Perij hercle, nomen perdidi. D. hem, quid ais? P. Geta,
Si meministi id quod olim dictum est, subijce. hem,
Non dico: quasi non noris, tentatum aduenis.
D. Egon autẽ tẽto? G. Stilpho. PH. atque adeo, quid mea?
Stilpho est. D. quem dixti? PH. Stilphonem inquam
noueras?
D. Neque ego illum noram, neque mihi cognatus fuit
Quisquã isto nomine. PH. ita ne? non te horũ pudet?
At si talentum rem reliquisset decem.
D. Dij tibi male faciant. PH. primus esses memoriter
Progeniẽ uostrã usque ab auo atque atauo proferẽs.
D. Ita ut dicis. ego tum si aduenissem, qui mihi
Cognata ea esset, dicerem: itidem tu face:
Cedo, qui est cognata? G. heus noster, recte: heus
tu caue.
PH. Dilucide expediui, quibus me oportuit
Iudicibus: tum, si id falsum fuerat, filius
Cur non refellit? D. filium narras mihi?
Cuius de stultitia dici, ut dignum est, non potest.
PH. At tu, qui sapiens es, magistratus adi,
Iudicium de eadem caussa iterum ut reddant tibi:
Quandoquidem solus regnas, & soli licet

Hic de eadem caussa bis iudicium adipiscier.

DE. Etsi facta mihi iniuria est, uerumtamen
Potius quam lites secter, aut quam te audiam,
Itidem ut cognata si sit, id quod lex iubet
Dotem dare, abduce hanc, minas quinque accipe.

PH. Ha, ha, hae, homo suauis. DE. quid est? num iniquom postulo?
An ne hoc quidē ego adipiscar, quod ius publicū est?

PH. Itane tandem quaeso, ciuem ubi abusus sis,
Mercedem dare lex iubet ei, atque amittere; an,
Vt ne quid turpe ciuis in se admitteret
Propter egestatem, proxumo iussa est dari,
Vt cum uno aetatem degeret, quod tu uetas?

DE. Ita, proxumo quidem: at nos unde? aut quam ob rem? PH. ohe,
ACTVM, AIVNT, NE AGAS. De. non agam? immo haud desinam,
Donec perfecero hoc. PH. ineptis. DE. sine modo.

PH. Postremo tecum nihil rei nobis Demipho est:
Tuus est damnatus gnatus, non tu: nam tua
Praeterierat iam ducendi aetas. DE. omnia haec
Illum putato, quae ego nunc dico, dicere:
Aut quidem cum uxore hac ipsum prohibebo domo.

GE. Iratus est. PH. tute idem melius feceris.

DE. Ita ne es paratus facere me aduorsum omnia
Infelix? PH. metuit hic nos, tametsi sedulo
Dissimulat. GE. bene habent tibi principia. PH. quin, quod est
Ferundum, fers? tuis factis dignum feceris,

Vt amici inter nos simus. DE. egon tuam expetam
Amicitiam? aut te uisum, aut auditum uelim?
PH. Si concordabis cum illa, habebis, quae tuam
Senectutem oblectet: respice aetatem tuam.
D. Te oblectet: tibi habe. PH. minue uero irã. D. hoc age:
Satis iam uerborum est: nisi tu properas mulierem
Abducere, ego illam eijciam: dixi Phormio.
PH. Si tu illam attigeris secus, quam dignum est liberã,
Dicam impinguam tibi grandem: dixi Demipho.
Si quid opus fuerit, heus, domo me. GE. intellego.

ACTVS SECVNDI SCAENA III.

DEMIPHO, GETA, HEGIO,
CRATINVS, CRITO.

QVANTA me cura, & sollicitudine afficit
Gnatus, qui me, et se hisce impediuit nuptijs.
Neque mi in cõspectũ prodit, ut saltẽ sciã,
Quid de hac re dicat, quid ue sit sententiae.
Abi tu, uise redierit ne iam, an nondum, domum.
GE. Eo. DE. uidetis quo in loco res haec siet:
Quid ago? dic Hegio. HE. ego Cratinum censeo,
Si tibi uidetur. DE. dic Cratine. CRA. me ne uis?
DE. Te. CRA. ego quae in rem tuam sint, ea uelim facias. mihi
Sic hoc uidetur. quod te absente hic filius
Egit, restitui in integrum aequom est, & bonum:
Et id impetrabis. dixi. DE. dic nunc Hegio.
HE. Ego sedulo hunc dixisse credo: uerum ita est,

Quot

QVOT HOMINES, TOT SENTENTIAE: SVVS CVIQVE MOS.
Mihi non uidetur, quod sit factum legibus,
Rescindi posse: & turpe inceptu est. D. dic Crito.
CRI. Ego amplius deliberandum censeo:
Res magna est. HE. numquid nos uis? DE. fecistis probe:
Incertior sum multo, quam dudum. GE. negant
Rediisse. DE. frater est exspectandus mihi: is
Quod mihi dederit de hac re consilium, id exsequar.
Percontatum ibo ad portum, quoad se recipiat.
GE. At ego Antiphonem quaeram, ut quae acta hic sunt, sciat.
Sed eccum ipsum uideo in tempore huc se recipere.

ACTVS TERTII SCAENA I.

ANTIPHO, GETA.

ENIMVERO Antipho multimodis cum istoc animo uituperandus es.
Ita ne hinc abiisse, & uitam tutandam dedisse aliis tuam?
Alios tuam rem credidisti, quam te, animaduersuros magis?
Nam, ut ut erant alia, illi certe consuleres, quae nunc tuae est domi:
Ne quid propter tuam fidē decepta pateretur mali:
Cuius nunc miserae spes, opesq. sunt in te uno omnes sitae.
GE. Equidem here nos iam dudum hic te absentem incusa-

cusamus, qui abieris.

AN. Te ipsum quaerebam. GE. sed ea caussa nihilo magis defecimus.

AN. Loquere obsecro, quonam in loco sunt res & fortunae meae?

Numquid patri subolet? GE. nil etiam. AN. ecquid spei porro est? G. nescio. AN. ah.

GE. Nisi Phaedria haud cessauit pro te eniti. AN. nihil fecit noui.

GE. Tum Phormio itidem in hac re, ut in alijs, strenuum hominem praebuit.

AN. Quid is fecit? GE. confutauit uerbis admodum iratum senem.

AN. Heu Phormio. GE. ego, quod potui porro. AN. mi Geta, omnes uos amo.

GE. Sic sese habent principia, ut dico: adhuc tranquilla res est:

Mansurusq. patruum pater est, dum huc adueniat. AN. quid eum? GE. aiebat,

De eius consilio uelle sese facere, quod ad hanc rem attinet.

AN. Quantus metus est mihi, uenire huc saluom nunc patruum Geta:

Nam, ut audio, per unam eius aut uiuam, aut moriar sententiam.

GE. Phaedria tibi adest. AN. ubinam? GE. eccum ab sua palaestra exit foras.

ACTVS TERTII SCAENA II.

PHAEDRIA, DORIO, ANTIPHO, GETA.

DORIO, *audi obſecro.* DO. *non audio.* PH. *parumper.* DO. *quin omitte me.*

PH. *Audi, quod dicam.* DO. *at enim taedet iam audire eadem millies.*

PH. *At nunc dicam, quod lubenter audias.* DO. *loquere, audio.*

PH. *Nequeo te exorare, ut maneas triduum hoc? quo nunc abis?*

DO. *Mirabar, ſi tu mihi quidquam afferres noui.*

AN. *Hei, metuo lenonem, nequid ſuat ſuo capiti.* GE. *idem ego metuo.*

PH. *Non mihi credis?* DO. *hariolare.* PH. *ſin fidem do.* DO. *fabulae.*

PH. *Feneratum iſtuc beneficiũ tibi pulchre dices.* D. *logi.*

PH. *Crede mihi, gaudebis facto: uerum hercle hoc eſt.* DO. *ſomnium.*

PH. *Experire, non eſt longum.* DO. *cantilenam eandem canis.*

PH. *Tu mihi cognatus, tu amicus, tu parens.* DO. *garri modo.*

PH. *Adeo ne ingenio eſſe duro te, atque inexorabili,*
Vt neq; miſericordia, neq; precibus molliri queas?

DO. *Adeon te eſſe incogitantem atque impudentem Phaedria,*
Vt phaleratis dictis ducas me & meã ductes gratiis?

AN. *Miseritum est*. PH. *hei ueris uincor*. GE. *quam similis uterque est sui?*

PH. *Neque, alia Antipho cum occupatus esset sollicitudine,*

Tum esse hoc mi obiectum malum? AN. *ah, quid istuc autem est Phaedria?*

PH. *O fortunatissime Antipho*. AN. *ego ne?* PH. *qui quod amas, domi est;*

Nec cum huius modi umquam usus uenit ut conflictares malo.

AN. *Mihi domi est? immo, id quod aiunt,* AVRIBVS TENEO LVPVM:

Nam neque, ut amittam a me, inuenio; neque, uti retineam, scio.

DO. *Ipsum istuc mihi in hoc est*. A. *eia, ne parum leno sies*.

Nam quid hic confecit? PH. *hicine? quod homo inhumanissimus:*

Pamphilam meam uendidit. GE. *quid? uendidit?* AN. *ain uendidit?*

PH. *Vendidit*. DO. *quam indignum facinus, ancillam aere emptam suo*.

PH. *Nequeo exorare, ut me maneat, & cum illo ut mutet fidem,*

Triduum hoc, dum id, quod est promissum, ab amicis argentum aufero.

Si non tum dedero, unam praeterea horam ne oppertus sies.

DO. *Obtundis*. AN. *haud longum est quod orat, Dorio: exoret, sine:*

Idem

Idem hoc tibi, quod bene promeritus fueris, conduplicauerit.

DO. *Verba istaec sunt.* AN. *Pamphilam ne hac urbe priuari sines?*
Tum praeterea horum amorē distrahi poterin pati?

DO. *Neque ego, neque tu.* GE. *dij tibi omnes id, quod est dignum, duint.*

DO. *Ego te cōplures aduorsum ingeniū meū menses tuli*
Pollicitantē, et nil ferētē, flentē: nūc cōtra, oīa haec:
Repperi, qui det, neq. lacrumet: da locū melioribus.

A. *Certe hercle, satis si cōmemini, tibi quidē est olī dies,*
Quam ad dares huic, praestituta. PH. *factum.* DO. *num ego istuc nego?*

AN. *Iam ne ea praeterijt?* DO. *non, uerum ei haec antecessit.* AN. *non pudet*
Vanitatis? DO. *minime, dum ob rem.* GE. *stercilinium.* PH. *Dorio,*
Ita ne tandem facere oportet? DO. *sic sum: si placeo, utere.*

AN. *Sicine hunc decipis?* DO *immo enimuero Antipho hic me decipit:*
Nam hic me huiusmodi scibat esse: ego hunc esse aliter credidi.
Iste me fefellit: ego isti nihilo sum aliter, ac fui.
Sed ut ut haec sunt, tamen hoc faciam: cras mane argentum mihi
Miles se dare dixit: si mihi prior tu attuleris Phaedria,
Mea lege utar, ut potior sit, qui prior ad dandum est.
Vale.

ACTVS TERTII SCAENA III.

PHAEDRIA, ANTIPHO, GETA.

QVID *faciam? unde ego nunc tam subito huic argentum inueniam miser,*
Cui minus nihilo est? quod si hic potuisset nunc exoriarier
Triduum hoc, promissum fuerat. AN. *ita ne hunc patiemur Geta*
Fieri miserũ, qui me dudũ, ut dixti, adiurit comiter?
Quin, cum opus est, beneficium rursum ei experimur reddere?
GE. *Scio equidem hoc esse aequom.* AN. *age ergo, solus seruare hunc potes.*
GE. *Quid faciam?* AN. *inuenias argentum.* GE. *cupio: sed, id unde, edoce.*
AN. *Pater adest hic.* GE. *scio: sed quid tum?* AN. *ah, dictum sapienti sat est.*
GE. *Itane?* AN. *ita.* G. *sane hercle pulchre suades: etiam tu hinc abi?*
Non triumpho, ex nuptijs tuis si nil nanciscor mali,
Ni etiam nunc me huius quaerere caussa in malo iubeas crucem?
AN. *Verum hic dicit.* PH. *quid? ego uobis Geta alienus sum?* GE. *haud puto:*
Sed parum ne est, omnibus quod nunc nobis succenset senex,
Ni instigemus etiã, ut nullus locus reliquatur preci?

PH.

PH. *Alius ab oculis meis illam ignotum abducet locum?*
Hem, dum igitur licet, dumq. adsum, loquimini mecum Antipho:
Contemplamini me. AN. *quamobrem? aut quidnam facturus? cedo.*
PH. *Quoquo hinc asportabitur terrarum, certum est per sequi,*
Aut perire. GE. *dij bene uortant, quod agas: pedetentim tamen.*
AN. *Vide, si quid opis potes afferre huic.* GE *si quid? quid?* AN. *quaere obsecro,*
Ne quid plus minus ue faxit, quod nos post pigeat Geta.
GE. *Quaero: saluos est, ut opinor: uerum enim metuo malum.*
AN. *Noli metuere: una tecum bona, mala tolerabimus.*
GE. *Quantum argenti opus est tibi? loquere.* PH. *solae triginta minae.*
GE. *Triginta? hui, percara est Phaedria.* PH. *istaec uero uilis est.*
GE. *Age, age, inuentas reddam.* PH. *o lepidum caput.* G. *auferte hinc.* PH. *iam opus est.*
Iam feres. sed opus est mihi Phormionem adiutorem ad rem hanc dari.
AN. *Praesto est: audacissime oneris quiduis impone, & feret:*
SOLVS EST HOMO AMICO AMICVS. G. *eamus ergo ad eum ocyus.*

Numquid est, quod mea opera uobis opus sit? GE. nil: uerum abi domum, &
Illam miseram, quam ego nunc intus scio esse exanimatam metu,
Consolare. cessas? A nihil est, aeque quod faciã lubẽs.
PH. Qua uia istuc facies? GE. dicam in itinere: modo te hinc amoue.

ACTVS QVARTI SCAENA I.

DEMIPHO, CHREMES.

QVID? qua profectus caussa hinc es Lemnum Chremes,
Adduxtin tecum filiam? CH. non. DE. quid ita non?
CH. Postquam uidet me eius mater hic esse diutius,
Simul autem non manebat aetas uirginis
Meam neglegentiam: ipsam cum omni familia ad
Me profectam esse aiebant. DE. quid illic tam diu
Quaeso igitur commorabare, ubi id audiueras?
CH. Pol me detinuit morbus. D. unde? aut qui? C. rogas?
SENECTVS IPSA EST MORBVS: sed ueniſſe eas
Saluas audiui ex nauta, qui illas uexerat.
DE. Quid gnato obtigerit me absente, audistin Chreme?
CH. Quod quidem me factum consilij incertum facit:
Nam hanc condicionem si cui tulero extraneo,
Quo pacto, aut unde mihi sit, dicendum ordine est.
Te mihi fidelem esse aeque, atque egomet sum mihi,
Scibam: ille si me alienus affinem uolet,

Tacebit,

Tacebit, dum intercedet familiaritas:
Sin spreuerit me; plus, quam opus est scito, sciet:
Vereorque, ne uxor aliqua hoc resciscat mea.
Quod si fit, ut me excutiam, atque egrediar domo,
Id restat: nam ego meorum solus sum meus.
DE. Scio ita esse, & istaec mihi res sollicitudini est:
Neque defetiscar umquam adeo experirier,
Donec tibi id, quod pollicitus sum, effecero.

ACTVS QVARTI SCAENA II.

GETA.

EGO hominem callidiorem uidi neminem,
Quam Phormionem. uenio ad hominem, ut dicerem
Argento opus esse, & id quo pacto fieret:
Vix dum dimidium dixeram, intellexerat:
Gaudebat: me laudabat: quaerebat senem:
Dijs gratias agebat, tempus sibi dari,
Vbi Phaedriae se ostenderet nihilo minus
Amicum esse, quam Antiphoni. hominem ad forum
Iussi opperiri: eo me esse adducturum senem.
Sed eccum: quis est ulterior? at at Phaedriae
Pater uenit: quid pertimui autem bellua?
An quia, quos fallam, pro uno duo sunt mihi dati?
Commodius esse opinor duplici spe utier.
Petam hinc, unde a primo institui: is si dat, sat est;
Si ab hoc nil fiet, tum hunc adoriar hospitem.

ACTVS QVARTI SCAENA III.

ANTIPHO, GETA, CHREMES, DEMIPHO.

EXSPECTO, *quam mox recipiat sese Geta.*
Sed patruum cum patre uideo astantem. hei mihi,
Quam timeo, aduentus huius quo impellat patrem.
GE. *Adibo hosce: o noster Chremes.* CH. *salue Geta.*
GE. *Venire saluom uolupe est.* C. *credo.* G. *quid agitur?*
CH. *Multa aduenienti, ut fit, noua hic compluria.*
GE. *Ita de Antiphone audistin quae facta?* CH. *omnia.*
GE. *Tun dixeras huic? facinus indignum Chreme,*
Sic circumiri. D. *cum hoc id agebam commodum.*
GE. *Nam hercle ego quoque id quidem mecum agitans sedulo,*
Inueni, opinor, remedium huic rei. D. *quid Geta?*
Quod remedium? G. *ut abij abs te, fit forte obuiam*
Mihi Phormio. CH. *qui Phormio?* GE. *is, qui istanc.* CH. *scio.*
GE. *Visum est mihi, ut eius tentarem sententiam.*
Prendo hominem solum: cur non, inquam, Phormio
Vides, inter uos sic haec potius cum bona
Vt componantur gratia, quam cum mala?
Herus liberalis est, & fugitans litium:
Nam ceteri quidem hercle amici omnes modo
Vno ore auctores fuere, ut praecipitem hanc daret.
A. *Quid hic coeptat? aut quo euadet hodie?* G. *an legibus*

Datu-

Daturum poenas dices, si illam eiecerit?
Iam id exploratum est: eia, sudabis satis,
Si cum illo inceptas homine: ea eloquentia est.
Verum pone esse uictum eum: at tandem tamen
Non capitis eius res agitur, sed pecuniae.
Postquam hominem his uerbis sentio mollirier,
Soli sumus nunc, inquam, hic. eho dic, quid uelis dari
Tibi in manum, ut herus his desistat litibus,
Haec hinc facessat, tu molestus ne sies.
AN. *Satin illi dij sunt propitij?* GE. *nam sat scio,*
Si tu aliquam partem aequi boniq. dixeris,
Vt ille est bonus uir, tria non commutabitis
Verba hodie inter nos. D. *quis te istaec iussit loqui?*
CH. *Immo non potuit melius peruenirier*
Eo, quo nos uolumus. A. *occidi.* CH. *perge eloqui.*
G. *At primo homo insanibat.* CH. *cedo, quid postulat?*
GE. *Quid? nimium: quantum libuit.* CH. *dic.* GE. *si quis daret*
Talentum magnum. CH. *immo malum hercle: ut nil pudet.*
G. *Quod dixi adeo ei: quaeso, quid si filiam*
Suam unicam locaret? parui rettulit
Non suscepisse: inuenta est, quae dotem petat.
Vt ad pauca redeam, ac mittam illius ineptias,
Haec denique eius fuit postrema oratio:
Ego, inquit, iam a principio amici filiam,
Ita ut aequom fuerat, uolui uxorem ducere:
Nam mihi ueniebat in mentem eius incommodum
In seruitutem pauperem ad ditem dari:

Sed

Sed mihi opus erat, ut aperte tibi nunc fabuler,
Aliquantulum quae afferret, qui dissoluerem
Quae debeo: & etiam nunc, si uolt Demipho
Dare, quantum ab hac accipio, quae sponsa est mihi,
Nullam mihi malim, quam istanc, uxorem dari.
AN. Vtrum stultitia facere ego hunc, an malitia
Dicam, scientem, an imprudentem, incertus sum.
D. Quid, si animã debet? G. ager oppositust pignori ob
Decem minas, inquit. D. age age, iam ducat: dabo.
GE. Ediculae item sunt ob decem alias. D. hoi hui,
Nimium est. CH. ne clama: petito hasce a me decem.
GE. Vxori emunda ancillula: tum autem pluscula
Supellectile opus est, opus sumptu ad nuptias:
His rebus pone sane, inquit, decem minas.
DE. Sexcenta proin potius scribito iam mihi dicas:
Nil do: impuratus me ille ut etiam irrideat?
CH. Quaeso, ego dabo, quiesce: tu modo filius
Fac ut illam ducat, nos quam uolumus. A. hei mihi
Geta, occidisti me tuis fallacijs.
CH. Mea caussa eijcitur: me hoc aequom est amittere.
GE. Quantum potes, me certiorem, inquit, face,
Si illam dant, hanc ut mittam, ne incertus siem:
Nam illi mihi dotem iam constituerunt dare.
CH. Iam accipiet: illis repudium renunciet:
Hanc ducat. DE. quae quidem illi res uortat male.
CH. Opportune adeo nunc mecum argentum attuli,
Fructum, quem Lemni uxoris reddunt praedia:
Id sumam: uxori, tibi opus esse, dixero.

ACTVS QVARTI SCAENA IV.

ANTIPHO, GETA.

GETA. GE. hem. AN. quid egisti? GE. emunxi argento senes.
A. Satin est id? GE. nescio hercle: tantum iussus sum.
A. Eho uerbero, aliud mihi respondes, ac rogo?
G. Quid ergo narras? A. quid ergo narrẽ? opera tua ad
Restim mihi quidem res rediit planissume:
Vt te quidem omnes dii, deaeque, superi, inferi
Malis exemplis perdant. hem, si quid uelis,
Huic mandes, qui te ad scopulũ e tranquillo inferat.
Quid minus utile fuit, quam hoc ulcus tangere,
Aut nominare uxorem? iniecta est spes patri,
Posse illam extrudi. cedo, nunc porro Phormio
Dotem si accipiet, uxor ducenda est domum:
Quid fiet? G. enim non ducet. AN. noui: ceterum
Cum argentum repetent, nostra caussa scilicet
In neruom potius ibit. G. nihil est Antipho,
Quin male narrando possit deprauarier.
Tu id, quod boni est, excerpis: dicis, quod mali est.
Audi nunc contra iam. si argentum acceperit,
Ducenda est uxor, ut ais: concedo tibi:
Spatium quidem tandem apparandis nuptiis,
Vocandi, sacrificandi dabitur paullulum:
Interea amici, quod polliciti sunt, dabunt:
Inde istis reddet. AN. quamobrem? aut quid dicet?

cet? G. rogas?
Quot res? postilla monstra euenerunt mihi:
Introijt in edes ater alienus canis.
Anguis per impluuium decidit de tegulis:
Gallina cecinit: interdixit hariolus,
Haruspex uetuit ante brumam aliquid noui
Negoti incipere; quae caussa est iustissima.
Haec fient. AN. ut modo fiant. G. fient: me uide.
Pater exit: abi, dic, esse argentum, Phaedriae.

ACTVS QVARTI SCAENA V.

DEMIPHO, GETA, CHREMES.

Quietus esto inquam: ego curabo, ne quid uerborum duint.
Hoc temere numquam amittam ego a me, quin mihi testes adhibeam,
Cum dem: &, quamobrem dem, commemorabo. G. ut cautus est, ubi nil opust.
CH. Atqui ita opus est facto: at matura, dum lubido eadem haec manet:
Nam si altera illa magis instabit, forsitã nos reijciat.
D. Rem ipsam putasti. D. duc me ad eum ergo. G. non moror. CH. ubi hoc egeris,
Transito ad uxorem meam, ut conueniat hanc prius, quam hinc abit.
Dicat eam dare nos Phormioni nuptum, ne suscenseat;
Et magis esse illum idoneum, qui ipsi sit familiarior;

Nos nostro officio nihil egressos esse; quantum is uoluerit,
Datum esse dotis. D. quid, malum, tua id refert? C. magni Demipho.
D. Non sat, tuum officium te fecisse, si non id fama approbat?
CH. Volo ipsius quoque uoluntate hoc fieri, ne se eiectam putet.
D. Idem ego istuc facere possum. CH. mulier mulieri magis congruet.
D. Rogabo. CH. ubi nũc illas ego reperire possim, cogito.

ACTVS QVINCTI SCAENA I.

SOPHRONA, CHREMES.

QVID agam? quem amicum inueniam mihi misera? aut cui consilia
Haec referam? aut unde nunc mihi auxilium petam? nam uereor,
Hera ne ob meum suasum indigne iniuria afficiatur:
Ita patrẽ adolescẽtis facta hæc tolerare audio uiolẽter.
CH. Nam quae haec est anus exanimata, a fratre quae egressa est meo?
SO. Quod ut facerem, me egestas impulit; cum scirem infirmas
Hasce esse nuptias; ut id consulerem, interea uita
Vt in tuto foret. CH. certe edepol, nisi me animus fallit,
Aut parum oculi prospiciunt, meae nutricem gnatae

tae uideo.

SO. Neque ille inuestigatur. CH. quid agam? SO. qui est eius pater. CH. adeon,

An maneo, dum ea, quae loquitur, magis cognosco? SO. quod si eum nunc

Reperire possim, nihil est, quod uerear. CH. ea ipsa est. colloquar.

SO. Quis hic loquitur? CH. Sophrona. S. & meum nomen nominat? CH. ad me respice.

SO. Dij obsecro uos: est ne hic Stilpho? CH. non. SO. negas?

CH. Concede hinc paullulum a foribus istorsum sodes Sophrona.

Ne me istoc posthac nomine appellassis. SO. quid? non is obsecro es,

Quem semper te esse dictitasti? CH. st. SO. quid has me tuis fores?

CH. Conclusam hic habeo uxorem saeuam: uerum istoc de nomine

Eo perperam olim dixi, ne uos forte imprudẽtes foris

Effutiretis, atque id porro aliqua uxor mea resci-sceret.

SO. Hem istoc pol nos te hic inuenire miserae numquam potuimus.

CH. Eho dic mihi, quid tibi rei est cum familia hac, unde exis? aut ubi

Illae sunt? SO. miseram me. CH. hem quid est? uiuunt ne? SO. uiuit gnata.

Matrẽ ipsã ex aegritudine miserã mors cõsecuta est.

CH.

CH. *Male factum.* SO. *ego autem, quae essem anus deserta, egens, ignota,*
Vt potui uirginem nuptum locaui huic adolescenti,
Harum qui est dominus edium. CH. *Antiphoni ne?*
S. *hem isti ipsi.* CH. *quid?*
Duas ne is uxores habet? SO. *au obsecro, unam ille quidem hanc solam.*
CH. *Quid illa altera, quae dicitur cognata?* SO. *haec ergo est.* CH. *quid ais?*
SO. *Composito est factum, quo modo hanc amans habere posset*
Sine dote. C. *dij uostrã fidẽ, quam saepe forte temere*
Eueniunt, quae non audeas optare offendi aduenies,
Qui cũ uolebam, atque ut uolebam, collocatam filiã.
Quod nos ambo opere maxumo dabamus operam, ut fieret,
Sine nostra cura maxuma, sua cura haec sola fecit.
S. *Nũc quid facto sit opus, uide. pater adolescẽtis uenit,*
Eumq. animo iniquo hoc oppido ferre aiunt. C. *nihil pericli est.*
Sed per deos atque homines, meam esse hanc, caue resciscat quisquam.
S. *Nemo ex me scibit.* C. *sequere me: ĩtus cetera audies.*

ACTVS QVINCTI SCAENA II.
DEMIPHO, GETA.

N OSTRAPTE *culpa facimus, ut malos expediat esse,*
Dum nimium dici nos bonos studemus &

 beni-

benignos.

Ita fugias, ne praeter casam, aiunt. non ne id satis erat,

Accipere ab illo iniuriam? etiam argentum est ultro obiectum,

Vt sit qui uiuat, dum aliquid aliud flagitij conficiat.

G. Planissume. D. ijs nunc praemium est, qui recta praua faciunt.

G. Verissime. D. ut stultissime quidem illi rem gesserimus.

G. Modo ut hoc consilio possiet discedi, ut istam ducat.

D. Etiam ne id dubium est? G. haud scio hercle, ut homo est, an mutet animum.

D. Hem, mutet autem? G. nescio: uerum, si forte, dico.

D. Ita faciam, frater censuit; uxorem huc eius adducam,

Cum ista ut loquatur. abi tu Geta: praenuntia hanc uenturam.

G. Argentum inuentũ est Phaedriae: de iurgio siletur:

Prouisum est, ne in praesentia haec hinc abeat: quid nunc porro?

Quid fiet? in eodem luto haesitas: uorsuram solues

Geta: praesens quod fuerat malum, in diem abijt: plagae crescunt,

Nisi prospicis. nunc hinc domum ibo, ac Phanium edocebo,

Ne quid uereatur Phormionẽ, aut eius orationem.

ACTVS QVINCTI SCAENA III.

DEMIPHO, NAVSISTRATA, CHREMES.

A GEDVM, ut soles Nausistrata, fac illa ut placetur nobis;
Vt sua uoluntate, id quod est faciundum, faciat. NA. faciam.
DE. Pariter nunc opera me adiuues, ac dudum re opitulata es.
NA. Factum uolo: ac pol queo minus uiri culpa, quam me dignum est.
DE. Quid autem? NA. quia pol mei patris bene parta indiligenter
Tutatur: nam ex his praediis talenta argenti bina
Capiebat statim. hem, uir uiro quid praestat. DE. bina quaeso?
NA. Ac rebus uilioribus multo, tamē talēta bina. D. hui.
NA. Quid haec uidentur? DE. scilicet. NA. uirum me natam uellem:
Ego ostenderem. DE. certe scio. NA. quo pacto. DE. parce sodes,
Vt possis cum illa; ne te adolescens mulier defatiget.
NA. Faciam, ut iubes: sed meum uirum abs te exire uideo. CH. hem Demipho,
Iam illi datum est argentum? DE. curaui illico. CH. nollem datum.
Hei, uideo uxorem: paene plus, quam sat erat. DE.

cur nolles Chreme?
CH. Iam recte. D. quid tu? ecquid locutus cum ista es,
quamobrem hanc ducimus?
CH. Transegi. D. quid ait tandem? CH. adduci non potest. D. quid non potest?
CH. Quia uterque utrique est cordi. D. quid istuc nostra?
CH. magni. praeter haec,
Cognatam comperi esse nobis. DE. quid? deliras? CH. sic erit:
Non temere dico: redi mecum in memoriam. CH. satine sanus es?
NA. Au, obsecro uide, ne in cognatam pecces. DE. non est. CH. ne nega:
Patris nomen aliud dictum est: hoc tu errasti. D. non norat patrem?
CH. Norat. D. cur aliud dixit? CH. numquam hodie concedes mihi, neque
Intelliges? D. si tu nil narres. CH. pergis? NA. miror quid hoc siet.
DE. Equidem hercle nescio. CH. uin scire? at ita me seruet Iuppiter,
Vt propior illi, quam ego sum, ac tu, nemo est homo.
D. dij nostram fidem:
Eamus ad ipsam una omnes nos: aut scire, aut nescire hoc uolo. CH. ah.
D. Quid est? CH. ita ne paruam mihi fidem esse apud te?
D. uin me credere?
Vin satis quaesitum mihi istuc esse? age fiat. quid illa filia

Amici nostri, quid futurum est? CH. recte. D. hanc igitur mittimus?
CH. Quid ni? D. illa maneat? CH. sic. D. ire igitur tibi licet Nausistrata.
NA. Sic pol commodius esse in omnes arbitror, quam ut coeperas,
Manere hanc: nam perliberalis uisa est, cũ uidi, mihi.
D. Quid istuc negotij est? CH. iam ne operuit ostium? D. iam. CH. o Iuppiter,
Dij nos respiciunt: gnatam inueni nuptam cum tuo filio. D. hem,
Quo pacto id potuit? CH. non satis tutus est ad narrandum hic locus.
DE. At tu intro abi. CH. heus, ne filij nostri quidem hoc rescifcant, uolo.

ACTVS QVINCTI SCAENA IV.

ANTIPHO.

LAETVS sum, ut ut meae res sese habent, fratri obtigisse quod uolt.
Quam scitum est, eiusmodi parare in animo cupiditates,
Quas, cum res aduersae sient, paullo mederi possis.
Hic simul argentum repperit, cura sese expediuit:
Ego nullo possum remedio me euoluere ex his turbis,
Quin, si hoc caeletur, ĩ metu; sin patefit, in probro sim.
Neque me domum nunc reciperem, ni mihi esset spes ostenta

Huiusce habendae. sed ubinam Getam inuenire possum, ut

Rogē, quod tēpus cōueniēdi patris me capere iubeat?

ACTVS QVINCTI SCAENA V.

PHORMIO, ANTIPHO.

ARGENTVM accepi, tradidi lenoni, abduxi mulierem:

Curaui, propria ea Phaedria ut poteretur: nam emissa est manu:

Nunc una res mihi etiam restat, quae est conficiunda, otium

A senibus ad potandum ut habeam: nam aliquot hos sumam dies.

AN. Sed Phormio est: quid ais? PH. quid? AN. quidnam nunc facturus Phaedria?

Quo pacto satietatem amoris ait se uelle sumere?

PH. Vicissim partes tuas acturus est. AN. quas? PH. ut fugitet patrem:

Tu suas rogauit rursum ut ageres: caussam ut pro se diceres:

Nā potaturus est apud me: ego me ire senibus Suniū

Dicam ad mercatum, ancillulam emptum, quam dudum dixit Geta;

Ne, cum hic non uideant me, conficere credant argentum suum.

Sed ostium concrepuit abs te. AN. uide, quis egreditur. PH. Geta est.

ACTVS QVINCTI SCAENA VI.

GETA, ANTIPHO, PHORMIO.

O FORTVNA, o fors fortuna, quantis commoditatibus
Quam subito hero meo Antiphoni ope uestra hunc onerastis diem?
AN. Quidnam hic sibi uolt? GE. nosq. amicos eius exonerastis metu?
Sed ego nunc mihi cesso, qui non humerum hunc onero pallio;
Atque hominem propero inuenire, ut haec, quae contigerint, sciat?
AN. Num tu intelligis, quid hic narret? PH. num tu? AN. nil. PH. tantundem ego.
GE. Ad lenonem hinc ire pergam: ibi nunc sunt. AN. heus Geta. GE. hem tibi.
Num mirum, aut nouum est, reuocari, cursum cum institueris? AN. Geta.
GE. Pergit: hercle numquam tu tuo odio uinces me. AN. non manes?
GE. Vapulabis. curialis uernula est, qui me uocat.
AN. Id tibi quidem iam fiet, nisi resistis, uerbero.
GE. Familiariorem oportet esse hunc, qui minitat malum:
Sed is ne est, quem quaero, an non? ipsust. PH. congredere actutum. AN. quid est?
GE. O omnium, quantum est, qui uiuant, hominum ho-

mo ornatissime.

Nam sine cōtrouersia a dijs solus diligere Antipho.

AN. Ita uelim: sed qui istuc credam ita esse, mihi dici uelim.

GE. Satin est, si te delibutum gaudio reddo? AN. enicas.

PH. Quin tu hinc pollicitationes aufer, &, quod fers, cedo. GE. oh,

Tu quoque hic aderas Phormio? PH. aderam: sed cessas? GE. accipe, hem.

Vt modo argentum dedimus tibi apud forum, recta domum

Sumus profecti: interea mittit herus me ad uxorem tuam.

AN. Quamobrem? GE. omitto proloqui: nam nihil ad hanc rem est Antipho.

Vbi in gynaeceum ire occipio, puer ad me accurrit Mida:

Pone apprehendit pallio, resupinat: respicio; rogo,

Quamobrem retineat me: ait esse uetitum intro ad heram accedere:

Sophrona modo fratrem huc, inquit, senis introduxit Chremem,

Eumq. nunc esse intus cum illis. hoc ubi ego audiui, ad fores

Suspenso gradu placide ire perrexi: accessi: astiti:

Animam compressi: aurem admoui: ita animum coepi attendere,

Hoc modo sermonem captans. AN. euge Geta. GE. hic pulcherrimum

Facinus audiui: itaq. paene hercle exclamaui gaudio.

PH. Quod? GE. quodnam arbitrare? AN. nescio. GE. atqui mirificissimum:

Patruus tuus est pater inuentus Phanio uxori tuae. AN. hem,

Quid ais? GE. cum eius olim consueuit matre in Lemno clanculum.

PH. Somnium: utin haec ignoraret suum patrem? GE. aliquid credito

Phormio esse caussae: sed censen potuisse omnia

Intellegere extra ostium, intus quae inter sese ipsi egerint?

PH. Atque hercle ego quoque illam audiui fabulam. GE. immo etiam dabo,

Quo magis credas. patruus interea inde hic egreditur foras:

Haud multo post cũ patre idẽ recipit se intro denuo:

Ait uterque tibi potestatem eius habendae se dare:

Denique ego sum missus, te ut requirerem, atque adducerem.

AN. Hem, quin ergo? rape me: cessas? GE. fecero. AN. o mi Phormio

Vale. PH. uale Antipho: bene, ita me dij ament, factum: & gaudeo.

Tantam fortunam de improuiso esse his datam?

Summa eludendi occasio est mihi nunc senes,

Et Phaedriae curam adimere argentariam,

Ne cuiquam suorum aequalium supplex siet:

Nam idem hoc argentum ita ut datum est ingratijs,

His

Ei datum erit: hoc qui cogam, re ipsa repperi.
Nunc gestus mihi, uoltusq. est capiundus nouus.
Sed hinc concedam in angiportum hunc proximum:
Inde hisce ostendam me, ubi erunt egressi foras:
Quo me assimularam ire ad mercatum, non eo.

ACTVS QVINCTI SCAENA VII.

DEMIPHO, PHORMIO, CHREMES.

DIIS magnas merito gratias habeo, atque ago,
Quando euenere haec nobis frater prospere.
Quantum potest, nunc conueniendus Phormio est,
Priusquam dilapidet nostras triginta minas.
Vt auferamus. PH. Demiphonem, si domi est,
Visam: ut quod. DE. at nos ad te ibamus Phormio.
PH. De eadem hac fortasse caussa? DE. ita hercle. PH. credidi.
Quid ad me ibatis? ridiculum: an uerebamini,
Ne non id facerem, quod recepissem semel?
Heus, quanta quanta haec mea paupertas est, tamen
Adhuc curaui unum hoc quidem, ut mi esset fides.
CH. Est ne ea ita, ut dixi, liberalis? DE. oppido.
CH. Itaque ad uos uenio nunciatum Demipho,
Paratum me esse: ubi uoltis, uxorem date.
Nam omnes posthabui mihi res, ita uti fuit,
Postquam, tantopere id uos uelle, animaduorteram.
DE. At hic dehortatus est me, ne illam tibi darem:
Nam qui rumor erit populi, inquit, si id feceris?

Olim

Olim cum honeste potuit, tum non est data:
Nunc uiduam extrudi, turpe est: ferme eadẽ omnia:
Quae tute dudum coram me incusaueras.
PH. Satin superbe illuditis me? DE. qui? PH. rogas?
Quia ne alteram quidem illam potero ducere.
Nam quo redibo ore ad eam, quam contempserim?
CH. Tum autem Antiphonem uideo ab sese amittere
Inuitum eam, inque. DE. tum autem uideo filium
Inuitum sane mulierem ab se amittere.
Sed transi sod es ad forum, atque illud mihi
Argentum iube rursum rescribi Phormio.
PH. Quod? ne ego perscrisi porro illis, quibus debui.
DE. Quid igitur fiet? PH. si uis mihi uxorem dare,
Quam despondisti, ducam: sin est, ut uelis
Manere apud te illam, hic dos maneat Demipho:
Nam non est aequom me propter uos decipi;
Cum ego uestri honoris caussa repudium alterae
Remiserim, quae tantundem dotis dabat.
DE. I hinc in malam rem cum istac magnificentia
Fugitiue: etiam credis te ignorarier,
Aut tua facta adeo? P. irritor. D. tu ne hãc duceres,
Si tibi daretur? PH. fac periclum. DE. ut filius
Cum illa habitet apud te, hoc uestrum consilium fuit.
PH. Quaeso, quid narras? D. quin tu mihi argentũ cedo.
PH. Immo uero tu uxorem cedo. DE. in ius ambula.
PH. In ius? enimuero si porro esse odiosi pergitis.
DE. Quid facies? PH. ego ne? uos me indotatis modo
Patrocinari fortasse arbitramini:
Etiam dotatis soleo. CH. quid id nostra? PH. nihil.

Hic quandam noram, cuius uir uxorem. CH. hem.
DE. quid est?
PH. Lēni habuit aliam. CH. nullus sum. PH. ex qua filiam
Suscepit: & eam clam educat. CH. sepultus sum.
PH. Haec adeo ego illi iam denarrabo. CH. obsecro,
Ne facias. PH. oh, tun is eras? DE. ut ludos facit.
CH. Missum te facimus. PH. fabulae CH. quid uis tibi?
Argentum quod habes, condonamus te. PH. audio:
Quid uos, malum, ergo me sic ludificamini
Inepti uostra puerili sententia?
Nolo, uolo: uolo, nolo rursum: cedo, cape:
Quod dictum, indictum est: quod modo erat ratum, irritum est.
CH. Quo pacto, aut unde haec hic resciuit? DE. nescio,
Nisi, me dixisse nemini, id certo scio.
CH. Monstri, ita me dij ament, simile. PH. inieci scrupulum. DE. hem,
Hicine ut a nobis hoc tantum argenti auferat,
Tam aperte irridens? emori hercle satius est:
Animo uirili praesentiq. ut sis, para.
Vides tuum peccatum esse elatum foras,
Neque iam id caelare posse te uxorem tuam:
Nunc quod ipsa ex alijs auditura sit Chreme,
Id nosmet indicare placabilius est.
Tum hunc impuratum poterimus nostro modo
Vlcisci. PH. at at, nisi mihi prospicio, haereo:
Hi gladiatorio animo ad me affectant uiam.
CH. At uereor, ut placari possit. DE. bono animo es:
Ego redigam uos in gratiam, hoc fretus Chreme,

Cum

Cum e medio excessit, unde haec suscepta est tibi.
PH. *Ita ne mecum agitis? satis astute aggredimini:*
Non hercle ex re istius me instigasti Demipho.
Ain tu? ubi peregre, tibi quod lubitum fuit, feceris,
Neque huius sis ueritus feminae primariae,
Nouo modo ei quin faceres contumelias;
Venias nunc precibus lautum peccatum tuum?
Hisce ego illam dictis ita tibi incensam dabo,
Vt ne restinguas, lacrumis si exstillaueris.
DE. *Malum, quod isti dij, deaeq. omnes duint.*
Tāta ne affectum hominem quemquam esse audacia?
Non hoc publicitus scelus hinc deportarier
In solas terras? CH. *in id redactus sum loci,*
Vt nesciam prorsus, quid agam cum illo. DE. *ego scio:*
In ius eamus. PH. *in ius? huc, si quid lubet.*
DE. *Assequere, ac retine, dum huc ego seruos cuoco.*
CH. *Enim solus nequeo: accurre huc.* P. *una iniuria est*
Tecum. CH. *lege agito ergo.* PH. *altera est cum Chreme.*
DE. *Rape hunc.* PH. *ita ne agitis? enimuero uoce est opus.*
Nausistrata exi. CH. *os opprime.* DE. *impurum uide,*
Quantum ualet. PH. *Nausistrata inquam.* CH. *non taces.*
PH. *Taceam?* DE. *ni sequitur, pugnos in uentrem ingere.*
PH. *Vel oculum exculpe: est, ubi uos ulciscar probe.*

ACTVS

ACTVS QVINCTI SCAENA VIII.

NAVSISTRATA, CHREMES, PHORMIO, DEMIPHO.

QVI nominat me? CH. hem. NA. quid istuc turbae est obsecro
Mi uir? PH. hem quid nunc obstipuisti? NA. quis hic homo est?
Non mihi respondes? PH. hicine ut respondeat?
Qui hercle, ubi sit, nescit. CH. caue isti quidquam credas.
PH. Abi: tange: si non totus friget, me enica.
CH. Nihil est. NA. quid ergo est? quid istic narrat? PH. iam scies:
Ausculta. CH. pergin credere? NA. quid ego obsecro
Huic credam, qui nil dixit? PH. delirat miser
Timore. NA. non pol temere est, quod tu tam times.
CH. Ego timeo? PH. recte sane: quando nihil times,
Et hoc nihil est, quod dico ego, tu narra. DE. scelus,
Tibi narret? PH. eho tu, factum est abs te sedulo
Pro fratre. NA. mi uir non mihi narras? CH. at. NA. quid at?
C. Nō opus est dicto. P. tibi quidem: at scito huic opust.
In Lemno. CH. hem quid ais? DE. non taces? PH. clam te. CH. hei mihi.
PH. Vxorem duxit. NA. mi homo dij melius duint.
PH. Sic factum est. NA. perij misera. PH. & inde filiam
Suscepit iam unam, dum tu dormis. CH. quid agimus?

NA.

NA. Pro dii immortales, facinus indignum, & malum.
PH. Hoc actum est. NA. an quidquam hodie est factum indignius?
Qui mi, ubi ad uxores uentum est, tum fiunt senes.
Demipho, te appello: nam me cum hoc ipso distaedet loqui.
Haecine erant itiones crebrae, et mansiones diutinae
Lemni? haecine erat, quae nostros fructus minuebat, utilitas?
DE. Ego Nausistrata esse in hac re culpam meritam non nego,
Sed eam, quae sit ignoscenda. PH. uerba fiunt mortuo.
DE. Nam neque negligentia tua, neq. odio id fecit tuo.
Vinolentus fere ab hinc annos quindecim mulierculã
Eam compressit, unde haec nata est, neque post illa umquam attigit.
Ea mortem obiit: e medio abiit: qui fit in re hac scrupulus?
Quam ob rem te oro, ut alia facta tua sunt, aequo animo hoc feras.
NA. Quid ego aequo animo? cupio misera in hac re iam defungier.
Sed quid sperẽ? aetate porro minus peccaturũ putẽ?
Iam tum erat senex, senectus si uerecundos facit.
An mea forma, aeque aetas nunc magis expetenda est Demipho?
Quid mihi affers, quam ob rem exspectem, aut sperem porro non fore?
P. Exsequias Chremeti, quibus commodum ire, hem tem-

tempus eſt.
Sic dabo: age age nunc Phormionem, qui uolet, laceſſito:
Faxo tali eum mactatum, atque hic eſt, infortunio.
Redeat ſane in gratiam: iam ſupplicij ſatis eſt mihi.
Habet haec, ei quod, dum uiuat, uſque ad aurem obganniat.
NA. At meo merito credo. quid ego nunc commemorem Demipho
Sigillatim, qualis in iſtum fuerim? DE. noui aeque omnia
Tecum. NA. meriton meo hoc uidetur factum? DE. minime gentium:
Verũ, quãdo iam accuſando infectum fieri nõ poteſt,
Ignoſce: orat, confitetur, purgat: quod uis amplius?
PH. Enimuero, prius quam haec dat ueniam, mihi proſpiciam, & Phaedriae.
Heus Nauſiſtrata, prius quã huic reſpondes temere, audi. NA. quid eſt?
PH. Ego minas triginta ab iſto per fallaciam abſtuli.
Eas dedi tuo gnato. is pro ſua amica lenoni dedit.
C. Hem quid ais? NA. adeon indignũ tibi uidetur, filius
Homo adoleſcens unam ſi habet amicam: tu uxores duas?
Nil pudere? quo ore illum obiurgabis? reſponde mihi.
DE. Faciet, ut uoles. NA. immo, ut iam ſcias meam ſententiam,
Neque ego ignoſco, neque promitto quidquam, neque reſpondeo,

Prius

Prius quam gnatum uideo: eius iudicio permitto omnia: is
Quod iubebit, faciam. PH. mulier sapiens es Nausistrata.
NA. Satin id est tibi? PH. immo uero pulchre discedo, & probe,
Et praeter spem. NA. tu tuum nomen dic quod est. PH. min? Phormio,
Vestrae familiae hercle amicus, & tuo summus Phaedriae.
NA. Phormio, at ego aecastor posthac tibi, quod potero, & quae uoles,
Faciamq., & dicam. PH. benigne dicis. NA. pol meritum est tuum.
PH. Vin primum hodie facere, quod ego gaudeam Nausistrata,
Et quod tuo uiro oculi doleant? NA. cupio. PH. me ad cenam uoca.
NA. Pol uero uoco. DE. eamus intro hinc. NA. fiat: sed ubi est Phaedria,
Iudex noster? PH. iam hic faxo aderit. Vos ualete, & plaudite.

FABVLAE INTERLOCVTORES.

Philotis	*meretrix.*
Syra	*anus,*
Parmeno	*seruus,*
Laches	*senex,*
sostrata	*mulier,*
Phidippus	*senex,*
Pamphilus	*adolescens,*
Myrrhina	*mulier,*
Sosia	*seruus,*
Bacchis	*meretrix.*

ACTA LVDIS ROMANIS SEX. IVLIO CAES. CN. CORNELIO DOLABELLA AEDIL. CVR. NON EST PERACTA. MODOS FECIT FLACCVS CLAVDII. TIBIIS PARIB. CN. OCTAVIO, T. MANLIO COS. RELATA EST ITERVM LVDIS FVNEBRIBVS. RELATA EST TERTIO Q. FVLVIO, L. MARCIO AEDILIBVS CVRVLIBVS.

C. SVLPICII APOLLINARIS PERIOCHA.

VXOREM duxit Pamphilus Philumenam,
Cui quondã ignorãs uirgini uitium obtulit:
Eiusq. per uim quem detraxit annulum,
Dederat amicae Bacchidi meretriculae:
Dein profectus in Imbrum est: nuptam haud attigit.
Hanc mater utero grauidam, ne id sciat socrus,
Vt aegram ad se transfert: reuertit Pamphilus:
Deprehendit partum: caelat: uxorem tamen
Recipere non uolt. pater incusat Bacchidis
Amorem. dum se purgat Bacchis, annulum
Mater uitiatae forte agnoscit Myrrhina.
Vxorem recipit Pamphilus cum filio.

PROLOGVS.

HECYRA est huic nomen fabulae. haec cum data
Est noua, nouum interuenit uitium, & calamitas,

Vt neque spectari, neque cognosci potuerit:
Ita populus studio stupidus in funambulo
Animum occuparat. nunc haec plane est pro noua:
Et is, qui scripsit hanc, ob eam rem noluit
Iterum referre, ut iterum possit uendere.
Alias cognostis eius: quaeso hanc noscite.

ALTER PROLOGVS.

Orator ad uos uenio ornatu prologi.
Sinite exorator sim, eodem ut iure uti senem
Liceat, quo iure sum usus adolescentior,
Nouas qui exactas feci ut inueterascerent,
Ne cum poeta scriptura euanesceret.
In his, quas primum Caecilij didici nouas,
Partim sum earum exactus, partim uix steti.
Quia scibam dubiam fortunam esse scaenicam,
Spe incerta, certum mihi laborem sustuli.
Easdem agere coepi, ut ab eodem alias discerem
Nouas studiose, ne illum ab studio abducerem.
Perfeci, ut spectarentur. ubi sunt cognitae,
Placitae sunt. ita poetam restitui in locum,
Prope iam remotum iniuria aduorsarium
Ab studio, atque ab labore, atque ab arte musica.
Quod si scripturam spreuissem in praesentia, &
In deterrendo uoluissem operam sumere,
Vt in otio esset, potius quam in negotio:
Deterruissem facile, ne alias scriberet.
Nunc quid petã, mea caussa, aequo animo attẽdite.
Hecyram ad uos refero, quam mihi per silentium
Nũquã agere licitũ est, ita eam oppressit calamitas.
Eam

Eam calamitatem uestra intellegentia
Sedabit, si erit adiutrix nostrae industriae.
Cum primum eam agere coepi, pugilum gloria,
Funambuli eodem accessit exspectatio:
Comitum conuentus, studium, clamor mulierum
Fecere, ut ante tempus exirem foras,
Vetere in noua coepi uti consuetudine,
In experiundo ut essem: refero denuo;
Primo actu placeo: cum interea rumor uenit,
Datum iri gladiatores: populus conuolat:
Tumultuantur, clamant, pugnant de loco:
Interea ego meum non potui tutari locum.
Nunc turba nulla est: otium, & silentium est:
Agendi tempus mihi datum est: uobis datur
Potestas condecorandi ludos scaenicos.
Nolite sinere per uos artem musicam
Recidere ad paucos: facite, ut uestra auctoritas
Meae auctoritati fautrix, adiutrixq. sit.
Si numquam auare statui pretium arti meae,
Et eum esse quaestum in animum induxi maxumum,
Quammaxume seruire uostris commodis:
Sinite impetrare me, qui in tutelam meam
Studium suum, & se in uostram commisit fidem,
Ne eum circumuentum inique iniqui irrideant.
Mea caussa caussam hanc accipite, & silentium
Date; ut lubeat scribere alijs, mihiq. ut discere
Nouas expediat, posthac pretio emptas meo.

ACTVS PRIMI SCAENA I.

PHILOTIS, SYRA.

PER pol quam paucos reperias meretricibus
Fideles euenire amatores Syra.
Vel hic Pāphilus iurabat quoties Bacchidi,
Quam sancte, ut quiuis facile posset credere,
Numquam illa uiua ducturum uxorem domum:
Hem duxit. SY. ergo propterea te sedulo
Et moneo, & hortor, ne cuiusquam misereat,
Quin spolies, mutiles, laceres, quemquem nacta sis.
PH. Vtin eximium neminem habeam? SY. neminem:
Nam nemo illorum quisquam, scito, ad te uenit,
Quin ita paret sese, abs te ut blanditijs suis
Quamminimo pretio suam uoluptatem expleat,
Hiscine tu amabo non contra insidiabere?
PH. Tamen eandem pol esse omnibus, iniuriam est.
SY. Iniurium est autem ulcisci aduorsarios?
Aut qua uia captent te illi, eadem ipsos capi?
Eheu me miseram, cur non aut istaec mihi
Aetas & forma est, aut tibi haec sententia?

ACTVS PRIMI SCAENA II.

PARMENO, PHILOTIS, SYRA.

SENEX si quaeret me, modo isse dicito
Ad portum percōtatum aduentū Pāphili.
Audin, quid dicam, Scirte? si quaeret me, uti
Tum dicas: si non quaeret, nullus dixeris;

Alias ut uti possim caussa hac integra.
Sed uideon ego Philotium? unde haec aduenit?
Philotis, salue multum. PH. o salue Parmeno.
SY. Salue mecastor Parmeno. PA. & tu edepol Syra.
Dic mihi Philoti, ubi te oblectasti tam diu?
PH. Minime me equidem oblectaui, quae cum milite
Corinthum hinc sum profecta inhumanissimo:
Biennium ibi perpetuum misera illum tuli.
PA. Edepol te desiderium Athenarum arbitror
Philotium cepisse saepe, & te tuum
Consilium contempsisse. PH. non dici potest,
Quam cupida eram huc redeundi, abeundi a milite,
Vosq. hic uidendi, antiqua ut consuetudine
Agitarem inter uos libere conuiuium:
Nam illi haud licebat nisi praefinito loqui
Quae illi placerent. PA. haud opinor commode
Finem statuisse orationi militem.
PH. Sed quid hoc negoti est? modo quae narrauit mihi
Hic intus Bacchis? quod ego numquam credidi
Fore, ut ille hac uiua posset animum inducere
Vxorem habere. PA. habere autem? PH. eho tu, an non habet?
PA. Habet, sed firmae hae uereor ut sint nuptiae.
PH. Ita dij deaeq. faxint, si in rem est Bacchidis.
Sed qui istuc credam ita esse? dic mihi Parmeno.
PA. Non est opus prolato: hoc percontarier
Desiste. PH. nempe ea caussa, ut ne id fiat palam.
Ita me di amabunt, haud propterea te rogo, ut
Hoc proferam, sed tacita ut mecum gaudeam.

PA. Numquam dices tam commode, ut tergum meum
Tuam in fidem committam. PH. ah noli Parmeno:
Quasi non tu multo malis narrare hoc mihi,
Quam ego, quae percontor, scire. PA. uera haec praedicat:
Et mi illud uitium maxumum est. si mihi fidem
Das te tacituram, dicam. PH. ad ingenium redis.
Fidem do, loquere. PA. ausculta. PH. istic sum. PA. hanc Bacchidem
Amabat, ut cum maxume, tum Pamphilus,
Cum pater, uxorem ut ducat, orare occipit:
Et haec, communia omnium quae sunt patrum,
Senem se dicere esse, illum autem esse unicum
Praesidium uelle se senectuti suae.
Ille primo se negare: sed postquam acrius
Pater instat, fecit animi ut incertus foret,
Pudorin, an ne amori obsequeretur magis.
Tundendo, atque odio denique effecit senex:
Despondit gnatam ei huius uicini proxumi.
Vsque illud uisum est Pamphilo neutiquam graue,
Donec iam in ipsis nuptijs. postquam uidet
Paratas, nec moram ullam, quin ducat, dari:
Ibi demum ita aegre tulit, ut ipsam Bacchidem,
Si adesset, credo ibi eius commiserescere.
Vbicumque datum erat spatium solitudinis,
Vt colloqui mecum una posset: Parmeno
Perij, quid ego egi? in quod me conieci malum?
Non potero hoc ferre Parmeno: perij miser.
PH. At te dij deaeq. perduint cum isto odio Laches.

PA. Ad pauca ut redeam, uxorem deducit domum:
Nocte illa prima uirginem non attigit:
Quae consecuta est nox, eam nihilo magis.
PH. Quid ais? cum uirgine una adolescens cubuerit,
Plus potus, illa se abstinere ut potuerit?
Non uerisimile dicis: nec uerum arbitror.
PA. Credo ita uideri tibi. nam nemo ad te uenit,
Nisi cupiens tui: ille inuitus illam duxerat.
PH. Quid deinde fit? PA. diebus sane pauculis
Post Pamphilus me solum seducit foras,
Narratque, ut uirgo a se integra etiam tum siet:
Seque ante, eam quam uxorem duxisset domum,
Sperasse eas tolerare posse nuptias.
Sed quam decrerim me non posse diutius
Habere, eam ludibrio haberi Parmeno,
Quin integram itidem reddam, ut accepi a suis,
Neque honestum mihi, neque utile ipsi uirgini est.
PH. Pium, ac pudicum ingenium narras Pamphili.
PA. Hoc ego proferre, incommodum esse mihi arbitror:
Reddi patri autem, cui tu nihil dicas uiti,
Superbum est: sed illam spero, ubi hoc cognouerit,
Non posse se mecum esse, abituram denique.
PH. Quid interea? ibat ne ad Bacchidem? PA. quotidie:
Sed, ut fit, postquam hunc alienum ab sese uidet,
Maligna multo, & magis procax facta illico est.
PH. Non epol mirum. PA. atqui ea res multo maxume
Disiunxit illum ab illa, postquam & ipse se,

Et illam, & hanc, quae domi erat, cognouit satis,
Ad exemplum ambarum mores earum existumans.
Haec, ita uti liberali esse ingenio decet, con iujenx
Pudens, modesta, incommoda, atque iniurias
Viri omnes ferre, & tegere contumelias.
Hic animus partim uxoris misericordia
Deuictus, partim uictus huius iniuria,
Paullatim elapsust Bacchidi, atque huc transtulit
Amorem, postquam par ingenium nactus est.
Interea in Imbro moritur cognatus senex
Horis, ea ad hos redibat lege hereditas.
Eo amantem inuitum Pamphilum extrudit pater.
Relinquit cum matre hic uxorem: nam senex
Rus abdidit se: huc raro in urbem commeat.
PH. Quid adhuc habent infirmitatis nuptiae?
PA. Nunc audies. primum dies compluscul os
Bene conueniebat sane inter eas: interim
Miris modis odisse coepit Sostratam,
Neque lites ullae inter eas: postulatio
Numquam. PH. quid igitur? PH. si quando ad eam accesserat
Confabulatum, fugere e conspectu illico,
Videre nolle. denique, ubi non quit pati,
Simulat se a matre accersi ad rem diuinam, abit.
Vbi illi est dies complures, accersi iubet.
Dixere caussam tunc nescio quam: iterum iubet.
Nemo remisit. postquam accersunt saepius,
Aegram esse simulant mulierem. nostra illico
It uisere ad eam: admisit nemo. hoc ubi senex

Rescíuit, heri ea caussa rure aduenit huc
Patrem continuo conuenit Philumenae.
Quid egerint inter se, non dum etiam scio.
Nisi sane curae est, quorsum euenturum hoc siet,
Habes omnem rem: pergam quo coepi hoc iter.
PH. *Et quidem ego: nam constitui cum quodam hospite*
Me esse illum conuenturam. PA. *dij uortant bene*
Quod agas. PH. *uale.* PA. *& tu bene uale Philotium.*

ACTVS SECVNDI SCAENA I.

LACHES, SOSTRATA.

P RO *deum atque hominum fidem, quod hoc genus est, quae haec coniuratio?*
Vtin omnes mulieres eadem aeque studeant, nolintq. omnia?
Neque declinatam quidquam ab aliarum ingenio ullam reperias:
Itaque adeo uno animo omnes socrus oderunt nurus.
uiris
Esse aduorsas, aeque studiũ est, similis est pertinacia.
In eodem omnes mihi uidentur ludo doctae ad malitiam: &
Ei ludo, si ullus est, magistrã hanc esse satis certo scio.
SO. *Me miseram, quae nunc, quamobrem accuser, nescio.*
LA. *hem*
Tu nescis? SO. *non, ita me dij bene ament, mi Laches,*
Itaque una inter nos agere aetatem liceat. LA. *dij mala prohibeant.*

SO. Meq. abs te immerito esse accusatum, post modo rescisces. LA. scio.

Te immerito? an quidquam pro istis factis dignum te dici potest,

Quae me, & te, & familiam dedecoras, filio luctum paras?

Tum autem, ex amicis inimici ut sint nobis affines, facis;

Qui illum decrerunt dignum, suos cui liberos committerent.

Tu sola exorere, quae perturbes haec tua impudẽtia.

SO. Ego ne? LA. tu inquam mulier, quae me omnino lapidem, haud hominem, putas.

An, quia ruri esse crebro soleo, nescire arbitramini,

Quo quisque pacto hic uitam uostrarum exigat?

Multo melius, hic quae fiunt, quam illi, ubi sum assidue, scio:

Ideo quia, uti uos mihi domi eritis, proinde ego ero foris.

Iampridem equidem audiui cepisse odium tui Philumenam:

Minimeq. adeo mirum: &, ni id fecisset, magis mirum foret.

Sed non credidi adeo, ut etiam totam hanc odisset domum:

Quod si scissem, illa hic maneret potius, tu hinc isses foras.

At uide, quam immerito aegritudo haec oritur mi abs te Sostrata.

Rus habitatum abij, concedens uobis, & rei seruiens,
Sumptus uestros, otiumq. ut nostra res posset pati,
Meo labori haud parcens, praeter aequom atque aetatem meam.
Nõ te pro his curasse rebus, ne quid aegre esset mihi?
SO. Non mea opera, neque pol culpa euenit. L. immo maxume.
Sola hic fuisti: in te omnis haeret culpa sola Sostrata.
Quae hic erãt, curares; cũ ego uos solui curis ceteris.
Cum puella anum suscepisse inimicitias non pudet;
Illius dices culpa factum. S. haud equidem dico mi Laches.
LA. Gaudeo (ita me dij ament) gnati caussa: nam de te quidem,
Satis scio, peccando detrimenti nil fieri potest.
S. Qui scis, an ea caussa mi uir me odisse assimulauerit,
Vt cum matre una plus esset? LA. quid ais? non signi hoc sat est,
Quod heri nemo uoluit uisentem te ad eam intromittere?
S. Enim lassam oppido tum aiebant: eo ad eam non admissa sum.
L. Tuos esse illi mores morbum magis, quam ullam aliam rem arbitror:
Et merito adeo: nam uostrarum nulla est, quin gnatum uelit
Ducere uxorẽ: et quae uobis placita cõditio ẽ, datur:
Vbi duxere impulsu uostro, uostro impulsu easdem exigunt.

ACTVS

ACTVS SECVNDI SCAENA II.

PHIDIPPVS, LACHES, SOSTRATA.

ETSI scio Philumena meum ius esse, ut te cogam,
Quae ego imperem, facere: ego tamen patrio animo uictus faciam
Vt tibi concedam, nequae tuae libidini aduorsabor.
L. Atque eccum Phidippum optume uideo: ex hoc iam scibo, quid sit.
Phidippe, esse ego meis omnibus scio me apprime obsequentem:
Sed non adeo, ut facilitas mea illorum corrumpat animos.
Quod si tu idem faceres, magis in rem & nostram, & uostram id esset.
Nunc uideo in illarum potestate esse te. PH. eia uero.
L. Adij te heri de filia: ut ueni, itidem incertum amisti.
Haud ita decet, si perpetuam uis esse affinitatē hanc,
Caelare te iras. si quid est peccatum a nobis, profer:
Aut ea, refellendo, aut purgando uobis, corrigemus,
Te iudice ipso. sin ea est caussa retinendi apud uos,
Quia aegra ē: te mi iniuriā facere arbitror Phidippe.
Si metuis, satis ut meae domi curetur diligenter.
At, ita me dij ament, haud tibi hoc concedo, etsi illi pater es,
Vt tu illam saluam magis uelis, quam ego: id adeo gnati caussa,

Quem ego intellexi illam haud minus, quam se ipsum, magnificare,
Neque adeo me clam est, quam esse eum grauiter laturum credam.
Hoc si rescierit. eo, domum studeo haec prius, quam ille ut redeat.

PH. Laches, & diligentiam uestram, & benignitatem
Noui: &, quae dicis, omnia esse ut dicis, animum induco:
Et te hoc mihi cupio credere: illã ad nos redire studeo,
Si facere possim ullo modo. LA. quae res te facere id prohibet?
Eho, numquidnam accusat uirum? PH. minime: nam postquam attendi
Magis, & ui coepi cogere ut rediret, sancte adiurat
Nõ posse apud uos Pamphilo se absente perdurare.
Aliud fortasse alijs uitij est: leni ego animo sũ natus:
Non possum aduorsari meis. L. hem Sostrata. SO. heu me miseram.
L. Certum est istuc? PH. nunc quidem, ut uidetur: sed numquid uis?
Nam est, quod me transire ad forum iam oporteat.
L. eo tecum una.

ACTVS SECVNDI SCAENA III.

SOSTRATA.

EDEPOL ne nos aeque sumus omnes inuisae uiris,
Propter paucas; quae omnes faciunt dignae ut

ut uideamur malo.
Nam, ita me ament di, quod me accusat nunc uir, sum extra noxiam.
Sed non facile est expurgatu: ita animum induxerunt, socrus
Omnes esse iniquas. haud pol me equidem: nam numquam secus
Habui illam, ac si ex me esset nata: nec, qui hoc mi eueniat, scio.
Nisi pol filium multimodis iam exspecto ut redeat domum.

ACTVS TERTII SCAENA I.

PAMPHILVS, PARMENO, MYRRHINA.

NEMINI ego plura acerba esse ex amore homini umquam oblata credo,
Quam mi. heu me infelicem, hancine ego uitam parsi perdere?
Hacine ego caussa eram tantopere cupidus redeundi domum?
Cui quanto fuerat praestabilius, ubiuis gentium aetatem agere,
Quam huc redire? atque, haec ita esse, miserum me rescíscere?
Nam nos omnes, quibus alicunde aliquis obiectus est labos,
Omne quod est interea tempus, prius quam id rescitum est, lucro est.

PAR. *At sic, citius qui te expedias his aerumnis, reperies.*
Si nõ rediſſes, hae irae factae eſſet multo ampliores:
Sed nunc aduentum tuum ambas Pamphile scio reuerituras.
Rem cognosces, iram expedies: restitues rursum in gratiam.
Leuia sunt haec, quae tu pergrauia esse in animum induxti tuum.
PAM. *Quid consolare me? an quisquam usquam gentium est aeque miser?*
Prius quam hanc uxorem duxi, habebam alibi animum amori deditum:
Iam in hac re ut taceam, cuiuis facile scitu est, quam fuerim miser:
Tamen numquam ausus sum recusare eam, quam mi obtrudit pater.
Vix me illinc abstraxi, atque impeditum in ea expediui animum meum:
Vixq. huc contuleram, hem noua res orta est, porro ab hac quae me abstrahat.
Tum matrem ex ea re me aut uxorem in culpa inuenturum arbitror:
Quod cum ita esse inuenero, quid restat, nisi porro ut fiam miser?
Nã matris ferre iniurias me Parmeno pietas iubet:
Tum uxori obnoxius sum: ita olim suo me ingenio pertulit,
Tot meas iniurias quae nũquã in ullo patefecit loco.

Sed magnũ nescio quid necesse est euenisse Parmeno,
Vnde ira inter eas intercessit, quae tã permansit diu.
PAR. Hoc quidem hercle paruum est: si uis uero ueram rationem exsequi,
Non maxumas, quae maxumae sunt interdum irae, iniurias
Faciunt: nam saepe est, quibus in rebus alius ne iratus quidem est,
Cum de eadem caussa est iracundus factus inimicissimus.
Pueri inter sese quã pro leuibus noxijs iras gerunt?
Quapropter? quia enim, qui eos gubernat animus, infirmum gerunt.
Itidem mulieres sunt ferme, ut pueri, leui sententia:
Fortasse unum aliquod uerbum hanc inter eas iram conciuerit.
PAM. Abi Parmeno intro, ac me uenisse nuncia. PAR. hem quid hoc? PAM. tace.
Trepidari sentio, cursari rursum prorsum. PAR. agedum ad fores
Accede propius. hem, sensistin? PAM. noli fabularier.
Pro Iuppiter, audio clamorem. PAR. tute loqueris, me uetas?
M. Tace obsecro mea gnata. PAM. matris uox uisa est Philumenae.
Nullus sum. PAR. qui dum? PAM. perij. PAR. quam obrem. PAM. nescio quod magnum malum
Profecto Parmeno me celas. PAR. uxorẽ Philumenã

Pauitare

Pauitare nescio quid, dixerunt: id si forte est, nescio.

PAM. Interij: cur mihi id non dixti? PAR. quia non poteram una omnia.

PAM. Quid morbi est? PAR. nescio. PAM. quid? nemo ne medicum adduxit? PAR. nescio.

PAM. Cesso hinc ire intro, ut hoc quamprimum, quidquid est, certe sciam?

Quonam modo Philumena mea nunc te offendam affectam?

Nam si periculum ullum in te est, perijsse me una haud' dubium est.

PAR. Non usus facto est mihi nunc hunc intro sequi;
Nam inuisos omnes nos esse illis sentio:
Heri nemo uoluit Sostratam intro admittere.
Si forte morbus amplior factus siet,
Quod sane nolim, maxume heri caussa mei:
Seruom illico introijsse dicent Sostratae,
Aliquid tulisse comminiscentur mali.
Capiti, atque aetati illorum morbus qui auctus sit.
Hera in crimen ueniet, ego in magnum malum.

ACTVS TERTII SCAENA II.

SOSTRATA, PARMENO, PAMPHILVS.

NESCIO quid iamdudum hic audio tumultuari misera:

Male metuo, ne Philumenae magis morbus aggrauescat:

Quod te Aesculapi, et te Salus, ne quid sit huius, oro.

Nunc ad eam uiſam. PAR. heus Soſtrata. S. ehem.
PAR. iterum iſtinc excludere.
SO. Ehem Parmeno, tu ne hic eras? perij, quid faciam
miſera?
Non uiſam uxorem Pamphili, cum in proxumo hic
ſit aegra?
PAR. Non uiſas, ne mittas quidem uiſendi cauſſa quem
quam.
Nā qui amat cui odio ipſus eſt, bis facere ſtulte duco:
Laborem inanem ipſus capit, & illi moleſtiam affert.
Tum autem filius tuus introijt uidere, ut uenit, quid
agat.
SO. Quid ais? an uenit Pamphilus? PAR. uenit. SO.
dijs gratiam habeo.
Hem iſtoc uerbo animus mihi redijt, & cura ex cor-
de exceſſit.
PAR. Iam ea te cauſſa maxume huc nunc introire nolo:
Nam ſi remittent quippiam Philumenam dolores,
Omnem rem narrabit, ſcio, continuo ſola ſoli,
Quae inter uos interuenit, unde ortū eſt initiū irae.
Atque eccum uideo ipſum egredi: quam triſtis eſt. SO.
o mi gnate.
PAM. Mea mater, ſalue. SO. gaudeo ueniſſe ſaluom.
ſaluan
Philumena eſt? PAM. meliuſcula eſt. SO. utinam
iſtuc ita dij faxint.
Quid tu igitur lacrumas? aut quid es tam triſtis?
PAM. recte mater.
SO. Quid fuit tumulti? dic mihi: an dolor repēte inuaſit?

PAM.

PAM. Ita factum est. SO. quid morbi est? PAM. febris.
SO. quotidiana? PAM. ita aiunt.
I sodes intro, consequar iam te mea mater. SO. fiat.
PAM. Tu pueris curre Parmeno obuiam, atque eis onera adiuta.
PAR. Quid? non sciunt ipsi uiam, domum qua redeant?
PAM. cessas?

ACTVS TERTII SCAENA III.

PAMPHILVS.

NEQVEO mearum rerum initium ullum inuenire idoneum,
Vnde exordiar narrare, quae nec opinanti accidunt,
Partim quae perspexi his oculis, partim quae accepi auribus:
Qua me propter exanimatum citius eduxi foras.
Nam modo me intro ut corripui timidus, alio suspicans
Morbo me uisurum affectam, ac sensi esse, uxorem: hei mihi,
Postquam me adspexere ancillae aduenisse, illico omnes simul
Laetae exclamãt, uenit, id quod me repẽte adspexerãt.
Sed continuo uoltum earum sensi immutari omnium,
Quia tam incommode illis fors obtulerat aduentum meum.
Forte una illarũ interea propere praecurrit, nũcians

Me uenisse: ego eius uidendi cupidus recta cōsequor.
Posteaquam introij, extemplo eius morbum cognoui miser.
Nam neque, ut caelari posset, tempus spatium ullum dabat:
Neque uoce alia, ac res monebat, ipsa poterat conqueri.
Postquam adspexi, o facinus indignum inquam: & corripui illico
Me inde, lacrumans, incredibili re, atque atroci percitus.
Mater consequitur: iam ut limen exirem, ad genua accidit,
Lacrumans misera: miseritum est, profecto hoc sic est, ut puto;
Omnibus nobis ut res dant sese, ita magni atque humiles sumus.
Hanc habere orationem mecum a principio institit:
O mi Pamphile, abste quamobrem haec abierit, caussam uides:
Nam uitium est oblatum uirgini olim ab nescio quo improbo:
Nunc huc confugit, te atque alios partum ut caelaret suum.
Sed cum orata eius reminiscor, nequeo quin lacrumem miser.
Quaeq. fors fortuna est, inquit, nobis quae te hodie obtulit,
Per eam te obsecramus ambae, si ius, si fas est, uti

Ad-

Aduorsa eius per te tecta tacitaq. apud omnes fiet:
Si umquam erga te animo esse amico sensti eam, mi
Pamphile,
Sine labore hanc gratiam te uti sibi des pro illa nunc
rogat:
Ceterum de reducenda id fac, quod in rem sit tuam.
Parturire eam, neque grauidam esse ex te, solus con
scius:
Nam aiunt tecum post duobus concubuisse eam men-
sibus:
Tum, postquam ad te uenit, mensis hic agitur iam se-
ptimus:
Quod te scire, ipsa indicat res. nunc si potis est Pam-
phile,
Maxume uolo, doq. operam, aut clam partus eueniat
patrem,
Atque adeo omnes. sed si fieri id non potest, quin sen-
tiant,
Dicam abortũ esse. scio nemini aliter suspectum fore,
Quin, quod uerisimile est, ex te recte eum natum pu-
tent.
Continuo exponetur: hic tibi nihil est quidquã incom-
modi: &
Illi miserae indigne factam iniuriam contexeris.
Pollicitus sum, & seruare in eo certum est, quod di-
xi, fidem.
Nam de reducenda, id uero neutiquam honestum es-
se arbitror.
Nec faciã: etsi amor me grauiter, cõsuetudoq. tenet.

Lacrumo, quae posthac futura est uita, cum in mentem uenit,
Solitudoque. o fortuna, ut nũquam perpetuo es bona.
Sed iam prior amor me ad hanc rem exercitatum reddidit.
Quem ego consilio missum feci, idem nunc operam huic dabo.
Adest Parmeno cum pueris: hunc minime est opus
In hac re adesse: nam olim soli credidi,
Ea me abstinuisse in principio, cum data est:
Vereor, si clamorem eius hic crebro exaudiat;
Ne parturire eam intellegat: aliquo mihi est
Hinc ablegandus, dum parit Philumena.

ACTVS TERTII SCAENA IV.

PARMENO, SOSIA, PAMPHILVS.

AIN tu tibi hoc incommodum euenisse iter?
SO. Non hercle Parmeno uerbis dici potest
Tantum, quam re ipsa nauigare incommodum est.
PAR. Ita ne est? SO. o fortunate, nescis quid mali
Praeterieris, qui numquam es ingressus mare.
Nam, alias ut omittam miserias, unam hanc uide:
Dies triginta, aut plus eo, in naui fui,
Cum interea semper mortem exspectabam miser:
Ita usque aduorsa tempestate usi sumus.
PAR. Odiosum. SO. haud clam me est: denique hercle aufugerim

Potiu

Potius, quam redeam, si eo mi redeundum sciam.
PAR. Olim quidem te caussae impellebant leues,
Quod nunc minitare facere, ut faceres Sosia.
Sed Pamphilum ipsum uideo stare ante ostium:
Ite intro: ego hunc adibo, si quid uelit.
Here, etiam nunc tu hic stas? PAM. equidem te exspecto. PAR. quid est?
PAM. In arcem transcurso opus est. PAR. cui homini? PAM. tibi.
PAR. In arcem? quid eo. PAM. Callidem idem hospitem
Myconium, qui mecum una aduectust, conueni.
PAR. Perij: uouisse hunc dicam, si saluus domum
Rediisset umquam, ut me ambulando rumperet.
PAM. Quid cessas? PAR. quid uis dicam? an conueniam modo?
PAM. Immo, quod constitui me hodie conuenturum eum,
Non posse, ne me frustra illi exspectet: uola.
PAR. At non noui hominis faciem. PAM. at faciam, ut noueris:
Magnus, rubicundus, crispus, crassus, caesius.
PAR. Cadauerosa facies. dij illum perduint.
Quid, si non ueniet? maneam ne usque ad uesperum?
PAM. Maneto: curre. PAR. non queo: ita defessus sum.
PAM. Ille abijt. quid agam infelix? prorsus nescio
Quo pacto hoc celem, quod me orauit Murrhina,
Suae gnatae partum: nam me miseret mulieris:
Quod potero faciam: tamen ut pietatem colam:
Nam me parenti potius, quam amori, obsequi
Oportet. at at at eccum Phidippum, & patrem

Video

Video: horsum pergunt. quid dicam hisce, incertus sum.

ACTVS TERTII SCAENA V.

LACHES, PHIDIPPVS, PAMPHILVS.

Dixtin dudum, dixisse illam se exspectare filium?

PH. Factum. LA. uenisse aiunt: redeat. PAM. quam caussam dicam patri,

Quamobrem non reducam, nescio. LA. quem ego hic audiui loqui?

PAM. Certum obfirmare est uiam me, quam decreui persequi.

LA. Ipsus est, de quo hoc agebam tecum. PAA. salue mi pater.

LA. Gnate mi, salue. PH. bene factum te aduenisse Pamphile,

Atque adeo, quod maximum est, saluum atque ualidum. PAM. creditur.

LA. Aduenis modo? PAM. admodum. LA. cedo, quid reliquit Phania

Consobrinus noster? PH. sane hercle homo uoluptati obsequens

Fuit, dum uixit: & qui sic sunt, haud multum heredem adiuuant.

Sibi uero hanc laudem relinquunt: uixit, dum uixit, bene.

LA. Tum tu igitur nihil attulisti huc plus una sententia?

PAM.

PAM. Quidquid est id quod reliquit, profuit. LA. immo obfuit:
Nam illum uiuom & saluom uellem. PH. impune optare istuc licet.
Ille reuiuiscet iam numquam: & tamen, utrum malis, scio.
LA. Heri Philumena ad se accersi hic iussit. dic iussisse te.
PH. Noli fodere. iussi. LA. sed iam eam remittet. PH. scilicet.
PAM. Omnem rem scio, ut sit gesta: adueniens audiui omnia. LA. at
Istos inuidos dij perdant, qui haec libenter nũciant.
PAM. Ego me scio cauisse, ne ulla merito contumelia
Fieri a uobis posset: idq. si nunc memorare hic uelim,
Quam fideli animo & benigno in illam & clementi fui,
Vere possim; ni te ex ipsa id magis uelim rescifcere:
Namque eo pacto maxume apud te meo erit ingenio fides,
Cum illa, quae nunc in me iniqua est, aequa de me dixerit.
Neq. culpa hoc mea euenisse dissidium, id testor deos.
Sed quando sese esse indignam deputat matri meae,
Cui concedat, cuius mores toleret sua modestia;
Neque alio pacto potest componi inter eas gratia:
Segreganda aut mater a me est Phidippe, aut Philumena:
Nunc me pietas matris potius cõmodũ suadet sequi.

LA.

L. Pãphile, ad aures haud ĩuito sermo mihi accessit tuus,
Cum te post putasse omnes res prae parẽte intellego.
Verum uide, ne impulsus ira praue insistas Pãphile.
PAM. Quibus iris nunc in illam impulsus iniquus sim?
Quae nũquam quidquam erga me cõmerita est pater,
Quod nollem: & saepe, quod uellem, meritam scio:
Amoque, & laudo, & uehementer desidero:
Nam fuisse erga me miro ingenio, expertus sum:
Illiq. exopto, ut relliquam uitam exigat
Cum eo uiro, me qui sit fortunatior:
Quandoquidem illam a me distrahit necessitas.
PH. Tibi id in manu est, ne fiat. LA. si sanus sies,
Iube illam redire. PAM. non est consilium, pater:
Matris seruibo commodis. LA. quo abis? mane,
Mane ĩquã: quo uadis? PH. quae haec pertinacia est?
LA. Dixin Phidippe hanc rem aegre laturum esse eum?
Quamobrem te orabam, ut filiam remitteres.
PH. Non credidi edepol adeo inhumanum fore:
Ita nunc is sibi me supplicaturum putat?
Si est, ut uelit reducere uxorem, licet;
Sin alio est animo, renumeret dotem huc, eat.
LA. Ecce autem, tu quoque proterue iracundus es.
PH. Percontumax redisti huc nobis Pamphile.
LA. Decedet iam ira haec: etsi merito iratus est.
PH. Quia paullulum uobis accessit pecuniae,
Sublati animi sunt. LA. etiam mecum litigas?
PH. Deliberet, renuncietq. hodie mihi,
Velit ne, an non; ut aliÿ, si huic non est, siet.
LA. Phidippe, ades, audi paucis. abiÿt: quid mea?

Postremo

Postremo inter se transigant ipsi, ut lubet:
Quando nec gnatus, neque hic mihi quidquam obtemperant:
Quae dico, paruipendunt. porto hoc iurgium ad
Vxorem: cuius fiunt consilio omnia haec:
Atque in eam hoc omne, quod mihi aegre est, euomã.

ACTVS QVARTI SCAENA I.

MYRRHINA, PHIDIPPVS.

PERII, quid agam? quo me uortam? quid meo respondebo uiro
Misera? nam audisse uocem pueri uisust uagientis:
Ita corripuit derepente tacitus sese ad filiam:
Quod si resciuerit peperisse, id qua caussa clam habuisse me
Dicam, non edepol scio.
Sed ostium concrepuit: credo ipsum ad me exire: nulla sum.
PH. Vxor ubi me ad filiam ire sensit, se duxit foras.
Atque eccam uideo. quid agis, Murrhina? heus, tibi dico. M. mihi ne
Mi uir? PH. uir ego tuus sim? tu uirum me, aut hominem adeo esse deputas?
Nam si utrumuis horum mulier umquam tibi uisus forem,
Non sic ludibrio tuis factis habitus essem. M. quibus? PH. at rogas?

Peperi

Peperit filia? hem, taces? ex quo? M. istuc rogare aequom est patrem?
Perij: ex quo censes, nisi ex illo, cui data est nuptum, obsecro?
P. Credo: neque adeo arbitrari patris est aliter. sed demiror,
Quid sit, quamobrem tantopere hunc omnes nos caelare uolueris
Partum; praesertim cum & recte, & suo pepererit tempore.
Adeo ne peruicaci esse animo, ut puerum praeoptares peperire,
Ex quo inter nos scires posthac amicitiam fore firmiorem,
Potius, quam esset cum illo nupta aduorsus animi lubidinem
Tui? ego etiam illorum esse hanc culpam credidi, quae te est penes.
M. Misera sum. P. utinam sciam ita esse istuc. sed nunc mihi in mentem uenit,
Ex hac re quod locuta es olim, cum illum generum cepimus:
Nam nuptam filiam negabas posse te pati tuam
Cum eo, qui meretrices amaret, qui pernoctaret foris.
M. Quamuis caussam hunc suspicari, quam ipsam ueram, mauolo.
P. Multo prius sciui, quam tu, illum amicam habere Murrhina:
Verũ id uitiũ ego numquã decreui esse adolescentiae:

Nam

Nam id omnibus innatum est. at pol iam aderit, cum se quoque oderit.
Sed ut olim te ostendisti eandem esse, nihil cessasti usque adhuc,
Vt filiam ab eo abduceres, neu, quod ego egissem, esset ratum.
Id nunc res indicium haec facit, quo pacto factum uolueris.
M. Adeon me esse peruicacem censes cui mater siem,
Vt eo essem animo, si ex usu esset nostro hoc matrimonium?
P. Tun prospicere, aut iudicare, nostram in rem quod sit, potes?
Audisti ex aliquo fortasse, qui uidisse eum diceret
Exeuntem, aut introeuntem ad amicam. quid tum postea,
Si modeste ac raro hoc fecit? non ne ea dissimulare
Magis humanum est, quam dare operam id scire, qui nos oderit?
Nam si is posset ab ea sese derepente auellere,
Qui cum tot consuesset annos; non eum hominem ducerem,
Nec uirum satis firmum gnatae. M. mitte adolescentem obsecro,
Et quae me peccasse ais: abi, solum solus conueni:
Roga, uelit ne, an non uxorem. si est, ut dicat uelle se,
Redde; sin est autem, ut nolit, recte consului meae.
P. Siquidem ille ipse non uolt, & tu sensti esse in eo Murrhina

Pecca-

Peccatũ: aderã, cuius consilio ea par fuerat prospici.
Quamobrem incendor ira, te esse ausam haec facere iniussu meo.
Interdico, ne extulisse extra edes puerũ usquã uelis.
Sed ego stultior, meis dictis parere hãc qui postulem:
Ibo intro, atque edicam seruis, ne quoquam efferri sinant.
M. Nullam pol credo mulierem me miseriorem uiuere,
Nam ut hic laturus hoc sit, si ipsam rem, ut siet, resciuerit,
Non epol clam me est; cum hoc, quod leuius est, tam animo iracundo tulit:
Nec, qua uia sententia eius mutari possit, scio.
Hoc mi unum ex plurimis miser ijs relliquom fuerat malum,
Si, puerum ut tollam, cogit, cuius qui sit nescimus pater:
Nam cum compressa est gnata, forma in tenebris nosci non quita est:
Neque detractum ei tum quidquam est, qui post possit nosci, qui siet:
Ipse eripuit ui, in digito quem habuit, uirgini abiens anulum:
Simul uereor Pamphilum, ne orata nostra nequeat diutius
Caelare, cum sciet alienum puerum tolli pro suo.

ACTVS

ACTVS QVARTI SCAENA II.

SOSTRATA, PAMPHILVS.

NON clam me est, mi gnate, tibi me esse suspectam, uxorem tuam
Propter meos mores hinc abijsse: etsi ea dissimulas sedulo:
Verum, ita me dij ament, itaq. obtingant ex te, quae exopto mihi, ut
Numquam sciens commerui, merito ut caperet odium illam mei:
Teq. ante quam me amare rebar, ei rei firmasti fidem:
Nam mihi intus tuus pater narrauit modo, quo pacto me habueris
Praepositam amori tuo: nunc tibi me certum est contra gratiam
Referre, ut apud me praemiũ esse positũ pietati scias.
Mi Pamphile, hoc & uobis, & meae commodum famae arbitror:
Ego rus habituram hinc cum tuo me esse certo decreui patre,
Ne mea praesentia obstet, neu caussa ulla restet reliqua,
Quin tua Philumena ad te redeat. PAM. quaeso quid istuc consili est?
Illius stultitia uicta, ex urbe tu rus habitatũ migres?
Haud facies: neque sinam, ut qui nobis mater maledictum uelit,

Mea pertinacia dicat esse factum, haud tua modestia.
Tũ, tuas amicas te, et cognatas deserere et festos dies
Mea caussa, nolo. S. nihil iam mi istaec res uoluptatis ferunt:
Dum aetatis tempus tulit, perfuncta satis sum: satias iam tenet
Studiorum istorum: haec mihi nunc cura est maxuma, ut ne cui meae
Longinquitas aetatis obstet, mortẽ ue exspectet meã.
Hic uideo me esse inuisam immerito: tempus est concedere:
Sic optume, ut ego opinor, omnes caussas praecidam omnibus,
Et me hac suspicione exsoluã, & illis morem gessero.
Sine me obsecro hoc effugere, uolgus quod male audit mulierum.
P. Quam fortunatus ceteris sum rebus, absque una haec foret,
Hanc matrem habens talem, illam autem uxorem. S. obsecro mi Pamphile,
Non tute incommodam rem, ut quaeque est, in animum inducas pati.
Si cetera sunt ita, ut tu uis, itaque ut esse ego illam existumo,
Mi gnate, da ueniam hanc mihi, reduc illam. P. uae misero mihi.
S. Et mihi quidem: nam haec res non minus me male habet, quam te, gnate mi.

ACTVS QVARTI SCAENA III.

LACHES, SOSTRATA, PAMPHILVS.

QVEM cum istoc sermonem habueris, procul hinc stans accepi uxor:
Istuc est sapere, qui, ubicumque opus sit, animum possis flectere,
Quod faciundum fortasse sit postidea, hoc nunc si feceris.
S. Fors pol fuat. L. abi rus ergo hinc: ibi ego te, & tu me feres.
S. Spero ecastor. L. i ergo intro, & compone, quae simul tecum simul
Ferantur: dixi. S. ita, ut iubes, faciam. PAM. pater.
L. Quid uis Pamphile? PAM. abire hinc matrem? minime. L. quid ita istuc? PAM. quia
De uxore incertus sum etiam quid facturus siem. L. quid est?
Quid uis nisi reducere? PAM. equidem cupio, & uix contineo: sed
Non minuam meum consilium: ex usu quod est, id persequar.
Credo si nõ reddducã, ea gratia concordes magis fore.
L. Nescias: uerum id refert nihil, utrum illae fecerint,
Quãdo haec abierit: odiosa haec aetas adolescẽtulis:
E medio aequũ excedere est: postremo iã nos fabulae
Sumus, Pamphile, senex, atque anus.
Sed uideo Phidippũ per tempus egredi: accedamus.

ACTVS QVARTI SCAENA IV.

PHIDIPPVS, LACHES, PAMPHILVS.

T IBI quoque edepol sum iratus, Philumena,
Grauiter quidem: nam hercle abs te factum est turpiter:
Etsi tibi caussa est de hac re. mater te impulit:
Huic uero nulla est. L. opportune te mihi
Phidippe in ipso tempore ostendis. PH. quid est?
P. Quid respondebo his? aut quo pacto hoc operiam?
L. Dic filiae, rus concessuram hinc Sostratam:
Ne reuereatur, minus iam quo redeat domũ. PH. ah,
Nullam de his rebus culpam commeruit tua:
A Murrhina haec sunt mea uxore exorta omnia.
PAM. Mutatio fit. PH. ea nos perturbat Laches.
PAM. Dum ne reducam, turbent porro, quam uelint.
PH. Ego Pamphile esse inter nos, si fieri potest,
Affinitatem hanc sane perpetuam uolo;
Sin est, ut aliter tua siet sententia,
Accipias puerum. PAM. sensit peperisse: occidi.
L. Puerum? quem puerum? PH. natus est nobis nepos:
Nam abducta a uobis praegnas fuerat filia,
Neq. fuisse praegnatẽ umquã anthunc e sciui diem.
L. Bene, ita me dij ament, nuncias: & gaudeo
Natum illum, & tibi illam saluam: sed quid mulieris
Vxorem habes? aut quibus moratam moribus?
Nos ne hoc caelatos tam diu? nequeo satis,
Quam hoc mihi uidetur factum praue, proloqui.

PH. Non tibi illud factum minus placet, quam mihi, Laches.

PAM. Etsi iamdudum fuerat ambiguum hoc mihi,
Nunc non est, cum eam consequitur alienus puer.

L. Nulla tibi, Pamphile, hic iam consultatio est.

PAM. Perij. L. hunc uidere saepe optabamus diem,
Cum ex te esset aliquis, qui te appellaret patrem:
Euenit: habeo gratiam dijs. PAM. nullus sum.

L. Reduc uxorem, ac noli aduorsari mihi.

PAM. Pater, si illa ex me liberos uellet sibi,
Aut se esse mecum nuptam, satis certo scio,
Non me clam haberet, quae caelasse intellego.
Nunc, cum eius alienum esse a me animum sentiam,
Nec conuenturum inter nos posthac arbitrer,
Quamobrem reducam? L. mater quod suasit sua,
Adolescens mulier fecit: mirandum ne id est?
Censen te posse repereri ullam mulierem,
Quae careat culpa? an quia non delinquunt uiri?

PH. Vosmet uidete iam Lache, & tu Pamphile,
Remissam opus sit uobis, an reductam domum:
Vxor quid faciat, in manu non est mea:
Neutra in re uobis difficultas a me erit.
Sed quid faciemus puero? L. ridicule rogas.
Quidquid futurum est, huic reddas, suum scilicet,
Vt alamus nostrum. PAM. quem ipsa neglexit, pater,
Ego alã? L. quid dixti? eho, an nõ alemus, Pamphile?
Prodemus quaeso potius? quae haec amentia est?
Enimuero prorsus iam tacere non queo:
Nam cogis ea, quae nolo, ut praesente hoc loquar.

Ignarum censes tuarum lacrumarum esse me?
Aut, quid sit id, quod sollicitere ad hunc modum?
Primum hanc ubi dixti caussam, te propter tuam
Matrem non posse habere hanc uxorem domi;
Pollicita est ea se concessuram ex edibus.
Nunc, postquam ademptam hanc quoque tibi caussam uides;
Puer quia clam te est natus, nactus alteram es.
Erras, tui animi si me esse ignarum putas.
Aliquando tandem huc animum ut adiungas tuum,
Quam longum spatium amandi amicam tibi dedi?
Sumptus, quos fecisti in eã, quam animo aequo tuli?
Egi, atque oraui tecum, uxorem ut duceres:
Tempus dixi ego esse: impulsu duxisti meo.
Quae tum obsecutus mihi fecisti ut decuerat.
Nunc animum rursum ad meretricẽ induxti tuum.
Cui tu obsecutus, facis huic adeo iniuriam.
Nam in eandem uitam te reuolutum denuo
Video esse. PAM. *me ne?* LA. *te ipsum: & facis iniuriam,*
Cum fingis falsas caussas ad discordiam,
Vt cum illa uiuas, testem hanc cum abs te amoueris:
Sensitq. adeo uxor: nam ei caussa alia quae fuit,
Quamobrem abs te abiret? PH. *plane hic diuinat: nam id est.*
PAM. *Dabo iusiurandum nihil esse istorum tibi.* L. *ah,*
Reduc uxorem, aut, quamobrem non opus sit, cedo.
PAM. *Non est nunc tempus.* L. *puerum accipias: nam is quidem*

In

In culpa non est. post de matre uidero.
PAM. Omnibus modis miser sum: nec, quid agam, scio:
Tot nunc me rebus miserum concludit pater.
Abibo hinc, praesens quando promoueo parum.
Nam puerum credo iniussu non tollent meo,
Praesertim in ea re cum sit mihi adiutrix socrus.
LA. Fugis? hem, nec quidquam certi respondes mihi?
Num tibi uidetur esse apud sese? sine:
Puerũ Phidippe mihi cedo, ego alam. PH. maxume.
Non mirum fecit uxor, si hoc aegre tulit:
Amarae mulieres sunt, non facile haec ferunt.
Propterea haec ira est: nam ipsa narrauit mihi:
Id ego praesente hoc tibi nolebam dicere:
Neque ei credebam primo: nunc uero palam est.
Nam omnino abhorrere animũ huic uideo a nuptijs.
LA. Quid ergo agam, Phidippe? quid das consili?
PH. Quid agas? meretricem hanc primum adeundam censeo:
Oremus: accusemus grauius: denique
Minitemur, si cum illo habuerit rem postea.
L. Faciam, ut mones. puer eho, curre ad Bacchidẽ hãc
Vicinam nostram: huc euoca uerbis meis.
Et te oro porro, in hac re adiutor sis mihi. PH. ah,
Iamdudum dixi, itidemq. nunc dico, Lache,
Manere affinitatem hanc inter nos uolo,
Si ullo modo est ut possit, quod spero fore.
Sed uis ne adesse me una, dum istam conuenis?
LA. Immo uero abi, aliquam puero nutricem para.

ACTVS QVINCTI SCAENA I.

BACCHIS, LACHES.

NON hoc de nihilo est, quod Laches nunc me
conuentam esse expetit:
Nec pol me multum fallit, quin, quod suspicor, sit quod uelit.
LA. Videndum est, ne minus propter iram hanc impetrem, quam possiem;
Aut ne quid faciam plus, quod me post minus fecisse satius sit.
Aggrediar. Bacchis, salue. BA. salue Lache. LA. credo edepol te
Non nihil mirari Bacchis, quid sit, quapropter te huc iussi
Foras puerum euocare.
BA. Ego pol quoque etiam timida sum, cum uenit mi in mentem, quae sim,
Ne nomen mihi quaesti obstet apud te: nam mores facile tutor.
LA. Si uera dicis, nihil tibi pericli a me est, mulier: nam
Iam aetate ea sum, ut non siet peccato mihi ignosci aequom:
Quo magis, omnes res cautius ne temere faciam, accuro:
Nam si facis, factura ue es, bonas quod par est facere;
Inscitũ offerre iniuriã tibi me immerẽti, iniquom est

BA. *Est magnam ecastor gratiam de hac re quod tibi habeam. nam qui*
Post factã iniuriã se expurget, mihi parũ prosit. sed
Quid istuc est? LA. *meum receptas filium ad te Pamphilum.* BA. *ah.*
LA. *Sine dicam, uxorem hanc prius quam duxit, uostrum amorem pertuli.*
Mane: nondum etiam dixi id, quod uolui. nunc hic uxorem habet,
Quaere alium firmiorem tibi, dum consulendi tempus est.
Nam ille neque animo hoc erit aetatem, neque pol eadem ista aetate tu.
BA. *Quis id ait?* LA. *socrus.* BA. *me ne.* LA. *te ipsam: & filiam abduxit suam,*
Puerumque ob eam rem clam uoluit, qui natus est, exstinguere.
BA. *Aliud si scirem, qui firmare meam apud uos possem fidem,*
Sanctius quam iusiurãdum, id pollicerer tibi Laches,
Me segregatum habuisse, uxorem ut duxit, a me Pamphilum.
LA. *Lepida es. sed scin, quid uolo potius sodes facias?* BA. *quid cedo?*
LA. *Eas ad mulieres huc intro, atque istuc iusiurandum idem*
Polliceare illis: exple animum ijs, teq. hoc crimine expedi.
BA. *Faciam. quod pol, si esset alia ex hoc quaestu, haud fa-*

facerèt, scio,
Vt de tali caussa nuptae mulieri se ostenderet:
Sed falsa fama esse nolo gnatum suspectum tuum,
Nec leuiorē uobis, quibus est minime aequō, uiderier
Immerito: nam meritus de me est, quod queam, illi ut commodem.

L. Facilē, beneuolumq. lingua tua iam tibi me reddidit:
Nam non sunt solae arbitratae hae: ego quoque hoc etiam credidi.
Nunc cum ego te esse praeter nostram opinionem comperi,
Fac eadē ut sis porro: nostra utere amicitia, ut uoles.
Aliter si facis. sed reprimam me, ne aegre quidquam ex me audias.
Verum te hoc moneo unum, qualis sim amicus, aut quid possiem,
Potius quam inimicus, periclum facias. BA. faciam sedulo.

ACTVS QVINCTI SCAENA II.

PHIDIPPVS, LACHES, BACCHIS.

NIHIL apud me tibi defieri patiar, quin, quod opus sit,
Benigne praebeatur.
Sed cum tu satura, atque ebria eris, puer ut satur sit, facito.

L. Noster socer, uideo, uenit. puero nutricem adducit.

Phidippe

Phidippe, Bacchis deierat persancte. PH. haecine ea est? LA. haec est.

PH. Nec pol istae metuunt deos: neque has respicere deos opinor.

BA. Ancillas dedo: quolibet cruciatu per me exquire,
Licet. haec res hic agitur: me facere Pamphilo ut uxor redeat,
Oportet: quod si perficio, non paenitet me famae,
Solam fecisse id, quod aliae meretrices facere fugitāt.

LA. Phidippe, nostras mulieres suspectas falso nobis
In re ipsa inuenimus: porro hanc nunc experiamur. nam si
Compererit falso crimini tua se uxor credidisse,
Missam iram faciet; sin autem est ob eam rem iratus gnatus,
Quod peperit uxor clam, id leue est: cito ab eo haec ira abscedet.
Profecto in hac re nihil mali est, quod sit dissidio dignum.

PH. Velim quidem hercle. LA. exquire: adest: quod satis sit, faciet. BA. faciam.

PH. Quid istaec mihi narras? an quia non tute audisti dudum,
De hac re animus meus ut sit, Laches? illis exple modo animum.

LA. Quaeso edepol, Bacchis, quod mihi es pollicita tute, ut serues.

BA. Ob eam rem uis ergo intro eam? LA. i, atque exple animum ijs, ut credant.

BA. Eo: etsi scio pol his fore meum conspectum inuisum hodie:
Nã nupta meretrici hostis est, a uiro ubi segregata ẽ.
LA. At hae amicae erũt, ubi, quamobrem adueneris, resciscent. PH. atqui
Easdem amicas fore tibi promitto, rẽ ubi cognorint:
Nam illas errore, & te simul suspicione exsolues.
BA. Perij, pudet Philumenae: sequimini me intro huc ambae.
LA. Quid mi est, quod malim, quam quod huic intellego euenire, ut
Gratiam ineat sine suo dispendio, & mihi una prosit?
Nam si est, ut haec nunc Pamphilum uere ab se segregarit?
Scit sibi nobilitatem ex eo, & rem natam, & gloriam esse;
Refertq. gratiam ei, unaq. opera nos sibi amicos iunget.

ACTVS QVINCTI SCAENA III.

PARMENO, BACCHIS.

EDEPOL ne esse meam herus operam deputat parui preti
Qui ob rem nullam misit: frustra ubi totum desedi diem,
Myconium hospitem dum exspecto in arce. Callidemidem.
Itaque ineptus hodie dũ illic sedeo, ut quisq. uenerat,

Accedebam: adolescens, dic dum quaeso tun es Myconius?

Non sum. at Callidemides? non. hospitem ecquem Pamphilum

Hic habes? omnes negabant: neque enim quemquam esse arbitror.

Denique hercle iam pudebat: abij. sed quid Bacchidem

Ab nostro affine exeuntem uideo? quid huic hic rei est?

BA. *Parmeno, opportune te offers, propere curre ad Pamphilum.*

PAR. *Quid eo?* BA. *dic me orare, ut ueniat.* PAR. *ad te?* BA. *immo ad Philumenam.*

PAR. *Quid rei est?* BA. *tua quod nil refert, percontari desinas.*

PAR. *Nil aliud dicam?* BA. *etiam: cognosse anulum illum Murrhinam*

Gnatae suae fuisse, quem mihi ipsus olim dederat. PAR. *scio.*

Tantum ne est? BA. *tantum: aderit continuo, haec ubi ex te audiuerit.*

Sed cessas? PAR. *minime equidem: nam hodie mihi potestas haud data est:*

Ita cursando atque ambulando totum hunc contriui diem.

BA. *Quantam obtuli aduentu meo laetitiam Pamphilo hodie?*

Quot commodas res attuli? quot autẽ ademi curas?

Gnatum

Gnatum ei restituo, qui paene harum, ipsiusq. opera
periit:
Vxorem, quam numquam est ratus posthac se habiturum, reddo:
Qua re suspectus suo patri, & Phidippo fuit, exsolui.
Hic adeo his rebus anulus fuit initium inueniundis.
Nam memini, abhinc menses decem fere ad me nocte
prima
Confugere anhelantem domum, sine comite, uini plenum,
Cum hoc anulo. extimui illico: mi Pamphile inquam
amabo,
Quid exanimatus es obsecro? aut unde anulum istum
nactus?
Dic mihi. ille alias res agere se simulare. postquam
id uideo;
Nescio quid suspicarier magis coepi; instare, ut dicat.
Homo se fatetur ui in uia nescio quam compressisse:
Dicitq. sese illi anulum, dum luctat, detraxisse:
Eum haec cognouit Murrhina in digito modo me habentem:
Rogat, unde sit: narro omnia haec: inde est cognitio facta,
Philumenam esse compressam ab eo, & filium inde
hunc natum.
Haec tot propter me gaudia illi contigisse laetor:
Etsi

Etsi hoc meretrices aliae nolunt: neque enim est in rem nostram,
Vt quisquam amator nuptijs laetetur. uerum ecastor.
Numquam animum quaesti gratia ad malas adducam partes.
Ego dum illo licitum est usa sum benigno, & lepido, & comi.
Incommode mihi nuptijs euenit: factum fateor:
At pol me fecisse arbitror, ne id merito mihi eueniret.
Multa ex quo fuerint commoda, eius incommoda aequom est ferre.

ACTVS QVINCTI SCAENA IV.

PAMPHILVS, PARMENO, BACCHIS.

VIDE mi Parmeno etiam sodes, ut mi haec certa & clara attuleris;
Ne me in breue hoc conijcias tempus, gaudio hoc falso frui.
PAR. Visum est. PAM. certo ne? PAR. certe. PAM. deus sum, si hoc ita est. PAM. uerum reperies.
PAM. Manedum sodes: timeo ne aliud esse credam, atque aliud nuncies.
PAR. Maneo. PAM. sic te dixisse opinor, inuenisse Murrhinam,

Suum

Suum anulum habere Bacchidem. PAR. factum.
PAM. eum, quem ego olim ei dedi:
Eaq. hoc te nunciare mihi iussit: ita ne factum? PAR. ita inquam.
PAM. Quis me est fortunatior, uenustatisque adeo plenior? egon
Pro hoc nuncio quid te donem? quid? quid? nescio.
PAR. at ego scio. PAM. quid?
PAR. Nil: nam neque etiam in nuncio, neque in me ipso quid sit boni,
Scio. PAM. ego ne, qui ab Orco mortuum me reducem in lucem feceris,
Sinam sine munere a me abire? ah nimium me ingratum putas.
Sed Bacchidem eccam uideo stare ante ostium:
Me exspectat credo: adibo. BA. salue Pamphile.
PAM. O Bacchis, o mea Bacchis, seruatrix mea.
BA. Bene factum & uolupe est. PAM. factis ut credam facis:
Antiquamq. adeo tuam uenustatem obtines,
Vt uoluptati obitus, sermo, aduentus tuus, quocumque adueneris,
Semper siet. BA. at tu ecastor morem antiquum, atque ingenium obtines,
Vt unus hominum homo te uiuat numquam quisquam blandior.
PAM. Ha, ha, ha, tu ne mihi istuc? BA. recte amasti, Pamphile, uxorem tuam:
Nam numquam ante hunc diem meis oculis eam, quod

quod nossem, uideram:
Perliberalis uisa est. PAM. dic uerum. BA. ita me dij
ament Pamphile.
PAM. Dic mihi, harum rerum numquid dixti iam patri?
BA. nil. PAM. neque opus est
Adeo mutito: placet hoc non fieri, itidem, ut in comoedijs,
Omnia ubi omnes resciscunt. hic, quos par fuerat resciscere,
Sciunt; quos non autem scire aequom est, neque resciscunt, neque scient.
BA. Immo etiam, hoc qui occultari posse facilius credas, dabo:
Murrhina ita Phidippo dixit, iuriiurando se meo
Fidem habuisse, & propterea te sibi purgatum. PAM. est optume:
Speroq. rem hanc esse euenturam nobis ex sententia.
PAR. Here, licet me scire ex te, hodie quid sit quod feci boni?
Aut quid istuc est, quod uos agitis? PAM. non. PAR. suspicor tamen.
Ego ne ab Orco hunc mortuum? quo pacto? PAM. nescis Parmeno,
Quantum hodie profueris mihi, et ex quanta aerumna extraxeris.
PAR. Immo uero scio, neque hoc imprudens feci. PAM. ego istuc satis scio. PAR. an

Temere quidquam Parmenonem praetereat, quod
facto usus sit?

PAM. Sequere me intro Parmeno. PAR. sequor. equi-
dem plus hodie boni

Feci imprudens, quam sciens ante hunc diem um-
quam. Plaudite.

FINIS.

M. ANTONII MVRETI ARGVMENTORVM, ET SCHOLIORVM IN TERENTIVM LIBER.

IN VITAM TERENTII.

DVM AFRICANI uocem diuinam] *Antea legebatur, uoce diuina. ego hoc latini sermonis consuetudinem pati non puto: neque enim, aliqua re, sed aliquam rem inhiare dicimus. Plautus,*

-- Inhiat aurum, ut deuoret. itaque ratus sum, sine periculo posse mutari. Sic paullo infra, cum in omnibus libris legeretur, - Abijt in Graeciam in terram ultimam: ausus sum prius illud, in, expungere: quod & uersum corrumpebat, & orationis, ut ego quidem arbitror, puritatē. terram enim Graeciā, et terram Italiam, & similia ueteres saepe dicebāt.

Iussus ante Caecilio recitare.] *pro Cerio, quod nomen nihil est, & tamen hoc loco in omnes libros irrepserat, Caecilium reposui, fretus auctoritate Eusebij, qui hoc ipsum, quo de hic agitur, narrat in Chronicis. Caecilium autem poetam comicum accipio.*

Consularibus ludis] *consularium ludorum nulla alibi, quod sciam, mentio. Consualibus, non, consularibus, legendum forte sit. sunt autem Consuales ludi ijdem cum Circensibus, siue Romanis.*

Iliadem inſtar tragoediae, Odyſſeam ad imaginem comoediae] *Aliter ſentit Ariſtoteles; cuius auctoritate facile huius grãmatici opinio praeponderatur. eius uerba ſunt* ἐν τῷ περὶ ποιητικῆς. ὥσπερ δὲ καὶ τὰ σπουδαῖα μάλιστα ποιητικῆς ὅμηρος ἦν (μόνος γὰρ, οὐχ ὅτι εὖ, ἀλλ' ὅτι καὶ μιμήσεις δραματικὰς ἐποίησεν) οὕτω καὶ τὰ τῆς κωμῳδίας σχήματα πρῶτος ὑπέδειξεν, οὐ ψόγον, ἀλλὰ τὸ γελοῖον δραματοποιήσας. ὁ γὰρ μαργείτης ἀνάλογον ἔχει. ὥσπερ ἰλιὰς καὶ ὀδυσσεία πρὸς τὰς τραγῳδίας, οὕτω καὶ οὗτος πρὸς τὰς κωμῳδίας.

Ne quiſquam in alterum carmen infame proponeret, lege lata, ſiluere.] *In alijs, lata lege ſanxerunt. inepte. hoc enim ſignificat: ſiluiſſe poetas, id eſt, deſiiſſe, ciuem nominatim proſcindere, cum lex illa lata eſſet. atque hoc ipſum eſt, quod ait Flaccus,*

– lex eſt accepta, chorusque,
Turpiter obticuit, ſublato iure nocendi.

Prorſae orationis] *Proſam orationẽ qui dicũt, facere imperite puto. prorſum antiqui rectũ uocabant: unde prorſi limites apud Feſtum, eoq. uocabulo in hũc ſenſum reperio uſum Senecã in his uerſibus ex Troade,*

Et qui renatum prorſus adſpiciens diem,
Tepidum rubenti Tigrin admiſcet freto.

Sed & Prorſam uocabant deam, quae rectos fetus educeret: de qua locum hunc A. Gellij lib. XVI. *ita ſcriptum in ueteribus libris uidere memini: Huius periculi deprecandi gratia arae ſtatutae ſunt Romae duabus Carmentibus, quarum altera Poſtuerta nominata eſt, Prorſa altera: a recti, peruerſiq. partus*

&

& potestate, & nomine. Nunc autem ibi quoque corrupte legitur, Prosa: quia igitur, Prorsum, ut dixi, rectum est, iccirco solutam orationem prorsam nominarunt; quod essent in ea uoces recto fere ordine, & , ut naturae ferret impetus, collocatae. contraq. uersum dixerunt, in quo esset orationis genus, ut Cicero loquitur, uersum atque mutatum.

A

Latinae fabulae primo a Liuio Andronico scriptae sunt ad cunctas res, etiam cum recentius idem poeta, & actor fabularum suarum fuisset] *In alijs libris, cum etiam tum recentius idem & poeta &c. locus aperte corruptus est: quem equidem ita legendum censeo: Latinae fabulae primo a Liuio Andronico scriptae sunt; cum, etiam tum ad cuncta recentibus, idem & poeta, & actor fabularum suarum fuisset. ut hoc significet, ideo eundem et poetam, & actorem fuisse, quod Romani etiam tum ad eiusmodi omnia rudes essent. uide Liuium lib.* VII.

Nam ludornm quattuor sunt species] *Difficile dictu est, hoc loco non multis in uerbis quam multa peccata sint. primum, quattuor tantum ludorum genera, siue, ut iste nescio quis loquitur, species. ubi igitur Florales? ubi Romani? ne ceteros persequendo sim longior. deinde Apollinares ludos numerat inter eos, qui ad curam aedilium curulium pertinerent. falso. exstant apud Liuium, & Macrobium carmina Marcij uatis, quae eos ad praetoris urbani curam pertinuisse demonstrant. Apollini censeo uouendos*

ludos, qui quotannis communiter Apollini fiant. ijs ludis faciendis praeſit is praetor, qui ius populo plebiq. dabit ſummum. Idem confirmat M. Tullius oratione decima in Antonium; ubi, de Bruto loquens, Qui inquit, cum praetor urbanus eſſet, urbe caruit, ius non dixit, cum omne ius populi R. recuperaſſet. & paullo infra: Quine Apollinares quidem ludos, pro ſua, populiq. R. dignitate apparatos, praeſens fecit, ne quam uiam patefaceret ſceleratorum hominum audaciae. Errat etiam in eo, quod Megalenſes magnis dijs conſecratos fuiſſe arbitratur. non enim Megalenſes, ſed Circenſes, ſiue Romanos Conſo, & magnis dijs, ex Aſconio; Megalenſes autem magnae deum matri ſacros fuiſſe, ex Liuio & alijs cognoſcitur. Nam quod Antonius Goueanus a Megalenſibus Megaleſia diſtinguere, Megalēſes autem eoſdem cum Romanis facere uoluit; aeque in utroque falſius eſt. Locus eſt Ciceronis ex oratione de reſpōſis haruſpicū. Nam quid ego de illis ludis loquar, quos in Palatio noſtri maiores ante templum in ipſo Matris magnae conſpectu Megalenſibus fieri celebrariq. uoluerunt? qui ſunt more inſtitutiſq. maxime caſti, ſollemnes, religioſi: quibus ludis primum ante populi conſeſſum ſenatui P. Africanus iterum conſul ille Maior dedit, ut eos ludos haec lues impura pollueret. quo ſi quis liber aut ſpectandi, aut etiam religionis cauſſa acceſſerat, manus afferebantur: eo matrona nulla adijt propter uim conſenſumq. ſeruorum. Ita ludos eos, quorum religio tanta eſt, ut ex ultimis ter-

ris

ris accersita, in hac urbe consederit, qui uni ludi ne uerbo quidem appellantur latino, ut uocabulo ipso & appetita religio externa, & Matris magnae nomine suscepta declaretur, hos ludos serui fecerunt, serui spectauerunt, tota denique hoc aedili seruorum Megalesia fuerunt. Hunc locum totidem uerbis citat Goueanus; & ex eo colligit, a Megalensibus alia esse Megalesia, quod Cicero Megalesia Megalensibus celebrari solita dicat. deinde tradit ludos Megalenses eosdem esse, qui Circenses, Romani, magni nominantur. quae cum dicit, non animaduertit in quam difficiles sese rerum absurdissimarum laqueos induat. non abutar pluribus argumentis, neque committam, ut mea oratio, hunc ueluti patentē alienae reprehensionis nacta campū, iuueniliter in eo exsultare uideatur. tota res uno uerbo confici potest. nam si ludi Megalenses committebantur pridie id. Apr. ut ex Liuio constat; ludi autem Romani pridie Kal. Sept. ut e priore actione in Verrem cognoscitur: quis est usque eo hebes, qui non uideat, ut ijdem sint Megalenses et Romani, nullo modo fieri posse? Ego uero, ne dicam dolo, uocem illam, Megalensibus, e Ciceronis loco, quem paullo supra recitaui, & expungendam puto, et e glossemate aliquo in ordinem Ciceronis uerborū irrepsisse suspicor. Sunt igitur eadem Megalesia cum Megalensibus, neque dicta sunt ἀπὸ τῆς μεγάλων σιῶν, ut hic grammaticus nugatur, sed a Magna matre, cui dicata erant: cumq. initio Megalensia dicerentur, detrita, ut saepe fit, littera, Megalesia nominata

minata sunt. Itaque Festus, Megalesia, inquit, ludos Matris magnae appellabant.

Μεγάλως σιὼς] antea legebantur coniuncte μεγαλεσίους, quam uocem nusquam apud probatos auctores reperiri arbitror.

B

Diuerbijs & canticis] ita emendaui, coniectura tantum adductus, cum partim librorum, De authenticis, partim, Deuerbijs authenticis, haberent.

Adnotandum sane puellarum &c.] falsum est, quod hoc loco admonet Donatus, puellas liberales nusquam in palliata loqui. loquitur in Heauton timorumeno Antiphila, in Curculione Planesium, in Epidico uirga illa, Stratiphoclis soror. pluribus exemplis nihil opus est.

Nihil ergo secus factum est.] In alijs secus, in alijs secius: ego sequius legendum puto. Valet autem sequius, minus bene, aut minus bonum. neque est, cur dubitetur de integritate loci illius apud Liuium lib. II. Inuitus, inquit, quod sequius sit, de meis ciuibus loquor. Sic Afranius apud Sosipatrum. Sin, id quod non spero, ratio talis sequius ceciderit.

M. ANTONII MVRETI IN ANDRIAM TERENTII ARGVMENTVM.

CHREMES, & Phania fratres Athenienses fuerunt. eorum Chremes, profecturus in Asiam, Pasibulam filiolam, quam tum unicam habebat, fratris fidei credidit. profecto eo, contingit, ut in Graecia magni bellorum motus excitarentur. quos fugiens Phania, cum imposita secum in nauim puella ad fratrem iter cepisset, ui tempestatis fracta naui, apud Andrum insulam eiectus est. ibi applicat se ad Andrium quendam, hominem haud magna in re; a quo tamen benigne humaniterq. exceptus, nõ ita multo post moritur. Hospes Andrius relictae apud se puellae commutat nomen, & pro Pasibula Glyceriũ nominat: cumque per aliquot annos eam cum filia Chryside, pari utramque studio, educasset, decedit ipse quoque de uita. Chrysis, quae se & orbam, & inopem uideret, abrepta secum Glycerio, Athenas nauigat: ubi cum aliquandiu uitam lana telaque tolerasset, ad postremum adolescentum blanditijs, & pollicitationibus uicta, quaestum corpore facere incepit. Ventitabat ad eam inter ceteros Pamphilus, Simonis filius, probus & liberali praeditus ingenio adolescens; qui non Chrysidis ille quidem, sed ipsius Glycerij mirifico quodam amore percussus, primus, solusque corpus cum ea commiscuit, fidemq.

fidemque iam grauidae dedit, eã sibi uxorem fore. Susceperat & postea Chremes aliam filiam, Philumenam nomine, eamque (iam enim nubilis erat) Pamphilo, bona adolescentis impulsus fama, collocare cupiebat. Quid multa? ultro ad Simonem uenit, cum eo negotium conficit. inscio Pamphilo, de communi senum sententia, faciendis nuptijs constituitur dies. Adhuc haec erant: cum Chrysis moritur. ibi primum Simo de filij amore cognouit. nam cum ambo una in funus produxissent; accidit, ut, posita in ignem Chryside, Glycerium se, prae doloris impatientia, eodem coniectura uideretur. Accurrit Pamphilus; eamque mediam amplexus, ita consolari coepit, ut plurimas minimeq. dubias totius rei significationes daret. itaque uenit ad Simonem postridie Chremes; condicionem renunciat: comperisse se, Pamphilum peregrinam illam habere in uxoris loco. nescius, ex se natam esse eam, qui ita contumeliae caussa peregrinam nominaret. gaudere, ea re intellecta, Pamphilus: dolere contra, ac ringi Simo. aduenit interea dies, qui nuptijs initio fuerat praestitutus. Simo, ueteratoria quadam calliditate, simulandas sibi, ad pertentandum filij animum, nuptias statuit: hoc cogitans, si abnueret filius, ueram sibi obiurgandi illius caussam fore; quae ad eum diem nulla satis iusta fuerat: sin annueret; facile se, quod uellet, a Chreme te impetraturum; atque ita uero nuptias, dijs adiuuantibus, factum iri. praeteriens igitur apud forum, securo iam, & nihil tale metuenti filio, Pamphile,

in-

inquit, abi domum, ac deos comprecare: uxor tibi du cenda hodie est. hoc dicto, uelut improuiso quodam iaculo, sauciatus adolescens, quid ageret, aut quid consilij caperet, nesciebat: cum ad eum Dauus, uafro admodum, ac uersuto ingenio seruus, animaduer sa senis astutia, accurrit. Erat tum una cum Pamphilo Charinus, qui adolescens miro quodam amore Philumenae incensus, frustra saepe tentatis illius nuptijs, ad postremum audito eam eo die nupturam Pamphilo, in summam desperationem adductus, eum orabat, si se saluum uellet, ut uel eam ne duceret, uel saltem nuptijs dies aliquot produceret. Pamphilus eum sua quidem caussa bono esse animo, atque omnia ad impediendas nuptias moliri iubebat: se, quãtum in se esset, effecturum, ea ut ne daretur sibi. aduenięs, ut dixi, Dauus, Charinum, iam spei plenum, abire ad ambięndos senis amicos iubet: deinde seorsum Pamphilo coniecturas suas aperit, persuadetque, ut patri dicat, se paratum esse uxorem ducere: nam eo pacto, inquit, & patri omnem iurgandi occasionem praecideris, & non erit tamen uerendum, ne nuptiae fiant: numquam enim Chremes tibi, semel repudiato, filiam suam iterum commissurus est. Haec ita de serui consilio acta, longe aliter cecidere, ac putabantur. exorat enim Chremetem Simo. ita res in uerarum nuptiarum discrimen adducitur. Forte eo ipso die Glycerium, exactis temporibus, puerum peperit. eum puerum Dauus, cum aliter nuptias disturbare non posset, pro foribus aedium Simonis ab ancilla collocandũ curat.

curat. in eum cum incidisset Chremes, & e Pamphilo natum esse cognosset, rursum abducit animum a nuptijs. turbae maximae cōcitantur: donec aduenit Crito Andrius, qui, quod Chrysidi genere proximus fuisset, ad cernendam illius hereditatem Athenas uenerat. eius interuentu Chremes filiam agnoscit. ita, summa omnium laetitia, Charino Philumena, Glycerium Pamphilo nubit.

SCHOLIA.

MODOS FECIT FLACCVS CLAVDII.] In alijs, quos quidem uiderim, omnibus, FLACCVS CLAVDII FILIVS, quod equidem concoquere nō possum. neque enim cum pater alicuius notādus erat, nomine eum, sed praenomine, aut certe cognomine notabant. uerbi caussa, non ita ut dicerent, M. TVLLIVS CICERO TVLLII F. certe enim, si Tullius est, Tullij filius sit, necesse est, aut iure naturae, aut iure ciuili. Sed hoc modo, M. TVLLIVS, M. F. CICERO. quomodo igitur retineri potest scriptura haec, FLACCVS CLAVDII FILIVS? nondum enim adduci possum, ut assentiar homini doctissimo, Antonio Augustino, qui Claudium ueteribus non nomen modo, sed praenomen quoque fuisse ait. deinde ut in gēte Valeria, et Horatia Flacci cognomen fuisse notissimum est: ita in Claudia fuisse non puto. postremo hunc Flaccum, quisquis est, ciuem Romanum natum fuisse, non est credibile, cum ignominiosa esset a-

pud Romanos scaenicorum artificiorum tota fere tractatio: sed aut seruũ alicuius ciuis R. aut certe libertũ: quorum utrouis posito, illud, CLAVDII FILIVS, stare non potest. Deleui igitur uocem FILIVS, eo fidẽtius, quod in ceterarum fabularum inscriptionibus nullus omnino est, qui eam habeat, antiquus liber.

C

ACTVS PRIMI SCAENA PRIMA.] Scaena quid sit, notum est omnibus. quod autem actus fabularũ partimur in scaenas, aliamq. primam scaenam, aliam secundam, & sic deinceps dicimus; quam perite & intelligenter id fiat, quaerendum puto. equidem, libere ut dicam, grammaticorum hanc, non poetarum, esse partitionem arbitror: neq. credo scaenã pro parte actus apud ullum probatum scriptorem, si grammaticos excipias, legi. itaque neque apud Plautũ ulla scaenarum mentio est; & in Terentij fabulis aliter ab alijs distinguuntur: et in ueteribus Terentij libris, etiam impressis, neque prima, neque secunda, neque ulla omnino scaena nominatur.

Sed ijs quas semper, &c.] Donatus annotat, fidem & taciturnitatẽ artes uocari. recte; artes enim antiqui & uitia, & uirtutes uocabant. Terentius Adelphis: - Primarum artium magis principem. Sallustius: Quae utraq. ijs artibus auxerat, quas supra memoraui. plures locos congerere me memini ad hanc rem, in scholijs, quae olim Lutetiae in hunc poetam edidi. animaduerto autem, Aristotelem quoque nõnumquam, τῶν τεχνῶν nomine, uirtutes etiam amplecti, ut cum ait

ait in ſecundo νικομαχείων. ταῦτα δὲ πρὸς μὲν τὶ τὰς ἄλλας τέχνας ἔχειν οὐ συναριθμεῖται, πλὴν αὐτὸ τὸ εἰδέναι.

D

Nam iſtaec commemoratio] *Demoſthenes* περὶ στεφάνου. τὸ δὲ τὰς ἰδίας εὐεργεσίας ἀναμιμνήσκειν, μικροῦ δεῖν ὅμοιόν ἐστι τὸ ὀνειδίζειν.

Liberius uiuendi fuit poteſtas. nam antea] *Fuit, in hoc uerſu monoſyllabum eſt: & in quarta ſede pes ille, qui creticus dicitur. Scio autem ſuper hoc pede, ecquid in iambicum carmen reciperetur, an minus, uarias eruditorum hominum & fuiſſe, & eſſe ſententias. ego, antequam hac de re ſtatuam, quid in quaeſtione uerſetur, etiam atque etiam conſiderandum puto. Nam ſi hoc quaeritur, data quibuſdam hominibus in Terentio, & Plauto addendi, detrahendi, inuertendi, mutandique licentia, poſſint ne omnes illorum poetarum iambici uerſus ita componi, ut nuſquam in eis creticus reperiatur: facilis & expedita res eſt. ipſe mehercules iambus, ſi hoc concedatur, ex eo ipſo, cui nomen dedit, uerſuum genere moueri queat. Sin hoc agitur, nulla temeraria mutatione conceſſa, multi ne ſint in utroque horum poetarum uerſus, quorum dimenſio explicari ſine cretico non queat: ego uero innumerabiles poſſe proferri arbitror. proferam paucos, ex quibus de ceteris coniectura capiatur.*

Ex Andria.

Futura eſſe audiuit, ſed ipſe exit foras.

Goueanus particulam, ſed, delere auſus eſt. parum conſidera-

ſiderate. poterat alio confugere, & dicere, pronomen, ipſe, interdum priore correpta enunciari.

Ex eadem.

Nihil propter hanc rem: ſed eſt, quod ſuſcenſet tibi.
Quidnam eſt? puerile eſt. quid eſt? nihil. quin dic, quid eſt.
Bonum ingenium narras adoleſcentis. optumum.
Eius morte ea ad me lege redieunt bona.
Adeon impotenti eſſe animo, ut praeter ciuium.

Piget plura, uel ex hac ipſa, uel ex alijs fabulis colligere: ſunt autem innumera: nunc pauca ponam ex Plauto.

Non omnes poſſunt olere unguenta exotica.
Tu tibi iſtos habeas turtures, piſces, aues.
Qui ſcis, an tibi iſtuc eueniat prius, quam mihi?
Quo modo occepiſtis, bibite, pergraecamini.
Tace, atque abi tu rus. ego ire in Piraeeum uolo.

male autem in hoc uerſu uulgo legitur, abiturus. porro uerbum abi poſteriore correpta enunciatur, ut et alijs apud eundem, & apud hunc quoque poetam ſat multis locis. atque haec e principio Moſtellariae deprompta ſunt omnia. quod ſi quis ceteras fabulas excutiat, non dici poteſt, quam multa ſit deprehẽſurus, quae ſine uiolentis, ut ita dixerim, mutationibus creticum effugere non poſſunt. uideo & Anacreontem hoc pede in uerſibus ſuis uſum. cuius illud eſt:

τέρπει με κ᾽ ἀφροδίτη,
καὶ πάλιν θέλω χορεύειν. Et illud:
τὰς δὲ φροντίδας μεθῶμεν.

Sed

Sed & multis alijs locis eundem pedem adhibuit.

Quod plerique omnes] *Prisc. lib.* XVIII. *admonet, hanc loquendi rationem manasse ab Atticis: eos enim ita loqui solitos,* πλείονες δὴ πάντες τοῦτο λέγουσιν ἄνθρωποι. *Sic & in Heauton timorumeno,*

- Dixi pleraque omnia.

Huc uiciniae] *Sic in Phormione, hic uiciniae. Nonius tamen, & Priscianus, & Carisius, huic uiciniae, legunt: certeq. in quattuor manu scriptis libris, quibus usus sum, huic uiciniae, aperte legitur.*

Perduxere illuc secum.] *Perducuntur, ait Donatus, necessitate coacti. Confirmat hanc interpretationem Asconius, qui in locum illum ex primo accusationis, Lenonum, aleatorum, perductorum nulla mentio fiat: Lenones, inquit, sunt scortorum, perductores etiam inuitarum personarum. Perductorum nomine usus est & Tertullianus in apologetico, his uerbis, Nam si qui forte uere de sterilitate Christianorũ cõqueri possunt, primi erũt lenones, perductores, aquarioli, etc.*

Quis heri Chrysidem habuit?] *honeste dictum, pro, quis cum Chryside rem habuit. Ita intelligẽdum est illud e nono epistolarum, Sed tamen ne Aristippus quidem ille Socraticus erubuit, cum esset obiectum, habere eum Laida: Habeo, inquit, non habeor. nam et Graecos ita nonnumquam loqui constat. Lucianus.* Τὸν στρατιώτην Θαῒ τὸν ἀκαρνᾶνα, ὃς πάλαι μὲν Αβρότονον εἶχεν. *& cetera.*

Nam qui cum ingeniis conflictatur eiusmodi]

consen-

consentiunt libri. non uideo tamen, quo modo uersus stare possit. Si haberem libros, qui me adiuuarent, libenter hoc modo legerem,

Nam qui conflictat cum ingenijs eiusmodi.

Siquidem uerbo, conflicto, usus est et in Phormione.

F

Honesta oratio est.] In quibusdam libris, honesta ratio est. sed hanc scripturam & ueteres libri, & ipsa carminis ratio, & latine loquentium consuetudo confirmat. Cicero enim, quem studiose fecisse constat, ut multas loquēdi formulas ab hoc poeta desumptas in sua scripta transferret, hac ipsa saepe usus est. unius nunc loci uenit in mentem, qui est in secundo de Officijs: Dictu quidem est procline: itaq. uulgo loquuntur, sese in beneficijs collocandis mores hominum, non fortunam, sequi. honesta oratio est: sed quis est tandem, &c.

G

Hoc quid sit? Si. omnes qui amant] In dimetiendo uersu, qui, nō eliditur: sed ita permanet, ut in illo Virgilij,

Credimus, an qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?

Eius autem generis apud hūc poetā satis multa sunt.

Neque tu hoc dicas tibi non praedictum] Ita est aperte in meo manu scripto, & in altero eorum, qui in Antoniana huius ciuitatis bibliotheca asseruantur: estq. haec uera huius loci lectio, quidquid interpres de tribus negationibus comminiscatur. Faernus cum eam omnium ueterum librorum consensu confirmari testatus esset, maluit Donatum sequi: quem ego hoc quidem loco nihil moror. Similis autem huic locus qui

dam est apud Plautum in Pseudolo.

Audiui Archilis iamdudum: Lesbiam adduci iubes.] *Goueanus de suo addit particulam, quod: hoc modo, iamdudũ quod Lesbiã adduci iubes, uidelicet quia putauit hos omnes uersus iãbicos esse. sed falsus est. sũt enim omnes trochaici, quadrati catalectici, praeter postremos duos, qui sunt iãbici quadrati acatalectici.*

Vxorem decreuit dare sese mi hodie] *In alijs, decrerat. sed et meus manu scriptus habet, decreuit; et is, qui in hac urbe abhinc annos octuaginta duos impressus est: cuius ego posthac testimonio cum utar, ueterem Venetum nominabo. qui quidem liber, etsi, ut illa erant tempora, mendis innumerabilibus scatet; tamẽ ita multa, ita praeclara ueteris scripturae uestigia retinet, incredibile ut mihi auxilium attulerit ad locos perplurimos corrigendos. Decreuit, autem, quin hoc loco melius sit, dubitari non oportet: loquitur enim non de primo illo consilio, quo nuptiae in hunc diem constitutae fuerant: (tunc enim nõ esset, cur diceret, - Non ne oportuit praescisse me ante? quippe qui id satis multo ante cognosset, ut e multis huius fabulae locis colligitur) sed de secũdo, quod patrẽ subito, atque ex tempore cepisse arbitratur. Cum haec iã scripsissem, animaduerti in libro quoq. manuscripto Bernardini Lauretani, decreuit, non decreuerat, legi. Faernus ait,* DECREVIT *in paucissimis, ijsq. recentissimis libris legi. Ego amplius duodecim satis ueteres uidi, in quibus ita scriptum esset: omninoq. iudico eam scripturam rectam & ueram esse.*

Adeon

Adeon hominem inuenuſtum] *Inuenuſtum, hoc loco accipere debemus, in rebus amatorijs infortunatum, & infelicem: quod Graeci dicunt,* ἀναφρόδιτον. *Lucianus.* ἐγὼ δὲ καὶ ἄλλως ἀναφρόδιτός εἰμι εἰς τὰ ἐρωτικά. καὶ δύο γοῦν, οὓς μάλιστα ὑπερηγάπησα, τὴν Δάφνην, καὶ τὸν Υάκινθον, ἡ μὲν ἀποδιδράσκει με καὶ μισεῖ, ὁ δὲ ὑπὸ τοῦ δίσκου ἀπώλετο. *& uenuſta interdum eſt* ἡ ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς εὐδαιμονία. *Terent.*

Quis me eſt fortunatior, uenuſtatisq. adeo plenior?

Vbi tamẽ Nonius legit, Vetuſtatis: ſed falſo, ut puto.

Pro deum, atque hominum, nullon ego] *Dimeter eſt iambicus, quales etiam duos paullo ſupra octonarijs admiſcuit. in alijs legebatur, Pro Deum, atq. hominum fidem, nullon ego: quo modo ſi legas, uerſus ſtare non poteſt. neque tamen auſus eſſem illud, fidem, expungere, niſi primum uidiſſem abeſſe a meo manu ſcripto; deinde meminiſſem, eodem modo locutum hũc ipſum poetã in Phormione, – Pro deũ immortalium,*

Negat Phanium hanc ſibi cognatã eſſe Demipho? ubi etiam conſimilem e Ciceronis oeconomico citat interpres locum, Quid igitur, pro deum immortalium, primum eam docebas, quaeſo? Aliter Faernus. ſed ſuum cuique.

Hoc incertum quorſum accidat] *Quorſum cadat. accidere enim uetere latina lingua eſt cadere. ut, cum dicimus, accidere ad genua. Ennius.*

Caeſa accidiſſet ad terram abiegna trabes.

Quaeſo edepol Charine, quoniam id fieri, quod uis, non poteſt: uelis id, quod poſsit.] *Fuit haec*

ſententia ſummi philoſophi Ariſtotelis, de quo apud Stobaeum haec leguntur. Ἀριστοτέλης εἶπεν, ἐπειδὴ μὴ γίνεται τὰ πράγματα, ὡς βουλόμεθα, δεῖ βούλεσθαι, ὡς γίνεται.

Neque pol conſilii locum habeo, neque auxilii copiam] *Hunc uerſum, ut in omnibus libris repereram, ita reliqui, ſumma ipſorum conſenſione permotus: puto tamen ita legendum,*

Neq. pol auxilij locũ habeo, neque cõſilij copiã.

nam & Charinus hoc ordine propoſuerat, - auxiliũ, conſilium, expetens. & ipſa uerſus ratio, ut ita legas, exigere uidetur.

Egomet continuo ad Chremem] *Liber meus, Ego me continuo ad Chremem: quod mihi quidem multo uenuſtius uidetur.*

Qui ſe ſciret non deſerturum] *Vnum habeo librum veterẽ, in quo ſcriptũ eſt, qui ſe ſciret non deſertuiri.*

Num immemores diſcipuli?] *Alij emendant, Num immemores diſcipuli? ego nihil mutandum cenſeo: in tertia enim huius carminis ſede eſſe pedem, qui proceleumaticus dicitur: ut in illis,*

Cupio aliquos parare amicos beneficio meo.
Non fiet: hoc modo ſine te exorem. ſcilicet.
Ita faciam. quid? quid aliud uolui dicere?

nam quod Ioachimus Camerarius & hunc pedem, & amphimacrum ab iambico excludit; mihi quidẽ multis de cauſſis non placet. eas cauſſas tunc explicabo, cum Plautum a me emendatum in publicum emittã: quod, ſi uita ſuppeditabit, cito fore confido.

Adhuc

Adhuc Archilis quae assolent, quaeq. oportet] *In ueteribus, oportent. Sunt autem huc aliquot uersus, quorum dimensionem explicare ex ueteribus libris non potui, ex ingenio nolui.*

Tibi uideor esse, quem tam aperte] *In alijs, Tibi uideor, quem tam aperte. Goucanus intellexerat, deesse aliquid ad uersum; feceratq., Tibi uideor ego, quem tam aperte, &c. quod ego reposui, in ueteribus libris summa consensione reperitur Hoc quoque, ut alia perplurima, quae iam omisi, quaeq. in sequentibus omittam, quia non tanti esse duco, Faernus decennio post primam scholiorum meorum editionem sibi uindicauit.*

Amantium irae amoris integratio est] *Ita est in libris manuscriptis: in uetere tamen Veneto, reintegratio. apud Seruium in Eclogam II legitur, redintegratio. hanc autem sententiam ita expressit Plautus;*

Verum irae, si quae eueniunt forte huiusmodi
Inter eos, rursum si reuentum in gratiam est,
Bis tanto amici sunt inter se, quam prius.

sed & apud Aelianum lib. II. de uaria historia legisse uideor quiddam ab hoc loco non nimis alienum. id est huiusmodi. Pausaniae Agatho poeta in amoribus ac delicijs fuit. uentitabat autem saepe uterque eorũ una ad Archelaum regem, qui & Musarum erat studio deditus, et a rebus amatorijs minime alienus. hic cum illos inter se crebro dissidentes uideret, contemptui esse amatorem amato autumabat. quodam igitur die, Quaeso, inquit, Agatho, quod ingenium tibi

est, qui homini uni ex omnibus maxime te diligenti tam frequenter irasceris? Ego dicam tibi o rex, inquit ille. non enim ista facio, uel quod Pausaniae parum cupiam, uel quod agresti sim, efferoq. ingenio. quin si mihi uel aliunde, uel ex ipso poetices studio aliqua affectuum, quibus hominum tentantur animi, cognitio est, eam ego demum summam esse uoluptatem amantibus duco, cum e dissensione in gratiam cum ijs, quos amant, redeunt: exploratumq. habeo, nihil ipsis accidere posse iucundius. hanc igitur uoluptatem saepe Pausaniae impertior, qui ei frequenter irascar: non modico enim gaudio perfunditur, cum me sibi statim conciliari uidet. id gaudium non persentisceret, si amor in eum meus uno quasi tenòre, et sine ulla eiusmodi offensione procederet. Haec Agatho; quae rex non mediocriter laudasse perhibetur.

Insperante hoc, atque inuito Pamphilo] *Insperante sene, Pamphilo autem inuito. hoc uisum est admonere, quoniam sunt, qui utrumque ad Pamphilum referant: quo nihil fieri ineptius potest.*

Hocine credibile est, aut memorabile] *Horum primorum uersum rationem explicare, difficile est. quidam, magna in mutando licentia usi, fecere iambicos octonarios. ego ueterem scripturam cum fide proponere, ut erat, malui.*

Hic, ubi opus est, Non uerentur:] *Similis est sententia Plauti in Epidico.*

Plerique homines sunt, quos, cum nihil refert, pudet; ubi pudendum est,

Ibi

Ibi eos deſerit pudor.

Quis homo iſtuc? Dauos. Dauos? Dauos omnia] *Diuine hunc uerſum iampridem reſtituerat homo ingenioſiſſimus, Antonius Goueanus, qui, etiam ſi praeterea aliud nihil praeſtitiſſet, eſt tamen, cur ei Terentij amatores multum ſe debere fateantur.*

I.

Vt quimus, aiunt: quando ut uolumus, non licet] *circumfertur apud Graecos ſenarius, ex quo hic expreſſus uidetur:*

Ζῶμεν γὰρ οὐχ ὡς θέλομεν, ἀλλ᾽ ὡς δυνάμεθα.

Optume hoſpes] *Mirum eſt, quantulae res quantum interdum eruditis hominibus negotium exhibeant. antea cum hic locus ita legeretur,*

Optume hoſpes pol Crito antiquum obtines:

nonnulli, qui uerſum non conſtare animaduerterēt, contra omnium librorum fidem, ex, optume, fecerunt, opportune; quo nihil minus opportunum cogitari poterat. Goueanus, & librorum ueterum, & Donati auctoritate neglecta, addidit, morem: hoc modo,

Morem optume hoſpes pol Crito antiquum obtines.

ego, unica litterula adiecta, (quae quam facile a librarijs omitti potuerit, nemo non uidet: ſaepe enim in hoc genere peccarunt, cum litteram, quae geminanda erat, ſemel tantum ponerent) ea igitur adiecta, locum (uti mea fert opinio) emendaui.

Ne iſtam multimodis tuam inueniri gaudeo] *Vocem antiquam, multimodis, quae nusquam in uulgatis libris apud hunc poetam legebatur, primus e-*

go, ni fallor, in ueterem quasi possessionem restitui. de qua & similibus Cicero in Oratore: Sed quid ego uocales? sine uocalibus saepe breuitatis caussa contrahebant, ut ita dicerent, multimodis, uasargenteis, pascrinibus, tectifractis. & in tertio de Oratore citatur ueteris poetae uersus,

Multimodis sum circumuentus, morbo, exsilio, atque inopia.

Hac autem ipsa uoce saepe usum Lucretium, notius est, quam ut collectis exemplis patefieri necesse sit.

M. ANTONII MVRETI IN EVNVCHVM TERENTII ARGVMENTVM.

CIVIS quidam Atheniensis filiam, cui Pamphilae, & filium, cui Chremeti nomen erat, habuit. ex iis Pamphilam adhuc infantulam praedones rapuere e Sunio, & mercatori cuidam Rhodio uendidere: qui, Rhodum aduectam, meretrici, quam amabat, dono dedit. haec acceptam puellam pari cura ac studio cum Thaide filia coepit educere: nemo ut esset, qui non utramque ex ipsa genitam esse arbitraretur. Thais, quae grandiuscula erat, cum ad eã aetatem peruenisset, ut uiris placere posset; maternam ut fit, uiuendi rationem insecuta, cum hospite quodam Athenas uenit, qui eam postea moriens heredem reliqu

liquit. interea miles, Thraso nomine, ad eam adiecit animum, cumq. cum ea per aliquod tempus consueuisset, in Cariam profectus est. Thaidis mater per eos dies uitam cum morte commutauerat, fraterq. ipsius Pamphilam uenalem proposuerat, sperans eam, quod & formosa esset, & fidibus sciret, praeclare a se uenditũ iri. forte accidit, ut eo ipso tempore Thaidis amator miles esset Rhodi: qui, harum omnium rerum inscius, Pamphilam emit; ut esset, quod amicae, Athenas reuersus, dono daret. Thais, profecto milite, aliam conditionem quaesierat, adiunxeratq. sibi Phaedriam, adolescentem Atheniensem, Lachetis filium. inaudiuerat interim etiam aliquid de Pamphila; iamq. cum fratre ipsius Chremete aliquoties collocuta, eo peruenerat, ut non dubijs indicijs intelligeret, sororem illius esse, quæ secum in maternis ædibus educata foret. Summopere cupiebat igitur occasionem sibi aliquam dari, qua Pamphilam suis restitueret, eodemq. facto & puellam summo afficeret beneficio, & propinquorum illius amicitia fortunas constabiliret suas. Redit miles: sed cum cognosset de amore Phaedriae, puellam se, nisi eo repulso, daturum negat. Thais, quid ageret, nescire: nam & Phaedriam amabat ex animo, & Pamphilae recipiendae gratia quiduis sibi faciundũ putabat. tandem, cum speraret, se postea facile consilium suum ei ipsi, cuius animum offenderet, probaturam, Phaedriam, ut militi gratificaretur, excludit. postridie accersito ei, atque aegreferenti, tandem se purgat, multisq.

preci-

precibus ab eo impetrat, ut, per biduum, priores partes habere Thrasonem sineret: ubi primum eripuisset puellam, nihil sibi cum illo amplius fore. Phaedria, ut huius bidui molestiam aequiore animo ferret, rus sibi abeundum esse statuit: itaque abiens, mandat Parmenoni, ut eunuchum, & Aethiopissam ad Thaidem, cui eos emerat, duceret. Pãphilã, cum ex aedibus Thrasonis ad Thaidem deduceretur, cõspicatus in uia Phaedriae frater natu minor Chaerea ita eius amore flagrare coepit, nihil ut pensi haberet, dũ ea potiretur: neq. prius conquieuit, quã, eius rei caussa, ad Thaidẽ pro eunucho deductus est. quid plura? Thaide ad cenã cũ milite profecta, uirgini a Chaerea per uim uitium offertur. turbae undiq. mirabiles, donec, tota re patefacta, Thais a Lachete in fidem & clientelam recipitur, Chaerea agnitam Pamphilã duxit uxorem, Thraso diu illusus, tandem in amoris meretricij partem, Gnathonis parasiti opera, admittitur.

SCHOLIA.

Si quisquam est, qui placere se studeat bonis Quam plurimis.] *Iam primum admonuit Aemilius Ferrettus, quam plurimis, hoc loco duas esse dictiones: sensumq. esse; si quisquã est, qui suũ studiũ eo referat, ut bonis potius, quam ut plurimis placeat, etc. deest igitur particula, potius; ut in illo Plauti ex Rudẽte.*

- certum est moriri, quam hunc pati lenonem in me grassari.

sic etiam saepe loquuntur Graeci. Homerus,

Αὐτὸν

Αυτὸν ἔχοντά σε βούλομ᾽ ἐπαυρέμεν, ἢ τινὰ τῶνδε.
Idem βούλομ᾽ ἐγὼ λαὸν σοὸν ἔμμεναι, ἢ ἀπολέσθαι.
Alexander in epiſtola ad Ariſtotelem: ἐγὼ δὲ βουλοίμην ἂν ταῖς περὶ τὰ ἄριστα ἐμπειρίαις, ἢ ταῖς δυνάμεσι, διαφέρειν. *contra, quae hic particula deeſt, ea ſaepe aliјs in ſermone latino locis redundat. Cicero in Diuinatione: Tamen eos defendes, qui ſe ab omnibus deſertos potius, quam abs te defenſos, eſſe malunt? Plautus Sticho:*
Si manere hic ſeſe malint potius, quam alio nubere.
Terentius Adelphis.
Quin, quidquid poſſem, malem auferre potius in praeſentia. Vlpianus: Si actor malit dominum potius conuenire. Palladius de inſitione: Malo operam eius exſpectare potius, quam timere.

Exiſtimauit eſſe, ſic exiſtimet] *Ex gloſſemate alicuius barbari, & inepti magiſtri irrepſerat in hunc uerſum uox, ſciat: hoc modo, Sic exiſtimet, ſciat. id collegi primum ex uetere libro Veneto, & quattuor manuſcriptis, quibus uſus ſum. in quibus erat omnibus,*
Exiſtimauit eſſe, ſic exiſtimet, ſciat, praeſumat. ut appareret, primum uerbum Terentij eſſe, reliqua duo ex eodem fonte manaſſe. hoc tantum diſcriminis animaduerti, quod in uetere Veneto, pro, exiſtimauit, perperam legitur, exiſtimat. ſed & in libro uiri clariſſimi, Petri Bembi, locus hic totus ita ſcriptus, uti eum nos emendauimus, legitur. Vereor tamen, ne pro EXISTIMAVIT, *legendum ſit potius* EXISTIMABIT.

A

Proin tu, dum est tempus, etiam atque etiam cogita Here] *Continuatam esse hanc Parmenonis orationem non dubito: ideoque interiecta personarum nomina sustuli. libet uersus apponere, quibus hunc locum expressit Horatius.*

Porrigis irato puero cum poma, recusat.
Sume catelle. negat. si non des, optat. amator
Exclusus qui distat? ait, ubi secum, eat, an non,
Quo rediturus erat non arcessitus, & haeret
Inuisis foribus: nec nunc, cum me uocet ultro,
Accedam? an potius mediter finire dolores?
Exclusit, reuocat, redeam? non, si obsecret. ecce
Seruus non paullo sapientior. O here, quae res
Nec modum habet, neque consilium, ratione modoq.
Tractari non uult. in amore haec sunt mala: bellum,
Pax, rursum. haec si quis, tempestatis prope ritu
Mobilia & caeca fluitantia sorte, laboret
Reddere certa; sibi nihilo plus explicet, ac si
Insanire paret certa ratione, modoque.

sed & Persius:

Quidnam igitur faciã? ne nunc, cum accersor, et ultro
Supplicet, accedam? &c.

B

-Vtinam esset mihi
Pars aequa amoris tecum.] *Simile est uotum illud Theocriti:*

Εἴθ' ὁμαλοὶ πνεύσειαν ἐπ' ἀμφοτέροισιν ἔρωτες
Νῷιν.

Sed

C

Sed Parmenonem ante ostium Thaidis tristem uideo] *Versum non constare, omnes, ut opinor, uident. ego uerebar, ne Terentius scripsisset, Sed Parmenonē ante ostium meretricis tristem uideo: posteaq. ad nomen, meretricis, apposita esset glossa, Thaidis: quae deinde irrepsisset in uersum. Faernus, ne mihi hoc quoque acceptum ferre cogeretur, dicere maluit, quosdam pro Thaidis legere Thaeidis τετρασυλλάβως, idq. se non improbare. Est haec noua quaedam dialectos, et mihi quidem incognita. Sed illi ut ueteres libros, ita nouas dialectos fingere fortassis licuerit.*

Qui mihi nunc uno digitulo fores aperis fortunatus] *Hic quoque uersus non constat. constabit autem, si legas hoc modo:*

Qui mihi nunc uno digitulo forem aperis fortunatus,
Nae tu istam faxo calcibus saepe insultabis frustra.

idq. ego uerum esse arbitror. eodemq. modo corrigendum esse uersum ex Heauton timorumeno, qui cum uulgo ita legatur:

Mane, mane. quid est, quod tam a nobis grauiter crepuere fores?

ita legendus uidetur:

Mane, mane. quid est, quod tam a nobis grauiter crepuit foris?

omnino tamen ueteres libri cum uulgatis cōsentiunt.

D

Cum in cellulam ad te patris penum omnem] *Hāc lectionem & libro quincto Priscianus agnoscit,*

&

& cõsentiens librorũ ueterum cõfirmat auctoritas.

E

P. iubes ne? C. iubeo, cogo, atque impero.

P. Numquam defugiam auctoritatem. sequere. C. di uortant bene] *Defugere auctoritatem, quid sit, uideo etiam ab eruditis hominibus ignorari. ualet, cum ipse rei alicuius faciundae auctor fueris, eiusq. euentum in te receperis, id infitiari postea, & fateri nolle, eã auctore te factam. liquido constare hoc, propositis exemplis, potest. Plautus.*

Suspende, uinci, uerbera: auctor sum, sino,

M. *Si auctoritatem postea defugeris;*

Vbi dissolutus tu sies, ego pendeam.

hoc enim significat: si tu postea infitiari uolueris, te harum mihi rerum auctorem fuisse. Cicero pro Sylla: Itaque attende iam Torquate, quam ego non defugiam auctoritatem consulatus mei. idest, quam non recusem, quo minus ea, quae, me cõsule, in opprimẽda coniuratione gesta sunt, ea me auctore omnia gesta esse dicantur. haec illius orationis cum sit uis, puto, hoc quoque loco, illud, Numquã defugiam auctoritatẽ, non a Parmenone, sed a Chaerea dici, personarumque nomina ita distingui oportere.

P. *Iubes ne? C. iubeo, cogo, atque impero.*

Numquam defugiam auctoritatem. P. Sequere. di uortant bene.

ut interoganti seruo ita respondeat Chaerea: Ego uero iubeo, cogo, atque impero: neque umquam recusabo, quo minus tu, quidquid huius factum erit, auctore

atque

atque impulsore me factum esse dicas. tum seruus: Sequere, inquit, di uortãt bene. nam haec quoque postrema uerba non tã Cherea e cupido ac confidenti conueniunt, quam seruo dubio animi, & inceptionis tam periculosae euentum extimescenti.

F

Fac periclum in litteris,
Et in palaestra, in musicis: quae liberum
Scire aequom est adolescentem sollertem dabo] *Hinc sciri potest, quibus olim studijs liberi adolescentes instituerentur. haec autẽ ipsa ponit Aristoteles; additque praeterea pingendi artẽ. eius uerba sunt ex* VIII. πολιτικῶν. ἔστι δὲ τέτταρα σχεδὸν, ἃ παιδεύειν εἰώθασι, γράμματα, καὶ γυμναστικὴν, καὶ μουσικὴν, καὶ τέταρτον ἔνιοι γραφικήν. *Est & apud Xenophontem, & apud Platonem huius consuetudinis mentio.*

G

Omnia prius experiri uerbis, quam armis, sapientem decet] *A libris impressis aberat uox, uerbis: qua tamẽ detracta, claudicat uersus. in meo manu scripto, & in duobus Antonianis erat, Omnia prius experiri consilio, quam armis, sapientem decet. at illud uersus ratio non patiebatur. Verbis, est in uetere Veneto, & in manu scripto, cuius mihi copiam fecit honestissimus, & omni liberali doctrina politissimus adolescens, Bernardinus Lauretanus. Si cui tamen illud, consilio, magis arridet, poterit ita legere, ut in quibusdam impressis,*

Consilio omnia prius experiri, quam armis, sapientem

tem decet. H

Aufugistin? Ch. hera, factum. Th. satin id tibi placet? Ch. Non. Th. credin te impune habiturum?] *In aliis, credin te impune abiturũ? ego cur hoc maluerim, caussa est, quod infra quoque Terentium ita locutum uideo, Siquidem istuc impune habueris.*

Quae, cum amatore suo cum cenant, liguriunt] *Hic certe est creticus primo loco. sed eũ ut effugeret Goueamus, legit hoc modo,*

Cum amatore suo quae cum cenant, liguriunt.

neque animaduertit, se eodem recidere. uerbum enim, ligurio, secundam syllabam producit. Horatius:

Semesos pisces, tepidumque ligurierat ius.

neque desunt eruditi homines, qui r littera geminata scribendum censeant. Sed placet quod Faernus antiquis libris auctoribus delet uocem, suo.

Quae futura exempla] *Notũ est ex Platone, tria esse poenarum genera* κόλασιν, τιμωρίαν, παράδειγμα*: de quibus est etiam aliquid apud Gellium. ex iis intelligi potest, quid hoc, & similibus locis exempli nomen ualeat: itemque, quam proprie inscripta sit illa altera fabula.* ἑαυτὸν τιμωρούμενος.

-nunc minatur porro sese, id quod moechis solet] *Quid autem id est, quod deprehensis moechis fieri solebat? dixi equidẽ alibi, sed hicquoq. non omittendũ uidetur, insperso cinere calido nates eis depilabant: imittebantq. in sedem raphanos. Aristophanes* νεφέλαις. τί δ᾽, ἢν ῥαφανιδωθῇ γε πειθόμενός σοι, τέφρᾳ τε τιλθῇ, ἕξει τινὰ γνώμην λέγειν, τὸ μὴ εὐρύπρωκτος εἶναι; *ubi inter-*

interpres: οὕτω, *inquit*, τοὺς ἁλόντας μοίχους ᾐκίζοντο. ῥαφανίδας λαμβάνοντες, καθίεσαν εἰς τοὺς πρωκτοὺς τούτων. καὶ παρατίλλοντες αὐτοὺς, τέφραν θερμὴν ἐπέπασσον, βασάνους ἱκανὰς ἐργαζόμενοι. *Lucianus*. ἐν Ἀρμενίᾳ μοιχῶν ἁλοὺς μάλα πολλὰς πληγὰς ἔλαβε, καὶ τέλος κατὰ τοῦ τέγους ἁλούμενος, διέφυγε, ῥαφανῖδι τὴν πυγὴν βεβυσμένος.

An in Aſtu uenit?] *Eadem uoce uſus eſt & M. Tullius in ſecũdo de legibus. Veſtri Attici, prius quam eos Theſeus demigrare ex agris, & in Aſtu, quod appellatur, omnes ſe conferre iuſſit, &c.*

Satis credo. nihil eſt Thaide hac, frater, tua dignius.] *Hunc uerſum quidam ſine cauſſa mutare noluerunt: quod neſcirent, uocem, nihil, etiam producta poſteriore ſyllaba enunciari. Exemplum autem eſt & apud Ouidium.*

Morte nihil opus eſt, nihil Icariotide tela.

Si in platea hac te offendero poſt umquam; quod dicas mihi] *Ex gloſſemate aliquo in ordinem uerborũ Terẽtij defluxerãt uoces duae, nihil eſt: quas cũ alijs de cauſſis, tũ quia uerſũ manifeſto corrũpebant, ſuſtuli. eſt autẽ particula, quod, ita poſita, ut ĩ illo Plauti. Quod ille gallinã, aut columbã ſe ſectari, aut ſimiã Dicat; perijſtis, niſi uſque ad mortem multatis male. de quo, alijsq. ſimilibus commemoraui quodã loco in Catullũ. Sed & Terentius ipſe ſupra ita locutus eſt: Sane, ꝙ tibi nũc uideatur eſſe, hic nebulo magnus eſt. & Cicero in Piſonem: Nam quod uobis iſte, tantum modo improbus, crudelis, olim furunculus, nunc ue-*

ro etiam rapax, quod ſordidus, quod contumax, quod ſuperbus, quod fallax, quod perfidioſus, quod impudens, quod audax eſſe uideatur: nihil ſcitote eſſe luxurioſius, nihil libidinoſius, nihil poſterius, nihil nequius. Hoc loco cum Faernum tamquam in re adhuc impedita & obſcura luctari uideo, & cum ſe in omnes partes diu multumq; uerſauit, tandem pro nouo & ſuo adferre id ipſum, quod ego & hic & antea in commentario in Catullum tradideram, mirarer, niſi cogitarem, hunc uidelicet eſſe illum ſalem, quem habere oportet eos, qui gloriam alieno labore partam uerbis in ſe transferre meditantur.

Hunc comedendum & deridendum uobis praebeo. Ch. placet] Quia facile ſuſpicor, fore permultos, qui me a peruulgata huius loci lectione receſſiſſe mirentur: iccirco hanc emendationem meam diligenter mihi conſtituendam ac conſtabiliendam puto. ante me igitur ita in impreſſis p[illegible]ne omnibus legebatur:

Hunc comedendũ, & deridendum uobis propino.

atque ego mirabar equidem, qua ratione dictum eſſet, propinare aliquem comedendum: cum in ipſo propinandi uerbo bibendi ſit, non comedendi, ſignificatio. nam ſi ſolum illud alterum fuiſſet; poterat fortaſſe ita dictum uideri, propinare aliquem deridendum, ut apud Demoſthenem, προπίνειν τὴν ἑλλάδα. & apud Euripidem in Rhoeſo.

Ελλησιν ἡμᾶς προύπιες, τὸ σὸν μέρος.

certe quidem, comedendum propinare, ſatis lepide dici non poſſe opinabar. uiderat hoc neſcio quis, qui libros

bros Sebastiani Gryphij, anno MDXLIV. impressos, correxerat: itaque in illis scriptum reperias:

Hunc comedendum, & bibendum uobis propino.

at eum oportet ualde imperitum dimetiendorum uersuum fuisse: profecto enim, si aliquid in hoc genere ualuisset, poterat digitis, ut ille ait, & aure deprehendere, multum, ea mutatione facta, ad legitimã uersus mensuram desiderari. mouebat ipsa me quoque metri ratio: propino enim breuem habet primam syllabam, longam secundam. Martialis:

Quod nulli calicem tuum propinas,
Humane facis Herme, non superbe.

ergo si quis id uerbum retineat, erit iambus in trochaico uersu: quod ita absurdum est, ualde ut mirer, quid adducere potuerit insigniter eruditum hominem Camerarium, ut affirmaret, id interdum fieri posse. neque tamen quidquam hoc loco mouere ausus essem si ne ueterum librorum testimonio. quattuor, cum haec scriberem, ad manum habebam calamo exaratos libros. in ijs omnibus scriptum erat:

Hunc comedendum, & deridendum uobis praebeo.

itaque sustinendam amplius sententiam non putaui: sed, omni dubitatione remota, reponendum id uerbum, quod & orationis concinnitas, & metri ratio, & librorum ueterum consentiens auctoritas comprobaret. ac fieri fortasse possit, ut quispiam, ne hanc emendationem accipiat, Donati interpretatione moueatur; qui hoc uerbum explicans, Facete, inquit, dixit, ut parasitus, & quasi de conuiuio loque-

retur. ita enim legendum est. sed eam ipsam si quis accurate consideret, uidebit, ad praebendi nihilominus, quam ad propinandi, uerbum posse accõmodari. praebere enim apte admodum in epulis cõuiuijsq. dicitur. Cicero ad Q. Fratrem: Sponsalia Crassipedi praebui. Sed quoniam Faernus aliquot argumentis uulgatam scripturam confirmare, eam autem quae mihi probatur labefactare conatus est, faciendum est mihi, ut ad ea, quae ab ipso adferuntur, breuiter respondeam. Sũt autem quattuor. Primum, in recentissimo quoque et pessimo libro scriptum esse praebeo: in Bembino autem & alijs omnibus antiquis PROPINO. Ego de Bẽbino nihil adfirmare possum: propterea quod eum semel tantum uidi: neque umquam eius arbitratu meo tractandi mihi potestas fuit. Ceteri quoscunq. uidere potui, uidi autem & permultos et perantiquos, aperte, omnibus litteris, sine ullo uestigio liturae habent, PRAEBEO. Sed mirabilis hac in re Faernus fuit. Vt equisones solent, inspectis equorum dentibus de eorũ aetate pronũtiare, ita ipse, inspectis ueterum librorũ chartis, de illorum antiquitate iudicabat: ut non dubitaret dicere hunc illo esse decem, aut uiginti, aut triginta annis uetustiorem: neque id ita sibi uideri dicebat: sed ita adfirmate & adseueranter loquebatur, quasi ipse, cum illi omnes scriberentur, interfuisset. Atq. hoc loco operaepretium est, narrare quiddam, quod mihi contigit. Quo primum anno Romam ueni, renuntiatum est mihi a multis, Faernũ de opera a me in purgãdis Terentij fabulis collocata pessime et sen

tire & loqui: neq. tamen particulatim cuiquā indicare, quibus a me in locis praecipue peccatū esset: uniuerse tantū ac generatim dicere, totum illū laborem meū inutilē fuisse: adornari a se editionē Terentij, ex qua cogniturí essent omnes mortales, quid inter transalpini homuncionis amusiā, et suam in uetustis libris exercitationē cū singulari latinae linguae et comicorū uersuum intelligentia coniunctā interesset. Quid facerem? mussabā, & defendendi mei caussa uix uerbū unum facere audebā, tum, ne contentionē cū quoquā susciperem: tū, quia eo sum ingenio, ut qui me alicubi errasse dicunt, nemini citius aut facilius id persuadeant, quàm mihi. Solabar me tamen conscientia optimae uoluntatis, quā cū omnibus notā esse sperarem, facile putabā mihi ignotū iri, etiā si minus quod uolueram praestitissem. Venit interea ad me amicus quidam meus, qui se praesente rogatū ab aliquot eruditis hominibus Faernū ut ex tot locis a me deprauatis unū aliquem insignē detegeret, de hoc ipso in quo nunc uersamur, multa uerba fecisse narrauit, cum ita diceret, magna me temeritate ausum discedere ab auctoritate ueterum librorum, quibus in omnibus scriptū esset PROPINO. Aegrotabat tum Faernus. habebat autē bibliothecam suā, non in aedibus Io. Angeli Medicis Cardinalis, qui paullo post id tempus Pius Quartus Pontifex Maximus fuit, cuius ipse in familia erat, sed in alijs quibusdā satis remotis: eāque, dū sibi melius factū esset, Scipioni Tethydi Neapolitano, homini & domi nobili, & ea doctrina eaq. morū

ſuauitate praedito, ut nihil amabilius fieri poſſit, cuſtodiendam dederat. Ago cum Scipione, ut eius mihi ſemel inſpiciendae copiã faciat. Quod cũ ille haut grauate annuiſſet, ut primũ in eã ingreſſus ſum, Quaeſo, inquam, Tethy, adde hoc quoque tuae huic erga me φιλοφροσύνῃ, ut oſtendas mihi quaecunq. hic ſunt Terentij exemplaria. Ille, indice inſpecto, cum e forulo quodam quattuor libros ſane ueteres protuliſſet, Praeter hos, inquit, alius hic huius generis nullus eſt. Eos igitur euoluendo cum ad hunc locum perueniſſem, contacta Tethydis auricula, Facito, inquam, memineris, in his quoque omnibus PRAEBEO, non PROPINO, ſcriptum eſſe. Homo, qui & ipſe de illo Faerni ſermone aliquid inaudiſſet, ſubriſit, & neque nouũ ſibi hoc neq. mirum accidiſſe reſpondit. Sed et ex Vaticana bibliotheca libros aliquot ueteres uidi, in quibus eadem ſcriptura reperitur. Atq. ita reſpõſum ſit ad id quod ait Faernus de librorum ueterũ auctoritate. Alterũ argumentum eſt de uerbis Donati, qui cum adfirmet paraſitum facete quaſi de conuiuio loqui, ex eo effici putat Faernus, ut PROPINO legendum ſit, nõ PRAEBEO. Ego autẽ praebere conuiuium, recte dici puto: propinare conuiuium, non puto. Tertium eſt, ſi faciamus dixiſſe paraſitum, Hunc deridendum uobis praebeo, nihil faceti in dicto fore. Ad quod ita reſpondeo, iniuſte feciſſe Faernum, qui dictum mutilum ac decurtatum protulerit. Integrum enim eſt, Hunc comedendum & deridendum uobis praebeo. Facetia autem dicti in hoc conſiſtit, quòd de milite ita ut de pecude

aliqua

aliqua loquitur, quam caesam & coctam in conuiuio appositurus esset. Comedemus, inquit, eum, atq. insuper deridebimus. At si quis legat PROPINO, aeque facete dictum erit, atque si diceretur, Hunc comedendum uobis praebibo. quod mihi quidem non sane perfacetum uidetur. Postremo negat uersui propterea timendum, quod uerbi PROPINO prima syllaba breuis sit: esse enim communem: idque probat uersibus aliquot allatis ex Martiale. Ego autem respondeo, Martialem, Iuuenalem, Statium, aliosque sequioris aeui poetas in Graecis dictionibus multa quasi pro suo iure peccasse: quòd omnibus ita notum esse arbitror, ut exempla cumulare pigeat: ueteres autem multo in ea re moderatiores & religiosiores fuisse. Iam uerbi PRÒPINO si quis primam syllabam natura breuem esse nesciat, ad eos, qui prima elementa docent, ut ab eis id discat, ablegandus est. Magis omnino me mouet, quod Nonius aperte legere uidetur, PRÒPINO. quod si animaduertisset Faernus, hic illi Achilles, ut aiunt, ad eam scripturam defendendam fuisset. Ego, quid respondeam, habeo. Sed in aliud tempus, dum certius aliquid reperiam, reseruare malo.

M. ANTONII MVRETI IN HEAVTON TIMORVMENON TERENTII

ARGVMENTVM.

CHREMES Soſtratae uxori grauidae imperarat, ſi puellam pareret, ut eam ſtatim interficeret. fuit haec immanitas in ueterum moribus, ut, cum fera nulla ſit, quae fetus ſuos non diligat, ipſi, quos alere nollent liberos, eos recens natos aut interficere, aut exponere fas putarent. Soſtrata puellam enixa, (ut eſt maternus ſemper animus clementior) uitam ei adimere nõ ſuſtinuit: ſed pauperculae cuidam anui Corinthiae, Philterae nomine, exponendam dedit: etiamque, muliebri quadam ſuperſtitione, anulum de digito detractum ſuo, iuſſit, ut una cum puella exponeret. id, quod tum ſtulte factum uideri poterat, poſtea puellae ſaluti fuit. eius enim anuli ope tandem agnita eſt a ſuis. anus acceptam puellam, Antiphilam nominat, educatq. ut ſuam. eam, cum adoleuiſſet, anusq. illius filia putaretur, Menedemi filius, Clinia perdite amare coepit; prope iam ut pro uxore haberet. quod ubi reſciuit pater, ita uiolenter tulit, ut filium, aſſiduitate iurgandi, clam, militatum in Aſiam abire coegerit. tum uero qui filij amorem iniquo animo tulerat, multo iniquiore eiuſdem abſentiam ferre coepit. itaq ut de ſe ſupplicium abſenti filio daret, qui eum ſaeuitia ſua exegiſſet ex aedibus, aedes, ſupellectilem, familiam uendit, praeter, qui ſerui ad opus ruri faciundum utiles erant: ingentemq. ſibi agrum comparat, ubi a prima luce ad noctem non ſeruos modo exerceret, uerum etiam, homo ſexagenarius, ſenectutem miſeris modis excruciaret ſuam. profecto Clinia, Philtere, quae, ut dixi, Antiphilae putabatur mater, extremum uitae diem morte confecit. Clinia, cum iam menſis tres afuiſſet, amicae deſiderio reuerſus, non auſus eſt patri ſe in conſpectum dare, antiquam illius aſperitatem ueritus: ſed ad Clitiphonem, Chremetis filium diuertit; quicum magna ipſi a puero familiaritas interceſſerat. Clitipho, ſodalis reditu laetus, Syrum, & Dromonem ſer-

uos

uos (iam autem aduesperascebat) in urbem, ad accersendam Antiphilam, mittit. exposuerat eo ipso die Menedemus Chremeti, quãto sibi desiderio esset filius: parum ut abfuerit, quin Chremes, cum primum de reditu Cliniae accepit, mitteret, qui ei nunciarent. continuit tamen se in diem posterum, quod ita magis e re illius fore censeret. Syrus, summa seruus & audacia, & astutia, qui Antiphilam tantum accersere iussus esset, etiam Bacchidem adduxit. erat haec meretrix procax, potens, sumptuosa, nobilis, cuius se amore haud ita pridem irretierat Clitipho. quo autem res Chremetem lateret, hoc consilium capiũt, ut Bacchidem quidem amicam Cliniae, Antiphilam uero unam de illius ancillis esse simularent. postridie mane Chremes ad Menedemum diluculo proficiscitur, & rediisse Cliniam nunciat. ille gaudio amens, filiam iamiam uidere, iamiam amplecti; iamiam ei se suaq. omnia permittere cupiebat. at Chremes, Caue, inquit, faxis: istoc enim modo & te, & eum, et rem una perdideris tuam. simul ei ostendit, quot incommoda capturus sit, si tam molli esse se, tamq. infracto animo ostenderit. Cliniae amicam (eam enim Bacchidem existimabat) non iam pauperculam esse, aut paruo contentam, ut antea: sed sumptuosam, gemmis atq. auro collucentem, cum familia numerosissima. Vna, inquit, mihi nox tantum non paupertatẽ attulit: nedum tu te censeas oneri ferundo fore, si te illi perpetuo sumptibus suppeditare oporteat. quin tu ita potius agito. humane quidem & comiter excipito filium: istuc tamen tam impotens illius desiderium occultum habeto. tum si ille, quod amicae det, ut habeat, machinam aduersum te aliquam struet, falli te sinito. ita & eum commodius retinebis apud te, & sumptuum facies minus. haec Chremes, nescius (ut sunt humana) oculatum foris esse se, caecum domi. interea enim meditabatur Syrus, decem minas quas Bacchidi pollicitus erat dare, eas quo modo illi a Chremete ipso conficeret. iamq. inibi erat, cum eum Chremes arreptum blande compellat, hortaturque, aliquam ad Menedemum fallaciam moliatur. iniecit in sermone Syrus mendacium a se pro tempore confictum; anum Corinthiam, Antiphilae (ita enim putabatur) matrem, mille drachmarum mutuo accepisse a Bacchide: ea mortua, puellam pro pecunia illa arrhaboni relictam. dum haec aguntur, anulum suum agnouit Sostrata, eiusq. indicio, Antiphi-

tiphilam filiam suam esse cognouit. gaudio exsiliens, omnem rem defert ad uirum; qui, ea leuiter obiurgata, repertam tamen filiam, ipse quoque gauisus est. iam omnia in tranquillo erant; absq. Bacchide fuisset. sed & illi quoquo modo decem excudendae erant argenti minae; & periculum erat, ne aliqua eam Chremes filij amicam esse rescisceret. ibi Syrus audax consilium init, quo modo & utrique seni rem, ut erat, patefaceret, & commode se e tam impedito negotio expediret. primum igitur Chremeti, Reperi, inquit, quo modo argentum a Menedemo eripiam. dicemus ei, Bacchidem hanc tui Clitiphonis amicam esse: orabimusque, ut eam domi suae dies aliquot esse patiatur, teq. id celatum uelit. porro Clinia filiae tuae, quae modo reperta est, formam sibi complacitam esse dicet, eamq. petet uxorem. Quid tum? pecuniam, inquit, petet a patre suo, qui nouae nuptae ornamenta coemat: eam pecuniam numeraturus est Bacchidi. iam autem ad Menedemum, Syri hortatu, transierat Bacchis, et eo pompam omnem suam transduxerat. Chremes primo non satis consilium illud probare. at illam certe, inquit Syrus, pecuniam, pro qua filia tua opposita erat pignori, quin dissoluas, facere honeste non potes. Ego uero, inquit Chremes, & libenter quidem. Immo uero, infit Syrus, dato eam Clitiphoni, qui ad Bacchidem deferat. ita enim facilius credet Menedemus, eam illius esse. Sit ita sane. numeratur a patre Clitiphoni pecunia, quã ad meretricem perferret. interea tota res detegitur. indignari Chremes, et fremere, & minitari se omnia atrocissima exempla editurum. tandem, cum prius Antiphilam Cliniae collocasset, partim Menedemi, partim uxoris precibus delenitus, ignoscit. Clitipho se, relictis meretricijs amoribus, uxorem ducturum pollicetur. Cum autem ceterarum fabularum argumentum uno die contineri soleat; huius non nisi biduo explicari potest.

SCHOLIA.

Fodere, aut arare, aut aliquid ferre deniq.] *In alijs illud, denique, cũ sequentibus coniungitur, hoc modo:*

Fodere, aut arare, aut aliquid ferre. denique
Nullum remittis tempus.

ego fidẽ habeo Ciceroni, qui in primo de Finibus citãs hũc locũ, facile ostẽdit, deniq., finẽ periodi esse. et alio qui scio, alijs quoq. locis hac uoce ita usum Terentiũ.

At enim me, quantum hic operis fiat, paenitet] Impressi, ut opinor, omnes, praeter eos, quos, aliquot abhinc annos, ediderat Manutius:

At enim, dices, me quãtũ hic operis fiat paenitet. miror autem, ne Goueanum quidem ipsum uidisse, detracto uerbo, dices, multis partibus uenustiorem orationem fieri: recepto autem, uersum constare nõ posse.

Aliter Faernus. ego tamen in sententia moneo.

Si quid laboris est, nollem: sed istuc quid mali est?] Neq. cõstat uersus, neq. sententia mihi quidem satis aperta est. cum aliud, hoc quidẽ tẽpore, nihil possem, quod in ueteribus libris erat, cum fide proponere, satis habui. Sunt qui putent legendum, Si cui labori est, nollem. hoc sensu. Si quem tibi laborem, ac molestiam affert huius rei explicatio, ac patefactio, nollem equidem urgere te, ac tibi molestus esse.

Aetate me putauit, & sapientia,] in alijs: Et aetate putauit me, & beneuolentia: quae lectio neque inconcinna est, & ueterum librorũ testimonio adiuuatur: in quibus tamen perpetuo scribitur, beniuolentia. ego Petri Bembi auctoritatem, ac testimonium sequi malui.

Pro se quisque sedulo Faciebat] Malo quod in quibusdam ueteribus legitur, Faciebant.

Victum exercerent suum] Sunt qui putent, hoc loco legendum, uictum exsarcirent suum. Sed in libro Pe

tri

tri Bembi, non tantum ut in aliis, exercerent, legitur, uerum etiam adscripta est ad latus explicatio quaedam huius uocis, quae scripturae illius integritatem confirmet. multum autem eius libri ualere debet auctoritas. est enim ita antiquus, ut Angelus Politianus, qui multos ueteres libros uiderat, testatus sit, omnium cuiusque generis librorum, quos ipse umquam uidisset, eum sibi antiquissimum uideri.

Quam iniqui sunt patres] *Miror, quid sibi uoluerint, qui actus principium hoc loco fecerunt. cum enim, Chremete solo ingresso domum, Clitipho in proscaenio remanserit, nemo profecto non uidet eorum dumtaxat, quibus comica ratio non penitus ignota est, non modo nouum actum, sed ne nouam quidem (si ita loquendum est) scaenam hoc loco esse posse.*

Astutus, ne ille haud scit, quam mihi nunc surdo narret fabulam] *Contemptum hunc paternarum admonitionum mirifice expressit Theocritus; apud quē pastor quidam, cum, aestatem a se non metui, indicare uellet, ait tanti eam a se fieri, quanti a liberis patrum matrumque uerba fiunt. uersus hi sunt,*

Τοῦ δὲ θέρεος φρύγοντος ἐγὼ τόσσον μεδεαίνω,
Ὅσσον ἐρῶντι πατρὸς μύθων, καὶ μητρὸ ἀκούειν.

Nam Clinia hic; etsi is suarum rerum satagit, attamen] *Nescio quo modo factum est, ut hic uersus meā diligentiā fugerit. ita enim emendandus fuerat, ut est in quibusdā impressis, & in omnibus calamo notatis: Nā hic Clinia, etsi is quoq. suarū rerū satagit, attamē Habet, &c.*

- uerũ ĩterea, dũ ſermones caedimus] *Genus hoc loquẽdi ductũ eſſe a Graecis admonet Priſcianus lib.* XVIII. *eos enĩ ita dicere ſolitos,* κόπτειν λόγους, κόπτειν ῥήματα.

Non oportuit relictas. portant quid rerum?] *Ita ſaepe loquebantur ueteres, cum magnam rei alicuius uim, aut copiam indicare uellent. Sic in Andria:*

Di boni, boni quid porto? & in hac ipſa fabula,
Modo pitiſſando quid uini abſumpſit mihi?

Plautus in Epidico.

Tũ captiuorũ quid ducunt ſecum pueros, uirgines,
Binos, ternos alius quiſque: fit concurſus per uias.

Cicero in Verrem: Quid lacrymarum putatis ipſum profudiſſe Neronem?

Nam diſciplina eſt iiſdem, numerarier
Ancillas primum, ad dominas qui affectant uiam] *Praeceptum hoc ita complexus eſt Ouid. in arte:*

Sed prius ancillam captatae noſſe puellae
Cura ſit: acceſſus molliet illa tuos.
Hanc tu pollicitis, hanc tu corrumpe rogando:
Quod cupis, ex facili, ſi uolet illa, feres.

Enimuero reticere nequeo. multimodis iniurius] *Hic quoque multimodis ut legas ipſa uerſus ratio cogit. quod neminem antea animaduertiſſe, mirum eſt.*

CLIT. Quid ago nunc? CLIN. tu ne? quod boni] *In alijs omnibus, tu ne? quod boni eſt. mirumque, quã ſuo more, ideſt, quã inepte, quãque ridicule locũ hunc interpretẽtur litteratores. illius igitur nobis ſentẽtia, quam ante nos nemo tradidit, aperienda eſt. dicturus erat Clinia continuata oratione: tu ne? quod boni datur modo, fruere, dũ licet. nã neſcias, Eius ſit poteſtas*

posthac

poſthac, an numquam, tibi. Sed cum, eo loqui exorſo, pergeret abire Syrus, interrupit illius orationem Clitipho, & Syrũ inclamauit: deinde ad Cliniam conuerſus, dic modo uerum, inquit. at Syrus indignabundus, age, inquit, modo: hodie ſero ac nequidquam uoles. tũ demum Clinia interruptam orationẽ perſecutus eſt.

Tibi erunt parata uerba, huic homini uerbera] *Venuſte, huic homini, dixit, cum ſeipſum deſignaret. ſic apud Plautum in Epidico.*

Quid uerba facimus? homini huic opuſt quadraginta minis. *Sic Demea Adelphis:*

Vin'tu huic ſeni auſcultare?

& apud Sophoclem Vlyſſes:

Εχθρός γε τῷδε τ' ἀνδρὶ καὶ ταυνῶ ἔτι.

& apud Euripidem Admeti pater:

Μὴ θνῆσχ' ὑπὲρ τοῦδ' ἀνδρὸς, οὐδ' ἐγὼ πρὸ σοῦ.

Luciſcit hoc iam: ceſſo pultare oſtium] *In omnibus libris, praeter Manutianis, locus hic inepte & ſcriptus, & interpunctus erat, hoc modo: Luceſcit: hoc iam ceſſo pultare oſtium &c.*

quae ſit autem uis huius orationis, Luciſcit hoc iam, dixi quodam loco in commentario in Catullum.

Quam ea nunc inſtructa pulchre ad perniciem ſiet,] *Loquendi ratio a Plauto, ut uidetur, accepta; cuius eſt uerſus ille Bacchidibus:*

Omnium ad perniciem inſtructa domus opime, atque opipare.

Conſilia adoleſcentes: & tibi perdere] *Verſus conſtare non uidetur. ſuſpicor legendum, aduleſcentes: & ita ſcipſiſſe ueteres, cum uellent ſecundam huius nominis*

ſyllabam

ſyllabam producere.

Somnum hercle ego hac nocte oculis non uidi meis] *Suſpicor fuiſſe in graeco Menandri,* ὕπνον οὐχ ἑώρατα. *ſi quidem* ὕπνον ὁρᾷν*, eodem ſenſu, pure admodum ac proprie dicitur. Ariſtophanes Veſpis:*

Ὕπνου δ' ὁρᾷ τῆς νυκτὸς οὐδὲ παππάλην.

Ne nos inter nos congruere ſentiant.] *Claudeo pro claudo dictũ a ueteribus legimus. ſed et uiueo pro uiuo; & diceo pro dico uſitata aliquando fuiſſe conſtat ex Nonio, apud quem citatur illud ex Naeuio:*

tibi, dum uiuebo, fidelis ero.

ubi tamen uulgo male legitur, uidebo. & item illud ex eodem: Primum quod dicebo, recte; ſecundum quod dicebo, eo melius. ita neceſſe eſt, congrueo, hoc loco, nõ, congruo, dictum fuiſſe a Terentio, intelligamus. nam, niſi congruere legas, ſyllaba, quae proxime ultimam eſt, producta, ut uerſus conſtet, non aſſequeris.

Diſſolui me, otioſus operam ut tibi darem] *In aliis, Diſſolui me ocyus, operam ut darem tibi. ſed, quin ea uera ſcriptura ſit, quam nos ei, quae uulgo recepta eſt, antepoſuimus, cur dubitetur, cauſſa nõ eſt. primum Io. Pierius, ſpectatae eruditionis, acerrimiq. iudicii ſenex, affirmat eam eſſe in optimo illo Romano libro. eſt & in altero eorum, qui olim Dominici Grimani Cardinalis fuere; nunc in hac urbe, in coenobio ſodalium Antonianorũ aſſeruantur. ſed & Bernardini Lauretani antiquus eam confirmat liber: & Terentius ipſe alibi eodem modo locutus eſt:*

Nos otioſi operam dabamus Phaedriae:

Hoc autem loco potiſſimum libet puſillum quiddam,

neq. tamen contẽnendum, cum ſtudioſis cõmunicare. id eſt ſuper ratione ſcribẽdae uocis, ociũ; quam uideo ab alijs per t, ab alijs per c litteram ſcribi. ac iã pridẽ Pierius, quo nemo umquã ſubtilius, nemo accuratius iſtius generis minima maxima perſcrutatus eſt, in optimis illis, bonaeq. frugis pleniſſimis annotationibus in Virgiliũ ſuis, quid hac de re ſentiret, aperuit. nam cũ in Romano libro uerſum illũ ita ſcriptũ eſſe dicat,

Parthenope ſtudijs florentem ignobilis oci,

alijs tamen locis omnibus eo ipſo in libro otium affirmat legi. profert etiã inſcriptiones antiquas, libros ueteres aliquot, in quibus ea uox per t litteram legatur. ego tantum Pierio tribuo, ut cum antea ocium et negocium ſcribere conſueuiſſem, idq. uerius putarem; poſtea, ſola ipſius auctoritate motus, a mea conſuetudine diſceſſerim. neque tamen, quid ſentiam, diſſimulandũ puto. marmora, numiſmata ue antiqua, quae hanc, aut illam ſcripturam confirmarent, mihi quidem inſpicere adhuc non contigit. libros ueteres non nullos uidi, in quibus otium; multis partibus plures, in quibus ocium, ſcriberetur. adeoque nũc ipſum, de quattuor manuſcriptis Terẽtij libris, quos habeo, in duobus otium, in alijs duobus ocium perpetuo ſcribitur. habeo & Salluſtium ſatis antiquum, in quo numquam aliter, quam ocium, & negocium legas. Ciceronis autem quotquot uidi ueteres libros, in eis eodem modo ſcriptum animaduerti. Paullus quidem Magnolus, magna homo doctrina, diligentia etiã admirabili, cũ Ciceronis libros de Officijs accuratiſſime cum antiquis exemplaribus contuliſſet, teſtatum reli-

quit,

quit, se in antiquis omnibus ocium & negocium per c litteram reperisse. mouet me quoque uehementer Donati auctoritas, qui in locum illum ex Eunucho,

Suspiciones, inimicitiæ, induciæ:

Induciae, inquit, sunt pax in paucos dies: uel quod in diem dentur, uel quod in dies ocium praebeant. quae si posterior notatio uera est, necessario effici uidetur, ut aut ocium per c, aut indutias quoq; per t litteram scribi oporteat. Piget super re tam tenui plura uerba facere: neque sane magnopere laboro, utra opinio recipiatur. non enim in eo positas esse, ut ille dicebat, Graeciae fortunas, satis intelligo. cum tamen eruditissimi olim homines de singulis litteris singulos libros scripsisse memorentur; non est cur ego, qui praeclare mecum agi duco, si per illorum uestigia repere liceat, has disputationes mihi parum decoras putem.

S. Garris. C. haec facta ab illo oportebant Syre] *antique dictum, ut in Andria, - quae assolent, quaeq. oportent.*

Nec cum malefacere crederem mi impunius Licere] *In alijs, malefacerem. nemo autem non uidet, una a nobis detracta litterula, quam commodum, quamq. apertum sensum effecerit, qui obscurus antea, & perturbatus fuerat.*

Quid istuc quaeso? qui istic mos est Clytipho? ita ne fieri] *Qui hunc uersum temere immutarunt, nesciebant uidelicet, fieri, prima producta, saepe apud ueteres positum esse. id ergo exemplis confirmandum est. Terentius,*

Credebam. minime. scite poterat fieri.

Iniurium est: nam si esset, unde fieret.

quem in locum etiam a Donato hoc ipsum notatur.

Argento opus esse, & id quo pacto fieret.

Plura ponerem, nisi haec satis esse ad rem docendam arbitrarer. Apud Plautum autem quam multa eiusmodi exempla sint, sciunt, qui poetam illum accurate legerunt.

Atque eius amicam subagitare, uel heri in uino quam immodestus] *Ne quis hoc me loco quidquam mutasse parum considerate putet; testificor in quattuor libris calamo exaratis ita scriptum reperisse me, ut excudendum curaui. quo modo autem antea legebatur, in conuiuio, ita qui leget, magnum faciet, si uersus rationem explicare poterit. quo modo nos legimus, quadratus est hypercatalecticus. in uino autem ita dictum est, ut apud Catullum,*

Marrucine Asini, manu sinistra

Non belle uteris in ioco, atque uino.

– immo, si scias.

Hoc uide, quod inceptet facinus] *In alijs, Vah uide. sed ita, ut ego emendaui, legitur in libro Laurentani, in duobus Antonianis, & in uetere Veneto. hoc autem genere loquendi usus est & supra, in hac ipsa comoedia:*

Hoc uide: in mea uita tu tibi laudem is quaesitum scelus.

Mane, mane. quid est, quod tam a nobis grauiter crepuere fores?] *De hoc loco quid suspicer, iam ante*

ante dixi: legendum uidelicet, crepuit foris. alioqui enim uersus iusto longius excurrit. ueteres tamen libri ita habent, ut ipsi edidimus.

Nisi me animus fallit, hic profecto est anulus, quem ego suspicor.] *Cum Chremes & Syrus, in proscaenio remanserint; non sane uideo, quo modo hic principium actus esse possit.*

Sustulisti. Sy. si sic factum est domina, ergo herus damno actus est.] *In alijs omnibus hoc modo:*

Sustulisti. SO. sic est factum. SY. domina, ergo hero damno actus est.

que quidẽ mihi scriptura seipsam refellere uidetur. nam si dicenti uiro, Sustulisti, respondeat Sostrata, sic esse factum; primum inutili se mendacio obligabit: neque enim filiam sustulerat ipsa, sed exponendam dederat. deinde quo modo illa conuenient, quae ab eadem postea dicuntur?

Minime. sed erat hic anus Corinthia haud impura: ei dedi

Exponendam. sed nolo in re certa argumentis abuti. etenim intelligentes admonere satis est: de ceteris non laboro. illud modo teneatur, quo modo nos edidimus, ita in omnibus ad unum, quos quidem ipsi uidimus, calamo notatis libris legi.

Nisi fallit me animus, haud multum a me aberit infortunium] *Haec, cum in alijs separentur, in meo manuscripto continuantur cum superioribus: neque caussa est, cur separari debeant.*

Nihil est: triumpho, si licet me latere tecto ab-

scedere] Hoc loco, utrum, neque satis scio, neque, si sciam, dicere ausim; alterutrum quidem sine dubio necesse est: ut aut solus ex ijs, qui uersum hũc adhuc interpretati sunt, recte sentiã, aut solus errem. nam ceteri omnes, latere, ut uerbum accipiunt: ego nomen esse statuo. ac illi quidem quam sententiam efficiant, non est obscurum. ego uero ita intelligo: ut hanc suam Syrus emungendi pecuniã Chremetis inceptionem cuidam gladiatorio certamini comparet, in quo se cum illo depugnare oporteat. sicut autem primum illud est gladiatoris, ut antagonistam feriat: quod si non possit, proximum est, ut saltem bene tegat latus suum, nullaq. plaga accepta, abscedat e pugna: ita Syrus primum sibi illud fuisse dicit, ut senẽ argento circumduceret; sed cum rem in eum locum deductam uideat, magnum ut periculum sit, ne omnia fiant palam, nihil esse ait, quod iam senem quasi ferire pecunia illa cogitet: trinmphare se, ac putare secum praeclare actum iri, si ex hac pugna, latere tecto, possit abscedere: idest, si ita possit euadere, nihil ut ex eo, quod iam factum est, nanciscatur mali.

Tu fortasse, quid me fiat, parui curas] *In alijs, paruipendis. ego omnium ueterum librorum consensum secutus sum.*

– ius summum saepe summa malitia est.

in meo manuscripto, summa iniuria est.

Sed pater egreditur. caue, quidquam admiratus sis,
Qua caussa id fiat, obsecundato in loco;

Quod

Quod imperabit, facito: loquitor paucula.] *Antea praepostero ordine legebantur hi uersus, in hunc modum:*

Qua caussa id fiat, obsecundato in loco.
Sed pater egreditur. caue, quidquã admiratus sis:
Quod imperabit, facito: loquitor paucula.

nullus autem sensus illo modo extorqueri poterat: qui nunc & optimus est, & uel pueris perspicuus. ita me mini olim, cum in Academia Parisiensi libros de Diuinatione publice interpretarer, emendatum a me esse locum quendam ex primo eorum librorum, qui ut est in impressis libris, nullo modo intelligi potest. uersus sunt Accij, quos ibi Cicero citat:

Cum iam quieti corpus nocturno impetu
Dedi, sopore placans artus languidos:
Visum est in somnis, pastorem ad me appellere,
Duos consanguineos arietes inde eligi,
Pecus lanigerum eximia pulchritudine,
Praeclarioremq. alterum immolare me.

sunt autem legendi hoc ordine:

Visum est in somnis, pastorem ad me appellere
Pecus lanigerum eximia pulchritudine:
Duos consanguineos arietes inde eligi,
Praeclarioremq. alterum immolare me.

Mihi nunc, relictis rebus, inueniendus est] *In alijs, relictis omnibus; non male. Sed, in omnibus manuscriptis quod repereram, id repraesentandum curaui. est autem ita locutus & in Andria:*

Herus me, relictis rebus, iussit Pamphilum &c.

Nam te scientem faciam, quidquid egero.] *Ita est in meo manuscripto, & in uetere Veneto. est autem dictum, te scientem faciam, pro, te consulam, te certiorem faciam. Plautus. Propterea quod me non scientem feceris.*

In illum nil potest: nam exsuperat eius stultitia omnia haec] *Nihil muto. uolo tamen indicare, quid in ueteribus libris repererim. in meo manuscripto aperte legitur.*

– nam exsuperat eius astutia omnia haec.

in libro Lauretani legitur quidem, stultitia; sed aut eadem, aut certe alia non minus antiqua manu emendatum, astutia. in uno etiam Antonianorum eadem uarietas ad marginem libri annotatur. uidebunt alij, ecquid ironia illa uenustatis habeat.

Sponsae uestem, aurum, atque ancillas opus esse: argentum ut dares] *Ita emendaui e meo manuscripto: cum ab alijs abesset particula, atque; uersusq. iccirco claudicaret.*

Quemquam ne animo tam comi esse, aut leni putas] *Ita plane est in uetere Veneto. a manuscriptis abest particula, ne. ne quid tamen dissimulem, & in uetere Veneto, & in manuscriptis ita legitur: cõi: quod utrum ualeat, comi, an, ut in alijs, communi, satis liquido affirmare non possum.*

Quot incommoda tibi in hac re capies, nisi caues?] *Ita emendaui ex omnibus antiquis libris: cum antea contra rationem uersus legeretur:*

Quot incõmoditates in hac re accipies, nisi caues?

Quid

Quid hoc, quod uolo] *In alijs, quod rogo. ſed, uolo, eſt in omnibus ueteribus. ualet autem, cupio; ut non uoluntatem modo, ſed deſiderium etiam declaret. ſic in Andria:*

– ſin eueniat, quod uolo,
In Pamphilo ut nil ſit morae, reſtat Chremes.

Quam pudet: neque, quod principium incipiam ad placandum, ſcio] *In impreſſis omnibus, quod principium inueniam; ſed in omnibus antiquis, quod principium incipiam. idq. lepidius uidetur.*

Quam uolo. S. nunc laudo te gnate. Cl. Archonidis filiam] *In alijs, nunc laudo Gnate. Goueanus ſenſerat, abeſſe aliquid a uerſu. itaque addiderat ad finem, uolo, hoc modo: Archonidis filiam uolo. ſed repugnant ueteres libri. hoc, quod ego poſui, ſcriptum eſt in libro Lauretani, & in uetere Veneto, & in uno ſatis uetere, quem nuper ad me miſit honeſtiſſimus adoleſcens Hercules Ciofanus Sulmonenſis. Archonidis autem legendum eſt, producta ſyllaba, ni: ut tale ſit, quale illud apud Sidonium:*

Orcheſtram quatit alter Euripidis.

M. ANTONII MVRETI IN ADELPHOS TERENTII ARGVMENTVM.

MICIO, & Demea, duo dissimillimo fratres ingenio fuere. ille urbanam uitam secutus est; hic rusticam: ille caelebs uixit; hic uxorem duxit: ille ingenio lenissimo; hic asperrimo: ille mitis etiam in alienos; hic saeuus etiam in suos: ille etiam in ira placidus; hic etiam citra iram ferox. Erant Demeae filij duo: ex quibus natu maiorem Aeschinum sibi adoptauit Micio, eumq. secum in urbe liberalissime, indulgentissimeque educauit: minorem Ctesiphonem ruri secum seuere imprimis, ac restricte habuit pater. Aeschinus multas meretrices, patre ad omnia conniuente, adamauit; multa conuiuia celebrauit; quae denique iuuentus fert, ea omnia non libere modo, sed etiam licẽter exercuit. postremo usque eo progressus est. in uirginẽ pauperculam quidem, sed bonam, bonis prognatam, Pamphilam nomine, quam mater Sostrata uidua sancte secum, & pudice, ut poterat, educabat, noctu temulentus cum incidisset, uim ei attulit, grauidamq. fecit. uenit postea ad matrem illius, ueniam petens, pollicensq. se puellam uxorẽ ducturum. ea fide data, & ignotum est, & tacitum. Ctesipho, cum in urbem interdum uentitaret, ipse quoq; citharistriae cuiusdã amore correptus est. totam eius rei famam, ne qua

emanaret, ac perueniret ad Demeam, in sese Aeschinus transferebat. tandem, cum leno, puellae dominus, aut pecuniam sibi, quanti ea erat, uellet in manum dari, aut se eam alij uenditurum minitaretur; adductus in summam desperationem Ctesipho, iam de relinquenda patria cogitabat: cum Aeschinus, re intellecta, qui nullo neque pudore teneretur, neque metu, domum lenonis per uim ingressus est, & ipsum, & familiam contudit pugnis, puellamque per uim abreptam tradidit fratri. Spargitur tota urbe rumor. uenit Demea, Micionem obiurgat, inclamat, testatur deos atque homines, quod dissolutus, quod intemperans, quod uinosus, quod scortator, quod nullius bonae rei Aeschinus foret, omnem in Micione uno haerere culpam: dijs gratias agere, quod ille saltem, quem ipse ruri haberet, frugi, ac temperans esset; rei studeret, & famae, illarum rerum nihil ne cogitaret quidem: tantum uidelicet interesse inter suam & fratris disciplinam. placat hominem, quantum in se est, Micio: iamque se ab eo expediuerat, cum superuenit aliud, quod maiores etiam tumultus excitaret. raptam ab Aeschino citharistriã perfertur ad matrem Pamphilae, quae quidem Pamphila ita erat ad pariendum uicina, ut iam e dolore laboraret. quid faceret misera? mutatum Aeschini animum, se uero filiamque suam proditas per summam perfidiam, ac desertas putabat. Getam seruulum, qui pauperem familiam solus, ut poterat, alebat, mittit ad Hegionem, puellae cognatum, iubet que

ei rem, ut erat, exponere. interea audierat Demea, suum quoque Ctesiphonem in raptione fuisse. iamq. totus in fermento, ut aiunt, erat; cum ei Syrus, seruus uaferrimus, mendaciolum aspergit: uenisse quidem rure Ctesiphonem, sed uenisse obiurgatum Aeschinum, multa ei medio foro mala dixisse, deinde rediisse rus in praefecturam suam. lacrumare gaudio Demea, & gratulari sibi, quod unum saltem haberet, in quo extaret paternae seueritatis exemplum. dum rus redit, incidit in Hegionem, a quo de constuprata per uim ab Aeschino Pamphila intelligit. denuo commotus, dum fratrem, ut in eum iram euomeret, quaerit, obuium habuit mercenarium a uilla, ex quo sciscitatus de filio, accipit, non esse ruri. redit ad Syrum, a quo ei rursus nouum mendacium, uelut offa in os, ne latraret, obiicitur. quaerit, ubi fratrem reperire posset. id uero ita indicauit Syrus, ut infelix senex, dum illius uerbis fidem habet, nequidquam omne oppidum perreptauerit. interea Micio omnium ab Hegione certior factus, ipsemet ad mulieres profectus, iacentes iam & afflictas erexerat, labantes & dubias confirmauerat, tristitia ac maerore confectas recreauerat, pollicitus, se Aeschino Pamphilam uxorem daturum. uenit Demea. clamor, iurgium, conuicia. etiam eo praesente, seruulus quidam Ctesiphonem per imprudentiam nominat. ille cum subito per uim in aedes irrupisset; quem iampridem putabat ruri fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique, eum accubantem cum amica, & suauiter

uiter potitantem deprehendit. ibi uero tanta iracundia incitatus est, ut arderet. satis diu uociferatus cum esset, tandem placida & composita Micionis oratione eo perducitur, ut deposita uetere saeuitia, benignus, affabilis, lepidus esse meditetur. itaque ipso non permittente tantum, sed etiam iubente, puerpera domum traducitur: fiunt nuptiae; lenoni numeratur argentum; Micio ipse Sostratam ducit uxorem; Hegioni datur, unde uiuat; Syrus una cum Phrygia uxore manumittitur. cum Micio, ceteriq. omnes, sed tamen praecipue Micio illam tantam, tam insperatam, tam subitam mutationem admiraretur; graui & cordata oratione claudit fabulam Demea; si omnia profundere, si in omni libidine ac nequitia uiuere, si totam rem heluationibus, scortationibus, largitionibus consumere libeat, nihilo id sua magis, aliquanto etiam minus, quo sibi minus aetatis supersit, quam aliorum, interesse; sin corrigi se in loco, & modice coerceri, atque admoneri uelint, eum esse se, qui id praestare possit. permittuntur ei omnia. ita fabula concluditur

SCHOLIA.

ADELPHI TERENTII] In omnibus antiquis libris non ADELPHI, sed ADELPHOE legitur. idq. ego, ne quid dissimulem, uerius puto.

A

ACTA LVDIS FVNEBRIBVS L. AIMILII PAVLLI] Ita est, summo consensu

sensu in antiquis libris: ut ualde mirer, qua stultitia quidam alij ex FVNEBRIBVS fecerint, FVNERALIBVS, & L. Pauli nomen sustulerint.

Q. FABIO MAXIMO, P. CORNELIO AFRICANO] Horum uterque L. Aemilij filius fuit: sed ille a Q. Fabio Maximo, hic ab Africani superioris filio adoptatus.

AEDILIBVS CVRVLIBVS] Hoc perspicue falsum est: quod ante me an quisquam animaduerterit, nescio; nemo quidem certe tradidit. falsum autem esse, ita doceo. primum, quod nusquam reperietur, ludos funebres pertinuisse ad aedilium curam: praeterquam apud grãmaticum illum, quisquis est, cuius ante Terentium, sub Donati nomine, quisquiliae quaedam haud magni pretij leguntur. is autem eadem uidelicet eruditione, eodemque iudicio illud tradere potuit, quo, quattuor esse ludorum species, & Megalenses fuisse magnis dijs consecratos; & Apollinares pertinuisse ad curam aedilium: quae quam uera sint, suo loco diximus. deinde, si hi duo fratres simul aedilitatem illam maiorẽ gessissent, aliqua profecto tam inusitatae rei ab historicis facta mentio esset, praecipue a Paterculo, qui huius generis aliquot exempla subtiliter, & accurate annotauit. Sed quid argumentis opus est? unicum satis est ad praecidendum omnem dubitandi occasionem. P. Cornelius Aemilianus, quo de hic manifesto agitur, numquam aedilis fuit: immo uero annum agens XXXVI, cum aedilitatem peteret, cõsul creatus est. auctor is, quem

do nom[illegible]naui, Paterculus. corruptum esse locum, ostendi; ideoq. asterisci notam apposui. nunc, quo modo ei medicina facienda sit, si poteкo, ostendam. in uno Antonianorum reperio: Q. FABIO MAXIMO, P. CORNELIO AFRICANO AEDILIBVS CVRVLIBVS, QVOS FECERE. inde suspicor, expungendas esse uoces illas, AEDILIBVS CVRVLIBVS, legendumq. hoc modo: ACTA LVDIS FVNEBRIBVS L. AIMILII PAVLLI, QVOS FECERE Q. FABIVS MAXIMVS, P. CORNELIVS AFRICANVS. ita confirmat hanc opinionem Donatus, ut uix ulla dubitatio relinquatur. is enim in προλεγομένοις in Hecyram, de Hecyra ipsa loquens: Postremo, inquit, data est ludis funebribus L. Aimilij Paulli, quos fecerunt Q. Fabius Maximus, & P. Cornelius Africanus. quamquam autem non id mihi consilium est, hoc quidem tempore, ut ea, in quibus grammatici errauerint, persequar; tamen iniecta me Donati mentio facit, ut quiddam, quod ille in ijs, quae praefatus est in hanc fabulam, dixit, praetermittere silentio non queam. eius igitur uerba sunt. Hanc dicunt ex Terentianis secundo loco actam, etiam tum rudi nomine poetae: itaque sic pronunciatam, Adelphoe Terentij, non, Terentij Adelphoe: quod adhuc magis fabulae nomine poeta, quam de poetae nomine fabula, commendaretur. Haec Donatus: quae si uera sunt; omnes propemodum, quas hodie habemus,

mus, Terentii fabularum inscriptiones falsas esse oportet. Siquidem Heauton timorumenos acta inscribitur Ti. Sempronio M'. Iuuentio cos. Eunuchus, M. Valerio Messalla, C. Fannio Strabone cos. eodemq. anno, sed non iisdem ludis, Phormio: Adelphoe uero L. Anicio Gallo, M. Cornelio Cethego cos. ut, si ordinem temporum seruare libeat, non secunda, sed quincta potius collocanda sit. aut igitur errat Donatus, aut sunt, ut supra dixi, omnes illae inscriptiones repudiandae.

Eam Commorientes Plautus fecit fabulam.] *Varro tamen Commorientes Plauti esse non putabat. eius e primo de comoediis Plautinis haec uerba referuntur. Nam nec Gemini, nec Lenones, nec Condalium, nec Anus Plauti, nec Bis compressa, nec Boeotia umquam fuit: neque adeo ἄγροικος, neque Commorientes: sed M. Acutici.*

B

Ego illam facile uero omitto] *Ita emendaui e manuscriptis libris; cum antea legeretur, Ego illam hercle uero omitto. uersus autem quo modo constet, non uideo, nisi legas, - qui te fratrem habeam quidem.*

Hera, lacrumas mitte, potius, quod ad hanc rem opus porro est, prospice] *Ita est in ueteribus libris; non, ut in aliis, consule.*

Qua propter quoquo pacto tacito est opus] *In aliis, celato est opus: sed uersus non constabat. hoc quoque ex ueteribus libris emendatum est.*

- sinerem illum? aut non sex totis mensibus

Prius

Prius olfeciſſem, quam ille quidquam coeperet?] *Ita perſpicue legitur in meo manuſcripto, & alioqui ſcripturam hanc agnoſcit, & approbat Priſcianus.*

tuum ne filium?

(Abigam hunc rus) iamdudum aliquid ruri agere arbitror.] *Alij illud, Abigam hunc rus, faciebant dici a Demea. inepte. id enim ſecum de Demea ipſo muſſitat ſeruus. porro praeter quam quod in meo manuſcripto ita plane legitur, idem etiam ex Donati interpretatione non obſcure colligi poteſt.*

ACTVS QVARTI SCAENA III.

Ego hanc actus quincti ſcaenam primam eſſe duco. abijt enim Demea quaeſitum fratrem, Syrus ſorbillatum cyathos: itaque ſcaena uacua remanſit. infra autem, ubi dicitur eſſe principium actus quincti, id uerum eſſe non poteſt: cum Aeſchinus in ſcaena maneat.

Propter ſuam impotentiam ſe ſemper credunt negligi] *Donatus admonet, in quibuſdam libris legi, ſe ſemper credunt caluier. Valet id uerbum idem, quod, falli, ac circumueniri.*

Perii, horreſco ſemper, ubi pultare haſce occipio fores miſer] *Vltima dictio huius uerſus, quae in alijs deerat, in omnibus ueteribus legitur. qui autem tollunt, fores, & contra ueteres libros faciunt, & corrumpunt uerſum, qui quadratus iambicus eſſe debet.*

Non clamas? non inſanis? M. non. malim quidem.] *Alij illud, malim quidem, faciebant dici a*

Demea,

Demea, aut nullo ſenſu, aut inepto. Dicitur a Micione: & habet hunc ſenſum: Malim quidem, ſi fieri poſſit, aliter eſſe: ſed quando quod factum eſt, infectum fieri non poteſt, aequo animo fero. tale aliquid cum dicere pararet, impeditur a Demea.

Ita uita eſt hominum] *Comparatio Platonica.* κυβείᾳ γὰρ ὁ Πλάτων τὸν βίον ἀπείκασεν, ἐν ᾧ καὶ βαλεῖν δεῖ τὰ πρόσφορα, καὶ βαλόντα χρῆσθαι καλῶς τοῖς πεσοῦσι. *Plutarchus* ἐν τῷ περὶ εὐθυμίας.

D

Hei mihi, quid faciam? quid agam? quid clamem, aut querar?] *Alij omittebant illud, quid agam? quod tamen & eſt in antiquis libris, & agnoſcitur a Donato, & ad uerſum neceſſarium eſt.*

E

M. ANTONII MVRETI IN PHORMIONEM TERENTII ARGVMENTVM.

CHREMES, & Demipho fratres Athenienses erant. Chremes Athenis uxorem diuitem, ac bene dotatam duxerat Nausistratam: & ex ea susceperat filium Phaedriam. habebat Nausistrata, praeter ceteras opes, opima praedia in Lemno. eo igitur Chremes quotannis, ad ea locanda, capiendosq. fructus, commeabat. dum illic residet, pauperculae cuiusdam mulieris amore correptus, eam quoque ducit uxorem, & ex ea suscepit filiam Phanium: ac, ne res emanaret, commutato nomine, Stilphonem se Lemni uocari iubet. detrahebat autem e fructibus praediorum uxoris Atheniensis, quantum satis esset ad illam alteram una cum filia nutriendam: deinde Athenas reuersus, aut calamitatem, aut uilitatem, aut tale aliquid caussabatur. Erat Demiphoni filius Antipho. Cum igitur Phanium quindecim iam haberet annos; conueniunt inter se Chremes, & Demipho, ut Chremes quidem & Lemniam uxorem, & Phanium Athenas clanculum adduceret; Demipho uero Phanium filio suo uxorem daret. eius rei caussa proficiscitur in Lemnum Chremes. eodem tempore accidit, ut Demiphoni quoque iter esset in Ciliciam. abeuntes ambo, Getae (is Demiphonis seruus erat) filios

committunt suos. profectis senibus, Phaedria se statim citharistriae cuiusdam amore implicat. Sed hoc erat incommodi, quod, qui a lenone amaret, quod daret, nihil habebat. interea uxor e Lemno, quae, propter paupertatem, uiri diutius forte, quam solebat, morantis aduentum exspectare non posset, conscensa naui, Athenas una cum filia, & nutrice ipsius uenit. quaerunt Stilphonem. frustra. Athenis qui quemquam eo nomine nosset, reperiebatur nemo. ibi mater (tanta eam aegritudo ceperat) moritur. ei funus una cum nutrice procurantem Phanium cum adspexisset Antipho, subito amore illius exarsit. uenit ad nutricem postridie, ut eius sibi copiam faceret, obsecrans. illa se, nisi puellam uxorem duceret, facturam negat. illi, cum & quiduis facere cuperet, & patrem absentem uereretur, parasitus Phormio hoc consilium dedit. lex erat Athenis, ut orbas puellas, qui eis genere proximi essent, ducere; aut, si id nollent, dotem eis dare cogerentur. ego, inquit parasitus, simulabo, me patri uirginis amicum fuisse, ideoq. caussam illius suscipere: uocabo te in iudicium, tamquam illius cognatum, tecumq. lege agam, ut eam ducas. tu ita te defendes, ut mihi facilem uictoriam praebeas: ita condemnabere. sic fiet, ut & tu potiaris tua, &, patre reuerso, paratam excusationem habeas. ita fiunt omnia, ut parasitus suaserat. confectis iam nuptiis, eodem die ambo redeunt senes. turbari uterque: ille, quod filius indotatam uxorem se absente duxisset: hic, quod uereretur, ne, erepta sibi

bi

bi hac collocandae filiae occasione, tota res fieret palam. eo ipso die leno, citharistriae, quam Phaedria amabat, dominus, nisi sibi pro ea triginta minae darentur, uenditurum se eam, minitabatur. ad eas conficiendas hanc fallaciam Geta confingit: ait senibus, se cum Phormione collocutum: Phormionem uero, si sibi dotis triginta minae darentur, paratum eam uxorem accipere, quam duxisset Antipho. eam pecuniam Demipho a Chremete sumptam numerat Phormioni. is eam Phaedriae; Phaedria lenoni pro amica tradit. cum haec iam confecta essent, agnoscitur Phanium. ibi uero senes gaudere, quod, quas nuptias ipsi facere moliebantur, eae ipsis absentibus, atque inscientibus facta essent. sed dolebant, sibi periisse triginta minas. eas dum a Phormione, primo blanditiis, postea etiam per uim eripere conantur: Phormio, qui iam de duabus Chremetis uxoribus, deq. tota re intellexerat, inclamat Nausistratam, eiq. aperit omnia. illa, cum aliquandiu de uiro conquesta esset, tandem placatur, filiiq. ipsius iudicio omnia permissuram pollicetur.

SCHOLIA.

Minus multo audaciter, quam laedit, laederet.] Primum ab imperitis factum erat, ex audaciter, audacter: deinde interiecta particula, nunc, ad fulciendum uersum. ego, quod in meo manuscripto libro perspicue scriptum erat, id reposui. aduerbium au-

tem, audaciter, etiam a Cicerone usurpatum fuisse, alibi docui ex Prisciano.

Et si tibi res sit cum eo lenone] *Ita quidem aperte legit Donatus: sed in omnibus tamen libris ueteribus, Quod si tibi res sit: quae lectio nihilo, ut ego quidem arbitror, deterior est.*

Ita ne tandem uxorem duxit Antipho iniussu meo?] *Alij omnes hic faciebant principium actus secundi. quam inepte, nemo non uidet. neque enim scaena remanet uacua. neque dubitandum, quin ibi sit principium secundi actus, ubi a nobis constitutum est.*

Nam, ni ita eum existimassem, numquam tam graues
Ob hanc inimicitias caperem in uostram familiam,
Quam is aspernatur nunc tam illiberaliter.] *In horum uersuum secundo particula, ob, ut uidetur, est extra uersum. in eodem autem, nostram, pro, uostram, alij scripserant, putantes, id, quod sequitur, Quam is aspernatur, ad familiam referri. falso. ad ipsam enim puellam refertur. neque uero se Phormio cognatum puellae esse fingebat. uostram familiam, aperte legitur in antiquis.*

—nam tua
Praeterierat iam ducendi aetas] *Ita emendaui ex ueteribus libris; cum in alijs esset, ad ducendum.*

Hei, metuo lenonem, ne quid suat suo capiti] *Profecto numquam quisquam satis attente ueteres inspexit libros. hoc adeo ea ex re uenit in mentem mihi. ego aliquot abhinc annis, cum primum haec scholia uulgare meditarer, Terentij fabulas cum plurimis*

calam

calamo exaratis uoluminibus, quam potui, diligentissime contuli. praecipue autem unum, quod adhuc habeo, quia ceteris emendatius uidebatur, ita diligenter inspexi, liquido ut me iurare posse arbitrarer, nihil in eo, quod quidem alicuius momenti esset, non accuratissime excussum. sed cum postea eundem librum euoluerem, ualde equidem opinione falsum esse me comperi. nam cum alia multa minime negligenda deprehendi: tum hunc locum, quem numquam antea intellexeram, illius ope percepi. cum enim in alijs omnibus eodem modo scriptum sit,

Hei metuo lenonem, ne quid suo suat capiti:

solus hic meus, quem dico, ita habet:

Hei metuo lenonem ne quid suat suo capiti.

qua e scriptura horum uerborum sententia, quae antea latuerat, facile comprehendi potest. Suere enim apud Latinos, ut & apud Graecos ῥάπτειν interdum ualet idem, quod, aliquid, quod alteri damnosum sit, struere, ac machinari. cum igitur dixisset Antipho, se metuere, ne quid leno sueret, idest, ne quid dolose moliretur, addit, suo capiti: quorum uerborum ea uis est. quae quidem res ipsi lenoni uortat male, atque in ipsius caput recidat. Ita autem loqui solitos ueteres, exempla indicabunt. Demosthenes in Aeschinem: ἅ σοι καὶ τοῖς σοῖς οἱ θεοὶ τρέψειαν εἰς κεφαλήν. Aristophanes Pluto. ἐς κεφαλήν σοι. Plautus Poenulo. capiti uestro istuc quidem.

Terentius Hecyra.

Aliquid tulisse comminiscentur mali,

Capiti atque aetati illorum morbus qui auctu ſit. Coelius ad Ciceronem. Te ad IX. *kal. Iun. ſubroſtrani, quod illorum capiti ſit, diſſiparant periiſſe. Cicero ipſe libro* XI. *Philippicarum. Accedit Saxa neſcio quis caſtrorum antea metator, nunc, ut ſperat, urbis. a qua cum ſit alienus, ſuo capiti, ſaluis nobis, ominetur. Idem libro* VIII. *ad Atticum. Multa, inquam, mala cum dixiſſet: ſuo capiti, ut aiunt. quo quidem loco, quin ad hunc Terentianum Cicero reſpexerit, mihi dubium non eſt.*

Do. neque ego, neque tu.] *In eodem libro hoc non a Dorione, ſed a Phaedria dicitur: ut ſit ſenſus. Neque ego quidquã efficere potui, neque tu poteris.*

Fieri miſerum, qui me dudum, ut dixti, adiurit comiter?] *Qui legabant, adiuuerit, non animaduertebant, uerſum* ὑπερκοίλιον *fieri. ut autem hic adiurit, pro adiuuerit, dictum eſt, ſic apud Ennium, adiuro, pro, adiuuero.*

O Tite, ſi quid ego adiuro, curam ue leuaſſo.

ubi uulgo perperam legitur, adiuto.

Nam hanc conditionem ſi cui tulero extraneo.] *Ita eſt in antiquis omnibus. alij, extrario, quam uocem ego quidem latinã non putabam: ſed uideo eam manifeſto ab A. Gellio agnoſci.*

Huic mandes, qui te ad ſcopulum e tranquillo inferat.] *Nihil addidi, nihil detraxi, nihil immutaui: ſed, quod in meo uetere libro erat, quia ſine ulla dubitatione uerum putabam, quam potui, fideliſſime expreſſi.*

Interea

Interea amici, quod polliciti ſunt, dabunt.] *Hunc quoque locum e meo illo libro emendaui: cum in alios omnes e gloſſemate aliquo irrepſiſſet uox, argentum: quae ita deformabat uerſum, ut ualde mirer, ne Goueanum quidem eam ſuſtuliſſe.*

- curialis uernula eſt, qui me uocat] *Hic mihi auxilio fuit uetus Venetus: nam in ceteris omnibus hae omnes uoces deſiderabantur.*

Sed hinc concedam in angiportum hunc proximũ.] *Ita legendum eſſe, admonet Priſcianus. & ita legitur in meo manuſcripto, & in uno Antonianorum.*

Heus, quanta quanta haec mea paupertas eſt, tamen] *Ita legendus eſt hic locus ex libro Petri Bembi, & ex libro Bernardini Lauretani.*

In ius? enimuero ſi porro eſſe odioſi pergitis,] *Quid de illo, in ius, faciam, neſcio. nam & uerſum pede uno, quam par eſt, longiorem facit: & tamen neque repetitio illa inuenuſta eſt, & legitur in omnibus antiquis libris.*

Vel oculum exculpe. eſt, ubi uos ulciſcar probe] *Ita emendat Bembus. in omnibus tamen antiquis reperio, ut in impreſſis,*

- eſt, ubi uos ulciſcar, locus.

Qui nominat me?] *Ita eſt in libro Lauretani, & in duobus Antonianis, melius, & magis ad antiquorum conſuetudinem, quam, ut in aliis, Quis.*

- quid nunc obticuiſti?] *In meo, & in uno Antonianorum, pro, obticuiſti, legitur obſtupuiſti.*

Exſequias Chremeti, quibus eſt commodum ire, hem

tempus est.] *Ita erat in duobus Antonianis. in aliis, iam tempus est; sed hoc uersus ratio repudiat.*

Sigillatim, qualis in istum fuerim?] *Ita correxi e meo libro, & ex illo Lauretani. nam in aliis erat, qualis in hunc fuerim: neque ita lepide, & contra rationem metri. Sigillatim, ut pro singillatim multis locis legatur, errore librariorum factum puto.*

M. ANTONII MVRETI IN HECYRAM TERENTII ARGVMENTVM.

PAMPHILVS, Phidippi e Sostrata uxore filius, Bacchidem meretricem deperibat. is cum aliquando noctu ad eam temulentus iret, in Philumenam, Lachetis, & Murrhinae filiam, incidit, eamq. in uia per uim compressit: atque ita effugit, ut neque ipse eam, neque puella ipsum cognoscere potuerit. in illa autem lucta etiam anulum ei detraxit, eumque Bacchidi dono dedit. paullo post pater eum, tum ut a meretricio amore auerteret, tum ut praesidium suae senectuti pararet, ad uxorem ducendam perpulit. contigit, ut ea ipsa uxor ei daretur, quam ipse constuprauerat: gaudente admodum puellae matre, quae, quia sola conscia erat filiam e stupro grauidam esse, quamprimum eam collocare properabat; ut, si forte post aliquot menses pareret, nuptijs, quemadmodum saepe fit, obtegeret stuprum. cecidit res longe aliter, ac putabatur. etenim Pamphilum, qui inuitissimus adiecisset animum ad rem uxoriam, quiq. auellere se derepente a Bacchidis amore nō posset, ita dormijt cum uxore, ut eam ne attigerit quidem. Bacchis, quod, ea uiua numquam se uxorem ducturum, saepe ei promiserat Pamphilus, nonnullam sibi ab eo factam iniuriam putans, multo ei minus, quam solebat, placida

cida & obsequens esse coepit. eo factum est, ut Pamphilus ei se paullatim subduxerit, quamq. prius spernebat uxorem, eius mirificum quendam amorem animo conceperit. interea quiddam accidit, ut iter Pamphilo in Imbrum esset. profecto eo, Philumena, quae intumescere sibi uterum sentiret, cum aliorum, tum socrus in primis suae conspectum refugiebat: tandem cum in eo esset, ut celare uix posse amplius uideretur, sumpta occasione, per sacrificandi speciem, ad matrem se, unam omnium rerum consciam, confert. post dies compluscrlos mittit Sostrata, qui eam accerserent. respondetur, aegrotam esse. it, ut eam saltem uiseret. non admittitur. Phidippus accusare uxorem, & dicere, haec omnia illius culpa contingere. illa contra excusare se, & culpam deprecari: nullius se rei consciam esse, cur sua consuetudo nurui odiosa esse debeat. interea reddit Pamphilus. atque ita fors tulit, ut quo die ipse Athenas appulit, eo ipso Philumena partu leuaretur. cum igitur, uidendi cupidus, (aegrotare enim acceperat, & ita amabat, ut qui uehementissime) subito ad eam ingressus esset, peperisse deprehendit. ibi eum Murrhina exeuntem prosecuta, lacrumans, obtestari coepit, quando ea res nihil ipsi nocitura esset; ne reciperet quidem uxorem, si ita uideretur: sed tamen ne famam illius proderet. ita se facturum recipit. cum igitur neque uellet uxorem recipere, neque rursum ueram afferret caussam: suspicati sunt senes, cum, Bacchidis adhuc amore impeditum, ea

de caussa ab uxore abhorrere. accersitam itaque Bacchidem obiurgat Phidippus. ea, cum se illi purgasset, iubetur ad mulieres ingredi; & eis quoque illam suspicionem adimere. ingreditur, anulum habens in digito, quem olim Philumenae ereptum sibi dederat Pamphilus. is anulus effecit, ut, uitiatam esse ab ipso Pamphilo Philumenam, cognosceretur. Laetus Pamphilus & uxorem, & filium recipit.

SCHOLIA.

Ita me dii bene ament, haud propterea te rogo ut] *Ita reperio in omnibus antiquis libris. Donatus tamen legit, amabunt: quod si recipias, aut delenda erit uox, te; aut non constabit uersus.*

Ah noli Parmeno] *Consuetudinem hanc ineptorum hominum, qui flammam ardentem, ut dicitur, in ore potius, quam quidquam secreti, continerent, & tamen simulant, nolle ea, quae sciunt, detegere, atque orari uolunt, festiuissime expressit Lucianus in conuiuio: cuius uerba, quoniam & leporis plena sunt, & huic Terentij loco plane gemina, adscribere non grauabor. Colloquuntur autem inter se Lucinus, & Philo: e quibus cum Lucinus dixisset.* ἐγὼ δὲ, ἄπαγε, οὐκ ἄντι τοιοῦτον εἴποιμι. *ita excipit Philo.* Θρύπτῃ ταῦτα ὦ Λυκῖνε. ἀλλ᾽ οὔτι γε πρὸς ἐμὲ οὕτω ποιεῖν ἐχρῆν. ἀκριβῶς γιγνώσκων, πολὺ πλέον ἐπιθυμοῦντά σε εἰπεῖν, ἢ ἐμὲ ἀκοῦσαι. καί μοι δοκεῖς, εἰ ἀπορήσειας τῶν ἀκουσομένων, κἂν πρὸς κίονά τινα, ἢ

πρὸς

πρὸς ἀνδριάντα ἡδέως ἂν προσελθὼν ἐκχέαι πάντα συνείρων ἀμυστί. εἰ γοῦν ἐθελήσω ἀπαλλάττεσθαι νῦν, οὐκ ἐάσεις με ἀνήκοον ἀπελθεῖν, ἀλλὰ ἥξεις καὶ παρακολουθήσεις], καὶ δεήσῃ. κἀγὼ θρύψομαι πρὸς σὲ ἐν τῷ μέρει. καί, εἴ γε δοκεῖ, ἀπίωμεν, ἄλλου αὐτὰ πευσόμενοι. σὺ δὲ μὴ λέγε. Λυ. μηδὲν πρὸς ὀργήν, διηγήσομαι γάρ, ἐπείπερ οὕτω προθυμῇ. ἀλλ' ὅπως μὴ πρὸς πολλοὺς ἐρεῖς. Φι. εἰ μὴ παντάπασιν ἐγὼ ἐπιλέλησμαι Λυκίνου, αὐτὸς σὺ ἄμεινον ποιήσεις αὐτό, καὶ φθάσεις εἰπὼν ἅπασιν, ὥστε οὐδὲν ἐμοῦ δεήσῃ.

Edepol ne nos aeque ſumus omnes inuiſae uiris.] *Duas uoces, inique, & omnino, quae in alijs erant, eo ſuſtuli, quod neque erant in ullo uetere libro, & corrumpebant uerſum. huic autem querelae, qua utitur Soſtrata, affinis eſt illa Creuſae apud Euripidem Ioue:*

Τὰ γὰρ γυναικῶν δυσχερῆ πρὸς ἄρσενας,
Κἂν ταῖς κακαῖσιν ἀγαθαὶ μεμιγμέναι,
Μισούμεθ'. οὕτω δυσχερεῖς πεφύκαμεν.

Quid ais? an uenit Pamphilus? uenit. diis gratiam habeo.] *Ita emendaui ex uno Antonianorum. nã, quo modo erat in ceteris, dijs habeo gratias, uerſus efficiebatur acatalecticus, quem catalecticum eſſe, ut ceteros, multo ueriſimilius eſt.*

Omnibus nobis ut res dant ſeſe, ita magni atque humiles ſumus.] *Eandem nimirum habent ſententiam uerſus illi, quos pronunciat Vlyſſes* Ὀδυσσ. σ. *etſi eos, qui philoſophantur, alio trahunt.*

Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγῃσι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

Quod

Quod faciundum fortasse sit postidea, hoc nunc si feceris.] *Ita est in quibusdam ueterum. alij, ignoratione antiquae uocis, fecere, post, idem.*

Ita aetate ea sum, ut non siet peccato mihi ignosci aequom.] *Mihi peccato, idest, mihi si quid peccauerim. nam ut iuratus est, qui iurauit, ita peccatus, hoc quidem loco, qui peccauit, idest, ὁ ἡμαρτηκώς. similiter locutus est Quinctilianus libro* VI. *Qui uero iudicem rapere, & in quem uellet habitum animi posset perducere, quo dicto, flendum, & irascendum esset, rarius fuit. ibi enim, quo dicto, ualet, οὗ λέξαντος.*

– equidem plus hodie boni
Feci imprudens, quam sciens ante hunc diem umquam] *Sententia Plautina ex Captiuis:*

– saepe iam in multis locis
Plus insciens quis fecit, quam sciens, boni.

DE METRIS TERENTIANIS.

TERENTII uersus duorum generum sunt; iambici, & trochaici. neque autem iambus in trochaicum, neque trochaeus in iambicum admittitur. Iambicus initio fiebat e solis iambis, ut,

Quid hoc noui est? quid ira nunciat Deum?

& apud Terentium; si modo ita legendum est,

Amantium irae amoris integratio est.

Terentianus ait, eos in tragoedijs, propter nimiam ipsorum leuitatem, culpari. ego tamen Graecos poetas saepe admodum usos reperio. ut Sophoclem,

πάλαι κυνηγετοῦντα, καὶ μετρούμενον.
ἔτ᾽ ἔργον ἐςὶν, ἐννέπειν δ᾽ ὅτυ χάριν.
οὔτ᾽ ἄλλοτ᾽ ἄλλον, ἐμπιτνῶν, ςρατηλατῶν.

& Aeschylum:

ἐγὼ δ᾽ ἄτολμός εἰμι συγγενῆ θεόν.
ἅπας δὲ τραχὺς, ὅς τις ἂν νέον κρατῇ.

& Euripidem:

ἐκεῖθέν εἰμι. παῖς ἔτ᾽ οὖσ᾽ ἀπωλόμην.
ὄλωλεν, ὡς ὄλωλε τοῖσιν εἰδόσιν.

Postea admissus est alternis spondeus, & omnes pedes, qui illi temporibus sunt aequales: in quibus est & proceleumaticus. tribrachus etiam, quod iambo temporibus par est, recipitur. creticus, quamuis uno tempore longior, tamen ipse quoque receptus est.

Iambici integri, idest, ἀκαταλήκτικοῦ, semper ultimus pes est iambus. nam claudi uersus, idest σκάζοντες, an in Plauto sint, alio loco uiderimus: in Terentio quidem non sunt. ne in Graecis quidem aut comicis, aut tragicis usquam: itaque qui locum illum ex Aeschylo ita scripserunt,

ἵν᾽ οὔτε φωνὴν, οὔτέ τȣ βροτῶν μορφὴν,

& illum, & alios plurimos, dum corrigere uolunt, deprauarunt. recte enim erat in Aldinis:

ἵν᾽ οὔτε φωνὴν, οὔτέ τȣ μορφὴν βροτῶν.

Vltimus igitur semper iambus est. ceteris locis magna libertas. non tantum enim iambus, & tribrachus, uerum & spondeus, & omnes spondeo temporibus pares quolibet alio loco, a latinis quidem comicis, tragicisq. ueteribus, sine ullo discrimine ponuntur. creticum & proceleumaticum raro quidem, sed nonnumquam tamen inuenias. iambicorum autem haec fere discrimina sunt. dimeter catalecticus.

Date. mox ego huc reuertar.

dimeter acatalecticus:

Verebar, quorsum euaderet.

trimeter acatalecticus:

Poeta cum primũ animum ad scribendũ appulit.

tetrameter, siue quadratus catalecticus:

Satis pol proterue me Syri promissa huc ĩduxerũt.

tetrameter, siue quadratus acatalecticus:

Nihil ẽ. triũpho, si licet me latere tecto abscedere.

tetrameter, siue quadratus hypercatalecticus:

Atque eius amicam subagitare: uel heri in uino

quam immodestus. Qui pentametros iambicos faciunt, nugantur. itaque hic quoque locus in Aeschylo depravatus:

> θινητοῖσι κλέψας ὤπασεν, τοῖασδ'

erat enim recte in Aldinis:

> θυητοῖσι κλέψας ὤπασεν, τοῖας δέ τοι.

Trochaicorum apud Terentium haec fere ratio. trocheus quolibet loco ponitur: ut in iambico iambus. praeter iambum, proceleumaticum, creticum, admittuntur ijdem omnes pedes, qui in iambicum. trochaicis autem utitur fere octonarijs, siue quadratis catalecticis:

> Quidquid ego huius feci, tibi prospexi, & stultitiae tuae.
> Vbi te uidi animo esse omisso, & suauia in praesentia
> Quae essent, prima habere, neque prospicere in longitudinem.
> Cepi rationem, ut neque egeres, neque ut haec posses perdere.

interdum autem apud hunc poetam ultima praecedentis uersus syllaba principium est insequentis. Atque ita de Terentij uersibus breuiter a nobis disputatum sit.

FINIS.

Haec post impressum Terentium habuimus a M. ANTONIO MVRETO, quae prioribus ipsius scholijs adderemus.

IN VITAM TERENTII.

Ad finem scholij in illum locum Prorsae orationis *addantur haec. c. 163.*

A *Haec scripsi olim: sed postea attentius cogitanti uenit in mentem, ueteres dixisse* SVSVS *&* SVSVM *pro* SVRSVS *&* SVRSVM*: itidemq.* DEOSVM *pro* DEORSVM. *quare opinor eodem modo receptum, ut pro oratione prorsa dicerent prosam.*

Vt nusquam non resecuerit] *Alij cũ incidissent in libros, ex quibus primae syllabae huius uerbi euanuerāt, ex illo* CVERIT *fecerũt* CAVERIT *AVT* CVRAVERIT. *Huius generis peccata plurima in optimis quibusque scriptoribus alias indicabo.*

Nihil ad populum facit actorem uelut ex tragoedia loqui] *quidam liber unus,* EXSTRAGEM LOQVI. *puto legendum,* EXTRA REM LOQVI. *delendumq. illud* VELVT. *Apud Plautum autem, ut & apud Aristophanem, multa saepe loquuntur actores extra rem ad populum. a-*

apud Terentium nihil tale .

Togatas a scaenicis atque argumentis Latinis] *quos dicit Latinos scaenicos? an hic quoque deprauata scriptura est? quod equidem ita existimo: legendumq.* A SCAENIS *&c. Scaenam cuiusq. fabulae uocabant ubi quidq. actum fingeretur. quemadmodum scaena omnium Terentianarum est Athenis aut in agro Attico, Plautinae Amphitruonis Thebis, Captiuorum in Aetolia, aliarum alibi, ac plerumque Athenis: quod ostendunt hi Plautini uersus ex Menaechmis.*

Atq. hoc poetae faciunt in comoedijs,
Omnis res gestas esse Athenis autumant,
Quo uobis illud Graecum uideatur magis.

Sic in tragoedijs Euripidis notari uidemus ubi cuiusq. scaena sit. ἡ σκηνὴ ἐν τῇ ἀντιπέραν τῆς Θρᾴκης χεῤῥονήσῳ, ἡ σκηνὴ ἐν Ἄργει. *& similia.*

Ab diuturna imitatione] *suspicor legendum,* AB IVCVNDA IMITATIONE. *eamq. coniecturam libri ueteres, si quis eos inspiciat, adiuuant.*

Ante scholion in uerba, Nam ludorum *&c. ponantur haec c. 163.*

Omnium autem comoediarum scripta] *Lego, inscripta. ita autem uocat inscriptiones.*

Post scholion in uerba Μεγάλυς σιοὺς, *ponantur haec. c. 164:*

B Hinc Vlixem palliatum semper inducunt] *Omnino*

nino legendum est, PILEATVM: *& paullo infra* PILEATOS, *non, ut uulgo*, PALLIATOS. *Cum enim Vlixes pileatus pingeretur, uerisimile est pileatum etiam induci solitum. Pileatus autem pingi solebat ex uersu quodam Homeri*, μέσσῃ δ' ἐνὶ πῖλος ἀρήρει. *Ac primus eum ita pinxisse dicitur Apollodorus, pictor nobilis, quē ait Plinius primū penicillo gloriā contulisse. Paullo post, ubi legitur* Huius enim uirtutis, *lego*, Huius enim uirtus.

Ante scholion actus primi ponantur haec. c. 167.

C Faciunt ne intellegendo] *Adsentior ijs, qui locum hunc per interrogationem efferendum putant: etsi aliter Donatus.*

Post scholion, Sed iis, quas semper. *c.* 167:

D Feci e seruo ut esses libertus mihi.] *Aristoteles in Elenchis, Theon in progymnasmatis, & alij pro orationis ambiguae exemplo citant hunc uersum*, Ἐγὼ σ' ἔθηκα δοῦλον ὄντ' ἐλεύθερον. *quem propter sententiae similitudinem Franciscus Fabricius homo eruditus putauit Menandreum esse, cui hic Terentianus responderet. Cui hac in re non adsentior. Nam in Andria Menandri solus senex principio loquebatur: in Perinthia autem senex cum uxore, quam alloquenti certe uersus ille non conuenit. Hoc autem didici ex Donato exponente locum illum ex prologo,*

Quae conuenere in Andriam ex Perinthia etc.

Tum praeterea Aristoteles Menandri fabulas numquam uiderat: id quod ex ipsa temporum ratione manifesto cognosci potest.

Post scholion in illa uerba, Quis heri Chrysidem habuit? *c. 168:*

E Symbolam dedit] *Ne quis putet a Faerno primo hunc locum ita emendatum esse, in editione mea anni* MDLVIII *recte legebatur* symbolam. *Faerni autem emendationes nō nisi septennio post prodierunt. Sic & paullo infra ex illo uersu,*

Quid obstat cur non uerae fiant? audies.

uideri uoluit primus sustulisse uocem IGITVR, *quae uersum corrumpebat: quae tamen decennio ante, hoc est, anno* MDLV. *cum primum emendatus a me Venetijs prodijt Terentius, sublata erat. Quinetiam, nisi me fallit animus, prior eam Goueanus multo ante sustulerat. Sed id Faerni hominis alioquin et eruditi et acuti ingenium fuit. Non libenter probabat aliena: & quae probabat, malebat uideri sua.*

Ante ea Terentij uerba, Honesta oratio est. *c. 169.*

F Cum illis, qui amabant Chrysidem] *puto legendum* AMARANT.

Post scholion in eadem uerba, Honesta oratio est. *c. 169.*

Nunc

G Nunc haec dies aliam] *Plautinum eſt ex Mercatore. Itidem vt tempus anni aetatem aliam aliud factum conuenit.*

Poſt illa uerba. Qui ſe ſciret non deſerturum. *c. 170:*

H Etenim ipſus ſecum] *Mirifice placet quòd Faernus ex Donato, & ex auctoritate libri Vaticani uocem* RECTA *deleuit.*

Ante illa uerba, Vt quimus aiunt, *&c. ponuntur haec. c. 172.*

I Reſtitue in quem me accepiſti locum] *Genus loquendi eſt ſumptum a iuriſconſultis, vt uel pueri uident. Quod autem Faernus maluit,* Reſtitue quem a me accepiſti locum, *alios fortaſſis inueniet, quibus placeat: mihi certe non probatur.*

Hem, ſt, mane] *Eſt ſane, cur magnam gratiam habeam Faerno, qui ex locis amplius ducentis (neq. hoc augendi cauſa dico. ita eſſe reperient, ſi qui laborem conferendi non detrectabunt) quos ego decennio ante ipſum emendaueram, unum ſaltem repperit, quem mihi nominatim tribuendum putaret. Qui ſi aut in omnibus, quae ego prior notaueram, idem facere uoluiſſet, aut quae mea erant, non attingere, aut duplo maior, aut duplo minor liber emendationum ipſius exiiſſet.*

Amicum, amatorem] *Lucillius apud Nonium. Fauitorem me tibi, amicum, amatorem putes.*

Post scholion in uerba, Exiſtimauit eſſe, ſic exiſtimet. *c.* 174.

A Quae nunc condonabitur] *Non damno quod Iacobus Raeuardus de hoc loco ſenſit: ſed tamē alteram illā uſitatam interpretationē ueriorē puto.*

Colax Menandri eſt.] *In ea fabula Menander, ut traditum eſt, adulatorum ingenia accuratiſſime expreſſerat. Athenaeus libro* VI Κεχαρακτήρηκε δὲ ὡς ἔνι μάλιστα ἐπιμελῶς τὸν κόλακα Μένανδρος ἐν τῷ ὁμωνύμῳ δράματι.

Ante illa uerba, Vtinam eſſet mihi *&c. addantur haec c.* 174:

B QVAE VERA AVDIVI] *Similis locus in epiſtola quadam Heracleti*, πολλοὶ οὐ διαφέρουσι κεραμίων σαθρῶν, ὡς μηδὲν στέγειν δύνασθαι, ἀλλ᾽ ὑπὸ γλωσσαλγίας διαῤῥεῖν. --- nuncubi meam

Benignitatem ſenſiſti in te claudier?] *Magnam materiam ſermonum dedit hic locus uentoſis quibuſdam hominibus, cum & Paullus Manutius diceret ſe audiſſe de Faerno in optimo libro legi* caluier : *& ego id ei adfirmanti credidiſſem. Huius autem* μνημονικοῦ ἁμαρτήματος *alterutri eorum occaſionem dederat locus quidam ex Adelphis, in quo illud antiquum uerbum a quibuſdam agnoſci, Donatus ipſe teſtatur. Sed cum ſi quid in hac re peccatum erat, ſecunda ſtatim ſcholiorum*

rum

rum meorum editione correctum esset, non oportuit, neque uentriosum illum, qui nihil in uita, nisi maledicere, didicerat; neque alium quendam ineptum, quem nominare nolo, in ea re postea iactare se, & aut singularis exempli uiro Manutio, aut mihi, cuius nullam in hac re culpam esse constabat, tam petulanter insultare. Quorum ego si uicissim scripta excutere, et quos in eis iāpridem notaui, plurimos ac turpissimos errores exagitare uellem, non metuerem, ne mihi deesset oratio. Sed ne hoc Deus optimus maximus sirit, vt quidquā, uel lacessitus aut ulciscendi mei, aut alienae existimationis minuendae causa faciam. Adiuuabo, si qua re potero, studia litterarū: errata neq. mea defendā, neq. aliena insectabor. Eadē moderatione si erga me vtentur alij, gaudebo: sin minus, spero tamē fore, vt nūquā me aliena īprobitas a suscepto cōsilio demoueat, et ut magis illos aliquādo paeniteat iniquitatis suae, quam me aequitatis meae.

Ante illa uerba Terētij. Sed Parmenonē. etc. c. 175.

C Viden os sum & cibus quid faciat alienus?] Id est, uiden tu, cuiusmodi homines euadāt isti, qui uiuūt ore suo, alieno cibo? est autē haec festiua & elegās descriptio parasitorū. SVM, SAM, SIS, pro SVVM, SVAM, SVIS, ueteres dicebāt. Suo cibo uiuere dicūtur, qui sumptu suo uiuūt. Plautus. Veneri cibo meo seruio. quomodo et Diuus Paulus in epist. ad Corinthios priore, τίς στρατεύεται ἰδίοις ὀψωνίοις;

Iis opponuntur qui uiuunt alieno cibo, siue, ut alius poeta loquitur, aliena quadra: quiq. ad mensam sui nihil praeter os & uentrem adferunt. Hanc horum uerborum uerissimam & elegantissimam sententiam primus litteris prodidit Carolus Langius: quam Faernus non intelligens, nimis arroganter repudiauit.

Post scholion in ea uerba. Qui mihi nunc uno digitulo &c. c. 175.

D Facete dictum] *Plautinum est e Captiuis.*
Propterea te uocarier ad cenam uolo.
Facete dictum.

Ante illa uerba, P. Iubes ne? C. iubeo *&c. c. 175:*

E [Haud similis uirgo est uirginum nostrarum] *Ita solitas educari puellas Athenis, ut hic dicitur, significat & Xenophon principio τῆς λακεδαιμονίων πολιτείας.*

Ante illa uerba, Fac periclum in litteris, *&c. c. 176.*

F Gestare] *Faernus mauult* GESTIRE, *et ualde confidenter pronuntiat omnes libros & ueteres & recentes ita habere: quod uerum non est. Mihi magis probatur,* GESTARE.

Post

Post scholion in ea uerba, Fac periclum in litteris &c. c. 176.

G Quid hoc hominis ?] *Faernus dum totus est in synizesesin & in synaloephis notandis, dumq. catalecticos & acatalecticos adsidue inculcans, librũ sane quidem hypercatalecticum facit, nõ animaduertit, locum hunc neque satis emendatum esse, neque, ut uulgo legitur, intelligi posse. Ego, cui ab illis grauioribus plus otij est, eum & emendabo, & interpretabor. Antipho, qui Chaeream ex Thaidis aedibus eunuchi ornatu exeuntem uideret, primum quidem eum non agnoscit: deinde agnito, miratur quid acciderit, ueretur q. ne quid ei contigerit mali. Ait igitur,* Quid hoc ominis? qui hic ornatus est? OMINIS *enim plane legendum, non* HOMINIS: *atque ita etiam Donatum legere uidebit, si quis uerba ipsius attente consideret. Tum addit,*

Quid illud mali est ? nequeo satis mirari neque conijcere.

Nisi quicquid est, procul hinc. Libet prius quid sit sciscitari.

Ita enim interpungendus est locus ille, non ut uulgo solet. Verba autem illa PROCVL HINC, *quae nemo, quod sciam, recte explicauit, idem ualent, quod, procul a me: deprecatur enim a se Antipho quicquid est illud mali, quod accidisse Chaereae suspicatur. Estq. genus loquendi illis simile, Au, obsecro te, istuc inimicis siet. &, Hostium uxores*

res puerique caecos Sentiant motus orientis hoedi.
& illi Catulliano,

Procul a mea tuus sit furor omnis hera domo.
Alios age incitatos, alios age rabidos.

Perſtrepunt, ita ut fit, domini ubi abſunt.] *Simile quiddam eſt apud Xenophontem quarto paedias.* Οἱ γὰρ οἰκέται τῶν μήδων, ἅτε τῶν δεσποτῶν ἀπεληλυθότων, ἀνειμένως καὶ ἔπινον καὶ ἐθορύβουν. *Sed hoc, etiam ſi neq. Xenophon, neq. Terentius dixiſſet, cottidie experimur.*

Ante illa Terentii uerba, Aufugiſtin? C. hera *&c. 176:*

H Faciam, huius loci, diiq. meiq. ſemper meminerís.] *Plautinus uerſus eſt è Captiuis, Faciam huius dij, locique, meique ſemper meminerit. Huius generis multa conſulto praetermitto, ne quid delibem ac praecerpam ex ea gratia quam apud omnes propediem, ut ſpero, ſibi conciliaturus eſt Iulius Iacobonius Interamnas iuuenis & eruditus, & induſtrius, qui auctore & impulſore me commentarium ſcribere exorſus eſt, in quem congerit ea quae et Terẽtius ex alijs, et deinde ex Terentio alij ſcriptores imitati uidentur.*

IN HEAVTON TIMORVMENON.

Primum ſcholion ante illa uerba, Fodere, aut arare *&c. c. 181:*

A In hac pura oratio eſt] *Quidam, qui inter Germanos*

manos habitus est eruditissimus, putauit hoc ad huius comoediae commendationem pertinere, ipsumq. poetam profiteri ac quodammodo gloriari, se in hac pure ac proprie locutum. uidelicet in alijs usus erat impuro atque improprio orationis genere. Sed nihil tale hic significatur. Hoc enim dicit, esse in hac comoedia puram, id est simplicem orationem, siue, ut Aristoteles loquitur, ψιλὸν λόγον, remotam ab omni contentione tragica, ab omni elatione: esse denique fabulam, ut antea dixit, statariam: in qua nihil audiatur tale quale est illud ex Adelphis O caelum, o terra, o maria Neptuni.

Si nunquam auare] Eosdem uersus repetit in prologo Hecyrae.

Post scholion in uerba, Victum exercerent suum. c. 182.

B Dionysia hic sunt] Hoc eo uenustius dicitur, quod fabulae Dionysiis agi Athenis solebant. Ita vt uero ac serio loqui uideretur hic senex. Tale est illud ex Pseudolo . . . . . ei rei dies

Haec praestituta est proxima Dionysia.
Cras ea quidem sunt.

Ante illa uerba, Nam disciplina est iisdem &c. c. 183.

C Ancillas, aurum, uestem] Fieri potest, vt haec respōdeāt ijs quæ citat Athenæus ex Menādri heau tū timorumeno, λουτρὸν, θεραπαίνας, ἀργυρώματα.

Ante

Ante uerba, Enimuero reticere nequeo *&c.* *c.* 183.

D Non fit sine periclo facinus magnum & memorabile.] *Herodotus.* μεγάλα πρήγματα μεγάλοις κινδύνοις θέλει καθαιρεῖσθαι.

Post scholion illorum uerborum, Quam ea nunc instructa. *c.* 183.

E Asperum pater hoc est.] *Asperum uocat uinum nouum, quod nondum uetustas leniit ac mitigauit. petit igitur aliud lenius, id est uetustius. Plutarchus.* Τὸν δὲ ἀνθοσμίαν ἀπωσάμενοι καὶ ἱμερίδην, ἀγριώτερον πίνωμεν ἐκ πίθου, κωνώπων χορῷ περιᾳδόμενον. ἱμερίδην *uocat uinum lene, &, ut uulgo in Italia loquimur, amabile.* ἀγριώτερον, *nouum & feruens de lacu, & doliare. Sic Horatius. Ad mare cum ueni, generosum & lene requiro.*

Ante illa uerba, Somnum hercle ego *&c.* *c.* 183.

F Nam deteriores omnes sumus licentia.] *Magis placet quod in alijs legitur, fimus,* γινόμεθα.

IN ADELPHOS.

Post scholion in illa uerba ADELPHI *&c.* *c.* 190.

A *Sic apud Ciceronem de natura deorum* διόσκουροι *dioscuroe in antiquis libris. sic apud Melam*

urbs

urbs σόλοι *Soloe: apud Caesarem* κελτοὶ *Celtoe, ubi uulgo male legitur Celtae: apud Plautum* κληρού μενοι *Clerumenoe, non, ut uulgo, Clerumene.*

Ante illa uerba, Ego illam facile uero *&c.*
c. 191:

B Tun consulis quicquam?] *Magis placet, quod in quibusdam ueteribus est,* Tun consilis quiquam? *ut sit sensus, Tune consilijs cuiquam pater esse possis? Significat enim eum neque Aeschino, neque cuiquam alij recte posse consulere. Quiquam autem pro cuiquam, uetus scribendi ratio est.*

Si posiderem, ornatus esses ex tuis uirtutibus.] *Non praetermittam occasionem emendandi loci Plautini, qui in optimis libris deprauatus circumfertur. Nam cum in Captiuis non procul a fine ita legatur,*

Sed eccum. incedit huc ornatus audax suis uirtutibus,

Sine ulla dubitatione legendum est.

Sed eccum. incedit huc ornatus haud ex suis uirtutibus.

Iam ne enumerasti quod ad te rediturum putes?] *Ne forte ita legendum sit,*

Iam ne enumerasti, quoad te rediturum putes?

sitq. quoad *ita positum, ut in illo ex Phormione. Quid? senem quoad exspectatis uestrum?*

Post

Post scholion in illa uerba Perii, horresco semper *&c. c.* 192.

C Erubuit. Salua res est.] *Hos uersus ex uetere quodam tragico citat Eustathius.*

Δέος γὰρ ᾧ πρόσεστιν, αἰσχύνη θ' ὁμοῦ,
Σωτηρίαν ἔχοντα τόνδ' ἐπίστασο.

Illud autem, Salua res est ductum est ex illō uetere, Salua res est. saltat senex.

Factum a uobis duriter, Immisericorditerq.] Σκληρῶς καὶ ἀνηλεῶς. *Neque autem uocem, immisericorditer, usquam alibi legere memini, neque Graecam quae ei respondet, nisi item semel apud Platonem.*

Abijt. perijt. nauem ascendit.] *Sunt qui dicant legendum, Abijt, nauem ascendit, perijt: quia fieri non possit, ut prius perierit, deinde nauem ascenderit. mihi ordo ille perturbatus, ut in aperti mendacij professione, iucundior, ac lepidior uidetur.*

Post scholion in illa uerba, Ita uita est hominum *&c.*

D - Ipsa si cupiat Salus.] *Sic Plautus. Neque iam seruare Salus si uolt, me potest, nec copia est. et Cicero pro Fonteio. Salus ipsa virorum fortium innocentiam tueri non potest. & uide ut eleganter exprimat, eos omnes esse* ἀσώτους. *simul annota, Romanam deam nominari in Palliata.*

Potastis scelus, Quasi re bene gesta.] *Militibus, re bene gesta, mulsum dabatur: ut saepe apud Liuium*

uium uidere eſt. Accommodari poteſt & huc illud Horatianum. Nunc eſt bibendum. & illud Simonideum πῖνε, πῖνε ἐν ταῖς συμφοραῖς. συμφορὰς enim uocabat res bene geſtas.

E - Promiſti autem? de te largitor puer] *Iurisconſultorum eſt, de ſe quemq. promittere oportere: alium autem pro alio promittentem non obligari.*

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE
FIRENZE

